

"এক এব স্থলদর্শো নিধনেহপ্যকুষাতি যঃ। শরীরেণ সমন্ধাশং সর্ব্বমন্ততু গচ্ছতি॥'' "एक एव सुक्क्षमा निधनेऽष्यतुयाति यः। म श्रीरेण समन्तार्थं सर्वमन्यन्तु गच्छति ॥"

৪র্থ ভাগ। ৪৫ সংখ্যা।

শকাব্দাঃ ১৮০৩। আয়াঢ়---পূর্ণিমা। 8र्थ भाग। तपु संख्या। शकाब्दा १८०३। भाषाढ़—पूर्विमां।

পরমার্থ সার।

(পূর্ব্ব প্রকাশিতের পর।

ক্ষীরাছুদ্ধৃতমাজ্যং ক্ষিপ্তং যদ্ধ পূর্ব্ববত্তশ্মিন্। প্রকৃতিগুণেভ্যস্তদ্ধৎ পৃথক কৃতস্ততশ্চেদায়া॥৪৫॥

যেমন হ্রা হইতে য়ত নিকাশিত করিয়া, তাহাতে পুনর্নিক্ষেপ করিলেও উহা আর মিশ্রিত হয় না, তজ্ঞপ চৈতক্ত প্রাকৃতিক গুণসমূহ হইতে, একবার পৃথক হইতে পারিলে, আর তাহাতে লিপ্ত হয়েন না।

মুক্ত পুরুষ কোন কর্মামুষ্ঠান করিলে, অথবা অন্তর্কৈরাগ্যুক্ত মহাত্মা বৈষয়িক ব্যাপারে প্রবৃত্ত হইলে, কোনক্রপ ক্ষতি হয় না। প্রাকৃতিকী শক্তি ভেদ করিবার জন্ম যত্নশীল হওয়াই সাধনার গৃঢ় অভিপ্রায়। অণিমা, লঘিমাদি সিদ্ধি সমূহও প্রাকৃতিক নিয়মের অন্তর্মি বিন্ট, সাধ্গণ তাহাতেও বিমোহিত হইবেন না। তাঁহারা সমস্ত তৃচ্ছ করিয়া, চিদাকাশের চৈতন্য চন্দ্রালোকের উজ্জ্বল ভিরণে আনলামুভ্র করেন। প্রকৃতি তাঁহাদি-

परमार्थ सार।

((पूर्व्वप्रकाशितको चाने)

चीरादुषु तमान्यं चिप्तं यहक पूर्वेवन्तित्।
प्रकृतिग्रेथस्वहृत् प्रयक्ततस्तवेकाता ॥४५॥
कैसा दुधसे निकाला उड़्या ध्तको दुध में छोड़
देनेसे वह फिर दुधसे नहीं मिलता हैं उस रीति
प्रकृतिके गुगोंसे घलग उट्टए, चैतन्य फिर जीवत

यदि मुक्त पुरुष किसी कर्मके चतुष्ठांन करें चयवा चन्तें राययुक्त महाला वैषयिक व्यापार में प्रष्टत्त हो तो कुछ हानि नहीं। प्रष्टति की यिक्त जालको भेदनार्च यह करणा ही साधनाका गूढ़ चिभाय है। चिणामा, लिंघमा चादि सिन्तिसम् हको भी प्राकृतिक नियमोंके चथीन जानना: साधुगण उन सक्ते भी विमोहित न होते हैं। वे सबको तुष्क्र मानकर चिदाकायके चैतन्य चन्द्रा लोकके उज्ज्वल किरणोंसे चानन्दानुभव किये करते हैं। प्रहात उन्होंको चौर फिर मोहित

গকে আর মুগ্ধ করিতে পারেন না। যোগ বিদ্যা দারা মন্থন করিলে, প্রকৃতি ও চৈত্র পৃথক্ভূত হইয়া পড়েন।

গুণনয়**নায়াগহনং নির্জ্**য় যথা তমঃ সহস্রাংশুঃ। বাহ্যাভ্য**ন্তরচা**রী সৈন্ধবঘনবদ্তবেৎ পুরুষঃ॥ ৪৬॥

যেমন সূর্য্য অন্ধকার রাশিকে বিনাশ করিয়া.
সমস্ত বস্তুকে প্রকাশ করিয়া থাকেন, তদ্ধপ পুরুষ
মায়ার গুণরাশিরূপ গহন বন বিনাশ করিয়া, বাহ্যাভ্যন্তরে বিচরণ করিয়া থাকেন এবং সৈন্ধব গিরির
ন্যায় নিরন্তর নির্মাল ভাবে স্থশোভিত হয়েন।
বন্ধদেহাবয়বামুদেব তন্থা বিকারজাতানি।
তন্ধশ্বাবর জঙ্গমমন্তিতং দৈতবদ্থাতি ॥ ৪৭ ॥

বেমন সমস্ত ঘটাদিরই দেহ, অবয়ব, একমাত্র মৃদ্বিকার হইলেও ভিন্ন ভিন্ন বলিয়া বোধ হয়, তদ্ধপ স্থাবর জঙ্গমাদি অদৈত দত্বা হইলেও, দৈতবৎ প্রতীত হইয়া থাকে।

> একস্মাৎ ক্ষেত্ৰজ্ঞাছহ্ব্যঃ ক্ষেত্ৰজ্ঞ জাত্ৰয়োজাতাঃ। লোহগিলাদিব দহনাৎ সমস্ততো বিস্ফুলিঙ্গগণাঃ॥ ৪৮॥

যেমন দ্রবাভ্ত লোহাগ্নি হ'ইতে, অনেক
ক্ষুলিঙ্গ নির্গত হয়, তদ্রপ একমাত্র ঈশ্বর ক্ষেত্রজ্ঞ
হইতেই বিবিধ ক্ষেত্রজ্ঞ জাতীয় জীব উৎপন্ন হইয়া
থাকে।

তে গুণসঙ্গমদোষা বদ্ধা ইব ধান্যজাতয়ঃ স্বভূষিঃ। ্জন্ম লভন্তে তাবদ্যাবন্ন জ্ঞানবহ্হিনা দগ্ধাঃ॥ ৪৯॥

যেমন ধান্য ধবাদি যে পর্যন্ত ভ্ষসংযুক্ত থাকে, দেই পর্যন্তই তাহা হইতে অকুরোৎপন্ন হয়, ভূষ পৃথক করিয়া ফেলিলে, তাহার উৎপাদন শক্তি বিন্ট হয়, তজপ উক্ত ক্ষেত্রজ্য জাতি গুণসঙ্গ-দোষে বন্ধ হইয়া জন্ম মরণাদির অধীন হইয়া থাকে, জ্ঞানাগ্রি দারা গুণক্রিয়া নক্ট হইলেই, ভাবের জন্ম মরণের ভয় বিদ্রিত হইয়া যায়।

প্রকৃতি গুণময়ী প্রকৃতি সহে গুণ নক্ত হইবার
আশা নাই। চৈতন্মের অত্যন্তামুভূতি হইলেই,
অপসারণ শক্তি দারা প্রকৃতি স্বতঃএব পুরুষ হইতে
দূরে পলায়ন করে। যে প্রাকৃতিকী শক্তি জড়াভিমৃথিনী, তদিরোধে অথবা চৈত্যাভিমুখাকর্ষণী
পরমা শক্তির অভ্যাস ক্লরিলেই জাবের কামনা পূর্ণ
হইতে পারিবে।

ক্লমশঃ

नहीं कर सित हैं। योगिवद्या करके सत्यन करनेसे प्रकृति भी चैतन्य प्रयक्त को जाते हैं।
एग्रामयमायागहनं निर्धूय यथा तमः सहस्रांग्रः।
वान्त्राध्यन्तरचारी सैन्धवघनवज्जवेत् पुर्वेषः ॥३६॥
सूख्ये जैसा तमोराधिको विनाध करके समस्र
वस्तुको प्रकाध किये करते हैं, उस रीति प्रवेष भी
सायाके ग्रासम्बद्धप गद्दनवनको नाधकर वादर
भीतर विचरते रहते हैं भी सैन्धव गिरिके समान
सर्वदा निर्माण भावसे सुधोभित होते हैं।

यहहे चावयवा करिय तस्या विकार जाता नि । तहतस्यावर जङ्गममहैतं हैतवङ्गाति ॥ ४० ॥ जैसा सव घटादिके देच सङ्गमही ची वना छ आ है, किन्तु भिन्नं सिन्न वोध चोता है, तदूप स्थावर जङ्गम समसा ची एक सहैत सत्या है किन्तु हैतवत् भासित होता है।

> एकसात् चेतन्ताहस्यः चेतन्नजातयो जाताः। चोद्रगिनाहित दस्नात्

समन्ततो विस्कृतिङ्गगगाः॥ ४८॥ एकमात चोत्रज्ञ देखर्गे चोत्रज्ञ जातिके वदस्था

एकमात चत्र इ. १८९ चत्र आतिक वज्रधा जीव उत्पन्न होते हैं, जैसा कि गलाज्या लोहे के चारनसे घनेक चिनगारी निकलती है।

ते गुग्सक् महोषा वद्वा इव धान्यजातयः खतुषैः।
जन्म जभन्ते तावद्यावन्तकान विक्रिना हम्धाः ॥४८॥
जन्न जेतक जाति गुणोंने सक्त होष करके तवतक
बन्धे छए जन्म मरणाहिने भधीन होते हैं जवतक
कानाम्निके द्वारा गुण्यकी जिया नष्ट न होती है।
जैसा कि चालर यवादि जवतक तुषसे वन्धे रक्ते
हैं, तवतक जन्म ते है, किन्तु तुष भ्रत्म होजानेपर सकी लत्यादन शक्ति नष्ठ हो जाती है।

प्रकृति एणमयी है। जनतक प्रकृति विद्यमान रहेगी, तनतक एणोका नाथ होनेकी कोर पाथा नहीं। चैतन्य की घ्रत्यन्तानुभूति होनेसे घपसारणी यिक्त करके जीवकी प्रकृति स्वतः एव पुरुस्से दूर भागती है। जो प्राकृतिकी यिक्त जड़ाभिसुंखनी है, उसके विरोधी घष्ट्रना चैतन्यका घाकर्षण करनेवाकी परमा यिक्तके घथ्यास करने हीसे जीवकी कामना पूर्ण हो सकेगी।

(येष चाने)

শাশানে মুমুর্ সাধকের বিক্রমপ্রকাশ। ऋषानमें सुसुषु साधकता विक्रमपकाय।

কাল! ভুমি আমার বহুদিনের পরিচিত। वािम यथन (यथातन शियािक, यथन (य तमह धातन করিয়াছি, যথন যাহা ভোগার্থ সংগ্রহ করিয়াছি, সর্ব্বত্রই তোমার পরাক্রম ও বিদ্যমানতা দেখিয়া ভীত ও অভিভূত হইয়া আদিয়াছি। তোমার কুটাল ভ্ৰুভঙ্গমাত্ৰেই ভূবন ভঙ্গীভূত হইয়া যায়, তোমার দারুণ দৃষ্টির তীব্র তেজে জগৎ শূতাময় বোধ হয়, তোমার প্রলয়মূর্ত্তি দেখিলেই, শরীর শিহ-রিয়া উঠে। বুঝিয়াছি, তোমার শক্তি অপরাজেয় ও তোমার মহিমা বৃদ্ধির অগম্য। কিন্তু কাল ! আজ coाমায় দংষ্ট্রা নিস্পেষণ পূর্ব্বক আসিতে দেখিয়া, আমার হাস্টোদ্রেক হইতেছে, আজ তোমার বিকট বদন বিলোকনে আমার ভয়ের সঞ্চার হইতেছে না, আজ তোমার প্রলয়ম্বর হুন্ধার মশক ধ্বনির ন্যায় তুচ্ছ বোধ হইতেছে। আত্মীয় স্বজন বন্ধু-বান্ধব সকলে আমাকে বিদায় দিয়াছে দেখিয়া, তুমি পুলকিত চিত্তে আমার প্রতি কটাক্ষ নিক্ষেপ করি-তেছ। আজীয়গণের আর্ত্তনাদে তোমার পরাক্রম इक्ति रहेशा थारक। आभात भंतीत भीर्ग, ठक्कू पृष्टि হীন, কর্ণ বধির, অঙ্গ শীতল ও খাস রুদ্ধ হইল বলিয়া আমি অভিভূত হই নাই। পিতা, মাতা, পুত্র, দারা ও মিত্রগণ আমাকে পরিহার করিল বলিয়া, তুমি আমাকে নিংসহায় ও নিরাশ্রয় মনে করিও না। আমি এবার কীট পতঙ্গের দেহে আসি নাই, এবার পশু পক্ষীর সামান্য শরীরে ক্রীড়া করি নাই; এবার মনুষ্য দেহ ধারণ করিয়া ছিলাম; मानवीय मंख्रि, मानवीय ভाব, मानवीय তেজে আমার শরীর গঠিত ও রক্ষিত হইয়াছিল। এবার সৎসমাগমের গুণে তোমার চতুর চক্রান্তের দর্প চূর্ণ করিবার মহামন্ত্র শিক্ষা করিয়াছি। বৈরাগ্য পিতৃস্থানীয় হইয়া আমাকে পালন করিয়াছেন, ক্ষমা মাত্বৎ আমাকে দদাই রক্ষা করিয়াছেন, শান্তি আমার পরম স্থদায়িনী সহধর্মিণী হইয়া, আমার স্থশয্যায় দেবন করিয়াছেন। সত্য স্থা হইয়া, দয়া ভগ্নি হইয়া, শম দমাদি ভ্রাভূগণ হইয়া, আমার আনন্দ বৰ্দ্ধন ও হিতসাধন করিয়াছেন; নিঃস্বার্থ-তার বসন পরিয়া, জানামৃত ভোজন করিয়া আমি ক্লীবনাতিপাত করিয়াছি। অভো কাল।

काल! तु मेरे वक्त दिनके परिचित है। मैं जव जहां गया, जब जिस देहको धार्या किया, सर्वेत ही तेरे पराक्रम भी विद्यमानता देखकर मीत भी भ्रभीभूत भोता भाषा। तेरा कुटी क म्मूभङ्गमात्र हो में भूवन भस्तीभूत हो जाता है, तेरी दाइण दृष्टिके तीत्र तेजसे जगत्की शून्य -मय बोध द्वीता है, तेरी प्रसय मूर्त्तिको देखते द्वी भूरीर भिष्टर उठता है। मैं समभ लिया कि तेरी यित अपराजेय भी तेरी महिमा बुद्धिकी सगस्य है। किन्तु हे काल! साम तुओं दंड्रा निष्णेषया पूर्व का पायु भाते देखकर मेरी इांसी चाती है, चाज तेरे विकट वदन विलोकनसे भय नहीं होता है, भाज तेरा प्रबद्धर उद्धार मशक व घुन् घुन् शब्द के समान तुच्छ व्भापड़ता है। धपना, खजन, बन्धुवान्धव घाटि सबकोर मुभी विदाय दिये, यह देखकर तु पुलकित चन्त: करण से मेरे चोर कटा चपात करता है। चाल-सम्बन्धीयों की श्राक्तनाइसे तेरा पराक्रम बढ़ता रहता है। मेरा घरीर घीर्ण, नेत हिंद्रहित, कर्ण विधर, श्रङ्ग शीतल श्री को खासबन्ध होगया, इसरे मैं चिभिभूत नहीं ऋचा छ । पिता, माता, पुत्र, दारा, चौ मित्रमग्डली सुभे परिचार निये, इससे तु मत मान् जो मैं नि:सहाय भी निरायव हो गया। मैं इसवेर कीट वा पतक देख में नहीं चाया, इसवेर पशु पत्ती चादि सामान्य देख में क्रीड़ा नहीं किया, इसवेर मैं मनुष्यदेशको धारण कियाछा। सानवीय चिक्त, सानवीय भाव, मानवीय तेजसे मेरे ग्रारीर बनाया भी रिचत अधा खा। इसवेर सत्सक्ति प्रभावसे तेरे चतुर चकान्तमे दर्पद्लनाई सचासन्त्रं धिचा किया छ। पिताके समान वैराख सुक्षे प्रतिपासन किये, स्तमा माताक्रप वनकर मुक्ते सदा की रचा करी, शान्ति मेरी परम सुखदाबिनी सक्ष्यिमी वन-कर मेरी सुखब्रया की सेवा में तत्पर रि यी, सत्य सद्या वनकर, द्या भग्नि होकर, शब दमादि भार्यो वनकर मेरे चानन्द बढ़ाये चै। चितसाधन किवे, नि:स्वाधैताका वस पचनके, चानासत भोजन करके में जीवनातिपात किया।

তোমার প্রতিভা হ্রানি করিবার জন্মই, এই মহা-শ্মশানে আদিয়াছি। শত শত জাবকে তুমি এই িশানে শাসন করিয়াছ বলিয়া, তোমার দর্পের, সীমা নাই; হা ! তুমি অন্ধ, আজ তোমার তম্সাচ্ছ নয়নের সম্মুখে একটা অভিনব ব্যাপারের অভিনয় করিয়া জগৎকে আশাযুক্ত ও নির্ভয় করিয়া যাইব।

ধর্মপ্রচারক।

তুমি এই শুশানভূমিকে শব মগুলীর আবাদ স্থান ভাবিয়া আমাকেও মৃত মনে করিয়াছ। কাল! ইহা মৃতপূর্ণ শৃত্য ভূমি নহে। ইহা কালের কাল স্বরূপ মহাকালের লীলাভূমি। তিনিই এথান কার একমাত্র অধীশ্বর। আমি তাঁহার প্রজা। তুমি আমাকে স্পর্শ করিতেও পারিবে না। শঙ্কর-রাজ্যে কুতান্তের কিছুমাত্র অধিকার নাই। দেখ আমার কর্ণ তাঁহার নাম শ্রবণে পবিত্র হই-য়াছে, জিহ্বা তাহার যশো মহিমা গানে ধন্য হই-য়াছে, অন্থিমালার প্রত্যেক গ্রন্থিতে তাঁহার নাম অঙ্কিত রহিয়াছে; প্রাণ তাঁহার নিশ্বাদে প্রবেশ করিয়াছে, আত্মা তাঁহার স্থলস্ত জ্যোতিতে আঞ্চর হইয়া গিয়াছে, আমার চিতাভস্ম তাঁহার অঙ্গের স্থুষণ হইয়াছে। ঐ দেখ তাঁহার উজ্জ্বল দীপ্তি শ্মদান ভূমিকে রক্ষা করিতেছে। এখানে তাঁহার ভয়ে মায়া প্রবেশ করিতে পায় না। ঐ দেখ অহংকারের উন্নত মস্তক চূর্ণ হইয়া পড়িয়া রহি-য়াছে। ঐ দেখ, মমতা বিবদনা, দম্ভ হতচেতন ও কন্দর্প ভশ্মীভূত হইয়াগিয়াছে। ঐ দেখ ক্রোধ ভীত, লোভমূচ্ছিত, রুণা ছিল্লমস্তকা, অভিমান বিদলিত হইয়াছে। কাল! দেখ দেখ, তোমার কিঙ্করগণ শক্কর সদনে কি তুরবস্থাগ্রস্ত হইয়াছে। তোমার শাসন দও ল'ইয়া তুমি অশিব রাজ্যে গমন কর, এখানে আর অপেক্ষা করিও না। ঐ দেখ, রুদ্রতেজ তোমার ধ্রুত্তা নিবারণার্থে বজ্র-বেগে তোমার অঙ্গ আকর্ষণ করিতেছে। ভূমি পলায়ন কর।

মানবগণ। অদ্য তোমাদের নিকট হইতে. সমস্ত জীবের নিকট হইতে বিদায় গ্রহণ করিলাম. कारनत ভয় বিদ্রিত হইল! अशकारनत महा-তেজে আমি নৃত্য করিতেছি। ঐ দেখ, কাল আমাকে স্পর্শ করিতে সাহস করিল না। ধান! কাল কিংকরগণের মোহন মন্ত্রে আজু विच्छ इरेख ना । छुरे मिरनत क्या (मह शारेग्रा, चही काल! इसवेर तेरी प्रतिभा की चानि पर्छ-चानेके ही चर्च इस महा आशान से चाया इहं। त इस ख्यान में सक डो जीवोंको शासन किया, इससे तेरे दर्प की सीमा नशी मिलती है। शा! तु अन्य को गया, आज तेरे तमसाक्कृत कार्खेंके सान्हने एक नवीन व्यापारके प्रभिनय करके सारे संसारको चामा युक्त की निर्भय कर जालका।

तु इस सायान भूमिको स्तर्कों के निवासस्थान जानकर सुके भी सत मान जिया। है काल! यह चतकों से पूर्वा ग्रून्य भूमि नहीं है। यह कालके कालस्वरूप सञ्चानालकी लीला-भूमि है। यक्षांके एकमात्र अधीखर हैं। मैं उनका प्रजा इतं। तु सुक्तं स्पर्धभी न कर सकेगा। यक्करके राज्य में क्षान्तका कुछ भी चिभकार नहीं। यह देखले मेरे कर्ण उनके नाम-त्रवणसे पवित्र हो चुके, जिन्हा उनकी निर्माल यश-मिन्हमा गान कर धन्य हो गयी, इड्डोकी इरेक ग्रन्थि में छनके नाम लिखा उत्पा है। मेरा प्राण उनका निखास में जा सिना, चाला उनका परस तेज में प्रवेश किया, मेरी चिताभसा उनका अक्का भूषता ऋषा। उधर देखले, उनकी जड्वल दीप्ति स्मग्रान-भूमिको रच्चा कर रही है। उनके डरसे माया यह पैटने नहीं पाती है। वह देखले, भहकारके उन्तत सीर घीसा-ऋचा पड़ा है। उधर देखले, समता विवसना, दमा इतचेतन भौ कन्दर्प भन्ना इोगये। उधर देखले, क्रोध यक्षां डरसे घावड़ा गया, लोभ की मुक्की लग गयी, ष्टणाका सीर ऊड़ गया, जिस-मान पीसा गया। काल ! देख देख तेरे अत्यगवा ने शकुर सदन में कैसो दुई शाकी प्राप्त उद्दर्शी। तु अपना ग्रासन दर्ख लेकर अधिव राज्य में चला **षा, यशां फिर तनिक भी उत्तरना नशीं। देख क्**ट्र तेज तेरी ध्रष्ठता को निवारणार्थ वट्यवेगसे नेरे घंग घावर्षण कर रहा है। तुशी व्रभाग था। 🦫

मानवगया ! चाच तमलोगोंचे - समस प्रायी-थोंसे — मैं ने सक्ताश लिया, कालका भय छूट गया। सङ्गानासके सहातेल में मैं दयकर रहा र्र्डाव इंदेख लेगा, काल मुभ्ने स्पर्ध करनेको भी साइस न किया। सावधान! काल किंकरोंके मोचन सन्त्रसे पाताविस्तृत न होना हो दिनके पर्ध देख पाये चिरव्हिनके संग्रह किया ऋषा धन व्ययन कर्ना। एकवार भी तो वाश्वाजनतको परि-त्याग करके भन्तालेगत में प्रवेश करो, देख हो, চিরদিনের সঞ্চিত ধন, ব্যয় করিও না। একবার বাহ্য জগৎ পরিহার করিয়া, অন্তর্জগতে প্রবেশ কর, দেখিতে পাইবে, দেবলোকে কি আশ্চর্য্য লীলা হইতেছে; তথায় অভয় ও আনন্দের স্রোতে অব-গাহন করিয়া পবিত্র হইবে। বীরবিক্রমে কাল-চক্রভেদ করিয়া, নিত্য নিকেতনে আসিতে পারিবে।

ওঁ শান্তিঃ, শান্তিঃ, শান্তিঃ, হরিঃ ওঁ।

আর্য্য-শাস্ত্র বিজ্ঞান।

(পুর্ব্ব প্রকাশিতের পর)

বাষ্ তির প্রধান কারণ প্রচোদনা। প্রচোদনা দিবিধ। সম, অপর ব্যক্তি কর্তৃক প্রশাদি জন্য; হয়, কেছ প্রশাদি না করিলেও নিজ মনেই কল্লিত প্রশার উদয় জনিত। কোন ব্যক্তি কোন বিষয় জানিবার জন্য প্রশা করিলে, কিন্তা বাচয়িতব্য শব্দার্থের নির্দ্ধারণ করিয়া "বল" বলিয়া প্রেরণা করিলে, বক্তার সেই বাক্য গুলির জ্ঞান হইয়া, তদীয় অর্থের উপলব্ধি হয়। অনন্তর প্রশা করিলে, বক্তার মনে অর্থান্থেষণ রতি জন্মিয়া, প্রকাশয়িতব্য অর্থ সকল জ্ঞানক্ষেত্রে প্রতিভাসিত হইয়া থাকে। বিষয় সমূহের পরস্পর সম্বন্ধের ঘনিউতাপেক্ষী প্রকাশয়িতব্য অর্থ সমূহের জ্ঞান সমূহ এরপ ঘনসম্বন্ধযুক্ত হয় যে, তদবকাশে অন্থবিধ জ্ঞানের অন্থ্যুদয় হইতে পারে না।

বিষয়ের সমন্ধ যতই ঘনীভূত হইবে, ততই এক বিষয়ের জ্ঞান অপর বিষয়ের স্মৃতি জ্ঞানের কার্য্যপ্রবণ বীজ হইবে, স্কৃতরাং তদবকাশে কারণাভাব প্রযুক্ত অন্ত জ্ঞানের উৎপত্তির সম্ভাবনা নাই। প্রশ্নকর্ত্তার প্রচোদনার সন্মিলনে ঈদৃশ জ্ঞান বাধ্-ভির কারণ হইয়া থাকে। প্রচোদনা সম্বলিত জ্ঞান মার্গে যে যে বিষয় অধিরত হয়, তাহাই প্রকাশ করিবার নিমিত্ত বাক্য প্রবর্ত্তিকা শক্তির উদ্রেক হয়, এ নিমিত্ত উক্তবিধ জ্ঞানের পারস্পর্য্য বাক্প্রবর্তিকা বৃত্তির ক্রম বলিয়া কথিত হয়। উক্তবিধ জ্ঞান যেরপ ক্রমান্ত্রসারে উদয় হয়, বাধ্তিও সেই ক্রমেই উদয় হইয়া থাকে। জ্ঞান যে পদার্থ-টিকে নিজ বিষয় করিয়া লইবে, সেই পদার্থ ই, বাধ্তি দারা প্রকাশিত হইতে আরক্ষ হইবে।

देवलोक में कैसी लीजा हो रही है, वहां श्रथय श्री शानन्दके प्रवाह में स्तानकर पवित्र होशों ने वीर विक्रमसे काल श्रकों भेदकर नित्य निकेतन में श्रासकों ने।

चौ प्रान्तिः, घान्तिः, घान्तिः, इरि चौ।

त्रार्थ्य गास्त विज्ञान।

(पूर्व्यप्रकाशितको च्याने ।)

प्रचोदना वाग्वृत्तिका प्रधान कारण है। यह प्रचोदना दो प्रकारकी है। १म, दुसरा किसीने पुछनेसे; १य, बिना किसीसे प्रश्न सुने छापने ही मन में कोइ कल्पित प्रश्न उठनेसे। किसीने कोइ विषय जाननेके छार्थ यदि कुछ पुछ प्रध्ना वाचितव्य प्रव्हार्थको निर्द्वारण कर ऐसी प्रेरणा करें कि "कहा" तव उन वाक्यों के समभसे नदीय घर्षकी उपलब्धी वक्ताकी होती है। घननार प्रश्न करने पर, वक्ताके मन में प्रधान्येषणकी उत्ति जनाति छो प्रकाशियतव्य धर्थ सबने ज्ञानकोत में प्रतिभासित उद्या करता है। विषयों के परस्पर जो सम्बंध है, उसकी घनिष्ठतापे छो प्रकाशियतव्य धर्थसमूहका ज्ञानराशि ऐसा घनसब्बन्धसे युक्त है, जो तदवकाश में दुसरी भानत ज्ञानका प्रश्वद्य नहीं हो सका है।

विषयका सम्बन्ध जितना ही घनीभूत होता, हतनाही एक विषयक ज्ञान दुसरा विषय की स्तिज्ञानका कार्योत्पादक वीजस्तरूप वनेगा, सुतरां
तदवकाय में कारणके चभावसे दुसरा ज्ञानोत्पत्ति
की सम्भावना नहीं। पुक्रने हारे की प्रचोदना से
मिलने पर इस भान्ति ज्ञान वाय्वृत्तिका हेतु रूप
वना करता है। जो जो विषय प्रचोदनासे मिलकर
ज्ञानमार्गपर चारूह, होते है, उन सक्को प्रकाश
करने के निमित्त "वाक प्रवर्त्तिका-श्रक्ति" तेज
होती हैं, इसिलये उस भान्ति ज्ञानका पारम्पर्यको
"वाक-प्रवर्त्तिका-हित्ते" के क्रम करके जानना।
वाय्वृत्ति उसी कमसे उद्य होती है, जिस क्रमसे
उक्तविध ज्ञान वना करता है। ज्ञान जिस पद्यक्षेको
ज्ञाना विषयकर लेगा, वही पदार्थ बाय्वृत्ति से
प्रगट होना प्रारक्ष करेगा।

অপর ব্যক্তি যথন প্রকাশয়িতব্য অর্থের নির্দ্ধা-রণ করিয়া, বক্তাকে অনুমতি করে যে "রাম রাম বল, "শিব শিব বল" ইত্যাদি তথন আর বক্তার বক্তব্য বিষয়ের জন্য অনুসন্ধিৎসা বৃত্তির উদয় হয় না; তথন প্রচোদনা সম্বলিত দিতীয় বাক্যার্থ জ্ঞানই বক্তার বাথ তির কারণ ইইযা থাকে।

মনে করুন, প্রশ্নকর্তা কোন ব্যক্তিকে বলি-লেন, "কীদৃশাৎ ভাবো গ্রাহ্ন ?" (কিরূপ হইতে-কিরূপ ব্যক্তি হইতে ভাব গ্রহণ করিতে হয়) এম্বলে বক্তার আদে প্র পদ করেকটার প্রবণানন্ত-রই ইহার জ্ঞান হইবে এবং দ্বিতীয় ব্যক্তির মুখ্য প্রচোদনা সম্বল নিবন্ধন ঐ সমস্ত অর্থের মধ্যে কেবল "কিং" শব্দের অর্থের (যেরূপ ব্যক্তি হইতে ভাব গ্রাছ, তাহার বিশেষণ) অন্বেষণী রুত্তির উদ্রেক হইবে: তৎপরে অম্বেষণের চরিতার্থতা কালীন প্রথম দেই অর্থ টীকে (ভাবসরূপ বিশেষণ) লক্ষ্য করিয়া, নিশ্চয়াত্মক জ্ঞান জন্মিবে। এই জ্ঞানই উক্ত বিধ স্মৃতি জ্ঞানের বীদ্ধ স্বরূপ; এই জ্ঞান উদিত হইয়াই স্বকীয় বিষয়ের ঘনিষ্ঠ সম্বন্ধী অর্থকে উদ্রাসিত করিতে থাকে। দিতীয় ব্যক্তির প্রচৌদনা সম্বলিত অর্থগুলির মধ্যে যে অর্থ ঐ জ্ঞান বিষয় অর্থের নিকট সম্বন্ধী, সেই অর্থই জ্ঞানাভি-মুখীন হইবে।

এক্ষণে বিবেচনা করুন, বক্তার মনে যে ভাব স্বরূপ বিশেষণার্থের উদ্ভাসন হইল, তাহার ঘনিষ্ঠ সম্বন্ধী কে? ভাবস্বরূপ বিশেষণার্গের ঘনিষ্ঠ সম্ব শ্ধীভাবযুক্ত, আবার তাহার ঘনিষ্ঠ সমন্ধী বিভ-ক্তির (আৎ) অর্থ (হইতে) সতএব বক্তার মনে ভাব, যুক্ত, হইতে এই তিনটা অর্থের স্থারণ জ্ঞান হইল, পরে ঐ জ্ঞান দিতীয় ব্যক্তির প্রচোদনা ক্রিয়ার সম্বন্ধ থাকা নিবন্ধন, ক্রিয়ার প্রতিক্রিয়া স্বরূপ শ্বতার্থ প্রকাশিকা বায়ৃতি জন্মিয়া অবিচ্ছেদে উক্ত তিনটী অর্থের প্রকাশক তিন শব্দের (ভৌ উক— আৎ) নিষ্পাদন করিবে।

উক্ত বৃত্তি "ভৌ" মাত্র নিষ্পাদন করিয়া বিশ্রান্ত হইল না, কেন না "ভৌ" দারা কোন অর্থ অভিব্যক্ত হয় না, স্থতরাং বৃত্তির কুতার্থতা হইল না। কৃতার্থ না হওয়া পর্যান্ত, রুতির বিশ্রামের অবকাশ নাই। একটা লোষ্ট্র উদ্ধ হইতে অবক্ষেপ

दुसरा व्यक्ति जब प्रकाशियतव्य पर्धके निर्दा-रण कर वक्ताको ऐसी कतुसति करे कि "रासर कड़ो" "धिवर कड़ो" इत्यादि, उस समय वक्तव्य विषयके सिये वक्ता की कतुसन्वित्सा वृत्ति नहीं तेज होतो ; उस समय प्रचौदनासे मिला इत्या वाक्यार्थ-ज्ञान सी वाग्ष्टित्तका कार्या वनता है।

मानीये, प्रश्नकत्ती किसीकी बोखा "किहशात् भावो ग्राच्याः" (किस प्रकार्षे--किस प्रकार पुरूषसे भावग्रहण करना चाहिये) यहां इन पटोंको सुनने चीसे वक्ताके सन में इस विषयका जान शोगा श्री पुछने हारे की सुखीया प्रचोदना करके चन समस अर्थने मध्य में केवल "कि" प्रव्हार्थकी (जिस भान्ति पुरुषसे भाव ग्रहणीय है, उसका विशेषणा) पत्वेषणा एक्ति उपजेगी; तदनन्तर अन्वेषगा की चिर्तायताके काल में पहले इसी (भाव स्वरूप विशेषणा) लच्च करके निचयाताक चर्यको चान उपजेगा। इस चान होको उक्तविध स्टित ज्ञानका वीजखक्य है। यही ज्ञान प्रगट फोकर निज विषयके घनिष्ट सम्बधी प्रर्थको प्रकाश करता रहता है। प्रश्नकत्तांकी प्रचोदनाके सब्ब-लित पर्धससुद्रको मध्य में जो पर्ध उस जानविषयक चर्यका निकट सम्बंधी है, वहीं चर्च जानके सान्हने चावेगा ।

म्रव विचार की जिये, बक्ता के सन में जो भाव-खरूप विश्वेषणार्थका उद्वासन ऋषा, उसका घनिष्ठ सन्वधी कौन है ? भावस्वरूप विश्वेषसार्थका घनिष्ठ सब्बन्धी भावयुत्त, फिर इस की घनिष्ट सब्बन्धी विभित्तिका (चात्) चर्र 'से" धतएव वक्ताका सन में "भावयुत्तसे" इन तीनी चर्यका सार्याचान उपना, तदनन्तर वह ज्ञान, प्रश्नवर्त्ताकी प्रचोदना कियासे सब्बन्ध रहेपर क्रियाकी प्रतिक्रियाका स्वरूप इस्तार्थे प्रकाशिका वाग्टति वनकर लगातार चक्त तीन अधिके प्रकाशक तीन शब्दको (भी+डक+ जात्) निष्पादन करेगा।

"भी" मात निष्पादन करके उत्त हक्ति न उच्ची, क्यों कि "भी" से कोइ पर्ध वोध नहीं होता है, सुतरां हिना सतार्थ न आहे। अवतव सतार्थ न हो, तवतक एत्तिका वित्रास सेनेका धव-काश नहीं। किसी एक कोड़को यदि उपरसे कतितल, छेरा शृथिवी मः क्षिके ना रुख्या भर्यास द्य किराय दिया जाय तो वह जनतक भूमिपर न

বিশ্রাম গ্রহণ করে না, ইহা কাহারই অবিদিত
নাই। অতএব বক্তৃ মনোর্ত্তি "ভৌ" নিষ্পন্ন করিবার অব্যবহিত পরক্ষণেই "উক" এবং "উক"
নিষ্পাদনের অব্যবহিত পরক্ষণেই "আং" নিষ্পন্ন
করে, তাহার পর বিশ্রান্ত হয় এই প্রকারে অপ্রতি
সংহার নির্গমন হইয়া থাকে।

কেহ প্রশ্ন বা অনুমতি না করিলে, বক্তা যখন নিজ হইতেই কোন বিষয় বলেন, তথনও আপনা আপনিই প্রচোদনার তুল্য ফলপ্রদ উদ্দেশ্য জ্ঞানা-গ্রিকা ক্রিয়া জন্মে :তৎপরে উক্ত প্রকারেই সমস্ত ক্রিয়া হইয়া থাকে। এই প্রকার স্থলে "ভৌ উক আৎ" ইত্যাদি প্রকার পৃথক্ উচ্চারণ হইতে পারে ना, कातन छेकारतत छेकातरन मार्कीक्रमाजा काल (১) অতীত হয় এবং একটী স্বরবর্ণের পর দ্বিতীয় আর একটি স্বরবর্ণ উচ্চারণ করিতে তহুভয়ের অব-কাশেও অৰ্দ্ধমাত্ৰা কাল অতীত হয় এইরূপে 'ভ' এর "ঔ" কারের উচ্চারণ অবধি "উক" এর "উর উচ্চারণারম্ভ তিন মাত্রা কাল অতীত হইয়া থাকে। এম্বলে পূর্বেগক্ত কারণ বশতঃ বাধৃত্তির অবি-চিছন্নতানিবন্ধন ''ভৌ'' এর "ঔ" কার উচ্চারণের পর ছেদ না হওয়া হেতু উভয় উচ্চারণের অবকাশ স্বরূপ অর্দ্ধমাত্র৷ কাল ভগ্ন হইয়া "ঔ" কারের উচ্চারণের পরক্ষণেই "উ" উচ্চারণের অভিব্যক্তি হইতে থাকে। প্রতরাং উক্ত ত্রিমাত্র কালের অর্ধ-মাত্রা ম্যুন হইল এবং ধ্বনিযুক্ত প্রসারিতোষ্ঠের আকৃঞ্ন দারা অর্দ্ধমাত্র ''ব" আর দ্বিমাত্র ''আ" হইয়া পড়িল। অতএব ''ভৌ" উক" ইহার সন্ধি কার্য্য অন্য প্রকার না হইয়া 'ভাবুক''(২) হইয়া পড়িল। তৎপরে উক্তকারণেই বাখুত্তি "ভাবুকের" একমাত্র স্বর ''অ'' এর উচ্চারণের শেষ ক্ষণে ''আৎ" উচ্চারণের অভিব্যঞ্জিকা হইলে, ''আ" উচ্চারণের পরও অর্দ্ধমাত্রা কাল ম্যুন হইল, স্থতরাং ''অ'' এবং ''আ'' উচ্চারণের প্রভেদ না गिरे तवतक को वह विश्वास नहीं करता मो सब कोइ विदित हैं। धतएव वक्ता की सनोहित्त "भी" निष्मक करके भट ''उक" भी ''छक'' को निष्मादन करके उसही चया में ''चात्" निष्मादन करती है, तदनन्तर विश्वास करती है। इस रीति ''श्रमंतिसंहार-निर्णसन" इत्या करता है।

विन किसीसे पुके प्रधवा धनुमित मिले, जब वक्ता स्वयं हो कुक बोलें तो उस समय भी प्रची-दनाके तुल्य फलदायी उद्देश्य ज्ञानात्मिका क्रिया, धाप ही घाप उपजती, तदनन्तर उक्त रीतिसे कार्य ज्ञाय करता है।

ऐसे स्थान में "भी+उक+भात्" द्रत्यादि कप प्रयक् उचारण नहीं हो सक्ता है, क्यों कि श्रीकारका उच्चारण में सार्ड हिमाला काल (१) लगता है भी एक स्वरवर्णके भनन्तर दुसरा एक स्वर्विषे उच्चारण करने में जो घवकाश मिलता उम में भी चर्डमाता काल व्यतीत होता है, इस रीति "भ" में जो "श्री" है, असके उच्चारणा कालसे लेकर ''डक' के ''ड' के उच्चारणके प्रार्क्श तक तीन मात्रा काल व्यतीत करता है। यहा पृत्वीता कारया करके बाग्टित्त लगातर रइनेसे ''भौ' घब्दके ''स्रौ' कारके चचारयाके प्रनन्तर केंद्र न रहा, इससे उभय उचारणके अवकाश इदंग अर्डुमाता काल अग्न होकर **''बौ**" कारका उच्चारण होते **ही '**'ड' उद्यारण की प्रभिव्यक्ति ऋषा करती है। सुतरां उक्त विमावा काल की चर्चमावा न्यून इडचा चौ ध्वनिमे युक्त विलार इडचा चोष्ठके चाकू इनसे षर्द्वमाता ''व" षौ हिमाता ''बा" वनगया। चतएव ''भौ+उक'' दुसका सन्धिकार्थ्य चन्य प्रकार विन वने "भावुक" (२) ऐसा ही वन गया। तदनन्तर उक्त कारण की से वाग्वक्ति ''भावक'' के एकमात्र स्वर ''घ' उच्चारणके चन्ते में

⁽১) একটা হ'ব বর্ণ (অ) উচ্চারণ করিতে যে কাল অতীত হয়, তাহার নাম মাঝাকাল। একটা ব্যঞ্জনবর্ণ (৫) উচ্চারণ করিতে বে কাল লাগে, ভাহাকে অর্দ্ধমাত্রা বলে। আর একটা দীর্ঘ বর্ণ উচ্চারণ (আ) করিলে বে কাল লাগে, ভাহার নাম হিমাঝা কাল।

⁽২) সন্ধিদাত ''ব'' মাত্রেই অস্তত্ত, ইহার উচ্চারণ দস্ত ও ওঠবর নিশার, স্থতরাং বর্গীর ''ব'' হইতে ইহার উচ্চারণ, অনেক বিস্মৃদ।

⁽१) कोर सुखबर्षे द्वार में जितना देर सगता है, उसीका नाम माला कास । कोर व्यञ्जनवर्षे द्वारण में जितना कास व्यतीत होता है, उसका नाम खर्बमाला खो बोर दीर्घ-वर्षोद्वारण (खा) में जितना काल सगता उसका नाम ''दिमाला" कास है।

⁽२) चन्धिये जो "व" वनता है, खमका छन्नारख स्थान दन्न को कोड, सुतरां "व" ये इयका छन्नारख खासन प्रवक्त है।

হইয়া, কেবল মাত্র ''আ'' ই পরিস্ফুট হইল। দর্বতেই এইরূপ।

অতএব বাক্যের ঈদৃশ স্বভাব অবগত হইবার জন্ম ব্যাকরণ বলিলেন যে, উকারের পর স্বরবর্ণ থাকিলে, "উ" স্থানে আব হইয়া যায়, এবং "অ"কারের পর "অ" বা "আ" থাকিলে, "আ" হইয়া যায় ইত্যাদি।

এন্থলে এরপে আপত্তি হইতে পারে, "যে" ইদানীন্তন লোকেরা যে সংস্কৃত ! বা অন্য রূপ ভাষার প্রয়োগ করিয়া থাকেন, তাহা উক্তবিধ অর্থ বোধ পূর্বক নহে, অতএব অভিহিত সন্ধিবিজ্ঞান পরিশুদ্ধ হয় না।"

এতত্ত্তেরে বক্তব্য এই যে, ভাষা বিজ্ঞানানভিজ্ঞ লোকেরা যে কোন শব্দের প্রয়োগ করিয়া থাকে, তাহা সমস্তই সাঙ্কেতিকত্বে অধিরুঢ় হইয়া পড়ে, স্থতরাং তাহাদিগের অর্থবাধ পূর্বক প্রয়োগ না হওয়াতে কোন দোষ হইতে পারে না। স্বভাবানুসারে তত্তদর্থের বোধক তত্তৎ শব্দের প্রকৃতি ব্যাখ্যাই ব্যাকরণের উদ্দেশ্য। ইহার বিশেষ বিবরণ "শশধর বাখিজ্ঞানে" বিস্তৃত হইয়াছে। অপ্রতিদংহার নির্গমন মাত্রেই উক্ত কারণে সন্ধিকার্য্য না হইয়া থাকিতে পারে না। সর্ব্রেই যথায়থ সন্ধি কার্য্য হইবে শব্দ দ্বয়ের ঘনিষ্টতার নাম সন্ধি, স্থতরাং উক্ত কারণে শব্দের ঘনিষ্টতা হইলেই, তক্জনিত ফলও হইয়া পড়ে এবং সেই বাক্স্থাবজাত ফল যাদৃশাকারে পরিণত হয় ব্যাকরণ তাহাই প্রতিপাদন করিয়া থাকে।

ক্রমশঃ।

কলিকাতা হরিভক্তিপ্রদায়িনী সভা।

উক্ত সভার তৃতীয় বাৎসরিক অনুষ্ঠানপত্র এক থানি আমাদিগের হস্তগত হইয়াছে। পুস্তিকা-কারে মুদ্রিত পত্র থানির আদ্যোপান্ত পাঠ করিয়া, যথাসম্ভব আনন্দলাভ করিলাম এবং ধর্মোৎসাহী সভাসদ্বর্গ ও সম্পাদক মহাশয়কে ধ্যাবাদ দিলাম। পত্র পাঠে বিদিত হইলাম, যে "আমাদিগের ধর্মাই সত্য সনাতন ধর্মা, ইহা স্থান্দিত সমাজে প্রতিপন্ন করাই এই সভার মুখ্য উদ্দেশ্য।" "এক্ষণে সনা-তন বৈক্ষব ধর্মের নিতান্ত মলিন দশা, (বঙ্গীয় "चात्" उच्चारण की घशिव्यक्षिका कोने पर "चा" उच्चारणके अनन्तर भी पर्षमात्रा काल न्यून उद्या, सुतरां "च" भी "घा" उच्चापरका प्रभेद न वृक्ष पड़ा, केवलमात "घा" की परिस्तुट उद्या। ऐसाकी सर्वेत जानना।

चतएव वाक्यका इस भान्ति प्रकृति प्रगट करने के चर्च व्याकरण वोका जो चौकारके चनन्तर स्वर रहने पर चौके स्थान में "चाव" होजाता है। चौ चकारके चनन्तर चवा चा रहनेसे "चा" वन जाता है। इत्थादि।

यहां इस भान्ति शक्षा हो सक्ती है कि घाल कलके लोगांने जो संस्कृत वा अन्यक्प भाषा व्यव-हार किया करतां है, सो उक्तक्प धर्थ वोध करके नहीं, अतएव कथित सन्धिविद्यान विश्वास नहीं वृक्त पड़ता है।

र्सके उत्तर में यह वक्तव्य है जो भाषा विज्ञानके धनभिज्ञ लोगों ने जिस किसी शब्दका व्यवसार करता है सो सव सांकेतिकत्व पर पाइट क्षोते हैं, सुतरां उन सब्का व्यवकार कर्ष्योध पूर्वक न भी फोतो कुछ दोष नफीं फो सक्ता है। खभावानुसार तत्तदर्थवोधक तत्तत् ग्रब्दकी प्रकृति की व्याख्या करना की व्याकरणका अभिप्राय है। द्स विषयके विस्तार विवर्ण "शश्युर वाग्य-चान" में लिखा ज्ज्या है। चप्रतिसंदार निर्ममन माप्त की उक्त कारण से सन्धि वने विना नकी सर्वत्र की जकां जैसाको सन्धि रइस्का है। कार्य अवश्व की कोगा। दो शब्द की धनसमा-न्धका नाम "सन्धि" है। सुतरां उक्त कारणसे ग्रब्दों की वनिष्ठता होने ही से उससे पास भी होता है, भी उस बाक् खभावसे जन्मा ऋचा, फस जिस रीति से परिकात होता है, व्याकरका उस ही को प्रतिपादन किया करता है। (श्रोष चाने)

कलकत्ता इरिभित्तिपदायिनी समा।

उत्त सभाका अनुष्ठानपत तीसरे वर्षके एक खराड इसारे द्वात लगा। प्रस्तिकाकार में छापा इचा, पत्न की आदिये लेकर अन्त तक पटकर इसने यथासकाव आनन्दकाभ किया औ धन्मी-त्साद्धि सभासदों औ सन्पादक जीको धन्यवाद दिया। पत्न में लिखा इचा है, जो "इसारे धन्मी दी सत्य सनातन धन्में हैं, यह सुधि चित समाज में प्रतिपत्न करना ही इस सभाका मुख्य छहे थे है।" आज कर्म सनातन वैद्याव धन्में की धतीव मिलन द्या है, (वक्ष देशी वैद्याव, वैरागी शोक इचरि-

বৈষ্ণব বৈরাগীগণের লাম্পট্যাদি জন্য) অতএব যাহাতে এই সত্য ধর্ম্মের উক্তরূপ আরোপিত দোষ সকল অপনীত হ ইয়া বৈষ্ণব সনাতনধর্ম সর্ববাধারণের নিকট নির্ম্মল ভাবে ও সজীব ভাবে আভাসমান হয় তিরিয়ে সবিশেষ যত্ন করা এই সভার দ্বিতীয় উদ্দেশ্য।" "ব্রেজের স্নেহ, সথ্য ও প্রেম ভাব অতি গৃঢ় পদার্থ, উহাই বৈষ্ণব ধর্মের সার।" "এই পবিত্র আহলাদ জনক ব্রজের ভাব সাধারণের বোধগম্য করান, এই সভার তৃতীয় উদ্দেশ্য।" "কুসংস্কার বিশিক্ট আর্য্য সন্থানগণের চিত্তক্ষেত্র হইতে ধর্ম্মণত বিরুদ্ধ ভাব সকল অপনয়ন করা এবং উপযুক্ত প্রচারক দারা ও যাহাতে সর্বসাধারণের মনে বৈষ্ণব ধর্মে" আন্থা জন্মে তাহার উপায় করা এতৎ সভার চতুর্থ উদ্দেশ্য।"

আমরা উক্ত উদ্দেশ্য গুলি পাঠ করিয়া, সভার প্রকৃত ও গম্ভীর লক্ষ্যের যথায়থ মর্ম্মোদ্ভেদ করিতে সমর্থ হইলাম না। সভার ২য়, ৩য়, ও ৪র্থ উদ্দেশ্যের শেষাংশ প্রণিধান পূর্ব্বক পাঠ করিলে প্রতীতি হয়, যেন সভাটী কেবল মাত্র বৈষ্ণুৰ সম্প্ৰদায়েরই মতপ্রচার ও উৎকর্ব সাধন জন্ম স্থাপিত হইয়াছে। সভার প্রথম উদ্দেশ্যে ও চতুর্থের প্রথমার্দ্ধে যে ''আমাদিগের সত্য সনা-তন"ও ''আর্য্যধর্মা'আদি কয়েকটা শব্দ ব্যবহৃত হই-রাছে তাহার অর্থ আমরা বুঝিতে পারিলাম না। সভা যদি উক্ত সনাতন বা আর্য্য ধর্ম্মের লক্ষণ প্রক-টন করিতেন তাহা ২ইলে বরং ভাল হইত, নতুবা সাধারণ্যে ইহাই প্রতীতি হইবে যে, বৈঞ্ব সম্প্র-দায়ের ধর্মাচারই" এ সভার "আর্য্যধর্ম"। অগবা যদি ঈদৃশী প্রতীতিই সভার হৃদয়ের গৃঢ় অভিপ্রায় হয়, তাহা হইলে যে বর্তুমান ভারতের সর্ব্বদাধারণ আগ্য জনসমাজ হইতে তাঁহারা সহানুভূতি প্রাপ্ত হইবেন, সে আশা নিতান্ত স্থদূরপরাহত। বৈঞ্ব ধর্ম্মের প্রতি আমাদিগের প্রগাঢ় শ্রদ্ধা সত্ত্বেও সমা-জের দিকে দৃষ্টি পূর্বক আমরা ঈদৃশী সমালোচনা না করিয়া থাকিতে পারিলাম না।

কলিকাতা ও তন্নিকটবতী স্থানসমূহে "হ, ভ, প্রা, সভা নামে অনেকগুলি আর্য্যধর্ম সভা প্রতিষ্ঠিত হইয়াছে, কিন্তু সর্বব্রই প্রায় সাম্প্রদায়িক দৃষ্টি, সাম্প্রদায়িক মত ও সাম্প্রদায়িক ভাবের কার্য্য হইয়া থাকে, প্রায় কোন সভাতেই জ্রীমন্তাগবদাদি ভিন্ন वादिने हेतु करके) चतएन जिन उपायों से उक्त-इप वक्कत दोप, जो कुछ इस सत्यधना पर डाले गये है, अपनयन किये जावें चौ सर्वसाधार शाके निकट निर्मात भी जीवत भावसे वैशाव धनीको समभाया जाय, तद्धे विशेष इप यह करना इस . सभाका दुसरा उद्देश है।" "वजनीनाके खेड, सख्य चौ प्रेमभाव खतीव गृढ पदार्थ हैं, वेडी वैचाव धमा का सारांध है।" "दस पवित चाह्नादअनक वजलीलाके भाव साघार्याको समभाय देना, सभाका तीसरा उद्देश है।" "कुसंस्कारयुक्त प्रार्थ-जनोंके चित्त सेत में से धर्मा सब्बन्धी विश्व सार्वो को अपनयन करना औ सयोग्य प्रचारकोंको नियत करके देश देशान्तर में आर्थधर्मा प्रचार करा-वना ची जिस रीतिसे सव अनोंके सन में वैच्याव धर्मा पर अहा उपजे तद्धे उपाय करना इस सभाका चतुर्घ उद्देख है।"

इम उत्त उदेख समूच पढ़कर सभाके प्रक्रत वो गन्धोर बच्चार्यको यथा रीति उद्गेद न कर सकें। सभाके रय, रय भी धर्य उद्देश्य के श्रेषां ग्रपर तनिक प्रशिधान करने से यही प्रतीति। भोती है, जो केवलमात वैप्शव सम्प्रदायके मत-प्रचार भी उन्तिते अध यह सभा स्थापित छई है। इससे उन "इसारे सत्य सनातन" की "आर्य धर्म" धादि कतिपय शब्दोंके, जो कि सभाके १म उद्देश्य औ ४ धके प्रथमाई में लिखित हैं, श्वभिप्राय भांनी भान्ति न समभे गये। सभा यदि उक्त सनातन वा आर्थ्व धर्मा के सच्चा प्रगट करती तो उत्तम होता, नहीं तो सब किसडी की यही प्रतीति होगी कि वैष्णव सम्प्रदायका धर्माचार की इस सभाका "बार्क धर्मा" है। प्रथम यदि इस रीति ही सभाके इदयका गृह चिभिन्नाय हो, तव वर्त्तमान भारतके सब्बसाधारण चार्यांजनोंसे सङ्गतुभृति की चाया नितान्त सुट्ररपराइत है। वैणाव धर्मा पर इमारी प्रगाढ़ अद्वा रहेपर भी समाजके द्यार दृष्टिपूर्वक दमको इस भान्ति समाखोचना करना पड़ी।

कलकत्ता चौ उसके चास पासके स्थानों में "इ. म. प्र. सभा" नाम वद्धतेरी चार्व्य धर्मा सभा वन चुकी हैं। किन्तु सर्वेत ही प्राय साम्प्रदायिक हिंह, साम्प्रदायिक मत चौ साम्प्रदायिक रीतिने कार्ये द्धा करता है। प्राय किसी सभा में

958 মনু সংহিতা, যাজবক্ষা সংহিতা, তন্ত্ৰ, বেদ, বেদা-স্তাদির ব্যাখ্যাদি হয় না। আর্য্য জাতির অবশ্য পালনীয় বর্ণাশ্রম ধর্মাদির উপদেশ ও জ্ঞাতব্য বৈজ্ঞানিক রহস্ত ভেদের প্রতিষ্ঠা সমাজে ক্রমে দুপ্ত প্রায় হইতে চলিল। ভক্তি শাস্ত্রাদি षात्रा मानत्वत मन ভावतात्का श्रादम करत वरहे, কিন্তু আশ্রম ধর্মাচার লোপের ও বৈজ্ঞানিক দৃষ্টির অভাবের দঙ্গে সঙ্গে ঘোর সামাজিক বিপ্লব ও হৃদয়ের সংকীর্ণতা উপস্থিত হইয়া সমস্ত বিশৃখল করিয়া দেয়। গত বর্ষে উক্ত সভাভবনে ধর্ম-প্রচারক সম্পাদক যে "গার্হ্যন্থ ধর্ম" সম্বন্ধে একটা বক্তৃতা করিয়াছিলেন, তাহাতে এতাবৎ বিধিপূর্বক প্রদর্শিত হইয়াছিল এবং অনেক বার সভাকে

বিশুদ্ধ আর্য্য পদ্ধতিতে কার্য্য করিতে অনুরোধণ্ড করা হইয়াছিল। বর্ণাশ্রম ধর্মের উপদেশ গ্রন্থ-গুলির চর্চ্চা আজ কাল কেবল অধ্যাপক মহামা-দিগের চতুষ্পাটীতেই আবদ্ধ রহিয়াছে; অস্থাস্থ ধর্ম্মালোচনা স্থানে কেবল ভক্তিশান্ত, বৈরাগ্য শাক্তা-দির চর্চা। অহো সভামগুলি! যদি জনসমাজের কল্যাণেচ্ছু হইয়া অভাদিত হইয়া থাকেন, তবে সম্বরেই সংহিতাকার ও বৈজ্ঞানিক তত্ত্ববেত্তাগণকে আচার্য্যের আসনে আহ্বান করুন। যাহাতে ভাঁহাদের বর্ণাশ্রমোচিত এবং স্বাধ্যাত্মিক ও ভৌতিক বিজ্ঞা-নাকুমোদিত অনুল্লজ্ঞনীয় উপদেশজ্যোতিঃ সমাজ ধ্যে বিকীর্ণ হয়, কায়মনোগাক্যে তাহারই যত্ন করুন।

বোধ করি আর্য্যধর্মী মাত্রেই সভার সভ্য ও সহামুভাবক হয়েন, ইহা প্রত্যেক আকাজ্য। সভাগত ব্যক্তিমণ্ডলী যে বিবিধ সম্প্র-**দার্ম্বুক্ত হইবেন, তাহা**র বিচিত্রতা কি! কিস্তু সাধারণতঃ সকলেই গৃহস্থ, স্থতরাং সে স্থানে मान्यमाप्रिक येज প্রচারিত হইলে, তৎ সম্প্রদায়ী ভিন্ন অন্যান্য সকলেই প্রীতিলাভ করিতে পারেন না: কিন্তু বর্ণাশ্রম ধর্ম বা বৈজ্ঞানিক রহস্য ব্যাখ্যা क्रिल, कोशंतरे कामना अपूर्व थारक ना। निक নিজ আশ্রমোচিত ধর্মাচার ভিন্ন মনুষ্যের হৃদয় ষথায়থ স্থদংগঠিত হয় না এবং ঈদৃশ ধর্ম্মের প্রচার ভিন্ন ভারত কখনই নিজ প্রকৃতিস্থ হইবে না।

क्लिकां इतिভक्ति श्रमाग्निमी मंजात महानात সভ্যগণ যদি প্রকৃত আর্য্যধর্মের **পুনরুদ্দীপনার্থ** नाभनामिगदक वश्वभित्रकत्र मदन कदत्रन, তবে বোধ

वीनद्वागवदादि छोड़के, सतु सृति, बाचवस्का स्मृति, तन्त्र, वेद, वेदान्तादि की व्याखान कोती है। पार्व्य जातिके प्रवश्च-पात्रनीय,, वर्णात्रम धर्मादिके उपदेश सी भाग्य जातळ वैज्ञानिक तत्त्व की प्रतिष्ठा समाज में से धीरे धीरे इटती चली जाती है। अति शास्त्राहि करके सन् व्यक्तिं सनभाव राज्य में प्रवेश करते हैं सही, किन्त प्रात्रम धन्मी पारके विलोप थी वैज्ञानिक हहिके घभावके सङ्ग की सङ्ग घोर सामाजिक विश्वव भी इदय की सङ्घीर्यता सचकर समत्त रोति, नीतिको चलट पालट कर देते है। गत वर्ष में धर्मा प्रचा-रक सम्यादकने जो उस सभाभवन में ''गास्त्र स्थ धनां " इस चाग्रथ पर एक वक्तृता करी थी, तत्काल ये विधि भांती भान्ति देखनायी गयी थे। अनेक वार विशास चार्य रीतिसे कार्य चालानेके लिये सभाको अनुरोध भी किया गया था। आज कत्त केवल पाठगाले की में विद्यार्थियों को सिखलाने के चर्च वर्णात्रम धर्मको उपदेशों से पूर्ण शास्त्रकी चर्ची ऊचा करती है। चन्नो सभामग्डलि! चाप सबका घम्युदय, यदि समानके कल्याचार्य ज्ञा को तो यीम की कति यास्त्रवाले थे। वैश्वानिक तस्ववेत्ताः घों को अन्तापूर्वक घाषार्वको वेदी पर वैटाइये। श्री कायमन वचनसे इसीके यक्ष करते रिक्व कि जिस रीतिसे चन्होंके वर्णांत्रसोचित भी भा-ध्यात्मित वो भौतिक विज्ञानातुमोदित चतुल्लक्नीय उपदेशक्ष ज्योतिः जनसमाजके सर्वेत ही विकोर्या कोवे।

वोध फोता है, कि प्रत्येक सभा की यह धा-कांचा है, कि इरेक चार्व्य धर्मी की सभाके सध्य चै। सक्तातुभावत वनें। यक मुख विचित नहीं, जो सभा में चाये डहए, व्यक्ति समृष् विविध सम्म-दायके हैं ; किन्तु साधारणतः सव कोइ स्टइस्य है, सुतरां वकां किसी एक सम्प्रदायके सत प्रचार इोनेसे उस सम्प्रदायी छोड़कर सब किसीकी प्रीति न वढ सकेगी, किन्तु वर्णात्रम धर्मावा वैद्यानिक तत्त्व की व्याख्यानचे किसीकी कासना चपूर्य न रहेगी। निज निज चात्रसके योख धर्माचार किये विना सत्तव्यका सहय यदायस सुगदित न कोता है औा इस भान्ति धमा के प्रचार विना भारत कभी निज प्रकृतिको न प्राप्त चोगा।

न ज क का इरिभिता प्रदायिनी सभावे सह-दार सथ जनोंने यदि प्रकृत आर्थ धना की प्रन-बहीपनाके अर्थ 'आपनेको बहुपरिकर माने तो, করি, স্থিরচিত্তে তাঁহাদের উদ্দেশ্য গুলির প্রতি পুন-প্রশিবন পূর্বক আমাদিগের আশা পূর্ণ করিবেন, আর যদি কেবল বৈষ্ণব ধর্মের দিকেই তাঁহাদের লক্ষ্য থাকে, তাহাও উত্তম, কিন্তু তজ্জ্য কার্য্য প্রশালী আরও কিছু স্বতন্ত্র ভাবে করিতে হইবে। সভার বর্ত্তমান রীতি, নীতি তাহার পূর্ণামুকুল নহে।

মুঙ্গের আ, ধ, প্র, সভার উপদেশ।

(ধর্মপ্রচারক সম্পাদককর্ত্ব ব্যাথ্যাত।)

বে কেহ যে কোন দ্রব্যই ভোজন করেক না কেন, ভোজনাত্তে কিয়ৎ পরিমাণে জলপান করা প্রাণী মাত্রেরই অভ্যাস। তার থাও, রুটী থাও, পিষ্টক খাও, ফল মূল খাও, পরিশেষে জল না খাইলে, শরীর স্থাতল হয় না, প্রাণ প্রফুল হয় না, অথবা অমাদি স্থচারুরপ পরিপাকও হয় না। জলীয় প্রমাণু শরীরে প্রবেশ না করিলে, প্রাণী জীবিত থাকিতে পারে না। জল জীবের জীবন শ্বরূপ। অগ্নির তাপে, সূর্য্যের তাপে, মনস্তাপে কণ্ঠ শুক্ত হইলে, জল পানে শরীর শীতল হয়, যেন নবীন বলের সঞ্চার হয়, এই জন্ম জলের এত আদর। এই জন্মই জগদীশ্বর জলধীথাত থনন করিয়া ধরাকে বেক্টন করিয়া রাথিয়াছেন। সময়ে২ জীবের জন্য জলরাশি আকাশে আকর্ষণ পূর্বক मः (माधन कत्रजः, जनमजान त्रहना कतिया, वर्षन করিয়া থাকেন; কঠিন পাষাণ ভেদ করিয়া, জলের উৎস উৎসারিত হইতেছে, ভূমি খনন করিয়া দেখ বিধাতা দেখানেও জীবের জন্ম অগাধ দঞ্চিত জল-রাশি লুকাইয়া রাখিয়াছেন। যদি তাপিত অঙ্গ শীতল করিতে চাও, জলে অবগাহন কর।

আমাদিগের দেশে সর্ব্ব বিভাগেই দেখিতে পাই, কুলললনাগণ কক্ষে বা মস্তকে করিয়া, গঙ্গাদি নদী হইতে জলকলস বহন করিয়া আনে। প্রত্যক্ষ ঘটনার সঙ্গে লাবের তরঙ্গ প্রেলিতে লাগিল। দেখিলাম বাঁধাঘাটে অনেকগুলি ইতর ও ভদ্র কুলনারী জলানয়নার্থে অবতরণ করিয়াছে। বর্ষাকাল-পথ ও ঘাট পিচ্ছিল, অতি সাবধানে অবতরণ ও আরোহণ করিতে হয়। একটী দীনছঃখীরমণী সোপানভারে দুখায়মানা—দক্ষিণ হত্তে দুখা

धाया हैं, वे स्थिर विस्तासे धापने एड्रेग्ड सवको फिर प्रशिक्षान कर इस सव की कामना पुरी करेक्के भी यह केवलमात वैषाव सतके धार एकों की दृष्टि रहें, तो भी कुछ द्वानि नहीं, किन्तु तिकसित्त समा की कार्य-प्रशाली धीर कुछ स्वतन्त्र करनी पड़ेगी। सभा की विद्यमान रीति तत्कार्यसिक्विका पर्यातुकूल नहीं है।

सुक्रेर या, घ, म, सभाका उपदेश।

(धर्मापचारक मन्पादकतीने व्याख्यान किया)

निस किसीने जो कुछ द्रव्य क्यों न भोजन वरे, भोजनान्त में घोडा वस्त इरेक प्राणीका अध्यास है। चाहे अवखाय. चाहे रोटो खाय, चाहे पिष्ठक चयवा मल मल भोजन करे, चन्त में जल पिये विना शरीर सुधीतल नहीं होता, प्राया भी प्रमुक्तित नहीं होता ग्रथना ग्रवादि सुन्दरक्प नहीं पचता है। जलीय परमासा यदि शरीरके भीतर प्रवेश न करें तो प्राची जी नहीं सक्ता है। जलको जीवों के जीवन रूप करके मानना। श्राम्बके तापसे सूर्यको तापसे अथवा मनसापसे कराउ यदि सूक जायतो जल पीनेसे ग्रारि ग्रीतल होता है, मानो नवीन वलका सञ्चार होता है, एतद्र अलको द्रतना चादर किया जाता है। जगदी खरने जलधी खात खोढकर धराको घर रख को डा है। समय समय में जोवों के पर्य जल-राधिको आकाशमार्ग पर आकर्षण पर्वक संशी-धनानन्तर जलद जाल रचना करके अलवर्षाया करता है; कठिन पाषाणा भेदकरके जलकी भारना उछत चाती है, भूमिको खोद कर देखतो. विधाता वहां भी जीवोंकेलिये खगाध जलराशि को सञ्चय कर किपाय रख दिये हैं, यदि तापित चक्को घीतल करना हो तो जलमें भनगाइन पूर्व कान करली।

इसारे भरतखग्र के सकल विभाग दी में यह देख पड़ता है, जो कुलनारीयां गक्कादि नदीयां में से जल भर भर कर घड़ा घों को कहा वा सीरपर करके टो लाया करती हैं। प्रश्चन्त घटनाके सक्क ही सक्क भावकी लक्करीमाला चळलने लगीं। देख पड़ा कि पक्के घट पर वज्जत सी इतर वो भद्रकुलनारी यां जल लानेके घर्च चतरीं हैं। वर्षाकाल, वाट घो घाटसव पीळल होगये। घतिसावधानतापूर्वक चटना घो चतरना पड़ता है। कोई एक दीन दु: खिनी रमणी सींडीपर खड़ी छह। हाहिने কলদের অধোভাগের দ্বারা জলকে আন্দোলিত করিতেছিল, অক্সাৎ কলস করচ্যুত হইয়া গেল, তরঙ্গের জলে নৃত্যু করিতে করিতে প্রবাহবেগে মধ্যেপসায় উপস্থিত হইল। ক্রমে প্রবলবেগে যাইতে লাগিল, সম্মুথে একথানি বাষ্পীর জলযান-তত্তছ-লিত জলবেগে প্রবহমান কলস জলে পরিপূর্ণ হইল ও অগাধ গম্ভার জলে ভ্বিয়া গেল। দৃষ্ট হইল যে আর একটা কলসও ভাসিতে ছিল, বোধ হইল তাহা অপবিত্র বোধে কেহ যেন ভাসাইয়া দিয়াছে, সেটা নদার কিয়দুর গিয়া কুলে লাগিয়াছে ও তত্ত্পরে একটা কাক উপবিষ্ট হইয়া, মল ত্যাগ

এদিকে ছুঃখিনীর এক মাত্র কলস ভাসিয়া গেল, দেখিয়া অন্থান্য রমণীগণ হাসিতে লাগিল। তম্বধ্যে একটা রমণা বেশস্থায়িত, হাসিতে ২ যেমন উঠিতেছিল, অমনি পিচ্ছল সোপানে পদ-শ্বলিত হইয়া পড়িয়া গেল, শরীরে আঘাত লাগিল, কলস্টী ভাঙ্গিয়া, নদীর জল নদীতে গিয়া মিশিল I আর একটা নারী জলকলস কক্ষে করিয়া, পথ দিয়া যাইতেছিল। বোধ হয় তাহার কলস্টী যথোচিত স্থপক ছিল না, অকসাথ তাহার অধোদেশ কক্ষ-চুতে হইয়া পড়িল, সমস্ত জলই নিৰ্গত ও ভূমিতে পতিত হইল। আর একটা নারী জলপূণ কলস মুদ্ধা স্থানে রক্ষা করিয়া তুই হাত দোলাইয়া সঙ্গি-নীর সহিত অনবহিত চিত্তে বিবিধালাপ করিতে করিতে বাইতেছিল একজন রহস্ত প্রিয় পুরুষ সেই मगरा चलत এकजन (लाकरक जाकिया विलल, (मथ দেখ, কি আশ্চর্য্য, আজ দিবাভাগে আকাশে কেমন রাশি ২ নক্ষত্র দেখা যাইতেছে, উক্ত নারীর কর্ণে এই কথা প্রবেশ করিবামাত্র কিং কর্ত্তব্য বিচারবিমূঢ়ের স্থায়, তৎক্ষণাৎ গ্রীবা উত্তোলন পূর্ত্মক আকাশ-মার্গে দৃষ্টি চেক্টা করিল, অমনি জলকলদ তাহার পশ্চাৎ ভূমিতে পতিত ও চুর্ণ হইয়া গেল। লোক সকল হাস্ত করিয়া উঠিল। আর কয়েকটা স্ত্রীকে দেখিলাম তাহারা মস্তকে এবং হুই হস্তে জল কলদ রক্ষা করিয়াছে ধরিয়া যত্ন পূর্ব্বক নিজ গৃহে লইয়া গেল। 🖟 যাহারা निर्क्तित्त्र कल नहेशा शृहर (लीहिन, जाशानुत পিপাদার শান্তির উপায় হইল। তন্মধ্যে কেহ নিজ কলস মুখ আচছাদন করিয়া, পবিতা স্থানে

हातरे ग्रंग घड़ाके निकाश जल में धोरही
थी, धड़ा घक सात हातरे निकल गया। तर इके
जलके साथ नाचता कुन्दता प्रवाहके वेगसे वीच
गढ़ाजी में जा पड़ा। क्रमे क्रम प्रवल गितसे जाने
लगा। सान्हने में एक वड़ी भारी वाक्यीय जलयान
(जाहाज)। उसकी विषम गितसे उच्छलती इहा
जलराधि करके वहता जाता इच्चा यड़ा जलराधि से
पूर्ण इचा भी भगाध गक्कीर जल में डुव गया।
वहां भीर भी एक घड़ाकी वहता जाता देखपड़ा बुक्त पड़ा, कि उसकी ध्यवित मान्
कोर वहा दिया होगा। नदीके थोड़े दुरतक
जाकर फिर किनारे में लगा भीर उसपर एक काक
वैद्ये विष्ठा त्यां कर जड़गया।

दूधर दु: खिनी की घड़ा को वह जाता देख कर अन्यान्य रमणीयां इंसने लगी। उन में एक रमगी जो कि वेश भूषाचे विभूषित थी, इंसती इसती ज्यों उठ रहीथी, त्यों ही पीछल सींडि परसे फिकल गयी, घरीर में चीट लगा। घड़ा फ्टगया। नदीका जल नदी में जा मिला। दुसरी एक स्ती कोमर पर करके भर घड़ा जल लिये जाती थी। वोध उडचा कि उसका घड़ा यथोचित कठिन वा प्रकान था। अवस्थात् उसकी पेंदां को मरसे खस पड़ा। समस्त जल ही निकल कर भूमिपर गिर गया। श्रीर एक स्त्री अलपूर्ण घड़ा शीरपर धरकर दो जात डोलाती छर, साथी-योंके सक् आसावधान चिक्ततासे नाना भान्ति वार्त्तालाप करती इहर जातीथी, एक कोर रहस्व-प्रिय पुरुषने उस समय दुसरे एक जनको फुकर कर वोना, देख देख, न्या चाचर्य, चाज दिनही को भाकाशमग्डल पर कैसे मस्त्रताशि देख पड़ते है, उस नारीके कान में इतनी वातें वैठते भी, उसने किंक क्रें विचारविमृद्धे समान भाउ सीर उठा कर चाकाश मार्ग में दृष्टि की चेष्टा करी, जल की घड़ा उसकी पद्मात् भूमिपर गिर कर चूर चूर हो गया। सव लोग्इसने लगे। भी कितने स्त्रीयां को देखा कि वे सीरपर घड़ा लिये दो शातसे यत पूर्वक पकछे इहर, अपने अपने घर ले गयी। जितनी स्त्रीयां निर्व्धिन्नतासे जस से सेकर घर पद्धच गयी लन्होंको प्यास मिठावनेका उपाय क्रमा। उन्हों में से कोई अपने सड़ेने सुद्र आप कर प्रिक्त स्थान पर रखी, जोर असावधानता से রাখিল, কেহ বা অনবহিত চিত্তে অনারত রাখিয়া

দিল। অনারত কলসে যদি কোন বিষধরাদি

জলপান করে অথবা কোন কীট পতঙ্গাদি পড়িয়া,
তাহাতে প্রাণত্যাগ করে, তবে অবশিই জলপায়ীগণের প্রাণ নই বা পীড়া হইবার সম্ভাবনা। কেহ
বা যখন জল আনিতে গিয়াছিল তখন দেখে নাই
যে একটা কুদ্র মৃতমুষিক শৃত্য কলস মধ্যে পড়িয়াছিল, সেই কলসে জল আনিয়াছে, ক্রমে মৃতমুষিকের পৃতিগদ্ধে জল বিক্তাস্বাদ ও হুর্গমযুক্ত হইয়া
উঠিয়াছে। জল পান পূর্বক সকলে সিদ্ধান্ত
করিতে লাগিল, গঙ্গাজল অত্যন্ত ছুষিত ও পীড়া

দায়ক। সেই দিন হইতে তাহারা জাহ্নবীর জল

মহান্থাগণ! লোকিক রহস্তের নিগুঢ় মর্ম্ম উদ্ভেদ না করিয়া, থাকিতে পারিতেছি না। সাধা-রণের বৃদ্ধিতে গুঢ় তত্ত্ব সকল সরল ভাবে গৃহীত হইবে এই জন্য একটা লোকিক ব্যাপারের আদর্শ-চিত্র করিলাম, এক্ষণে আহ্বন এই চিত্রের অবগুঠন উন্মোচন পূর্ব্বক উহার মধ্যে প্রকৃতির রহস্থময়ী লীলা দর্শন করি।

ভগবৎপ্রেমকেই আমি নির্মান জল রূপে লক্ষ্য করিয়াছি। মনুষ্য নানাবিধ সাংসারিক স্থ্য, দৃঃথ ভোগে যে নিরন্তর বিমোহিত থাকে. তত্তাবতই জীবের বিবিধ আহারীয় দ্রব্য ৷ চতুর-শীতি লক্ষ জন্ম জীব এইরূপ ভোগ করিয়া আদি-য়াছে, মনুষ্য জন্মই মর্ত্ত্য জীবের ভোগাবদান কাল। এই সময়েই স্তচতুর মনুষ্যগণ ভোগ-রাশিকে পরিপাক বা বিনষ্ট করিবার জন্ম, ভগবং প্রেমনীর পান করিতে থাকেন। শোক, রোগ, পাপ, তাপ, কর্মাদি সমস্তই জীর্ণ হইয়া যায়। জগতের দর্বত্তই এই প্রেমরাজ্য বিস্তৃত রহি-রহিয়াছে; সংসার (বিষয় বুদ্ধি) অতিক্রম করিয়া যাও, দেখিবে, ভর্গবৎ প্রেমের অগাধ সিম্ধু যেন জগৎকে গ্রাস করিতেছে। অন্তরী**ক্ষে** দেবগণের দিকে দৃক্পাত কর, তথা হইতে নির্মাল প্রেম-ধারা র্ষ্টি হইতেছে; গিরির ন্যায় অচল ঋষির গম্ভীর मूर्यंत्र मिरक जाकाहेग्रा रमथ, প্রেমের উৎস উৎ-সারিত হইয়া, জগৎকে ভাসাইবার উপক্রম করি-তেছে। আমরা যাহাদিগকে হীন,জাতি বলিয়া श्रुणा श्रुक्क मीठ यदन कत्रि, दम्ब छाडामिदशत्र भड़े के सं च खुका रख कोड़ दीया। खुका छत्रा सुंच भड़े में से यदि सपीदि जल पिये. प्रथम कोइ कीड़ा फड़िक्का गिर कर मरजाय तो धन-शिष्ठ जल पीनेवाले के प्राथमाय ना पीड़ा कोने की सम्भावना है। एक छती जन जल जाने को गयी थी, तब यह नहीं देखी कि एक छोटा सा मरा छत्रा मूसा खाली घड़े में पड़ा रहा था, उस घड़े में जल भर लाई। कमे क्रम मूमा के दुर्ग-स्थ के जल भी विक्रतास्वाद नो दुर्गन्ध युक्त को गया। जल पीनेसे समका यही सिद्धान्त छथा, कि गङ्का-जल खत्यन्त दुषित धी दु:खदायी है। उसी दिनसे ने लोग गङ्काजल पीना छोड़ दिये।

महात्मागणा! इस लौकिक रहस्यके निगूढ़ मम्मोद्गेद किये विना सुक्त नहीं रहा जाता हैं। सब जनों की बृद्धि में गूढ़तत्त समूह सरज रीतिसे ग्रहण किये जाके इसिलये मैंने एक लौकिक व्यापारके चित्र खिच जिया, श्रव श्वाइये इस चित्रके श्वावरण खुलकर, भीतर इसके प्रकृति की रहस्यमयी जीजा दर्भन कहां।

भगवत प्रेम इतीको मैं निर्माल जल करके लक्स्य किया। मनुख्यगण जो निरन्तर नाना भान्तिके सांसारिक सुख, इ:ख भोग में मोहित रहते है चन सबको जीवोंके विविध **चा**चारीय द्रव्य करके जानना। जीव चौरासी लच जना इस रीति भोग तरते चाये, मर्स्य जीवोंका मानव जना ची भोगावसान काल है। सुचतुर मनुष्यगण दूसी समय में भोग राधिको परिपाक वा विनष्ठ कर-नार्ध भगवत प्रेमनीर पीते रहते हैं। रोग, पाप, ताप, कर्मादि ससस ही जीर्ग हो जाते हैं। जगतके सर्वेत ही यह प्रेमराज्य विस्त है। संसार की सीमा (विषयमुखि) टप जाको, देखोगे भगवत प्रेमका धगाधिसन्ध जैसा कि जगत को ग्रास करने चाइता है। अन्तरी च में देवगया के षोर नेत पसारो, वहांसे भी निर्माल प्रेमधारा दृष्टि हो रही है। गिरिके समान अचल ऋषिके गस्त्रीर सुखारविन्दके चोर ताक देखी, प्रेम की भरना उद्यक्त कर, जगतको सावित करनार्थ उद्यत हो रहा हैं। इस सब जिन्हों को हीन जाति समक्त-कर प्रवा पूर्वक मीच मानते हैं, देखली उन्होंके **इट्ट में** भी प्रेम जुक रहा है। यदि चाधि-

910

হৃদয়েও প্রেম লুকায়িত রহিয়াছে। যদি আধি ভৌতিক, আধিদৈবিক ও আধ্যাত্মিক তাপের ছঃ-সহ যাতনা শীতল করিতে চাও তবে ভগবৎ প্রেম-নীরে নিমগ্ন হও।

জীবগণই কুলনারী বলিয়া বর্ণিত এবং ভগবৎ-প্রেমের নদীই গঙ্গানদী এবং হৃদয়ই জলকলস রূপে! লক্ষিত হইয়াছে। শাস্ত্রচর্চা, সাধুসঙ্গ, তপস্থাদিই নদীর বাঁধাঘাটের সোপানস্তর; মনুষ্য-গণ সাধারণতঃ এতছপায়েই ভগবৎপ্রেমের রসা-স্থাদন করিতে পারে। কুমতি, কুবাসনাদিই বর্ধা-বারির আয় সাধুমার্গকে অত্যন্ত পিচ্ছিল ও হুর্গন করিয়া দিয়াছে। অতি সাবধানে ঘাটে অবতরণ ও তথা হইতে উথিত হইতে হয়।

সাধুর হৃদয় প্রেমে ভাসিতেছে দেখিয়া, বেশ-ধারী পণ্ডিতাভিমানী জীব উপহাস করিয়া উঠে ও আপনাকে জ্ঞানী জানিয়া, যেমন উচ্চতর সোপানে আরোহণ করিতে যায়, অহংকারে উন্মত্ত মূঢ় অমনি পদস্থলিত হইয়া, আঘাত প্রাপ্ত হয় এবং তাহার হৃদয় ছিন্ন ভিন্ন ও প্রেমবিশুক হইয়া যায় ! প্রেমিকের প্রতি উপহাস করিলে, ভগবান তাহার অহংক্ষার চুর্ণ করিয়া দেন। যে জীব জান বিজ্ঞানাদির মনুশীলন ও গুরু স্থঞ্জার অভাবে, আপনার হৃদয়কে হৃদৃঢ়রূপে গঠন করিতে পারে নাই, তাহার প্রেমরাশি, কামিনী কক্ষ্যুত ভগ্ন कलरमत्र नहात्र, ऋषत्र ८७७ कतित्रा, मःमात्र भार्श বিস্তৃত হইয়া যায়। যাহারা প্রেমলাভ পূর্বক মস্তিক্ষের চিন্তাবৃত্তিতে মাত্র রক্ষা করিয়া, অনবহিত-চিত্তে দাং দারিকতায় উন্মার্গগামী হয়, তাহারা মিথ্যা রহস্ত প্রিয় পুরুষের অর্থাৎ ভ্রমের মিথ্যা প্রবোচনায় বিশ্বাদ করিয়া, ভগ্নহৃদয় ও প্রেমশৃত্য হইয়া পড়ে। আর কতিপয় মহাত্মা প্রেম রাশিকে শিরোধার্য্য করিয়া যত্ন ও চেটা দারা রক্ষা পূর্ব্বক গৃহে বা আত্মসন্দিরে প্রবেশ করিয়া থাকেন।

যাহারা এইরপে গৃহে পৌছিলেন তাঁহাদেরই
তৃক্ষার শান্তি হইবার ও ভোগাবদানের উপায়
হইল। প্রেমলাভের পরেও আবার নানা চিত্তবিকার হইবার সম্ভাবনা থাকে, এই জন্ম স্থচতুর
প্রেমিকগণ মনের ভাব, মনের কথা, প্রেমের তত্ত্ব
সমস্ত হদয়ের মধ্যেই লুকায়িত রাথেন, পাছে হদয়-

भौतिक, चाधिहैविक चौ चाध्यास्मिक तापें की यातनाको ग्रीतल करने चाहो तो भगवत् प्रेमनीर में निमग्न हो जाची।

जीनगण की कुलनारी करके वर्णित, भगवत् प्रेमनदी की गक्कानदी भी कृदय की जल भरने का घड़ा करके कि जित उत्तभा है। शास्त्र कर्दी, साधुसक, तपस्था धादि की मानो नदीके पके घाट की सीड़ी हैं। मनुष्यगण साधारणत: इस की उपायसे भगवत प्रेमके रसास्ताद कर सके हैं। कुमति, कुवासना धादि की वर्षायारिके समान साधुमार्गको घत्यन्त पिछल भी दुर्गमकर दी है। घतीय सावधानतापूर्वक घाट में उतरना भी वहांसे उठना पड़ता है।

साधुके इदयको प्रेमसे प्रावित देखकर भेष-धारी परिस्ताभिमानी जीव उपदास किया करता है भीर भाग भगनेको जानी मानकर ज्या उच्चतर सोपानपर कारह होने पाहता त्यों ही चहदा-रसे फुला इत्या मूढ़ पिक्रलकर आघात प्राप्त होता है, भौर उसका इदय किन्न भिन्न भौर प्रेमशून्य हो जाता है। प्रेमिकके चोर इंसनेसे अगवान उस्ते प्रदक्षार पूर्ण कर देते हैं। जो जीव ज्ञान, विचान चादिकी चर्ची चौर एक की सेवाके अभावसे अपने इदयको सुदृढ़ नही वनाय सके, उस्ती प्रेमराधी कामिनीके कचचुरत फुटा इचा, घड़ाके समान, इदयको भेद करके संसारमार्ग पर विसार हो जाते हैं। जो लोग, प्रेमलाभ पूर्वक केवलमात्र मसिष्क की चिन्तार्टीत में रख-कर प्रसावधान विक्ततासे सांसारिकता इप कुमार्ग में जाते हैं, वे मिखा रहस्यप्रिय प्रदत्र की सर्थात् भ्यम की मिथ्या प्रेरणा पर विख्वास करके भग्न-इदय चौर प्रेमशून्य हो जाता है। भौर कितने महात्मा प्रेमराशीको सिरपर धरकर यत और चेटासे रचापूर्वक ग्टह प्रधात पाता मन्दिर में प्रवेश किये करते हैं।

जो कोन इस रीतिसे घर में जा पर्छचे, उन्हों की त्या पानिस कोने का भी भोगावसानका, उपाय मिला। प्रेम उपजने के सनन्तर भी फिर नाना चित्तिकार कोने की सन्तावना रकती, इसीलिये स्वतुर प्रेमिकोंने निज निज मनके भाव सन की गुढ़ का तो, प्रेमके तत्त्व समुद्ध इह्यकी के सम्बुसे दिया रखते हैं, आग्रद्धा यह है, कि

390

ইহাই ভাঁহাদের আশকা। যে প্রেমিক সদাই বাহিরে প্রেমের ভাব দেখাইয়া থাকে, তাহার প্রেমের সঙ্গে সঙ্গে ক্রমে অহঙ্কারাদি বিষ ও মলি-নতা মিশ্রিত হইবার সম্ভাবনা। আবার হয় ত কেহ সংসঙ্গ দারা প্রেম লাভার্থ গমন করিবার সময়, ছাদয়ের মধ্যে বিতর্ক বাসনা (মৃত্যুষিক) লইয়া ষায়, প্রত্যারত্ত হইলে, তাহার হৃদয়ের ভাব অতি তুষিত বলিয়া, প্রতীত হইয়া থাকে। এই জন্ম প্রেম শিক্ষা করিবার সময়, অতীব নির্মাল চিত্ত ছইতে হয়।

প্রথমে যে তুঃথিনীর কলস ভাসিয়া গিয়াছিল ধলিয়াছিলাম, তাহার লক্ষ্যার্থ এই যে নিরহঙ্কৃত সাধকের নির্ম্মল হৃদয়ের প্রেমাভ্যাস করিতে ২০ অগাধ প্রেমনীরে ভাসিয়া যায়, সাধক তথ্ন সন্তাসী তাঁহার সেই নির্মাল হৃদয় ভগবৎ প্রেমতরঙ্গে নৃত্য করিতে করিতে অপার ভবপারাবার পার পারগ অর্ণপোতের ভগবচ্চরণারবিন্দরূপ কুপালাভ করে, অমনি উচ্ছলিত প্রেমাবেশে হৃদয় পরিপূর্ণ হইয়া, গন্তীর জলগর্ভে নিমগ্ন হইয়া যায়, সংসার আর তাহাকে দেখিতে পায় না, স্থাতল मिलटल माधक हित्रांनित्नत जना मध्र रहेरलन, आंत উঠিলেন না। অপর কলশটী শূন্যহৃদয় বেশধারী সন্ধ্যাদীর আদর্শ, তাহার বিভূতি লেপন কাক-বিষ্ঠার ভায় লক্ষিত হয় ও সংসাররূপ কুলে লাগিয়া থাকে।

সাধকগণ! যদি সন্তপ্ত হৃদয়কে শীতল করিতে চাও, যদি যাতনা জাল ছেদ করিতে চাও, যদি আনন্দরত্বাকরের রত্নছটা দর্শন করিতে তবে যাও, ছুঃখিনীর কলদের ভায় ছুবিয়া যাও, প্রেম সরিতের গভীর সলিলে ডুবিয়া যাও, সং-দারকে পশ্চাতে ভূচছ বোধে উপেক্ষা করিয়া **প্রে**মের উত্তালতরঙ্গমালার সঙ্গে নৃত্য করিতে২ অতলস্পূৰ্শ জলে ডুবিয়া যাও, স্থশীতল হইবে চিরদিনের জন্ম শান্তিলাভ করিবে, আমন্দের হিলোল তোমার চতুর্দ্ধিকে বহিতে থাকিবে।

ওঁ শান্তি:, শান্তিঃ, শান্তিঃ, হরি ওঁ।

इदयके द्वार खुला रखनेसे यदि कोइ निर्माल प्रेम को कलुषित कर दें। जिस प्रेमिकने सदा वाहर वाइर प्रेमके भाव देखाया फिरता है प्रेमके सक् की सक् कमे कम घडकाराहि विष श्री मिलनता मिश्रित हो जा सत्ती हैं। फिर यह भी देखिये कि कोड़ सत्सङ्गके द्वारा जब प्रेम गिजार्थ जाता है, उस समय यदि उसके इत्य में वितर्क-वासना (इत मूविक) रइ जाय तो चौट-नेके धनन्तर उसकी चित्तरित्त और भी दूषित बुभा पड़ती है। इसीलिये प्रेमिशिक्ताके समय में चतीव निमाल चित्त होना चाहिये।

पहले ही जो मैं कहा है, कि एक दु: खिनीका घड़ा वह गया, उसका लच्चार्थ यह है, कि श्रह-द्धारमे रिइत साधकका इट्टय प्रमास्थास करते करते खगाध प्रमद्भण नीर में वच्च जाता है। सानी साधक उस समय सन्यासी वने । उनका वह निर्माल हृदय भगवत प्रेमतरक में नाचते कुन्दते भगवच्चर-ग्रार्विन्दक्प चर्णवपीतके, जो कि चपार भव-पारावार-पारपारग हैं, समागम की क्रपा लाभ करते हैं, श्री उक्तता इत्या प्रेमके श्रावेश से सुदय पूर्ण होकर गन्भीर जल गर्भ में निमग्न हो जाता. है, उस समय वे संसारके अदर्भनीय हो जाते हैं, सुग्रीतल जल में साधक चिर्दिनके निमित्त निमनन इटए, फिर नहीं उठें। दुसरा घढाको सानो ग्रान्यहृदयभेषधारी सन्यासीका आदर्श है, उसके गरीरपर जो भसा लगाया जाता है, उसको काक-विष्ठांके समान लिखत किया गया भी संसारक्य किनारे में लगा रहता है।

साधकवर्ष ! यदि सन्तप्त इदयको शीतल करने चाची, यदि यातना जालको छेद करने चाची, यदि रत्नाकर की रत्नकटा दर्भन करने चाही, तो जाची, दुखिनीका वड़ाके नाई डुवे जाची, प्रेम नदोके गभीर सणिल में डुवे जाची, संसारको पीके कोड़कर उपेवापूर्वक तुच्छ मानके प्रेम को उत्ताल तर्द्रमालाके साथ दत्य करते छए भतल-स्पर्ध जल में दुवे जाची, सुधीतल दोचीने। चिर्दिनके निमित्त ग्रान्तिलाभ करोंगे, भानन्द-विक्षोल तुन्हारे चारो भीर वचता रहेगा।

भी ग्रान्तिः, ग्रान्तिः, ग्रान्तिः, इरि की।

বিজ্ঞাপন ৷

निक्टमम् ।

আমার প্রিয়তমা ভার্যা-ভক্তি-বহুদিন হইতে ''আর্য্য' নামধারী মহাজাগণের স্বপ্রুযায় সম্ভষ্টা ছইয়া তাঁহাদিগের প্রাসাদে ও কুটীরে বাস করি-তেন। তাঁহারা যে দিন হইতে স্বদেশে গমন করিয়াছেন, দেই দিন হইতে আমার ভার্যার কোন উদ্দেশ পাওয়া যাইতেছে না। দেশে দেশে, নগরে নগরে, পথে২, মঠে২, পর্ণকুটীরে, কমলকুটীরে, যেখানে দেখানে অনুসন্ধান করিয়াও তাঁহার উদ্দেশ পাইলাম না। সভায়, সমাজে, আগড়া ও মহোৎসব মেলাতেও তত্ত্ব করিতে ক্রটী করি নাই. কিন্ত কোথাও প্রিয়তমার দেখা পাইলাম না। ''ভক্তির" বেশ ধারণ করিয়া কতিপয় ব্যভিচারিণী রুমণী আমার পাণিম্পর্শ করিতে আসিয়াছিল, কিন্ত লক্ষণাদি দ্বারা দেখিলাম যে তাহাদের কেহই আমার প্রকৃত ভার্যা নহে। যে ব্যক্তি আমার প্রিয়তমাকে আমার নিকট আনিয়া দিবে, আমি তাহাকে আনন্দ রাজ্যে অভিষেক করিয়া নিতানিকেতনের অধিকারী করিব, এবং শান্তি নান্নী অলোকসামান্তা কন্তার সহিত বিবাহ দিব। মুক্তি তাহার পরিচর্য্যা করিতে থাকিবে। মতি বিস্তারেণ।

ব্ৰহ্মলোক।

图图图 6

ধর্মপ্রচারকসংক্রান্ত নিয়মাবলী।

- ১। যদি কোম ধর্মাত্মা আর্যাধর্মের প্রতিষ্ঠা রক্ষা ও প্রচার নিমিত্ত বাঙ্গালা অথবা হিন্দী-ভাষার বা উভর ভাষাতেই কোন বিষয় লিখিয়া প্রেরণ করেন, তবে লিখিত বিষয়টী সারবান বিবেচনা হইলে, আনর্শ ও উৎসাহসহকারে ধর্ম প্রচারকে প্রকাশ করিব।
- ২। ধর্মপ্রচারেকের মূল্য ও এতং সংক্রাস্ত পত্রাদি মুঙ্গের "আর্যাধর্মপ্রচারিণী সভাষ," আমার নামে পাঠাইতে হইবে। পত্র বিয়ারিং হইলে, গৃহীত হইবে না।
- ৩। মূল্য সাধারণতঃ পোষ্টাল মণিঅর্ডারে, পাঠাইবেন। ভাক টিকিটে মূল্য পাঠাইতে হইলে, অৰ্দ্ধ আনা মূল্যের টিকিট (श्रद्रण क्रिर्वन।
- ৪। ধর্মপ্রচারক ১ম ভাগ, ১৩ সংখ্যা হইতে ডাকব্যয়-সহ স্থানি বার্ষিক মূলোর নিয়ম তিন প্রকার হইয়াছে।

তান-, প্রতিখণ্ড। ন-বার্ষিক উত্তম কাগজে. २।४० ্মধ্যম Ø সাধারণ ঐ 21%0 40

মুঙ্গের, আযা্ধর্ম-প্রচারিণী সভা

শ্ৰীশ্ৰীকৃষ্ণপ্ৰদন্ন দেন। সম্পাদক।

ক্রে এই পত্রিকা প্রতি পূর্ণিমাতে মুঙ্গের আর্য্যধর্ম প্রচারিণী সভার উৎসাহে প্রকাশিত হইয়া থাকে।

विज्ञापन ।

पता नहीं मिलता।

भार्थी-भिता-वद्धत दिनोंसे मेरी प्रियतमा पार्थनाम महलापानी सेवासे सन्तर होकर उन्हों के प्रासाद में भी कुटीर में वास करती थी। जब से वे भपने देशको (नित्यधाम। सिधारे हैं उस दिनसे मेरी भार्यो की कोंद्र पता नहीं खगता है। देश देशान्तर में, नगर नगर में, वाट वाट में, सराठ मराह में, पर्णाकुटीर में, कमलकूटीर में, जद्दां तक्षां द्वदी गई, किन्तु उनका पता नहीं मिला। सभा में, समाज में, चखाड़े में, चौ मन्त्रोत्सव की मेलाओं में चन्चेषण करने में भी तुरीन की गई किन्त कहीं प्रियतमासे भेट न उहा। "भक्ति" के भेषली इहर कितनी व्यभिचारिकी रमगी मेरे पाशिए भी करने के लिये चाई थीं, किन्तु लक्ष गादिसे देखा गया, जो उन में कोइ भी मेरी प्रकृत भार्या नहीं है। जो मेरी प्रियतमा को मेरे निकट लाय देगा, में उसको मानन्दराज्य में श्रीअधेव कर नित्यनिकेतनके श्रीधकारी वनाउड़ा श्रीर शान्ति नाम कन्याने सिहत, जिसका रूप चलोकसामान्य है, विवाह दे दूषा । सुक्ति उसकी परिचर्या में लगी रहेगी। चलमति विसारेगा। ब्रह्मकोक। स्रीस्रीस्री शो।

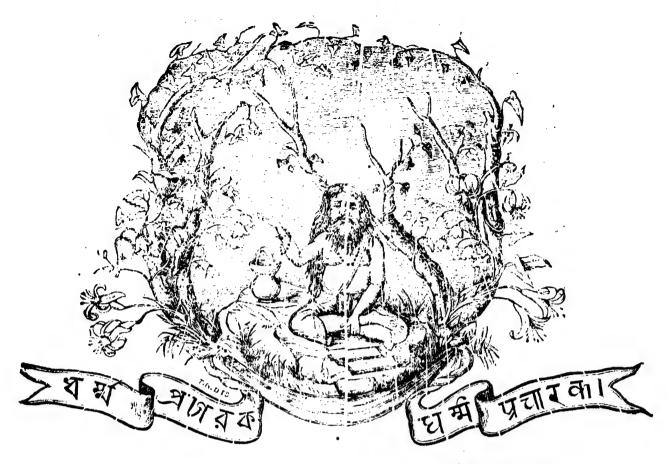
धमा प्रचारकसम्बन्धो नियसावली।

- १। यदि कोर धर्माता चार्यधर्म की प्रतिष्ठा रचा चौर प्रचार करनेके निमित्त वक्तला ख्रयवा देवनागरी में या इन दोनों भाषाचों में कोई प्रबन्ध लिखने भेज तो लिखत विषय सारवान ज्ञात होनेसे जानन्द खी जताह सहित धर्माप्रवारक में प्रकाश किया जायगा।
- १। धर्मापचारक पत्रके मोच श्रीर इस प्रत्रसखन्धी प्रवादि सुक्रेर ''खार्थ्यवर्म्मप्रवादियी सभावें" पत्तेमें मेरे पास भेजने होगा। पत्न वैरिं होतो नहीं खिया जायमा।
- १। भीन सम्भवतः पोष्टान मनि चडीर करके भेजना। यदि जाक टिकिट में भेजें तो खाध खानिया टिकिट करके भेज देवें।
- । धर्मापचारक । म भाग, १३ चंद्यासे डाककर सहित कार्यम वार्षिक भीख तीन प्रकार आह्या।

वार्षिक उत्तम कागजपर. 21/ प्रतिसंख्या । मध्यम 11/ साधारण , 11/

श्रीशिषाप्रसन सेन सक्रेर, आर्थधर्भ-प्रवारिषी सभा। सम्पादक।

क्ष्य यह पत्र कर पूर्णिमा में सुक्रेर खार्थभर्मावशारिकी सभावे छत्यानुष प्रकाचित होता है।

"এক এব ভুজ্জকেয়া নিধনেহপ্যন্ত্যাতি যঃ। শরীরেণ সমলাশং সর্বস্মন্তভু গ্রন্থতি ॥'' "एक एव सुद्ध हुमों निधनेऽप्यतुयाति यः। धरीरेण समनाधं सर्वमन्यत्तु गच्छति॥"

ংর ভাগ। ৪৬ সংখ্যা।

শকাব্দাঃ ১৮০৩। শ্রোবণ—পূর্ণিমা। ३य भाग। ८६ संख्या। श्यकाब्दा १८०३ । व्यावण—पूर्विसा ।'

পরমার্থ সার।

(পূর্ক প্রকাশিতের পর)।

ত্রিগুণা চৈতন্যাত্মনি সর্বাগতেহবস্থিতাথিলাগারে। কুরুতে স্প্টিমবিদ্যা সর্বত্র স্পৃশতে নয়ানাত্মা॥৫০॥

দর্বত্র ওতঃ প্রোতভাবে বিদ্যমান ও সমস্ত জগতের আধার ভূত আত্ম চৈতন্মাশ্রিত অবিদ্যা রূপিণী মামা হইতেই তাবৎ স্বস্থি ক্রিয়া নির্বাহ হইয়া থাকে, বস্তুতঃ উক্ত রচনা কার্গ্য আত্মাকে সংস্পার্শ করিতে পারে না।

আত্ম সত্থা নিজ্ঞিয়; ক্রিয়া সমস্ত প্রকৃতির ক্ষুর্ত্তি মাত্র। দাহিকা শক্তিই (অগ্নির প্রকৃতি) যেমন অন্য পদার্থকে ভস্ম করিয়া ফেলে কিন্তু অগ্নি দ্রব্য দাহের কারণ নহে, তব্রুপ আধার স্বরূপ নিজ্ঞিয় পরমাত্মা স্থান্তির কারণ নহেন, প্রকৃতিই তাবং স্থান্তির বীজ স্বরূপ।

রন্ধাং ভুজসংহতো প্রভব বিনাশো যথানতঃ। জগতুৎপত্তিবিনাশো নতৎ কারণে স্তস্তদ্ধদিহ ॥৫১॥

परमार्थ सार।

((पूर्व्वप्रकाणितको चार्ग)

तिगुणा चैतन्याकानि सर्वगतेऽविख्यताखिलाधारे। कुरुते सृष्टिमविद्या सर्वत सृगते नयनाका॥५०॥

सर्वत योतप्रोत करके विद्यमान औ मन जगत के याधारभूत यास चैतन्यके आत्रित जो यिश्या-रूप माया है, उसहीसे समस्त सृष्टि उद्या करती है; फलत: उक्त रचना यात्राको संस्पर्य नहीं कर सक्ती है।

घात-सता निष्क्रिय है; क्रियायेंको प्रकृतिका स्कृरण करके जानना। दाहिका ग्रांक्ति ही (ज्ञान्न की प्रकृति) जैमा घन्य पदार्थको अस्म कर डासतो है, किन्त वस्तुतः ग्राग्न द्रव्यदाहका जारणा नहीं है, उस भान्ति चाभार खरूप निष्क्रिय गर्म मात्मा सृष्टिका कारण नहीं, प्रकृति ही समसा सृष्टिका वीज रूप है।

रचां भुजक्कहेती प्रभव विनाशी यथा नसः । जगदुत्पत्तिविनाशी न तत्कारणेसद्दद्धि ॥५९॥ রক্ত তে যে ভূজন্ধ ভ্রম হয়, সেই ভ্রম বৃদ্ধিরই উৎপত্তি ও বিনাশ হইয়া থাকে বস্তুতঃ তাহা ভূজন্দে আরোপিত হয় না, তদ্ধপ জগতেরই উদয় ও ক্ষয় হইয়া থাকে কিন্তু তাহা কথনই প্রমান্ত্রাতে আরোপিত হইতে পারে না।

জন্মবিনাশনগমনাগমনমলৈঃ সঙ্গবিবর্জিতো নিত্যং। আকাশ ইব ঘটাদিয়ু সর্কাত্মা সর্কতোপেতঃ॥৫২॥

যেমন আকাশ সমস্ত ঘটে বিরাজ করিয়াও সমস্ত বস্তু হইতে নিঃসঙ্গ তদ্রপ ক্ষয়োদয় ও গমনা গমন আদি মল বর্জ্জিত নিত্য পরমাত্মা নিরস্তর্গই সর্বাথা নিলিপ্তি।

কর্ম শুভাশুভজনিতিঃ
ন্থুখ দুঃথৈর্ঘোগো ভবৎ পুপাধীনাং।
তৎসংসগাদ্বন্ধ
ন্তুক্ষর সংগাদতক্ষরবহ ॥ ৫৩ ॥

বেমন তক্ষরের সঙ্গ বশতঃ অতক্ষরও বন্ধন প্রাপ্ত হয় তদ্রপ স্থা গৃংখ ফলপ্রাদ শুভাশুভ কর্মা জন্ম দেহাদির সংযোগে আত্মান্ত তদ্দেহ নিবাস বশতঃ বন্ধন দশাগ্রস্তের ন্যায় প্রতীত হন, বস্তুতঃ আত্মার বন্ধন ইয়না।

দেহ 'গুণকরণ গোচর সংগঃ পুরুষস্ত যাবদিহ ভবতি। তাবনায়াপাশেঃ সংসারে রুদ্ধ ইবাভাতি॥ ৫৪।

বে পর্যান্ত জীব দেহ ইন্দ্রিয়াদিতে সঙ্গ করিতে থাকিবে তাবৎ কাল সংসার মায়া পাশে আপনাকে আবন্ধ বলিয়া প্রতীত হইবে।

বে পর্যান্ত দেহ মন প্রাণাদিতে "আমি" বা "আমার" ইত্যাকার বুদ্ধি থাকিবে, তাবং কালই জীব বন্ধন গ্রন্ত; উক্ত ছুর্ববৃদ্ধি বশতঃই লজ্জা, হিংসা অভিমানাদি অন্ট সংসার পাশ জীবকে বদ্ধ করিয়া রাখে। জন্ম জন্মান্তরের মলিনা বাসনা রাশিই জীবকে ঈদৃশ ছুর্ববৃদ্ধিযুক্ত করিয়া বিবিধ ভোগায়তনের প্রেরণা করিতে থাকে।

মতে পিতৃ পুত্র বান্ধবা ধন ভোগ বিভাগ সংমূতঃ। জন্মজ্রা মরণময়ে চক্র ইব আম্যাতে জন্তঃ॥ ৫৫॥

পিতা, মাতা, পুত্র, মিত্র, কলত্র, বিত্ত ভোগ ভাগে বিমূঢ় হইরা জীবগণ জন্ম জরা, মরণরূপ চক্রে নিরন্তর বিঘূর্ণিত হইয়া থাকে।

ক্রেমশঃ।

रज्यु में जो भुजक्रक्षप भ्रम होता है, उस भ्रमवृद्धिका उत्पत्ति घो विनाध होता है; वस्तुत: भुजक्रका नहीं, उस भान्ति जगतहोका उदय घो ज्य ज्ञ्या करता है किन्तु परमाता में उसका घारोप करना भूल है। जन्मविनाधनगमनागमनमली: सक्कृतिविर्ज्ञितोनित्यं। घाकाध द्व घटादिए सर्व्याक्षा सर्व्यतोपेत: ॥५२॥

जैसा आकाश सब धट में रहे भी सबसे अलग है उस भान्ति चयोदय श्री गमनागमन श्रादि मल से रिह्नत नित्य परमात्मा सदा ही सर्वधा निर्लेष हैं।

> कम्भाशुभागुभजनितैः सुखदुखैयींग भवत्युपाधीनां। तसांसर्गाद्वस्यस्तर सङ्गादतस्करवत्॥ ५३॥

जैसा चोरके सद्भ करके वह भी वन्त्रा जाता है, जो कि चोरी नहीं किया, तदूप सुख दु:ख फल देनेवाले ग्राभ भी भ्रम्भ कर्मा वे वना ज्ञ्या देह भ्रादिके संयोग करके उस देह में रहने वाले भ्राताका भी वन्धन दशाग्रस्त वीध होता है वस्तुत: भ्राताका वन्धन नहीं होता है।

देचगुणाकरणगोचरसङ्गः पुरुषस्य यावदिः भवति । तावन्यायापाधैः संसारे कन्न द्वाभाति ॥५४॥

जनतक जीन देश इन्द्रियादिने सङ्ग करने रहे दे, तनतक नश्च अपनेको संसार फांस में बन्धा इत्या देखता रहेगा।

जनतक देस, मन, प्राण आदि में "मैं" वा "मेरा" इस भान्ति बृद्धि रहेगी, तब ही तक जीवकी बन्धन द्या है; उक्त दुबृद्धि करके लज्जा, हिंसा, श्रीमानादि संसारक्रप श्रष्ट पाशोंने जीवकी बन्ध कर रखता है। जन्म जन्मान्तर की मिलना वासना राशि हो जीवको ऐसी दुबृद्धिक्रक्त करके नाना भान्ति भोगादि की प्रेरणा की करती हैं।

मात्रिपित्रपुत्तवान्धवा धनभोगविभागसंमूढः:। जनाजरामरणामये चक र्व भाग्यते जन्तः ॥५५॥ पिता, माता, पुत्त, मित, कस्तत, धन भोगादि से मूढ़ जीवगणा जना, जरा, मरणाक्ष चका में निरन्तर भामते रकते हैं। (धेष घाने) 920

আর্য্য শাস্ত্র বিজ্ঞান।

(পূর্ব্ব প্রকাশিতের পর)

এফণে সপ্রতি সংহার নির্গমনের কারণ নির্ণীত হইতেছে। পূর্বে উক্ত হইয়াছে যে ক্রিয়া মাত্রে-রই প্রতিক্রিয়া আছে. স্তরাং বাগ্রতি ক্রিরারও প্রতিক্রিয়া আছে। বাঙ্নিস্পাদক যন্ত্রের স্বভাববেস্থাপিকা ক্রিয়াই বাধৃতির প্রতিক্রিয়া। বায় তি যথন বাহানিস্পাদক যন্ত্রের স্বভাব স্থাপিকা ক্রিয়াকে অভিস্ত করিয়া স্কার্য্যে প্রবৃত হয়, তথনই স্বভাবাবস্থাপিকাও স্বীয় আত্মাকে লাভ করি-বার জন্ম মত্রবতী হয় কিন্তু বাধ ভির প্রবল কারণ ঘনিক স্বন্ধি অর্থের প্রচোদনা স্ফলিত স্থারণাত্রক জ্ঞান দৃঢ় রূপ বিদ্যমান থাকাতে কোন মতেই তদীয় কার্য্য বাগ্রভিকে অভিভূত করিতে পারে না; অতঃপর যথন উক্তবিধ জ্ঞান বিষয়ার্থ প্রকাশের শেষ হয় তথন সেই সভাবাবস্থাপিকা ক্রিয়া চরি-তার্থ হয়। এই অবকাশে যদি পুনর্কার প্রচোদনা ঘটিত অর্থান্তরুম্মরণ রতির অভ্যুদয় হয় তবে ঐ প্রতিক্রিয়া অত্যন্ত্র কণেই অভিভূত হইয়। যায় এবং বাগ্রতির পুনঃ গুরুতি জন্মে। ইহাই স্প্রতি-সংহার নির্গমনের কারণ। আর যথন উক্তবিধ স্মরণরতি জনিতে বিলম্ব হয় তখন স্বিরাম নির্গ-মনের কারণ সরূপ হইয়া থাকে।

মনে কর, প্রশ্ন কর্ত্তঃ জিজ্ঞাসা করিল বে কীদৃশাং কিং প্রাহ্মন্"? (কিরপ হইতে—কিরপ ব্যক্তি হইতে কি বস্তু গ্রহণ করিতে হয়) এইক্ষণ অপ্রতিসংহার স্থলোক্ত রীতি ক্রমে জিজ্ঞাস্থ অর্থ সকলের মধ্যে কেবলমাত্র ছইটী কিম্ শব্দের অর্থের (যেরপ ব্যক্তি হইতে এবং যাহা গ্রহণ করিতে হয়) অয়েবণ রক্তি এবং উক্ত মতে "ভাবুকাং" নিপ্সন্ন হইয়া ঘনিষ্ঠ সম্বন্ধী অর্থের প্রকাশ নিবন্ধন স্বভাবাবস্থাপিকা ক্রিয়া দারা বাগ্রন্তি অভিভূত হইল, এই অবকাশে অতি শীঘ্রই প্রচোদনা ঘটিত "ভাব" অর্থের স্বরণ বৃত্তি হইল স্থতরাং অত্যন্ন ক্রণের পরেই পুনং বাগ্রন্তির প্রবৃত্তি হইয়া "ভাবং" এই শব্দকে নিম্পন্ন করিল।

এন্থলেও অপ্রতিসংহারের কায় সন্ধি কার্য্যের অবশ্যস্তাবিতা দৃষ্ট হয়। সপ্রতিসংহার সির্গমনে, বাগ্রুত্তি একটা কথার নিষ্পাদনান্তে এমত অল্প

श्रार्थ्य शास्त-विद्यान ।

(पृथ्वं प्रकाशितको च्याने)

श्चव सप्रतिसंद्वार निर्ममनका कारण निरूपण किया जाता है। पूर्वमें कहा गयाजो क्रिया मात्र ही की प्रतिक्रिया है, सुतरां बाग्बृत्ति नाम क्रिया को भि प्रतिप्रिया है। वाङ्निप्पादक यन्त्र की स्वभावावस्थापिका क्रिया चीका नाम "वाग्व,-त्तिको प्रतिक्रियां'। वाग्वृत्ति जव वाङ् विष्यादक यन्त्र की स्त्रभाव स्थापिका क्रियाको अभिभूत करके स्वकार्य में प्रवक्त होती है, उस ही समय स्वभावा-वस्यापिका भी निज श्वातामें मिलनेके लिये यत करती है किन्तु बाग्व त्तिका प्रवस कार्या धनिष्ठ सस्यन्धी अर्थकी प्रचोदनासे सस्य जित सार्गात्मक ज्ञान हटक्ष्पमे विद्यमान र्इनेपर् उसका कर्ळ किसी तरहरे वान्तृत्तिको श्रीभभूत नहीं कर सक्ता है; तदनन्तर जब उक्त भान्ति ज्ञानके विषयार्थ प्रकाशका शेष हो जाय तव वह किया भी तन इोती है। इस अवसर में यदि फिर अचोदना से वनी छद् चर्यान्तरसार्ग वित्तका च्रस्टय होय तो वह प्रतिक्रिया अपट अभिभृत हो जाता है, औ बाग्टित की पुन: प्रवित्त होती है। इस श्रीको सप्रतिसंदार निर्गमनके कारण करके जानना। श्री अव उस भान्ति सार्गपृष्टित वनने में विलब्ध होता है तव सविराम निर्ममनका कारण स्वक्ष हो

मानो, पुक्रनेकाराने जिज्ञासा करी जो
"कीह्यात् किं ग्राच्यास्?" (किस भान्तिसे—किस
भान्ति व्यक्तिसे क्या लेना चाहिये) खन खप्रतिसंकार की रोतिसे पुका छखा खर्थसमूक्ष्के मध्य
में केवल दो "किस्" यब्दके खर्थ की (जिस भान्ति
व्यक्तिसे चौ जो कुक लेना चाक्ये) खन्य वण्यक्ति
वनकर चौ जस रोतिसे "भावकात्" निद्याद्य कोकर
वनिष्ठ सम्बन्धीके खर्थका प्रकाश कोनेसे स्वभावावस्थापिका किया करके नाग्यक्ति खभिभूत छद्द,
दूस खनसर में क्षट प्रचोदनासे वना छखा "भाव"
खर्थ की स्थार्गायक्ति वनी, सुतरां तनिक विलब्धके
खनन्तर फिर नाग्यक्ति होकर "भावः" दूस खब्द
को निष्पादन किया।

यदां भी अप्रतिसंदारके तरह सन्धि होनेको अवस्थान्याविता देख पड़ती है। सप्रतिसंदार-निर्ग-मन में, वाम्यृत्ति एक शब्दको निष्पादन कर दूस কাল বিশ্রাম করে যে, সেই অবকাশে এক অর্দ্ধ-মাত্রা কালের পূর্ণতা হয় না এবং সেই অত্যল কালের পরেই শব্দাস্তরের নিষ্পত্তি হয়। এ নিমিত সপ্রতিসংহারে নির্গত শব্দের অন্তে যে কোন বর্ণ 🗀 থাকে তাহার কাহারই স্থপরিস্ফুট উচ্চারণ হইতে পারে না স্তরাং তখন অপ্রতিসংহারের স্থায় সন্ধি কার্য্যের সম্ভাবনা হয়। "ভাবুকাদ্ভাবঃ" এম্বলে বক্ত বাগ্রুত্তি "ভাবুকাৎ" এই শব্দকে নিষ্পান করতঃ অন্তস্থিত "ৎ"কারের উৎপাদনান্তে পূর্ণ অর্জ মাত্রা কাল অতীত করে নাই, এ নিমিত্ত "২" কারের পরিফাট উচ্চারণ না হইয়া "ভ" এর সহিত घनी ভাবে ''म्" कारतत উर्फातन रुहेश शरफ । ঈपृश यून नका कतिया नाकित्र अथग नर्रात सार्ग তৃতীয় বর্ণ হওয়ার বিধান করিয়াছেন। সেই জন্ম अहे मिक्क कार्या वह अकारत विचल, अवर मकन প্রকার সন্ধি কার্যাই স্বভাবাত্যায়ী। সন্ধিকালীন স্বভাব জনিত যাদৃশ উচ্চারণ হয়, তাহার নাম সন্ধি-কার্য্য। কোন প্রকার সন্ধিকার্য্যই স্বভাবকে উल्लब्स करत मा। "ভাবুকাছাবः" এই ऋलে "ध" "ন'' প্রভৃতি অত্যবর্ণ না হইরা ''দ'' হইল কেন ? এবং ''ভাবুকাৎ কিং'' এন্তলেই বা "দ্" কারের উচ্চারণ না হইরা "ৎ" কারের উচ্চারণ হইল কেন ? "ভাবুকাচ্ছাদ্রং" এস্থলেই বা ''চ" কারের উচ্চারণ কেন হইল ? ইত্যাদি বিষয়ের ভূরি ভূরি কারণ আছে এবং অন্য প্রকার স্বরসন্ধিও ব্যঞ্জন দক্ষিতে বিশেষ বিশেষ হেতুবাদ আছে। ফলতঃ ধর্ম প্রচারকের স্থানাভাব বশতঃ সংক্ষেপে লিথিত रहेल।

সবিরাম নির্গাননে অন্তস্থিত বর্ণের পূর্ণ উচ্চারণ কালই থাকে, এজন্ম তথন দন্ধির সম্ভাবনা হয় না। স্থতরাং সন্ধিকার্য্যেরও সম্ভব নাই। যথা ভাবু-কাং——ভাবঃ॥"

এইক্ষণ সমাসবিষয়ে ও অতি সংক্ষেপে কিঞ্ছিৎবলা আবশ্যক বোধ হইতেছে। দ্বিপদের বা বহু
পদের অর্থ সংক্ষেপবশতঃ সংক্ষিপ্ত অবস্থাকে সমাস
বলে। সমাস হইলে সেই সমস্ত পদের বিভক্তির
উচ্চারণ হয় না। বক্তার বাগ্রভিই সমাস হই
বার কারণ। বাঙ্নিষ্পতির অধ্যবসায়ের পূর্কে
আদে বক্তার মনে প্রকাশয়িষ্যমান অর্থ বিষয়ে

भान्ति तनिक विश्वाम कर लेती है, जो उस अव-काश काल में एक अर्द्धमाता काल की भी पूर्णता नहीं होती चौ। उस चाराल्य ही कालके चनन्तर दुसरा शब्दकी निप्यत्ति होती है। सप्रतिसंद्वार में निकला उड़चा शब्दके चन्त सें. जो को दूवर्ग रहे, उसका सुपरिस्कुट उच्चारग् नहीं हो सत्ता है, सुतरां उस समय अप्रतिसंहारके न्याद सन्धिको सन्धावना होती है। द्भावः यक्तां वक्ताकी वाग्वृत्ति "भावुकात्" इ.स ग्रव्दको निष्पादन करके चन्तस्य "त्"का उत्पा-द्नानन्तर पूरी चर्डमात काल भी व्यतीत न किया इस लिये "त्' कारका परिस्कट उच्चारस न होकर ''भें के साथ घनी भावके हिंतु ''दूं' का उच्चारण होगया। इतना खच्य करके व्याकरणकी रचना काल में प्रथम वर्णके स्थान में स्तीय वर्ण स्थिर उच्चा। इस लिये सन्धिक्रिया नाना भान्ति में विभक्त है, औ सारी सन्धि कियायें स्वभावके नियमानुसार होती हैं। सन्धिके समय खभाव से जैशा उच्चारण होता हैं, उसही की नाम सन्धि-क्रिया। किस ही भान्ति सन्धिकिया स्वभावक चितिकम न करती है। ''भावुकाद्वाव'' यहां ''ध'' "न" चादि चन्य वर्गके वदले "दु" की उद्या ? ची ''भावुकात् किम्" यहां ''दू' का उच्चारसान होकर क्यों "त्" का उचारण उदया ? "भावुका-च्छास्तं", यक्षां को चन्ना उच्चारण उत्त्रचा १ इस भान्ति विषयोंके भूरि भूरि हेतु है चौ दसरी खर सन्त्र भी व्यञ्जन सन्धि में विश्वेष हेतुबाद. हैं। फलत: धर्मप्रचारक स्थानाभाव करके भी विसार न किया गया।

सिवराम निर्ममनके श्रन्तास्थित वर्णो चार्याका पूर्ण काल की रक्षता है, इस लिये वहां सन्धि की सम्भावना नहीं। सतरां सन्धिकार्य भी नहीं होनेवाला है। जैसा "भावकात्——भावः"।

श्रव समासके विषय पर भी श्रति संत्रेपसे कुछ कहना आवश्यक वीध होता है। हिपद श्रयवा वस्त-पदके श्रयं संत्रेपसे बनी स्तर संत्रिप्त अवस्थाका नाम समास। समास होनानेपर उन समस पद की विभक्तिका उद्यारण नहीं होता है। वक्ता की वास्त्र सि ही समास होनेका कारण है। वास्ति-प्रात्तिका अध्यवसायके पहले ही प्रथमावस्था में স্মরণ রতি জনিয়া থাকে। সম্বন্ধী বিষয়ক জ্ঞানই
সারণ জ্ঞানের প্রধান কারণ। সম্বন্ধী অর্থের জ্ঞান
চইলেই পরক্ষণে অপর সম্বন্ধীর স্মরণ হয়। সেই
সম্বন্ধ নানা প্রকার। কোন স্বলে পরম মিত্রতা
সম্বন্ধ নানা প্রকার। কোন স্বলে পরম মিত্রতা
সম্বন্ধ, কোন স্বলে পরম বৈরভাব, কোথাও অবিক্রিম সাহচার্য্য, কোন থানে পরম প্রণয়, কোন
খানে অত্যন্ত অভেদ, কুত্রাপি একজাতীয়য়য়,
কোথাও জন্ম জনকয়, কুত্রচিৎ ভোগ্য ভোক্তয়,
সুত্রচিৎ সম্বন্ধীয় ইত্যাদি। যথা, ক্রমার্জ্রন
অহিনক্ল, রাম লক্ষ্মণ, বশিষ্ঠাক্রন্ধতী, নীলোৎপল,
স্বর্গরাপ্য, রাজপুত্র, ব্রাক্ষণায়, বিপ্রবিত ইত্যাদি
স্বন্ধী অর্জ্রনাদির স্মরণ হয়, তথ্নই স্মাস হ ইবার
সন্ধারনা হয়।

সমাস হলে উক্ত সারণ রত্তি এমত শীঘ্র উদিত হয় যে তদৰকাশে আর জ্ঞানান্তর জন্মিতে পারে না। স্তরাং সমাস স্থলীয় সকল গুলি পদার্থেরই সূচী দারা পত্রস্তর বেধন ক্রিয়ার স্থায় তুরবগ্য্য বিচ্ছেৰ একটীজ্ঞান ক্ৰিয়া জন্মে। এ নিমিত্ত তদৰ-কাশে উক্তবিধ জ্ঞান দারা ''সমস্ত * পদার্থ' গুলির ক্রিয়ার যে সম্বন্ধ থাকে সেই সম্বন্ধ, কিমা ক্রিয়া ভিন্ন কোন বস্তুর সহিত, "সমস্ত পদ" সমূহের সকল পদার্গের সম্বন্ধ সম্ভবপর থাকিলে সেই সম্বন্ধ আভাগিত হয় না। সকল "সমস্ত পদার্থের" জ্ঞানের পরই উক্ত উভয়বিধ সম্বন্ধের জ্ঞান হয়; কিন্তু প্রবোগকর্তার প্রয়োগের হেতুভূত সমস্ত পদার্থের পরস্পর যে সম্বন্ধ তাহার আভাস হয়, অথচ উহা দেই দেই পদার্থের নিয়ত ধর্মের আয় তাহার সহিতই আভাদমান হয়, পুথগ্ভাবে হয় না। বাগ্রতিও পূর্বতন জ্ঞানরতির অধীনা। যে কোন বস্তু পূর্বকাণে জ্ঞানাধিরত হয়, তাহাই বাগরতি দারা প্রকাশিত হয়। এজন্য ''সমস্ত পদার্থ' সমূ-হের উক্তবিধ সম্বন্ধের জ্ঞান না হওয়ায় তাহার ব্যঞ্জিকা বিভক্তির উচ্চারণ হইতে পারে না।

অতএব বক্তা, দিতায় কোন ব্যক্তিকে কৃষ্ণাভর্নাদি বিষয়ক কোন কথা প্রতিপাদন করিতে
যত্মবান হইলে কৃষ্ণাদিপদের বিভক্তির উচ্চারণ না
হইয়া 'কৃষ্ণভ্য অর্জ্বন্য কথাং শৃণু" (কৃষ্ণের
অর্জ্বনের কথা শুন) এইরূপ হইবে। কিন্তু

८ व थरम्ब नमाम इच छाहार्क "ममळ थम" वरता।

वक्ताने सन में उस अर्थ विषय की सारखहित जनानी है जिसको प्रकाश करना श्राभिप्राय है। सखन्धी विषयक जो जान है, वही सार्ग जानका प्रधान कार्या है। सम्बन्धी अर्थके चान होने ही भट दुसरा सबन्धीका सार्या होता है। वह सखन्ध नाना भान्तिका है। कड़ीं परस सिन्नता रूप सबन्ध, किस ही स्थान में वैरभाव, कहीं श्रवि-च्छित्त साइचर्य, कहीं पर्म प्रशय, त्रत्यन्त स्रभेद, कहीं एकजातीयत्व, कहीं जन्य जनकल, कड़ीं भोग्य भोक्तल, कड़ीं खल स्वामिल द्रत्यादि। जैमा कि क्रप्णार्ज्जन, म्राइनकृत्, रामनन्त्रमा, विशिष्ठा रूचती, नीनोत्मन, खुणुरीष्ट्र, राजपुत्त, ब्राह्मणान, विप्रवित्त इत्यादि स्थल में जब संपादि सबन्धी जान उपजकर अपरसंबन्धी चर्जनादिको चारण कोता है, तव की समास होने की सन्भावना है।

समासके स्थल में उक्त सारणहत्ति र्तना शीव उदय होती है, जो तदाकाशकाल में दुसरा न्नान नहीं उदय हो सक्ता है। सुतरां समासस्यलके चरेक पदार्घ की ऐसी एक ज्ञानिकया जनमती है, जिसका विक्ट्र कार्लसमभनां बुद्धिका वाइर है, त्री संही से उपरे उपर रखेड ए पत्तायों को बिंधने समान वोध होता है। इस लिये तदव-काम में उक्त भान्ति ज्ञान करके "ममस * पढ़ार्थी की क्रियाका जो सब्बन्ध रहता है, वही सब्बन्ध, चयवा क्रिया को इके चन्यवस्तुके साथ, "समस पट" समक्का सम्बन्ध सम्बन्ध क्षोनेपर उस सम्बन्धका श्राभासना जीया जाती है। सव "ससस पदार्थ के ज्ञानके अनन्तर्ही लक्ष उभयविध सम्बन्धका ज्ञान होता है; किन्तु प्रयोगकत्तीके प्रयोगके हेतुभूत ''समस्त पदार्थ' का परसार जो सम्बन्ध है, उसी को आभासना भोती है, अधन एक उन पहार्थके नियत धर्मके नाइ उसीके साथ आभासनान हैं, प्रथक रीतिसी नहीं होता है। वाग्व नित भी पूर्वतन ज्ञानवित्तिका श्रधीना है। जो कोइ वस्तु पद्दले ज्ञानाधिक्द द्वोता है, वान्त्रृत्ति लर्माको प्रकाशकर देती है। इमिलिये 'समस पटार्घ' सम्हक उत्त भान्ति जान उद्यप्तिना, व्यिष्तिना विभक्तिका अञ्चारण नहीं को सक्ता है।

भारत्य वक्ता यदि दुसरा किसीको 'शृष्णा-अ जिस पदका समास कीता है, उसीका नाम समस्तपट। "কৃষ্ণশ্য" (কৃষ্ণের) আর "অর্জ্বনশ্য" (অর্জ্বনর) "শ্য" (এর) উচ্চারিত না হইয়া "কৃষ্ণার্জ্ন কথাং শৃণ্" (কৃষ্ণার্জ্জুন কথাশুন) এই প্রকার হইয়া পড়ে।

এ প্রকারে পদার্থের সংক্ষেপ হইয়া পদের সংক্ষেপ নামক সমাস হয়। এইরূপ সর্বত্র। ঈদৃশ বাক্ সভাব জাত সমাসের আকার প্রতিপাদনের নিমিত্ত ব্যাকরণ বিবিধ সূত্র গান করিয়াছেন। অধিক বিস্তারের প্রয়োজন নাই।

নিকক শাস্ত্র। ইহা এক প্রকার অভিধান বিশেষ। ভগবান্ যাক্ষ মহর্ষি ইহার প্রণেতা। ইহা দারা বেদোক্ত শব্দ সকলের অর্থের নির্ণয় করা হইয়াছে। প্রকল্পার্থের নির্বাচন করা হেতু ইহার নাম 'নিরুক্ত''। এজন্ম ইহা বেদের অঙ্গ, এবং ত্রিবিধ ভাষা বিজ্ঞানের ফল' বিজ্ঞানের অংশ বিশেষ। নিরুক্ত শাস্ত্র দারা ভাষার আরুতি মাত্র অবগত হওয়া যায়। ইহার 'হেতু-বিজ্ঞান' প্রুতি ও দর্শন শাস্ত্রে আছে; তত্তাবিধিবরণ 'শেশধর বাধিপ্রানে' বিস্তারিত হইয়াছে॥

ক্রমশঃ।

শিশুর প্রকৃতি গঠন।

যে দিন হইতে গর্ভকোষে প্রাণীর সঞ্চার হয়
সেই দিন হইতেই শারীরতত্ত্বিৎ চিকিৎসক ও
ধর্মতত্ত্বেতা মহাত্মাগণের পরামশানুসারে জননাকে নানাবিধ নিয়মের অধীন হইয়া থাকিতে হয়।
ভোজন, ভ্রমণাদি সমস্ত ব্যাপারই বিশেষ বিশেষ
নিয়মানুসারে না করিলে গর্ভিণা ও গর্ভন্থ শিশুর
অনিট হইয়া থাকে। যে সকল স্থানে থাকিলে,
যে সকল বিষয় বা বস্তু বা ব্যাপার দর্শন করিলে,
যে সকল শব্দ প্রবণ করিলে, যেরূপ বিষয় সম্বন্ধে
বাচনিক ব্যাখ্যা করিলে, যে সকল বস্তু সংস্পর্শ
করিলে, এবং যে সকল পদার্থের আন্ত্রাণ গ্রহণ
করিলে শরীর কম্পিত ও লোমাঞ্চিত, শারীর
যন্ত্রাদি আকুঞ্চিত বা আন্দোলিত, মনভীত,
বিশ্বিত, চিন্তিত, অভিভূত, বা আত্ম বিশ্বত হইয়া

क्रुन" चादि चाश्यपर कोर बात प्रतिपादन करने कहें, तो क्रणादि पदकी विभक्तिका उद्यारण न होकर "क्रणस्य चर्जुनस्य कथां ज्युगु" (क्रणा की चर्जुन को कथा ग्रानो) ऐसा होगा। किन्तु यहां "क्रणास्य" (क्रणाको) चौ "चर्जुनस्य" (चर्ज्जुनकी) यह "स्य" (की) का उद्यारण न होकर "क्रणा-र्ज्जुनकथां ज्युगु" (क्रणार्ज्जुनकी कथा ग्रानो) ऐसा होजायगा।

इस रोतिसे पदार्थका संज्ञेप होनेपर पदके संज्ञेप नाम समास होता है। ऐसा ही सर्वत जानना। इस भान्ति वाक्खभावसे वनता उड़ घा समासके रूप प्रदिपादनके घर्य व्याकरण में नाना स्रत की व्याख्या को उड़ है; घिक फैलाने में प्रयोजन नहीं।

निर्ता शास्त । यह एक भान्तिका कोष है। भगवान यास्ताका बनाया छ्या है। इसकी सहायतासे वेदोक्त ग्रब्दोंके यथ निरूपण किया गया है। ऋतुक्त शब्दांधोंके निर्वाचनके हित इसका "निरुक्त" नाम छ्या। इस लिये यह वेदका यक है यौ विविध भाषाविज्ञानके फल विज्ञानका खंग है। निरुक्त ग्रास्त्रसे केवल भाषाका खवयव जाना जाता है। इसका "हितु विज्ञान" ऋति धौ दर्शनशास्त्र में है। विस्तारित विवर्णा "श्राधरवान्वज्ञान" में प्रगट किया छ्या है। श्रेष धारो।

शियको मञ्जति निर्माण।

जिसदिनसे गर्भकोष में प्राणीका सञ्चार होता है उसी दिनसे जननीकी प्रारीरतत्वित् चिकिस्मिकों को धर्मातत्वेत्ता महास्माकों परामर्थातुसार विविध नियमके सधीन रहना पड़ती है।
भोजन, क्रमण आदि समस्त कार्य्य ही विशेष
विशेष नियम अनुसार न करनेसे गर्भिनी सौ
गर्भस्य शिग्रुका अनिष्ट होता है। जिस जिस स्थान
से रहनेसे, जिस जिस विषय वा वस्तु, वा व्यापार
दरशन करनेसे, जिन सव शब्द अवण करनेसे,
जिस भान्ति प्रवस्थके साश्यपर वाचनिक व्याख्यान
करनेसे जिन सव वस्तुको स्पर्ध करनेसे सो जिन
सव पदार्थोंको भाष्राण लेनेसे ग्रीर किस्तत

थारक, जननीरक এতাবং इहेर्ड मर्द्यमा स्मृत्त छ সাবধান থাকিতে হয়। সর্বদা বিকট মূর্ব্ভিদর্শন, উৎকট চিন্তা বা বিষয় অনুশীলন প্রভৃতি জন্ম যে কতশত জননীকে শোকসম্ভপ্ত কাতর হইতে হইয়াছে তাহা বোধ হয় তত্ত্ববেত্তাবর্গের অবিদিত নাই। পুরুষাপেক্ষা স্ত্রীজাতির ভাবিকা * বা ভাব গ্রাহিকা শক্তির অধিক প্রবলতা অথবা উহারা উক্ত উপাদানেই গঠিত বলিলেই হয়। শারীরিক ইন্দিয়াদি এবং মান্সিক বৃত্তি সকল অত্যন্ত আগ্রহ পূর্ব্বক যে সকল বিষয়ের গ্রহণ বা ধারণা করিতে থাকে, জীবের প্রকৃতি তদনুসারিণী দশা প্রাপ্ত হয় স্ততরাং ভাবিকা শক্তি প্রধানা রমণীগণ্ণ কর্মেন্ডিয়ে, জ্ঞানেন্দ্রির বা মনোরতি ছারা যে সকল ব্যাপার ধারণা করিবেন, তাহাদের প্রকৃতি এবং অগত্যা গর্ভম্ব শিশুর প্রকৃতি তত্তাবাপন হইয়া যাইবে, এই জন্মই তত্ত্বের। মহোদয়গণ গর্ভিণীকে সর্বাদ। সাবধান থাকিতে আদেশ ও উপদেশ দিয়াছেন। প্রকৃতিতত্ত্ত মহাত্মাগণই এতদ্যবহারের অবস্থা বশ্যকতা ও সারবতা অন্তত্তব করিতে পারেম। স্লেহময়ী জননী অভিকটে যথাশাস্ত্র কঠোর ব্রত উদযাপন পূর্বাক নিয়মিত কালে সন্তান প্রদাব করি-য়াই অবকাশ পাইলেন না; শিশু যতদিন তাঁহার স্তব্য পান করিবে, যতদিন ভাঁহার প্রকৃতি অসুসরণ ও যতদিন তাঁহার আদেশ ও উপদেশানুসারে আপনার প্রকৃতি সংগঠন করিতে থাকিবে, ও যত-দিন তাঁহার আদর্শ, শিশুর জীবিত কালের সম্পূর্ণ না হউক আংশিক আদর্শ স্থলও রচনা করিবে, জননী যদি স্বরূপতঃ শিওর কল্যাণ কামনা কয়েন, তবে ততদিন তাঁহাকে অতীব সাবধানে জীবনাতি-পাত করিতে হইবে।

হা ! বর্ত্তমান ভারতবর্ষের কি বিড়ম্বনাই উপ-স্থিত হইয়াছে। শিশু সূতিকাগৃহকে স্থাভিত করিবামাত্রই যে বাহ্য জগতের কতশত প্রকৃতি সেই নিঃসহায় কোমল প্রকৃতির উপর আধিপত্য

षान्दोलित, मन भीत, विश्वित, चिन्तित, चिभ-भूत चौ चात्राविकत होजाता है, अननीको इन सबसे सर्वदा दूर ची सावधान रहना पड़ती वोध होता है, तलवेत्ताओं के यह श्रविहित नहीं, जो सर्वदा विकट मूर्त्तिके दर्शनसे, उत्कट चिन्ता वा विषय की चर्ची आदिसे कितनी जननीको योकसन्ताप भी दु:ख भोगने भो भी पड़ा। पुरुषसे स्त्रीजाति की भाविका अवा भाव-ग्राइका ग्रांतिकी मधिक प्रवस्ता है प्रश्वा से जक्त जपादान सीसे बनी छद है, सान लेना शारी-रिक इन्द्रियादि भ्री मन की वृत्तियें भ्रत्यना आग्रइ पूर्वेक जिनसव विषयों की धारणावा ग्रहण किये करते है, जीवकी प्रकृति तद्वुसारिखी दशाको प्राप्त इति है सुतरां रमणीगण, जिन्हो की भाविका शक्तिप्रधान है, कम्मेन्द्रिय, जाने-न्द्रिय वा मनोटित्तिसे जितने व्यापारीको धारगा करे को उन्हों की प्रकृति औं अगत्या गर्भस्य ग्रिया की प्रकृति उस भान्ति भावको प्राप्त कोजायगी इसलिये तत्त्वज्ञ महोदयगण गर्भिणीको सर्व्दा सावधान रहनेके वर्ष चादेश की उपदेश किये हैं। प्रकृति-तत्वज्ञ महात्मागगा ही द्रन सबकी अवध्या-वस्यकता औ सार्वत्ताको अनुभव कर सक्ते हैं। स्त्रेडमयी जननी अतीव कष्टसन्द्र कर ग्रास्त्रविधिके चनुसार कठोर बत उद्यापनपूर्वक सन्तानको केवल प्रसव कर द्वावकाश न पादः ; शिक्षु अवतक उनका सानके दूध पीता रहेगा, अवतक उनकी प्रकृतिका अनुसरणा चौ अवतक उनके चादेश चा उपदेशके चनुसार चित्रु निज प्रकृतिका निर्माण करता रहेगा भी अवतक शिशु जीवित कालके सन्पूर्णक्य न को, आंधिक आदर्श स्थल भी रचेगा, यदि जननी यथार्थ में प्रियुका कल्याया चाचें तो तवतक उनको उचित है सतीव सावधानतासे जीवनको व्यतीत करें।

हा! वर्त्तमान भारतवर्ष की क्या दुई शा श्रा पड़ी है। शिशु जब ही सुतिका ग्टहको शुशोभित करता है उसी समय जो वाह्य जगत की केतनी प्रकृति उस नि:सहाय कोमल प्रकृति पर श्राधिपत्य

^{*} যে শক্তি দারা অক্ত বস্তত্তের যথায়থ ধারণা করিতে পার। নার।

[★] जिम मध्य करके व्यव्य वस्तुत्व की व्यविधि घारण कीला सक्ती है।

করিতে আরম্ভ করিল ও তাহার চরম ফল কিরূপ হইবে তাহা ক্ষণজন্মও আর পিতা মাতা চিন্তা করি-বার জন্ম মস্তিক আলোড়ন করিতে চাহেন না। যে শুভক্ষণ হইতেই শিশুর চক্ষু কর্ণ নাদাদি ইব্রিয়গণ কার্যাক্ষেত্রে অবতরণ করে অথবা বাহ জগৎ যে কণ হইতেই শিশুর লীলা ভূমি হইয়া উঠে, দেই সময় হইতে পরম যত্নের সামগ্রী শিশুকে স্তদংগঠিত করিবার জন্ম পিতা মাতাকে যত্ন করিতে হইবে। কায়মনোবাক্যে যাহাতে শরীরের পুষ্টি, আয়ুর বৃদ্ধি, হৃদয়ের প্রশস্ততা, মনের উচ্চ ভাবের বিকাশ, মস্তিক্ষের গভীর চিন্তা-শীলতাদি গুণের যথোচিত উৎকর্ষ সাধন হইতে পারে, তদ্রপ আহারীয় বস্তু, তদ্ৰূপ সামগ্রী, তদ্ধপ শ্রোতব্য বিষয়, দ্রুষ্টব্য পদার্থ, এবং লেপনাদি স্পর্শনীয় দ্রব্য তাহার সম্মুখে উপ-স্থিত করা কর্ত্তব্য। এই প্রকৃতি স্ফুরণের অঙ্কুর কাল হইতেই অত্যন্ত অবহিত্তিতে তাহার শুঞ্জাযা করিতে হইবে। সদ্যবস্থার কিছুমাত্র ন্যুনতা ও ক্রটী হইলে শিশুপ্রকৃতি বিকৃত ও অতি কদর্য্য দশাগ্রস্ত হইয়া কাল সহকারে জনক জননীর বিবিধ ছঃখের প্রধান হেতু ও সমাজের স্বাবর্ভনা তুল্য হইয়া পড়িবে।

আমরা সচরাচর দেখিতে পাই, যে যে পর্যান্ত শিশু প্রাপ্তবয়ক্ষ না হয় তাবৎকাল পিতা মাতা গৃহকার্য্য সৌকার্য্যার্থে অথবা শিশুর সর্ববদা তত্ত্বা-বধান করিবার জন্ম শিশুদিগকে দাস দাসীর নিকট রক্ষা করেন। ভারতবর্ষীর দাস দাসীগণ যে সকলেই অশিক্ষিত, মূর্থ, ও স্থুল বুদ্ধি তাহা বোধ করি কাহারই অবিদিত নাই। তাহাদের সহস্রের মধ্যে একজনও স্থনাতিমাগের কোন স্থসমাচার অবগত আছে কিনা তাহাও সম্পূর্ণ সন্দেহ স্থল। বরং তাহদের মধ্যে অনেকের চরিত্র দূবিত, আচার ব্যবহার কদর্যা ও অনুকরণীয়, ভাষা অসাধু, ভাষ অতীব কলুষিত এবং প্রকৃতি নীচ। ভাবীবংশধরণগণের স্থান প্রকৃতির প্রতিকৃতি একবার অক্কিত

करना पारका करती है थी उसका परियास क्या दोगा, पिता, साता पिर इस विषय की चिन्ताके लिये तनिक भी मसिष्कको परिश्रम कराने नहीं चाइते हैं जिस गुभक्ता इसे शिशके चत्त्, कर्ण, नासा चादि इन्द्रियगण कार्याच्रेत में चनतर्ण करते हैं चयना बाह्य जगत जिस हाण हीसे शिशुकी सीलाभूमि हो उठती है, उसी समयसे शिशुको, जो परम यहाकी सामग्री है, सुसं-गठित करनार्थ पिता साताको कायमन वचनसे यह करना चा इत्रे। जिस में ग्रीर की पृष्टी, ऋाय की रुष्टि, इदय की प्रशस्ता, मनके उच्च भावका विकास, मसिष्क की गम्भीर चिल्लाशीलता चाहि गुगाका यथोचित उत्कर्षमाधन को सके, उसके योग्य भोजन द्रें इस उस के योग्य घाराके सामग्री, उसके योग्य त्रोतव्य विषय, दृष्टव्य पदार्थ, त्री ऋडू लेप चादि स्पर्धनीय उसके सामने लाना चाचिये। इस तरइसे प्रवृति स्फ्रिया की प्रथमावस्था इसे चत्यन्त इतेचत होकर उसीकी गुश्रुषा करना चाच्चिं। सद्यास्थाकी कुक न्यूनता चौ तुटी कोने पर भी शियुकी प्रकृति विकृत और अलस्त कर्ट्य द्याग्रस दोकर कालसहकार अनक, अनः नीके नाना भान्ति दुःखका प्रधान हित औ समाजका भयद्धर आवर्जन तत्य वनेगा।

इम सबको सपराचर यक देखने में चाता है, जो जनतक शिशु की खनस्था अधिक न को तानत काल पिता, साता, ग्टइकाच्ये की सुविहिताके अर्थ ष्रयवा सर्व्दा तलावधानके लिये शिशु घोको हास दासीके निकट रख देते है। भारतवर्षीय दास दासीगण जो नितान्त अधिचित, मूर्ख भी स्पृत बुद्धि हैं सो वोध होता है किसीका खबिदित नहीं, सइस्र ऐसे दास, दासियों के मध्य में एकजन भी सुनीतिमार्गका कोइ सुसमाचार जानता है, या नहीं, सो भी सम्पूर्ण सन्देशस्थल है, वरं छन में वर्ज-तेरेका चरित दृषित, श्राचार व्यवद्वार कद्ये श्रो चनुकरणका खयोग्य, भाषा खसाघु, भाव खनीव दूषित श्री प्रकृति श्रत्यन्त नोच है। भविष्यत् वं क्र ग्रघर गण की इस भी नित-को मल प्रकृति कप द्रेण में यदि दास दासियों की मिलनप्रकृति की प्रतिकृति एकवार चिद्धित हो जाय तो उसको चप-नयन करना जो कडांतक दु:साध्य दोता है सो बोध হইয়া যায় তাহা অপনয়ন করা যে কতদূর তুঃসাধ্য হইয়া উঠে তাহা বোধ করি অনেক পিতা মাতা নিজ নিজ জীবনে প্রত্যক্ষ্য করিয়া থাকিবেন। নীচ সংশ্রব বশতঃ অনেক বালককেই অনুচ্চার্য্য অসাধু ভাষায় গালিবর্ষণ করিতে দেখিতে পাওয়া যায়: রীতিনীতি, কার্য্য কলাপ কতুক পরিমাণে নিম্ন শ্রেণীস্ত কদাচারিগণের সদৃশ হইয়া উঠে। বালক-वर्भ विषयानाय अत्वर्भ कवितन जोश्वीकारक भिकी-চারী ও ধীর করিবার জন্য শিক্ষককে বহুল পরি-শ্রম ও যুত্র করিতে হয়, হয়তো কোন কোন বাল কের বাল্য সংশ্রেব দোষে মনঃপ্রকৃতি এরূপ মলিন ও অনাবিট হইয়া যায় যে শিক্ষক কোন ক্রমেই তাহাকে সরল ও স্থনীতি পথের পথিক করিতে পারেন না। পিতা মাতাদি গুরুগণের অগত্ন ও অনবধানতাই এই গুরুতর দোশের সূত্র-পাত করিয়া দেয়। অসং বালকবর্গের সঙ্গ করিতে ও নীচ শ্রেণীর লোকদিগের দঙ্গে থাকিবার অমু-মতি বা প্রশ্রুয় দান করিলে শিশু প্রকৃতিতে ভবি-মাং জীবনের সুরপনেয় দুমিত ভাবের উপাদান মঞ্চিত হইতে থাকে। সন্তানগণকে হৃষ্ট পুষ্ট শরীর, স্বসজ্জিত, ও বিশ্ববিদ্যালয়ের উপাবিধারী করিবার জন্ম পিতা মাতাগণকে যত যত্ত্রশীল দেখিতে পাওয়া যায়; তাহাদিগকে সচ্চরিত্র,নির্ম্মল প্রকৃতি ও সদাশয় করিবার জন্ম তাদৃশ আকিঞ্চন দৃষ্ট হয় না। বর্ত্নান ভারতীয় জনক জননীগণ ভাবী সামাজিক বিপ্লবের বিষয় সোপান রচনা করিতে আরম্ভ করিয়াছেন। বিশ্ববিদ্যালয়ের বর্ত্ত মান শিক্ষা প্রণালী তাহার আবার মথেট পৃষ্ঠ-পোষকতা করিতেছে।

উপসংহার কালে প্রত্যেক শিশুর পিতা
মাতার নিকট আমাদের এই বিশেষ অন্বরোধ যে
যদি তাঁহারা স্ব স্ব সন্তানকে প্রস্তুত রূপ স্নেহ
করিয়া থাকেন, যদি তাহাদের চিরদিন কুশলে বাদ
করা তাঁহাদের অভীষ্ট হয়, যদি তাহাদিগের যশোসৌরভের সঙ্গে সঙ্গে নিজ নিজ উল্লাস রৃদ্ধি হইবার
আকাজ্ফা করেন, যদি তাহাদিগকে সমাজাভরণ
করিতে ইচ্ছা পাকে, এবং আধাজ্মিক বিক্রনবলে
ভৌতিক বিপ্লব রাশি বিদ্রিত হইয়া যায় যদি
ইহা তাঁহাদের বিশ্বাস থাকে তবে যে দিন শিশু
সুনিষ্ঠ হইবে সেই দিন হইতেই তাহার প্রকৃতি

भोता है बक्क तेरे पिता, साता निष र जोवन में धत्यच किये चौंगे। नीच जातिके सङ्ग करके बक्त तरे बालकको यह देख पडता है जो वे अनु-चार्थ, भौ चसाधु भाषा में गाली वकते हैं; रीति, नीति कार्य्यकलाप भी थोड़ा बद्धत निकारी गिस्थ कदाचारियोंके बरावर हो जाते हैं। वालकवर्ग विद्यालय में प्रवेश करने पर उन्होंको शिष्टाचारी भी धीर करनेके भ्रष्ट शिचकको वज्जत परित्रम चौयत करना पड़ता है; यह भी देखा जाता है कि वाल्यसंत्रवके दोषसे किसी किसी वालक की मनोप्रकृति इस भान्ति मलीन, शौ श्रनाविष्ट हो जाती है जो शिचक को भी उपायसे सरल भी सुनीति मार्गपर न ला मक्ते हैं। पिता, माता चादि गुरुचोंके चयत चौ चनवधानता की दूस युक्तर दोषका सूत्रपात कर देती हैं। वालकों के सङ्क करने की श्रीनी चन्ने गोस्त लोगों के मजू में रहने की अनुमति वा प्रश्रय देनेसे शिशुपक्रति में भविष्यत् जीवनके दुर्पनेय दूषित भावका उपादान सञ्चय होता रहता है। सन्ता-नोंको इष्ट पुष्ट प्ररीर, सुमज्जित चौ विश्वविद्या-लयका उपाधिधारी करनेके अर्थ पिता, माताको जिस भान्ति यत्नगील देख पड़ता है उन्होंको सच्च-रित, निमाल प्रकृति श्री सदाशय वनानेके लिये उम भान्ति आिकञ्चन नहीं देख पड़ता है। वर्त्त-मान भारतीय जनक, जननीगण् भविष्यत् सामाजिक विसवके विषम सोपानको रचना करना आरक्स करदिये हैं। विश्वविद्यालय की वर्त्तमान ग्रिजा-प्रकाली फिर उस की यथेट एट पोषकता या सहायता कर रही है।

जपसंदार काल में हर एक शिश्रके पिता, माता के निकट हमारा यह विशेष अनुरोध है, जो यदि वे निज निज सन्तानको प्रकारूप-खंड करते रहें, यदि लड़कों के चिरदिन कृश्य में रहना उनका अभीष्ट हो. यदि उन्होंके यगोसीरभके सङ्ग ही सङ्ग निज निज आनन्द रहि को कामना करें, यदि उन्होंको समाज का गोभास्क्रप बनाने चाडें श्री यदि यह विश्वास रहे कि शाधास्मिक विक्रमके वलसे भौतिक विश्व-राशी दूर होजाते है तक जिस दिन शिश्र भूमिष्ठ होगा उसी दिनसे उसकी प्रकृति सुन्दर

গঠনের জন্য সদ্যবস্থা করিতে থাকুন। শিশুকে অসতী স্ত্রী বা ছ্রাত্মা পুরুষের ক্রোড়ে দিবেন না। কুলট', কদাচারিণী ও কুদৃষ্টিপরায়ণা কামিনীগণের নিকট শিশুকে কখনই রক্ষা করিবেন না। তুফী বালক বালিকাগণের সঙ্গে মিত্রতা করিতে দিবেন না। নীচ শ্রেণীর লোকের সহবাস করিবার, ব্যভি-চার ও কুৎসিত ক্রিয়া ক্ষেত্রে গমন করিবার প্রশ্রয় দিবেন না। প্রত্যহ্ সন্ধ্যাকালে তাহাদের নৈতিক উন্নতির পরীক্ষা ও শিক্ষাদান করিবেন। স্থশীল স্তুবোধ বালকগণের সহিত যাহাতে স্থাতা হয় তাহার যত্ন করিবেন। গুহের দাস দাসীগণ শিশুর সমক্ষে কোন কদাচার ও কুৎসিত ভাষা প্রায়োগ না করে, তাহার ব্যবস্থা করিবেন। নীতিজ্ঞ মহাত্মাদিগের তত্ত্বাবধানে বালককে রক্ষা করি-বেন। শিশুর সত্যে অতুরাগ, সংসাহস, সদা-চারাদি দৃষ্ট হইলে তাহাকে উৎসাহ ও পুরস্কার দিবেন। নিজ শিশুর সঙ্গে সঙ্গে তাহার পল্লীস্থ সহচরবর্গেরও প্রকৃতি সংস্কার করিতে হইবে। আমরা সংক্ষেপে শিশুর প্রকৃতি গঠনের সঙ্কেত করিলাম, আশা করি পুত্রবংসল সহদয়মাত্রেই এত্রদ্বিষয়ে মনোযোগী হইয়া জগতের কল্যাণ বুদ্ধি कतिरवन ।

थर्भ माथन।

(শ্রীযুক্ত বাবু অবোরনাথ ভট্টাচার্য্যের নিকট ২ইতে প্রাপ্ত।)

দম্পাদক মহাশর! আপনার সাধুজন মান্ত "ধর্ম প্রচারকের" পাঠক মহাত্মাগণের পাঠার্থ নিম্ন-লিখিত কয়েক পংক্তি উক্ত পত্রৈক পার্গে প্রকটন করিলে পরম সুখী হইব।

বিগত ৯ই শ্রাবণ শনিবার অপরাহ্ন বেলা ৫ ঘটিকার সময় "ধর্ম প্রচারক" পত্র সম্পাদক মান্তবর শ্রীযুক্ত কুমার *শ্রীকৃষ্ণপ্রসায় সেন মহাশয়

* সর্বভাগি মহায়া অবধ্তের প্রিয়ণিবা ঐক্ফ প্রসর
ভারতে সনাতন আর্যাধর্মের পুনর্কদীপনা ও পুনর্কোরব বোবণা করিবার হুত আপনার জীবনকে উৎপর্গ করিয়াছেন এবং তজ্জ্জ্বই অতীব কঠোর "চির কৌমার" ব্রহ অবলবন পূর্বক স্বক্তব্য সাধনে বধাবৎ প্রবৃত্ত হইয়াছেন। ধর্মার্থ বক্তাকে "বাবু" বলিয়া সন্মান দান করায় কোন গৌরব নাই বরং অম্ব্যাদাই হইয়া থাকে। তিনিও স্বয়ং উপাধিপ্রিম্ব वनानेके किये सहप्रवस्था करते रहें। शिशुको असती स्त्री वा दुरात्मा पुरुषके गोदपर नहीं देना। दु:शीला, कदाचारियी और कुहिटयुक्त स्त्रियों के निकट शिशुको कभी नहीं रखना। दुष्ट वालक व1लिकागणके सङ्ग मित्रता करने ना देना। नी चयेगीके लोगोंके सहवास करनेका, व्यक्षिचार चौर निन्दित कियाचीत में जानेका प्रश्रय न देना। प्रतिदिन सन्ध्याकाल उन्हों की नैतिक उन्नतिको परीचा लेना और शिचादान करना। श्रीर ऐसा यह करना कि जैसे सुगील भीर सुवोध वाल कों से सिवता वह । इस भान्ति व्यवस्था कर देना कि ग्टडके दास, दासीगया शिशुके सान्हने, किसी भान्ति कदाचार न करे, और निन्दित भाषा न वोले। नीतियास्त्रवेत्ता महासाधौके तत्त्वावधान में वालकको रह्या करना चाहिये। जव शिशका सत्यात्रराग, सत्याइस, सदाचार, श्रादि देख पड़ेगातव उस्को उत्साइ और पुरस्कार देना पान्धि। निज शिश्के सङ्ग हो सङ्ग उसकेमइल्लेक सइचरों की प्रकृति संस्कार करना चाहिये। इसने संचेपसे ग्रिशु को प्रकृति निकाशिका इसारा किया, प्राधा करते हैं कि इसर एक पुत्र-क्साख सक्षदय पुरुव इस विषय में दत्ति चित्त चोकर जग-तका कल्याया टिख्नि करों गे।

धर्मसाधन।

(श्रीमान् वःवु खघोरनाच भट्टाचार्ळ जीके निकटसे पाया)।

सम्पादक महाशय! श्रापके साधु जनमान्य धर्माप्रचारकके पाटक महात्मा खोंके पटनार्थ यदि निम्न चिखित कतिपय पङ्कि उक्त पत्रके एक किनारे में स्थान दी जिये तो मैं परम सुख मानु द्वा।

त्रावणवदी तयोर ंके दिन, शनिवार, ध्रवक्रेके समय "धर्मप्रचारक" पत्रके सम्पादक, परम मान-नीय त्रोमान कुमार * त्रीकृष्ण प्रसन्त सेन जीने

* चर्चत्यागी सहात्मा स्ववधूतके प्रियमिय श्रीक्रस्त प्रमुद्ध जीने भारतवर्ष में समातम स्मार्थ्य मा की उनवहीयमा स्वी उसका गौरव किर घोषचा करमार्थ मिज जीवमको उस्रुग किया है स्वी तद्धिमा स्वतीब कठोर ''वरकीमार'' वृत स्वव-सम्बन पूर्विक निज कर्त्तव्य साधन में यथारीति प्रवृत्त स्वर्ण हैं। प्रमार्थ वक्ताकी 'वाव'' रूस उपाधि करके सम्बान देनेसे इक्ष गौरव नहीं, वरं क्षमस्वादा ही देख पहती है। वे भी सकं

"ধর্ম দাধন" দয়মে জামালপুর হরিদভায় একটী ম্বদীর্ঘ বাচনিক বক্তৃত। করেন। বক্তার প্রায় দুই ঘণ্টা কাল অবিশ্রাস্ত বক্তায় ভগবদ্ধক ব্যক্তি মাত্রেই বিশেষরূপ সুগী ও উৎসাহিত হুইয়া ইংরাজিতে বা নব্যরীতিতে ছিলেন। যাহাতে স্থানিকত ভারত্রাসীগণ আর্যাধর্মের প্রকৃত তত্ত্বা-বগত হইয়া ভাষাতে আস্থাবান হয়েন এবং ভাঁষা-দের পূর্ববংশীর আর্ঘ্য মহাত্মাগণের আচরিত ধর্ম্ম পথে অগ্রসর হইতে পারেন, তাহাই বক্তার প্রধান উদ্দেশ্য। এই জন্ম তিনি "ধর্মা সাধুনের" মানব-প্রকৃতিগত আবশ্যকতা, তাহার ভিন্ন ভিন্ন পন্থা, তভাবতের গৃঢ় অভিপ্রায়, ধর্মই যে সক্ষাবৃদ্ধি মানবগণের বিশ্রাম স্থান, এতাবং বৈজ্ঞানিক পদ্ধতি ক্রমে উদাব ও সরলভাবে ব্যাখ্যা প্রকৃতির স্ক্রংশাভা ভারতভূমির প্রাচীন শূর বীর শান্ত স্থাীর সন্তানগণের অনুষ্ঠিত সনাতন ধর্ম যে আবার নবীন উৎসাহে, বীর বিক্রমে ও বৈজ্ঞা-নিক বেশে বিচিত্র মূর্ত্তিতে প্রচারিত হইবে, ইহা আমাদের আদে আশা ছিল না, গাহাইউক বক্তার যেরপ উদ্যম, উৎসাহ ও ধর্মোতেজনা দৃষ্ট হই-তেছে তাহাতে ভারতীয় প্রাচীন ধর্মের পুনর্গবো-জ্বল মূর্ত্তি দর্শনে বোধ করি আমাদের আশা সফল হইবে। ভগবান এই কোমারব্রতী বক্তার হৃদয়ে এশী শক্তির সঞ্চার করুন এবং তাঁহাকে দীর্ঘজীবী করিয়া ভারতের গুরুতর কার্য্যে নিরস্তর নিযুক্ত রাখুন। বক্তার সারাংশ এই স্থানে প্রকাশ করিলাম।

মনুষ্যের চক্ষুরাদি ইন্দ্রিয়ের প্রকৃতির (চঞ্চলতাদি) দিকে দৃষ্টি নিক্ষেপ করিলে এইরপ প্রতীতি
হয়, য়ে তাহারা যেন কোন বিশেষ লক্ষ্য পদার্থের
অনুসরণ করিতেছে, কিন্তু কি উপায়ে ও কোথায়
য়ে তাহা প্রাপ্ত হইবে তাহার কিছুই জানে না।
কেবল অনুসন্ধানেই ব্যস্ত; একবার একটী বস্তুকে
অবলম্বন করিয়া মনে করিল, ইহাই বুঝি আমার
অভিলম্বিত দ্রয়্য, কিন্তু পরক্ষণেই আবার তাহাতে
বীতরাগ হইয়া পরিত্যাগপূর্ব্বক ব্যাকুলভাবে

নহেন ;এই বিবেচনায় তাঁহার মিত্রগণ তাঁহার বভাবগত "কুমার" এই শাজাক্ত উপাধি দান করিয়াছেন। তাঁহাকে কেহ "বাবু" বদেন ইহা তাঁহার নিডান্ত অভিপ্রায়-বিকৃত্ব। जामालपुर इरिसभा में धर्ममाधन" दूस चाग्रयपर एक सुद्धि वाचनिक वक्तृता करी। प्राय दो धर्छ को अविश्रान्त वक्तृतासे वक्ता सहास्राने अगवद्भक्त मातकी के मन में विशेषक्ष मुख शौ उत्साक को वहायें। वक्ताका प्रधान श्रभिप्राय यहीया कि चंरेजी में नवीन रीतिसे सुधिचित भरतखगढ़-नियासियों चार्य्यधर्माके प्रक्रततत्व जानकर उसपर चास्या देखावें चौर उनके पूर्ववंशी चार्य महा-लायों के याचरित धर्मामार्ग में याग्या हो सकें। इसलिये वे इन भागयोपर वैज्ञानिक रीतिसे उदार भी सरल भाव करके व्याख्या किये कि धर्मा साधनके सानव प्रकृतिगत क्या श्रावश्यकता है, उसकी भिन्न भिन्न राष्ट्र को चौ कैसे वनी, उन सवका गृढ अभिप्राय क्या है, और सूच्छाबुहि मानवों के लिये धमा ही एकमात विश्वास स्थल है। यह इसलोगों की कभी आ शान शी जो . सनातन धर्मा, जिसको प्रकृति की कोङ्ग्रोभा भारतभूमिके प्राचीन शूरवीर, शान्त, सुधीर सन्तानसग्डली चनुष्ठान करते गये, फिर्नवीन उत्पाइ, बीरविक्रम औ वैज्ञानिक वेश करके विचित्र मूर्त्त विवेद्धए प्रचारित होगा, जो हो, वकाके जिस भान्ति, उदाम, उत्साइ घौ धन्मीते-जना देख पड़ती है, उससे बोध होता है कि भार-तीय प्राचीन धर्माकी पुनर्गवीन भी उच्चवल मृत्ति देखकर इम सब की आधा सफल इरोगी। चव यही प्रार्थना है कि भगवान इस की मार्वती वक्ताने इदय में ऐसी शक्तिको फैलावें श्री उनको दीर्घमायुकर भारतके गुहतर कार्य में निरन्तर नियत रखें। वक्तृताका सारांध मैं यहा प्रगट करता इं।

मनुष्यों के चनुरादि इन्द्रियों को प्रकृति (चञ्चलतादि) के चार दृष्टिनेप करने से ऐसी प्रतः ति
होती है, जो वे जैसे कोइ विशेष नच्छ पदार्थका
चनुसरण कर रहें हैं, किन्तु किस छपायसे चौ
कहां जो उस द्रव्यको प्राप्त हो के सो उनको मालुझ
नहीं। केवन चनुसन्धान ही में व्यक्त हैं; एकवार
किसी वस्तुको चनलस्वन करके समस्त कि यही
मेरा खिमलिवित द्रव्य है, किन्तु भाट फिर उसपर
विराग पूर्वक परित्याग करके व्याकुल छए इधर

कोर उपाधिके घारे नहीं हैं, इतनी विवेचनारी मिल्लगण उनके स्वभावात्त्रात "कुमार" इस शास्त्रोक उपाधि दिवे हैं। उनको कोइ 'वावू" करके मुकारे, यह उनका नितान आभिग्राय विव्य है।

ইতস্ততঃ অস্বেদণ করিতে থাকে। সম্মুখে যাহাকে দেখে তাহাকেই ব্যগ্রতার সহিত তাহার লক্ষ্য শামগ্রার শমাচার জিজ্ঞাসা করে, কিন্তু কে বলিয়া मिर्त ! मकरलाई (माँहे खरनात जात्त्रमण कतिराहर, কেহ বা কিঞ্মাত্র সন্ধান পাইরাছে, কেহ বা किছूरे भाग्न नार्छ। त्यांत मः मात्र मात्राग्न मुक्क कीन কিছুতেই লক্ষ্য লাভে সমৰ্থ নহে—তাহাকে জিজ্ঞাসা ক্রিয়াই বা কি হইবে: যৎদামান্য বলিতে পারি লেও তাহার কথায় বিখাদ হয় না,কারণ তাহাদের বৃদ্ধিও কলুষিত। এইরপে জীব স্বলক্ষ্য সন্ধানে ইতস্ততঃ ভ্রমণ করিয়া শেষে নিভূত গুহাবাদী ধ্যানস্তিমিতনেত্র খা্যিদিগের নিকটে উপস্থিত হইয়া দেখিল তাঁহারা বাছেন্দ্রিরে কার্যারোধ করিয়া নিশ্চল ভাবে বসিয়া আছেন। তথায় যাই-বামাত্র তাঁহাদের সেই অলোকিক মৌনভাবেই তাহাকে বলিয়া দিল যে ইহারাই যথার্থ অভীক বস্তু লাভ করিয়াছেন। তাঁহাদের ইন্দ্রিয়-চেটা-চাপল্য বিদ্রবিত হইয়া গিয়াছে। তাঁহাদের নিশ্চল ভাব নারব স্বরে এই কথা বলিয়া দেয় যে ধীবর যেমন নিজ শক্তি দারা জাল নিক্ষেপ ও সংহরণ করিয়া থাকে তদ্রপ জগৎস্রন্টা কেন্দ্রাতিগ ও কেন্দ্ৰান্থ শক্তি (Centrifugal এবং Centripetal forces) দারা সৃষ্টি ও সংহার করিতেছেন। উক্ত শক্তিৰয়ের মধ্যে প্রথমটী স্বষ্টি ও বিতায়টী সংহারের কারণ। অনেকে মনে করিতে পারেন থিনি মঙ্গলময় ও মাহার পালনাশক্তি নিতা, তিনি কি কখন অনিউ বা নাশ করিতে পারেন, তাহা হইলে তাঁহার মঙ্গল-ময় ও পালনকর্তা নামে অনপনেয় কলঙ্কের স্কার হইবে। কিন্তু সংহরণ শব্দের অর্থ (বিনাশ) সাধারণতঃ যাহা প্রতীত হয় তাহা নহে। সম্যক্ প্রকারে আহরণ অর্থাৎ দূর নিক্ষিপ্ত জগঙ্জালকে আবার প্রেমাকর্ষণ পূর্বক ঈশবের নিজ বিশুদ্ধ সন্থায় খানয়ন করার নাম সংহার। ইহা কি প্রেম-भग्न-मङ्गलभारतत जमाञ्रालिक अनुष्ठीन ! এই क्ला-মুগ শক্তির প্রবলতা জন্য জীব যে কার্য্যান্থর্টানে প্ররত বা উত্তেজিত হইয়া থাকে, তাহারই নাম ''ধর্ম-সাধন''। সমস্ত পরমাণু ও পারমাণবিক শক্তিই এই ছুই মহতীশক্তি দারা পরিচালিত হুই-তেছে, সতএব কোন জীবকে যথেচ্ছা পথে বিচরণ করিতে দেখিলে তাহাকে নিন্দা বা স্থাণ করিতে

उभर दुइते रहते हैं। समाख में जिसको देख पड़ता है उसीको व्ययतासे पुछते रहते हैं कि लक्स ट्रव्यका पता वाताको, किन्तु हा! को वाताबें, सबको इ. उसी ट्रव्यको छुड़ रहें हैं, को इ. कि जि न्यात मन्यान पाया, कोर् फिर कुछ भी नहीं पाया है। घोर संसारमाया में सो क्षित इस जीव किस ही प्रकार से खच्च दृत्यको नहीं पा सक्ता है। उसको पुक्रने ही से फिर क्या की गा! यदि छोडा वज्जत भी कष्ट सके ती उसकी वातपर विख्वाम नहीं उद्दरता है। क्यों कि उन सक्ती विद्विशी मलिन है। इस रीतिसे जीव निज लच्यका सन्धान करके इतस्तत: भ्रमण कर धनन्तर निस्त गडा-निवासी ध्यानसिसितनेत्र ऋषियोंको निकट जा पद्धं पाधी देखा कि वे वास्ता दुन्द्रियों के कार्या रोक कर निम्नल भाव में विराज कर रहे हैं, वहां पद्धंचते ही उन्होंका अनौकिक भीनभाव यह कइ दिया जो येही यदार्थ अभीष्ट वस्तुको लाभ किये है। उन्हों की इन्द्रिय चेटा चपलता सब दूर होगयी है। उन्हों के नियल भाव नीरव स्वर्से इतने हो कह देता है जो धीवर (मल्हा) जैसा निज यितिमे जाल पमारता श्री समेट लेता है उस भान्ति जगतके र्चने द्वारे केन्द्रातिग घौ केन्द्रातुग श्रांति (Centrifugal श्रो Centrepetal forces) करके सजन औं संहार कर रहे है। उक्त शक्ति-यों के सध्य में प्रथम सृष्टि औं दुसरी संइत्ता कारता है। वस्तेरे लोग यह कर सक्ते है कि जो मङ्गलमय है औ जिनकी पालनी यक्ति नित्य है, वेक्याक भी किसीका चनिष्ट वानागक र सक्ते हैं, दूसरे उनका "मङ्गलमय" चौ "पालनकर्त्ता" इस नामपर ऐसा कलङ्क गीरेगा जो कभी मिटने-वाला नहीं है, किन्तु "संहर्गा" प्रव्हका अर्थ "विनाग" यह जो साधारण लोग मानते हैं सो नहीं है। सन्पूर्ण रोतिसे चाहरण चर्चात् दूर तक पसारा उदया जगज्जालको फिर प्रेमाकर्षण पूर्वक देखर की निज निश्व हमला में लानेका नास "संहार"। यह क्या प्रेमसय, सङ्गलस्यका ज्ञा-क्विकि अनुष्ठान है!! इस केन्द्रानुग यशि की प्रव-लता करके जीव जिस कार्यके अनुष्ठान में प्रवत्त वा उत्तेजित छत्रा करता है उसीका नाम ''धर्मा-साधन"। समसा परमा या चौ पारमा या विकाशिक ही रून दो महतो शक्तियें करके चालायी जाती है, अतएव यदि कोर जीवको यथेच्छा पद्य पर विचरता अपाँदेखा जाय तो उसको निन्दा वा

পারা যায় ন।। সকলেই লক্ষ্যাসুসন্ধানে প্রবৃত। বানরগণ সকলেই রামবনিতা সীতার অম্বেষণে ব্যস্ত, সকলেই সমান যত্ন ও আগ্রহের সহিত জনক-নন্দিনীর উদ্দেশে দিগিদগত্তে ধাবিত হইল, কিন্তু তন্মধ্যে কেবল প্রনকুমারের শ্রমই দিদ্ধ ও সার্থক হইল, অপর বানরবুদ বিফলমনোর্থ হ্ইয়া প্রত্যাব্রত হইল বলিয়া কি তাহারা নিন্দাভাজন ছইবে! কখনই নছে। তদ্রপ যাহার যেরূপ প্রকৃতি সে সেই পথে যাইবে, তজ্জ্ম তাহাকে নিন্দা করিবার কোন কারণ দৃষ্ট হয় না। এক্সণে প্রকৃতি ভিন্ন ভিন্ন হয় কেন ইহাই বিচার্য্য। নিম্ন-লিখিত কয়েকটা কারণই প্রধান বুলিয়া বোধ হয়। বিশেষ বিশেষ বাসস্থান হইতে সোম, সূর্য্য তারাদির দুরত্ব, স্থানীয় জল বায়ু, প্রাকৃতিক দৃশ্যমালা আদি দারা জাতীয় প্রকৃতি সংগঠিত হয়; এই জাতীয় প্রকৃতি, পিতা মাতাদির ধাতুগত প্রকৃতি এবং পূর্ব্ব জন্মকৃত কর্ম্ম ফলাদির প্রকৃতি জীবের বিশেষ বিশেষ প্রকৃতি বা ভাব রচনা করিয়া থাকে। किलानून मेकि घाता ममछ **जीव मर्व्यमा**ई शति-চালিত হইয়া, প্রমাত্মার অভিমুখে আকৃষ্ট হই-তেছে এবং তদসুদারী কার্য্যকেই আমরা সংক্ষেপে "ধর্ম্মদাধন" পদে বরণ করিলাম। স্ব স্ব প্রকৃতি অমুসারে মনুষ্য ধর্ম দাধন করিয়া থাকে, এই জন্মই সানব ধর্মা, দানব ধর্মা,দেব ধর্মাদির প্রবর্তনা, এই জন্মই মতবৈষম্য, সাম্প্রদায়িকতা ও বিবিধ ধর্মণাস্ত্রের অভ্যাদয় হইয়াছে।

ধর্মসাধন করিতে ইইলে, কেন্দ্রাতিগ শক্তির *
বিরুদ্ধে দণ্ডায়মান ইইয়া, কেন্দ্রাতুগ শক্তির আশ্রয়
গ্রহণ করিতে অর্থাৎ অনাসক্ত, জিতেন্দ্রিয়, বিষয়বিরাগী, নিক্ষাম ও ভগবৎপ্রেমী ইইতে ইইবে।
ধর্মাভিমান, সাম্প্রদায়িকতা আদি ধর্ম সালানের
বিরোধী ভাব ত্যাগ করিয়া, ধর্মানুকুল ভাব নমূহকে
আগ্রহ পূর্বক গ্রহণ করিয়া স্থিরচিত্তে মহাজনগণের
পথ অনুসরণ করিবে। বাছ্ম পদার্থের সহিত মনোপ্রকৃতির বিশেষ সম্বন্ধ আছে, তজ্জন্ম আমানের
ধর্ম সাধনের ভাষা, উপকরণ, পরিচ্ছদ, আরাধনার
কাল, ও স্থানাদি বিশেষ অনুকুল হওয়া আবশ্যক।
সংস্কৃত ভাষা; আসন, ধুপা, চন্দন, পুস্পা, কোশা-

বছারা সংসারাশক্তি বা সংসার বিস্তার বাসনা উত্তে কিত হয়।

ष्ट्या नहीं कीचा तिक है। सबकोइ सच्चात्रसन्वान में प्रवत्त हैं। वानर्मण्डली के सबकोद श्रीराम-विनता सीताके अन्य विशा में व्यक्त हैं, सवकोड़ समान रीति यत श्री भाग्रहके सहित जनकनन्दि-नीका पत्ता सगानेके लिये टिग्टिंगन्त में धाव-मान इटए, किन्तु उन् में केवल पवनकुमारका अम ही सिंह भी सार्थक ऋवा, भ्रत्यान्य वानर-इन्ट विफल सनोर्थ इहए लीट श्राये. एतदर्थ क्यावे सर्वनिन्दाके भाजन डोड़े १ कभी नडीं। उस भान्ति जिसकी जैसी प्रकृति है वच उसी राइ पर जाज़े, तटर्घ उसको निन्टा करनेका कोड़ कारण नहीं देख पहता है। प्रकृति भिन्न भिन्न मतुष्यकी भिन्न भिन्न क्यों चीती है, सीद अव विचारना चाहिये। नीचे लिखे ऋए कार्गी कीको प्रधान वोध होता है। विश्रेष विश्रेष वास-स्थानसे सोम, सूर्य, तारकाहिका दूरत, स्थानीय नल, बायु, प्राकृतिक दृश्यमाला आदि करके जातीय प्रकृति वनती है: फिर यह जातीय प्रकृति, पिता, माता की धातुगत प्रकृति चौ पूर्व जन्मार्जित कर्मा-फलादि की प्रकृतिने जीवको प्रकृति वा भावर्चना करती है। केन्द्राज्ञग शक्ति करके समस्त जीव सदा ही परिचालित होकर परमाताके छोर पालह होते हैं भी तदनुसारी कार्क हीको हम संचीप में "धर्मासाधन" इस पद में बरता करते है। सनुष्य निज निज प्रकृतिके चनुसार धर्मा-साधन किया करता है, इसलिये मानवधर्मा, दानव धर्म, देवधमादि की प्रवर्तना ऊए, दुसीनिये साम्प्रदायिकता श्री नाना भान्ति गास्त्रका चम्यदय इच्चा है।

यदि धर्माका साधन करना को तो केन्द्रातिगंश्च यक्तिके विकल में देग्छायमान कोकर केन्द्रानुग यक्तिके घात्रय ग्रहणा करना प्रधांत् चनायक, जितेन्द्रिय, विषय-विरागी, निष्काम घो भगवत्प्र मी होना पड़ता है। धर्माभिमान, साम्प्रदायिकता प्रादिका, जो सब धर्मासाधनका विरोधी है, त्याग करके धर्मामुकुल भाव समूहको द्यागह पूर्वक ग्रहणा कर स्थिर चित्ततासे महाजनों की राह्मपर चलना कोगा। वास्त्र पदार्थोंसे मनोप्रसानका विशेषह्म सम्बन्ध है, तद्य हम सबके घर्मसाधन की भाषा, उपकर्ण, परिष्क्रद, घाराधनाका काल घो स्थान चादि विशेषह्म प्रमुक्त कोना चाहिये। संख्त भाषा, धासन, धूप, चन्दन.

अंकिस्स्य संवारामाक्ताया संशार विकार की वासना उत्तरिकत कोती है।

028

কুশী, জলাদি উপকরণ; পট্ট বস্ত্র, নামাবলি, মালা, তিলকাদি, পরিচ্ছদ ও চিহ্ন; উষা, মধ্যাহ্ন ও দায়হুাদি কাল; গঙ্গাতীর, দেবগৃহাদি স্থান দক্ষাবন্দনাদির নিতান্ত বৈজ্ঞানিক রীতিক্রমে অমুকুল বলিয়া,
আর্য্যগণ এতাবতের ব্যবস্থা করিয়া গিয়াছেন।
বাঁহারা এতদমুদারে দাধনা করিয়া থাকেন, তাঁহারা
অবশ্যই স্বীকার করিবেন যে উক্ত পদ্ধতি অবলম্বন
কালে, দাংদারিক ব্যক্তির দংদার ভাব তিরোহিত
হইয়া, আধ্যাত্মিক ভাবের উদয় হইয়া থাকে।
কেন্দ্রন্থা শক্তির বিধি পূর্বক দেবা অর্থাৎ ধর্মাদাধনে জীবনোংদর্গ করিলে, আমাদিগের আশাপুর্ণ হইবে; আমরা দেবছন্ত্রভি পরম ধাম প্রাপ্ত
হইব।

त्य ज्ञात अवज्ञान कतित्ल, मञ्चारक जूल पृष्टि বিমোহিত করিতে পারে না, যে স্থানে আরুঢ় इंडेरल, काल क्षीवरक म्मर्ग कतिराज भारत ना, रय পদ প্রাপ্ত इইলে, জীব সংসারের সম্পদ, বিপদ অতিক্রম পূর্বক চিরকাল অবিচলিত থাকে, কেন্দ্রানুগ শক্তি ধর্ম্মাধন বলে জীবকে সেই পরম ধামে লইয়া যায়। যে স্থানে গমন করিলে, সোম সূর্ব্যাদি গ্রহণণ জীবকে পীড়া দিতে সমর্থ হয় না, (यथारन मित्र), जाजि, भोज, वर्षामि काल (छम नारे, (यथारन वाला. (योवन, मूर्थ, छ्वानी, घुःथी, धनी আদি অবস্থা ভেদ ও সাম্প্রদায়িক বিরোধ, বিদেষ নাই, যেখানে আমি তুমি, আলোক, অন্ধকার অন্তি, नान्डि नार्टे, কেন্দ্রানুগ শক্তি ধর্ম সাধন বলে জীবকে অবিকার স্পৃষ্ট দেই পরম ধামে লইয়া যায়। যে স্থানে উপস্থিত হইলে বাগ্ধনোবৃদ্ধির বিকার বিনষ্ট হইয়া যায়, যে স্থান লাভ করিবার জন্ম ত্রিজগৎ উর্দ্ধ মুগে ধ বিত হইতেছে, যে স্থানে নিত্য অধিষ্ঠান করা বিরিঞ্চি, বিষ্ণু আদিরও বাঞ্ছ-भीय, दकन्तावन मिक्क धर्म माधन वरल रमहे राव-তুর্ল ভ পরম ধামে লইয়া যায়। জীব বারিধির বুৰুদ্বং মহান্ সন্তাৰ্ণবের কোন্ নিভূত স্থলে বিলীন হইয়া থাকে, তাহা ত্রন্মেক্র মরুদ্যাণাদিরও অগোচর।

হে ধর্ম ! আমাদিগকে দেই অগাধ গম্ভীর ভাবময় পরম ধামে লইয়া যাও।

७ँ मासिः, भासिः, भाष्टिः, हिनः ७ँ।

पुष्पा, ताश्वपात, जल श्राहि खपकरण, पट्टबस, नामावलो, कराटो, तीनक श्राहि परिष्क्र श्री चिक्क; छषा, मध्याक्क श्री सायाक्क श्राहि काल; गङ्गातीर, देवग्ट हाहि स्थानको सन्ध्रा वन्दनाहिके लिये वैद्यानिक रीतिसे विश्रेष अनुकुष जानकर श्रार्थम हात्मागण इन सव की व्यवस्था कर गयें हैं। जो लोग एतदनुसार साधनाकिये कर ते हैं वे जोग श्रवस्थ हो मानेंगे कि उक्त रीतिसे काम करनेपर सामारिक पुरुषका संसारभाव श्रन्तर्थान होकर श्राध्यात्मिक भावका उदय उद्या करता है। केन्द्रानुग शक्ति को विधिपूर्वक सेवा सर्थात् भर्मसाधनार्ध जीवनके। उत्प्रां, कर देनेपर हम सव की श्राधा पूर्ण होगी—इम सव देवदुर्ल्गभ परम धामको प्राप्त होंगे।

जड़ां स्थित डोनेपर स्थूलहिंछ सनुष्यका विसी-डित नहीं कर सिक्त है, जड़ां चाक्ट़ इनेपर काल जीयको सार्य नहीं कर सक्ता है, जिस पद सिलनेसे जीव संसारके मम्पद विषदको टएकर चिरदिन अविचलित रक्ता है। केन्द्रामुग ग्राक्ति धर्मासाधन केवल से जीवको परम धाम में ले जाती है। जड़ां जानेपर सोम सूर्यादि ग्रहमग्रहली जीवको पीडा देने में समर्थन हीं को ते हैं, अन्हां दिवा, राह्मि, शीत वर्षाद कालभेद नहीं है. जहां वाल्य, थौवन, मूर्ख, जानी, दु:खो, धनी, चादि अवस्थाभेद चौ साम्प्रदायिक विरोध, विदेश नहीं हैं, अहां मैं, तुम, प्रकाश. अन्धकार, अस्ति, नास्ति नहीं है, केन्द्रानुग प्रक्ति धंमाभाधन केवलसे जीवकी विका-रसे रहित परम धाम में लेजातो है। जहां पर्छं-चने पर बचन, सन, बुखिका विकार विनष्ट की जाता है. जिस धासको लाभार्थ विज्ञात अर्जुसुइ होकर दौड़ रहे हैं, जहां नित्य श्रिष्ठान करना विरिधि विष्णु चादिका भी वाष्ट्रको य है, केन्द्रासुग यक्ति धर्मा साधनके वलसे उस देवदुर्ज्ञभ धाम में लेजाती है। अपीव वारिधिक बुल्लाके समान मदान सत्वा सागरके कौन निस्त स्थान में विलीन को जाता है, सो ब्रह्मोन्द्र सबद्भयादिका भी खनी-चर है।

हे धर्म! इस सबको उस धनाध गन्धीर भावमय पदम धाम में ले चिल्वे।

चौ ग्रान्तिः, ग्रान्तिः, ग्रान्तिः, इरिः चौ ।

১। রামায়ণ। শ্রীযুক্ত বাবু প্রতাপচন্দ্র রায় মহাশয় কর্তৃক কলিকাতা, যোড়াসাঁকো, দাতব্য ভারত কার্য্যালয় হইতে প্রকাশিত ও বিনা মূল্যে বিতরিত। ইহার মূল দেবনাগরী অক্ষরে ও অণুবাদ বঙ্গাক্ষরেও বঙ্গভাষায় প্রকাশিত হইতেছে। মূল অফুবাদের মাশুলাদি ব্যয় ৪১ টাকা করিয়া ৮১ টাকা ও কেবল অনুবাদের মাশুল ৪৲ টাকা মাত্র। মাশুল এককালান দেয়। আমরা এতদামায়ণের ১ম, ২য় ও ৩য় খণ্ড প্রাপ্ত হইয়াছি। পুস্তকত্রয়ের আকৃতি প্রকৃতি দেখিয়া মনে মনে প্রতাপ বাবুর অধ্যবসায় ও যথোচিত যত্নের বহুল প্রশংসা করি-লাম। ভগবান তাঁহার অবতরণিকামুযায়ী অভীকী স্থিসিদ্ধ করুন। যে আর্য্যসন্তানগণ স্থলভ মূল্যে আর্য্যকুলতিলক নিষ্কলঙ্ক ঞীরামচন্দ্রের স্থচারু-চরিতামূত পান পিপাস্থ, আশা করি তাঁহারা অবশ্যই এতদ্রামায়ণের প্রাহক শ্রেণীভুক্ত হইয়া, প্রকাশকের অভীক্ত সাধনের সাহায্য করিবেন। অনুবাদের ভাষা অপেকাকৃত সময়োচিত সৌষ্ঠব সম্পন্ন করিলে, প্রকাশক বর্ত্তমান ভারতের সম্পূর্ণ অমুরাগাকর্যণ করিতে পারিবেন।

২। সামবেদ। ২য় খণ্ড। শ্রদ্ধাম্পদ শ্রীযুক্ত পণ্ডিত সত্যপ্রত সামশ্রমী কর্তৃক প্রকাশিত। ১ম খণ্ডের ন্যায় এখানিও প্রশংসনীয় হইয়াছে।

৩ । সঙ্গীত-মঞ্জরী । এয়ুক্ত বার্ লাল-বিহারা বড়াল মহাশয় কর্তৃক প্রকাশিত। সঙ্গীত তালি ধর্ম ভাব পূর্ণ ও সাধকমগুলীর হৃদয়গ্রাহী হইয়াছে।

8 । বেশেশক তরক । মুন্দী শ্রীতপদ্বীরাম
দীতারাম কর্ত্ক রচিত ও প্রকাশিত। মূল্য ডাক
কর সহিত ২॥ গাত্র। ইহাতে আর্য্য সাধারণ
(ছিন্দা) ভাষায় কবিতাকুস্থম হারে শ্রীরামচন্দ্রের
চাক্ষ চরিত্র সাজ্জত হইয়াছে। রচয়িতার কবিত্ব
শক্তি ও প্রেমভাব অতীব প্রশংসনীয়। কবিতাকুরাগী প্রেমিকগণ এতৎ গ্রন্থ পাঠে আনন্দিত হইতে
পারিবেন।

৫। শান্তিরসোদ্য কাব্যং। দিনাজপু-রান্তগত আইহাই নিবাদি শ্রীযুক্ত পণ্ডিত কৃষ্ণচন্দ্র

पाप्तपुस्तकोंकी समालोचना।

१ | रामायण् | कलकत्ता, जो इामांकी, दातत्य भारतकाव्यां नयसे श्री वावु प्रनापचन्द्र राय जीने ऋपवाकर विन भौल लिये यट रहा 🕏 । मूल देवाचर औ उन्धा वङ्गाचर भी वङ्गभाषा में प्रकाग च्रवा करता है। मृत घी बनुबादको द्रकट लोने में डाक करादिका व्यय ८ इत्यये औ केवल चनुवाद में ४, कपये लगेगा । सन्नग्रल एक वारगी देना चान्तिये। द्स रामायण १म, २य भी श्य खर्ख मुभी प्राप्त छत्रा। इन दो पुस्तकों की चास्ति प्रस्ति देखकर इसने प्रताप वाव्को अध्यवसाय भी यद्योचित यत्नकी बद्धतही प्रशंसा की। भगवतसे यु प्रार्थना है कि वे खबतरियाके का लेख चनुसार अभीष्ट ग्रुसिद्ध करें। जितने त्रार्क्षवंशी सुलभ मौल में त्रार्व्यकुत्ततिलक निष्कलङ्क श्रीरामचन्द्रके सुचाक चरितासत पानके प्यास हैं, इस द्याशा रखते हैं कि वे द्यवस्य इरी एतट्रामा-यणके ग्राइक श्रीणी में प्रविष्ट होकर प्रकाशक के अभीष्ट साधन करने की सहायता करे का पुस्तककी भाषा यदि श्रीर भी कुछ वर्त्तमान समय योग्य सुन्दरको तो सर्वसाधारणके अनुराग वढ् मता है।

२ | सामवेट | २ य ख सह | अ इ । स्व स् जीमान परिष्टत सत्यवत माम अभी जी ने प्रकाश किया। १ म ख स्टिके समान यह भी प्रशंसा बीम्ब इ श्वा।

३। सङ्गीत मञ्जरी। श्री वावु लाख विद्यारि वड़ाल जीने छपावा कर प्रकाश किया है। समसा अजन दी धर्मा आवसे पूर्ण भी साधकों के सिये परम मनोद्यर इस्ए।

8 | प्रेम-गङ्ग-तर्फ्कः | स्नृती श्री तपस्वीराम सीतारामने क्यावया । इसका मौल खाककर सिंदत र॥० मात है। घाय्व साधारका (इन्हीं) भाषा की किता-कुसुम द्वारे इस ग्रम में श्रीरामचन्द्रजीका चाक चिति रचा गया है। रचने द्वारे की कितित्व ग्राक्त घो प्रेम भाव खतीव प्रशंसा योग्य है। कितित्त ग्राप्ती प्रेमियोंने इस ग्रम को पढ़रक परमानन्द प्राप्त हो सक्ता है।

पू । शान्तिरसोदय-काव्यम् । विते दिनावपुरके पार्दे पार्देनियासी श्रीयुक्त पविस्त-

98E

রায় প্রণীত। ইহাতে জ্ঞান, ভক্তি, বৈরাগ্যাদি ভাবপূর্ণ ০৮ টা নবরচিত সংস্কৃত শ্লোক ও তাহার অনুবাদ প্রকাশিত হইয়াছে। কবিতা গুলি সরল, সরস ও সাধুভাবপূর্ণ হইয়াছে। ধর্মাত্মা পাঠক পুঞ্জের চিত্ত-বিনোদনার্থ ভানানুবাদসহ ছুইটী কবিতা নিম্নে উদ্ধার করিয়া দিলাম।

"দর্বাং দিনং গতমহো ধনচিন্তরা তে, রাত্রিগতা প্রণয়িনী পরিচিন্তরা চ। হে চিত্ত! রাঘ্বপদং স্করচিন্তনীয়ং যহৈন্তরা কিল কদা স্লবিচিন্তনীয়ম॥

হে চিত্ত! তোমার সকল দিন ধনচিন্তাতে ও রাত্রি রমণীচিন্তাতে গত হইল: কোন্ কালে তোমা কর্তৃক দেবচিন্তনীয় রাম-পদের চিন্তা হইবে!

> ক্রোশত্রয়ং ক্রোশচন্ত্রীয়ং বা গচ্ছন্তি লোকা যদি সম্বলং হি। চিণৃন্তি, কিং ভো তব মূর্থ চিত্ত পাথেয়মাগারগতৌ যমস্তা।

লোক সকল ক্রোশত্রয় কিংবা ক্রোশ চতুষ্টয় গমন করিলে, সম্বল সংগ্রহ করে, হে মূর্থ চিত্ত! বমগৃহ গমনে তোমার পথের সম্বল কি ?

क्षणापन्द्र राय जीने वनाया। इस में जान, भिक्त, वैराग्यादि भावपूर्ण इट नवीन संस्कृत जीक जी वज्रभाया में उसका उल्या प्रकाशित उद्भा है। कवितासव सरल, सरस जी साधुभावसे पूर्ण उद्द हैं। धर्माता पाठकों के चित्तविनोदनार्थ दे। कवितायों ची उसकी भाषा नीचे प्रगठ की गयी।

सब्धं धनं गतमहो धनिष्त्तयाते.

रातिगता प्रणियनी-परिष्त्रत्तया प।
हे पिता! राधव-पहं सुरिष्त्तनीयं
यहेस्तया किस कहा सुविष्त्तनीयम्॥

दिनभर धन की चिन्ता में घौ रातिभर रमगी की ज़िन्ता में तुवतीत किया, ती फिर है चिन्त! तुंभासे कब वह श्रीराम पद की चिन्ता वनेगी, जो कि देवता घों को भी भजनीय हैं।

> क्रोग्रतयं क्रोग्रचतुष्ठयं वा, गच्छिन्ति लोका यदि सम्बलं शी। चिम्बन्ति, किंभो तव भूखंचित्त पाथेयमागार्गतौ यसस्य ॥

लोगोंने यदि तीन अध्या चार क्रोध टूर कीसी स्थान में जाय तो पथव्यय साथ ले लेता है, किन्तु हे मूढ़ चित्त! तु जो यमालयको जाने-वाला है, तदर्थक्या संग्रह कर रखा।

কৃতজ্ঞতাসহকারে ৪র্থ বর্ষের মূল্যপ্রাপ্তি স্বীকার

এ ৰচাত	ন বেকু নারীরণ রার বাছাত্র	, कांनी	e,
হী মনাৰু	বিপিন মোহন সেন,	ক লিকাতা	⊌h•
,,	ভারক চক্র প্রামাণিক,	ঠ	91%.
,,	(शाविक क्यात्र (होधूती,	ð	314.
,,	কানী ক্লফ প্রামাণিক,	ঠ	014.
"	मीन नाथ गट्याभाषात,	দৈয়দপ্ র	তার্গত
,,	শ্রমাচরণ ঘোষ,	তুরকুলিয়া	%µ•
,,	त्रणु नन्दन लाल,	প্রা	21%
,,	রাজকৃষ্ণ প্রামাণিক,	ď	
11	গণপতি প্রস।দ,	ভগণপুর	₹;√•

জ্ঞেত্র প্রিকা প্রতি পূর্বিনাতে মুম্পের আর্যাধর্ম প্রচারিনী সভার উৎসাহে প্রকাশিত হইয়া থাকে।

মুঙ্গের, আয়্যধর্ম-

প্রচারিণী সভা

कतन्त्रतापूर्वक धर्च वर्षकी मूल्यप्राप्ति स्वीकार

•		•
नरेन्द्रनारायण रायवाक	ाटूर, कान्ही	4)
विधिनमोक्षन सेन,	क व दला	€111
तारकचन्द्र प्रामाणिक,	,,	? =
गोबिन्द्कुमार चौधुरी,	••	\$ =
काचीकच्या प्रामाणिक,	۶,	2 =
दीननाथ गङ्गोपाध्याय,	चंद पुर	₹ l==
व्यामाचरण घोष,	दरकुष्टिया	1=
रधुनन्दन खास,	गया	2 =
राजकाणा प्रामाण्यिक,	••	> =
गचपति प्रशाद,	भागबपुर	₹ =
	नरेन्द्रनारायण रायवाष्ट्र विषिनमोष्ट्रन सेन, तारकचन्द्र प्रामाणिक, गोबिन्द्कुमार चौधुरी, काखीकच्य प्रामाणिक, दीननाथ गङ्गोपाध्याय, स्थामाचरण घोष, रघुनन्द्रन खाल,	विषित्रभोहन सेन, कखकता तारक चन्द्र प्रामाणिक, गोबिन्द् जुमार चौधुरी, काखीक च्या प्रामाणिक, दीन नाथ गङ्गोपाध्याय, धंदपुर स्थामाचरण घोष, तुरकृषिया रघुनन्दन जाज, गया राजक च्या प्रामाणिक,

सकार, कार्यधर्मः) श्रीश्रीकृष्णप्रसन्त सेन प्रवारिका सम्पादका

இक्षण वह पत्र कर पूर्णिमा में सक्नेर कार्क्यधर्माप्रकारिकी
समावि ख्याइस प्रकाशित होता है।

ोकुक श्रमम (मन।

সম্পাদক।

"একএব স্থদ্ধ দেখা নিধনেহপ্যকুষাতি যঃ।
শরীরেণ সমনাশং সর্বমন্যন্ত্র গচ্ছতি॥"

"एक एव सुङ्ख्यों निधनेऽप्यसुयाति यः। श्रीरेण समनाशं सर्वमन्यत्तु गच्छति॥"

৪র্থ ভাগ।) শকাব্দাঃ ১৮০৩। ৪৭ সংখ্যা।) ভ.ক্র—পূর্ণিম।।

४र्घ भाग। ४७ संख्या। श्वकाब्द्(१८०३। भाद्र—पूर्विमा।

পরমার্থ সার।

(গুর্ব প্র নাশিতের পর)।

লোকব্যবহারকৃতাং য ইহাবিদ্যামুপাসতে মূঢ়াঃ। তে জননমরণধর্মাণো হন্ধতম এত্য থিদ্যন্তে॥৫৬॥

যাহারা অজ্ঞানবশতঃ কেবল লোক ব্যবহারে
নিরত থাকিয়া জীবনাতিপাত করে, তাহারা কখন
জন্ম, মরণ হইতে মুক্তিলাভ করিতে পারে না, এবং
ঘোরান্ধকারময় নরকে পতিত হইয়া অতীব খেদগ্রস্ত হইয়া থাকে।

প্রানাচ্ছাদনাদির আহরণ, পুত্র, দারা ও
কুটুম্বাদির ভরণ পোষণ, সংসারে অভ্যুদয় কামনায়
বিবিধ বিদ্যা ও কোশলজাল শিক্ষাদিকেই জীবনের
সার সর্বন্ধ বোধে যে ব্যক্তি দিনপাত করে, আত্মচৈতন্তদীপ্তি তাহার সম্মুথে প্রকাশিত হয় না।
সে জম্ম, মৃত্যুর বশীভূত হইয়া ঈদৃশ নীচ যোনীতে
প্রবেশ করে যে তাহা ঘোর অবিদ্যান্ধতনসাচ্ছয়,
তথা হইতে জীব শীঘ্র উত্তার্ণ হইবার, পথ দেখিতে
পায় না।

परमार्थ सार।

((पूर्व्यापनाणितको आयो)

स्रोकव्यवद्वारकतां य द्रश्वविद्यासुपासते मृद्राः । ते जन-सर्गाधमाणो स्रान्धतम एत्य खिदान्ते ॥५६॥

जो मूट लोग श्रज्ञान करके केवल लोक-ट्यव-शार में फंसे रहकर दिन वीता ते हैं, उन सवका जनम, मरण कभी नहीं छुट सत्ता श्रेष वे श्रत्यन्त श्रन्थ नरक में गिरकर श्रतीव खेदयुक्त छश्या करते हैं।

भोजन भी आच्छादनके संग्रह, प्रत, स्तो भी कुटुम्ब आदिके भरणा, पोषणा, संसार में अध्यदय की कामना करके विविध विद्या भी कल वल शिखना होको जो जीवनका सारकार्य्य समझ्कार दिनाति-पात करता है, आत्म केतन्य-दोप्तिका प्रकाश उसके सामने नहीं होती है। वह जनम, मरणके वश होकर, इस भान्ति नीच योगी में प्रवेश करता है, जो अतीव अविद्याहरण अन्धकारसे परिपूर्ण है; वहांसे शीव निकलने की सुराह जीवको नहीं सुसता है।

হিমফেণবুদ্বুনা ইব জলস্তা ধুমোক্ষমো যথা বহ্ছে। তহুংজ্রপভূতা মায়ৈয়া কীর্তিতা বিষ্ণোঃ॥ ৫৭॥

ধর্মপ্রচারক।

বেমন শীতলতা, ফেণা বা বুদ্বুদ জলকেই অবলম্বন করিয়া বিদ্যমান থাকে, এবং বিশেষ বিশেষ প্রক্রিয়া গুণে জলেই অন্য বস্তুর ন্যায় প্রতীতি হয়, ধূত্র যেমন বহ্নিতে অপ্রকাশিত হইয়া থাকে এবং ক্রিয়া কালে প্রকাশিত হয়, মায়াও বিফুতে তদ্রপাবস্থাতে স্থিতি করিতেছে।

এবং দ্বৈতবিকল্পাং ভ্রমস্বরূপাং বিমোহিনীং মায়াং। উৎস্ক্র্যু সকলনিক্ষলমদ্বৈতং ভাবয়েদ্বেক্স ॥ ৫৮॥

ঈদৃশ দৈতকল্পনা ভাষধরপা বিশ্ব বিমোহিনী মায়াকে সম্পূর্ণ রূপে পরিহার পূর্বকে বিকলতা বিহীন অবৈত্তজ্ঞাকে ভাবনা করিবে।

মায়া ছই অংশে বিভক্ত; বিদ্যা ও অবিদ্যা।
বিদ্যা প্রভাবে অবিদ্যাকে ফীণ করিয়া, আত্ম
বোগাভ্যাস পূর্বক ক্রমশঃ বিদ্যাকেও পরিত্যাগ
করিবে। বেমন অগ্নিকণা প্রথমতঃ তৃণ রাশিকে
ভলাবশেষ করিয়া স্বরুংও সর্বশেষে ভল্ম হইয়া
যায় তদ্রুপ বিদ্যা অবিদ্যাকে বিনন্ট করিয়া অবশেষে
স্বরুং বিলুপ্ত হইয়া যাইবে, অতঃপর অবৈভব্রন্স
বৃদ্ধির উদয় হইবে।

যদ্ধংসলিলে সলিলং ক্ষীরে ক্ষীরং স্মীরণে বায়ুঃ। তদ্ধিসলে ব্রহ্মণি ভাবনয়া তন্ময়সুস্যাতি॥৫৯॥

বেমন জলে জল, ছুগ্গে ছুগ্গ ও সনীরণে বায়্ মিশ্রিত হইয়া যায়, তদ্রপ জীব প্রগাঢ় চিন্তা সমাধান দারা নির্দ্মল ত্রমো একীভূত হইয়া থাকে। ইত্যাং দৈতসমূহে ভাবনয়া ত্রন্ধভাবমুপাদতে। কো মোহঃ কঃ শোকঃ সর্বাং ত্রন্ধাবলোকয়তঃ॥৬০॥

বিনি এইরপে একাগ্রচিত্তে সমস্ত জগতে ব্রহ্মব্দির আরোপণ করিতে সমর্থ হয়েন, তাঁহার শোক নোহ বিদূরিত হইয়া যায় এবং সমস্তই ব্রহ্মময় প্রতীতি হইতে থাকে।

বিগতোপাধিঃ ক্ষটিকঃ স্বপ্রভয়া ভাতি নির্ম্মলা যদ্বৎ। চিদ্দীপঃ স্বপ্রভয়া তথা বিভাতীহ নিরুপাধিঃ॥ ৬১॥

ক্ষটিকমণির নিকট কোন রঙ্গিল বস্তু থাকিলে তাহার প্রতিবিদ্ধ ক্ষটিকে পতিত হয় ও ক্ষটিককে ত্ৰণাসুরঞ্জিত বোধ হয়; তৰ্স্তুর অভাব হইলেই,

हिमफे खबुद्दा इव जलस्य धूमो समी यथा वक्कः। तद्दत्स्वरूपमृता मायैषा की त्तिता विष्णीः॥॥५०॥

जैसी योतलता, फेणा वा बुल्ला जल हीको यव-लखन करके, विद्यमान रहता है, फिर कोइ विशेष प्रक्रिया एण से जल ही में दुसरा किसी वस्तुके समान भासित होता है, घुवां जैसा खिन में खप्र-काशित रहता छै। क्रिया काल में प्रगट होता है, माया भी विष्णु, में उस खबस्था करके रहती है। एवं हैनिकिल्पां स्वमस्वरूपां विमोहिनीं मायां। उत्स्च सकलिष्क लमहेतं भावयेद्ब हा॥ ५८॥

द्म भान्ति दैत की कल्पना स्त्रमुण क्ष्म कोड़ कर विक-चतासे रहित अद्देत ब्रह्मको भावना करें।

माया दो चंग्रमें विभक्त है; विद्या चौ खविद्या। विद्याने प्रभावमें खविद्यानों चीण नर्ने खान-योगाभ्यास पूर्वेन धीरे धीरे विद्यानों भी परि-त्याग नरना। जैसा खग्नि की नणा पहले त्या राशिको भन्न नर्ने सर्वेग्रेप में खयं भी भन्न हो जाती है, उस भान्ति विद्या खविद्यानो विनष्ट कर खन्न में खयं विनुप्त हो जाती। खनन्तर खदैत बह्म बुद्धिना उदय होता है।

यहत्सिलिले सिललं चीरे चीरं समीरणे वायु:। तहहिमले ब्रह्मणि भावनया तन्मयत्वमुपयाति ॥५८॥

जैमे जल में जल, दुध में दुध श्री वायु में वायु मिल जाता है, तद्रुप जीव प्रगाट चिन्तन समाधान करके निर्माल ब्रह्म में मिल जाता है। दृत्य हैतसमू हे भावनया ब्रह्मभावसुपासते। को मोहः कः ग्रोकः सर्व्यं ब्रह्मावलोकयतः ॥ ६०॥

जिनने दस रीति एकाग्रचित्ततासे सारे जगत् में ब्रह्मबृद्धिका चारोपण कर सक्ता है, उनके शोक मोद्यादि सब छुठ जाते हैं चौ सब दी ब्रह्मस्य प्रतीत ज्ञचा करता है।

विगतोपाधि: स्कटिकः
स्वप्रभया भाति निम्मं ला यहत्।
चिद्दीपः स्वप्रभया
तथा विभातीच निक्पाधिः ॥६१॥

स्मिटिकमिशाके निकट कोर् रङ्गदार वस्तु रङ्ग-नेसे उस्का प्रतिविच्न स्मिटिक पर गिरता है, इससे स्मिटिकको उस् रङ्गसे रङ्गा स्त्रश्चा वोध दोता है; उस वस्तुको इटाने दीसे स्मिटिक निका निका स ফাটিক নিজ নির্দাল প্রভায় দীপ্তি পাইতে থাকে, তদ্রপ দৈতিখন্তপ দীপ জগংরপ উপাধি বর্জিত হইলেই স্বীয় তেজে প্রকাশিত হইয়া থাকে।

ক্রেন্ড।

আর্য্যশাস্ত্র-বিজ্ঞান।

(পূর্দ্দি প্রকাশিতের পর)।

ছিন্দ । বাধিজ্ঞানের সন্তর্গত প্রক্রিয়া বিজ্ঞান ছই ভাগে বিভক্ত। ইংম, অবিশিক্ত ও হয় বিশিক্ত। বজ্ঞার বাঙ্নিম্পাদন প্র্যুত্তের তারতম্য থাকিলেও যে প্রক্রিয়ার ইতর বিশেষ না হয়, তাহাই স্বিশিক্ত প্রক্রিয়া এবং যে শাস্ত্র দ্বারা তভাবৎ প্রতিপন্ন করা যায় তাহার নাম "স্বিশিক্ত প্রক্রিয়া বিজ্ঞান"। এবং এতদ্বারা যাহার ইতর বিশেষ হয় তাহাকে বিশিক্ত প্রক্রিয়া এবং তৎ প্রতিপাদক গ্রন্থকে বিশিক্ত প্রক্রিয়া বিজ্ঞান বলা যায়।

ইতি পূর্বের যে শিক্ষাশাস্ত্রের বিষয় বিরত হই-য়াছে, তাহাই বাক্যের অবিশিষ্ট প্রক্রিয়া বিজ্ঞান। শিক্ষাশান্ত দ্বারা বাক্যোৎপত্তির যাদৃশ প্রক্রিয়া প্রতিপাদিত হইয়া থাকে, তাহা বক্তার প্রযন্ত্রেদ বিভিন্ন প্রকার হয় না। বক্তা যে প্রকার প্রয়ত্ত্বই করুন না কেন, স্নায়ু-ক্রিয়া-জনিত বক্ষঃস্থাদি-পেষা-ক্ৰিয়া দার। সঞ্চালিত ফুন্ফুন্ হইতে বহিঃর্ণিঃসার্য্য-মান বায়ু দারা যথানিয়ত কারণে আকুঞ্চিতক্ঠ রদনিকার সংঘর্ষণ না হইলে "অ"কারের উৎপত্তি হইতে পারে না, ঐ সমস্ত কারণের প্রকারভেদও সম্ভবপর নহে। ''আ''কারাদি বর্ণোৎপত্তিরও এই বিধি। এবন্বিধ বাক্প্রক্রিয়া শিক্ষাশাস্ত্র-প্রতিপাদ্য। বাক্যের "অবিশিষ্ট-প্রক্রিয়া-এজন্য শিক্ষাশাস্ত্র. বিজ্ঞান"। অবিশিক্ট বিশিক্ট প্রক্রিয়া বিজ্ঞানের নামই ''ছলঃ শাস্ত্র"। এতদ্বারা যে প্রক্রিয়া প্রতি-পন হইয়াছে, তাহা বক্তৃ-প্রযন্নভেদে ভিন্ন রূপ হইতে পারে।

আভ্যন্তরিক ক্রিয়ার (বক্তার মনোগত ভাবের)
সহিত মিলিত বাক্ক্রিয়ার বিভক্তিকে "ছন্দঃ" বলে।
যথন সেই বক্ত মনোগত ভাবের মিলন না হয়,
তথনও কৃত্রিম বিভক্তিযুক্ত বাক্যের প্রয়োগ হইতে

प्रभा करके शोभाका प्राप्त होता है; उस भान्ति चैतन्यक्रप दीप जगत्क्ष्य उपाधिसे रिहत होने हीसे अपने तेज करके सुगोभित इडिया करता है। (ग्रेय आगे)

मार्थ्य शास्त-विज्ञान ।

(पृद्धि प्रकाशितको च्याने)

क्टन्टः शस्त । वाक्तिज्ञानके चन्तर्गत प्रकियाविज्ञान दो भाग में विभक्त है। १म. घ्रिवगिष्ट, २य, विशिष्ट। वक्ता के वार्ड्यनिष्यादन प्रयतका तारतस्य रहें पर भी जिस प्रक्रिया की कोइ
विभिन्नता नहीं रहती है, उसीको "च्रिविश्ष्ट
प्रक्रिया" करके जानना छै। जिस प्रास्त्रके द्वारा
उन सबको प्रतिपन्न किये जाते हैं उसीका नाम
"च्यिश्रष्ट प्रक्रिया विज्ञान"। घौ इससे जिसको
तारतस्य होता है उसको "विशिष्ट प्रक्रिया" घौ
तत्प्रतिपादक ग्रस्थको "विशिष्ट प्रक्रियाविज्ञान"
कहा जाता है।

इसके पूर्व में "शिचा-शास्त्र" इस आगय पर जो लिखा गया है उसीको वाक्यका "अविधिष्ट प्रक्रि-याविज्ञान" करके जानना। शिचा शास्त्रमे वाक्यो-त्यत्ति को जिस भान्ति प्रक्रिया प्रतिपादित इच्चा करती है, सो कहने हार के प्रयत्न की भिन्नता करके भी दुसरी रीति की नहीं होती है। वता जिस भान्ति प्रयत्न क्यों न करें स्तायुकी क्रिया-जनित भीतर बच को पेथीयों की क्रिया करके चलता ज्ज्या पुस फससे वाहर निकलनेवाला वायुके द्वारा नियमित हेत्से संकुचित ज्ञद्या कराउ जिल्हाके संघपेण विना "च" कारकी जत्मित नहीं हो सकी है। उन सब कारणो की भिन्नता होना भी सम्भाव नहीं। "आ" कार आदि की उत्पत्ति की विधि भी ऐसी है। इस भान्ति वाक की प्रक्रिया शिक्षा-शास्त्र करके प्रतिपन होती है, एतनिसिन्त शिजाशास्त्रको वाक्यका "श्वविशिष्ट प्रक्रियाविज्ञान" करके कहा जाता है। अविशिष्ट जो 'विशिष्ट प्रकि-याविज्ञान" र्हा, उसीका नाम "क्रन्द: शास्त्र"। दूसरे जो प्रक्रियाको प्रतिपन्न करी गयी है सो वताके प्रयत की रीतिसे भिनक्ष हो सित है।

भीतर की क्रिया (कक्षने हाराके मनके भाव) चे मिली इन्द्र बाक् क्रिया की जो विभक्ति है, उसीका नाम छन्दः। जब वक्षाके उस मनके भावचे न मिले उस समय में भी क्रिक्स विभक्तियुक्त वाक्य পারে, কিন্তু তাহাকে কুত্রিম ছন্দঃই বলা যায়। কেবল বক্তার অভ্যাস বা ছল নিবন্ধনই তাহা সম্ভূত হয়।

ছন্দঃ শাস্ত্রে, ছন্দের লক্ষণ, প্রকার ভেদ ও তাহার লক্ষণ, উদাহরণ ও তাহার কালাদি নির্ণীত হইয়াছে।

क्रमभाः ।

080

চাৰু চিন্তাবলী।

১। কুলটা কামিনীর পরপুরুষ সংসর্গজাত পুত্রকে ক্রোড়ে করিয়া যদি স্বামী নিজপুত্রবোধে আদর বা স্নেহ প্রকাশ করে, তবে তদ্দর্শনে উক্ত পুরুষ ও কামিনী এই বলিয়া মনে মনে হাস্থ করে নে কাহার বা পুত্র কে বা আদর করে!! জীব এই সংসারে মায়া বিমোহিত হইয়া শ্রীরাদিকে "আমার" বলিয়া কত যত্ন, কত সজ্জা ও কত স্থ্রুষা করিতেছে কিন্তু দূর হইতে কাল এই বলিয়া হাস্থ করিতেছে যে হা মূঢ় ! তুমি কাহাকে নিজ-বোধে যত্ন করিতেছ, কিছুই তোনার নহে, তুমি সত্বরেই এতাবৎ হইতে বঞ্চিত হইবে। আবার জীবকে গৃহের বা উদ্যানাদির দীমা লইয়া প্রতি-বাদীর সহিত বিবাদ করিতে দেখিয়া পৃথিবী এই বলিয়া মনে মনে হাস্ত করেন যে আমি কার আর আমাকে কেইবা "আমার" বলিয়া অধিকার করিতে চাহে!! জীব! আমি তোমাদের কাহারও নহি— র্থা বিবাদ পরিত্যাগ কর।

১০। মিফ যেথানেই পড়িয়া থাকুক না কেন, পিপীলিকা দলে দলে আপনারাই তথায় আসিয়া উপস্থিত হইবে। তুমি সাধু বা গুণবান্ এ কথা নিজ মূখে কথন ঘোষণা করিওনা। যদি ভুমি ঈশ্বরের সম্মুথে প্রকৃত সাধু বা গুণী হও, তবে দেখিতে পাইবে, যে দলে দলে সৎসঙ্গী ও গুণ-গ্রাহীগণ ভোমার উপদেশামূত পানে লালায়িত হইয়া, তোমার গুপ্ত কুঠিরে আদিয়া উপস্থিত श्हेरव।

১১। এত লোককে যে তুমি হাসিতে দেখি-তেছ, তন্মধ্যে অনেকের হাস্মে গরল মিঞ্জিত ্লাছে, কেননা অনেকে পরের ছঃখ বা ছিদ্র দেখিয়া

का प्रयोग को सता है, किन्तु उसको क्रविम छन्द ही कहा जायगा। केवल वज्ञाके अध्यास वा छल ही करके ऐसा होता है।

छन्दः यास्त्र में छन्दका लक्ष्या, प्रकारभेद धी उसका बच्च गा, उदा इरण श्री काल शादि निक-पण किया उड़ शा है । श्व आगे।

चार चिन्तावली।

१। दुष्टा कामिनीके पुत्रको, जो कि दुसरा पुरुषके संसर्गकरके जना लिया है, यदि खामी निज पुत समभक्ते चादर वा स्तेष्ठ देखावेती उक्त स्ती औ पुरुष यह समभा कर मन मन इसते रहते हैं, कि इरा! किसकायइ पुत्र है चौ कौन फिर इसके। आदर करता है!! इस संसार में जीवको मायासे मोहित ऊए "शरीरादि मेरे" है, इस भ्त्रससे कितना यत्न, कितना साज, कितनी सुत्रूषा, करता ऋषा देखकर काल दूरसे इसता ऋषा यह कडाकरता है, कि हा मूढ़! तुकिसको द्यापना मानकर यत करता है, कुछ ही तेरा नहीं है, शीष्र ही ये सब तुभासे जिनलिया जायगा। फिर जीवको गटफ वा उद्यान श्रादिके चिये निकटनिवा-सियों भागड़ता निगड़ता देखकर प्रथिनी यह कहके इंसती रहती है कि हा ''मैं किसकी छं श्री सुभको फिर कौन अपनी मान अधिकार करने चाइता है!! जीव! मैं तुम सबके किसी की नहीं ऊं। रथा विवाद कोड़ दो।"

१०। मिटा जड़ां ही क्योंन पड़ा रहे, चूटीयों भुग्डके भुग्ड वहां चाप की चाप का पक्कंचते हैं। तुम साधु वा गुर्यावान हो इस समा-चार निज मुंइसे कभी न कहा करो। यदि तुस र्ष्या के सामने यथार्थ ही सुगी वा सळान हो तो देखोगे जो दले दल सत्सङ्गी औं गुराया जीगरा तुन्हारे उपदेशास्त पीनेके लाल पसे तुन्हारे सुप्त कुठीर में चा पर्संचेक् ।

११। इतना लोगकों जो तुस इंसते छए देखते हो, उन में वक्त तेरेके हास्य में गरल मिला क्ष भा है, क्यों कि वक्त तेरे लोग दुसरेका दुः ब वा दोष देखकर, दुसरे की निन्दा की र्त्तन वा अवसा कर इंसते रहते हैं। धीर इतना कोनको ओ পরের কুৎদা কীর্ত্তন বা শ্রবণ করিয়া হাদিয়া থাকে। আর এত লোককে যে রোদন করিতে দেখিতেছ, তম্মধ্যে কাহারও অশ্রুতিবন্দুতে অমৃত্ত মিশ্রিত আছে, কেননা অপরের ছঃথ দেখিয়া, পূর্ববৃত্ত নিজ অপরাধ স্মরণ করিয়া অথবা ভগবং-প্রেমে বিগলিত হইয়া, কোন কোন মহান্মার নিষ্পাপ নয়নে অশ্রুধারা বহিয়া থাকে।

ভারতবর্ষীয় আর্ধ্যধর্ম প্রচারিণী সভা।

প্রথম উচ্ছাদ।

১৭৯৯ শকাব্দার শেষ দিন, মহাবিষুব সংক্রান্তি দিবদে "ধর্মপ্রচারক" পত্র সম্পাদক শ্রীযুক্ত কুমার জ্রীকৃষ্ণ প্রদন্ন পেন্ন পবিত্র তীর্থ হরিদার ক্ষেত্রে কুন্তমেলার মহা মহোৎসব কালে, ওভ দিনে, শুভ লগ্নে, তত্রোপস্থিত দেশ বিদেশীয় মহাত্মাগণের নিক্ট ভারতের বর্ত্তমান ছুদ্দশাপদারণ জন্ম স্নাত্ন আর্য্যধর্মের পুনঃপ্রচারাণ প্রস্তাব করিয়া সকলের নিকটেই যথোচিত সহাত্মভূতি লাভ করেন। তিনি তথা হইতে লবপুর (লাহোর) অমৃত্সর, দেববন্ধ, আলিগড়, মতিহারী আদি স্থান সমূহ পরিভ্রমণ করিয়া আদিবার সময় স্থানে স্থানে অনেক গুলি ধর্মার্থযুক্ত বক্তা করেন ও স্ক্রি এই স্তীব গুরুত্র কার্য্যের স্থাবশ্যক্তা ঘোষণা করিয়া আমেন। ''ধর্মপ্রচারক'' ''প্রভাতী'' ''ফাস্ফাল পেপর" ''এডুকেশন গেজেট'' ''ভারত বন্ধু" ''নিত্রবিলাদ" ''ভারত মিত্র" আদি প্রকাশ্য সংবাদ পত্রাদিতে এই শুভ সংবাদ প্রকাশিত হইল। এই ভারতীয় ভাবী মঙ্গলের ভাব তরঙ্গ ভাগীরথীর অনিবার্য্য তরঙ্গের ন্যায় ক্রমে "ধর্ম-প্রচারক" সম্পাদকের হৃদয়ে প্রবলরূপে উচ্ছিসিত হইতে লাগিল। অতঃপর ইহার কার্য্যক্ষেত্র বিস্তার জন্ম সতন্ত্র পাছা উন্মুক্ত করা হির **হ**ইল।

প্রথমাধিবেশন।

১৮•১ শকাব্দার ১২ই মাঘ, রবিবার, অপরাহু বেলা ৩টার সময় মুঙ্গের আর্য্যধর্মপ্রচারিণী সভা-মগুপে একটী রহতী বিশেষ সভার অধিবেশন रोते उप देखते हो उन में निसोने अंसु में असत मिला, उड़िया है क्यों कि दुनरेका दु:ख देखतर, अपना किया, पूर्व पाप उड़िया अपराध सार्या कर अथवा भगवत् प्रमसे विगलित होकर किसी किसी महाकाके निष्पाप नयनेंसे अंसुकी धार बहती रहती है।

भारतवर्षीय त्रार्ध्यधम्प्रचारिणी सभा। प्रथम उच्छास।

यकाव्हा १७८६के अन्त दिन,-महा विष्व-संकान्तिके दिवस-धर्मप्रचारक पतके सम्पादक श्रीमान कुमार श्रीकृष्णप्रसन्त सेन जीने परम पवित तीर्थ श्री हरिद्वार चेत में कुमामेलाके महा महोत्सव काल-शुभ दिन, शुभ लग्न में देश देशा ,न्तरके महासागणके निकट, जो वहां विद्यमान थे. भारतवर्ष की वर्त्तमान दुई या की यान्तिके निमित्त सनातन आर्थ्यधर्मके पुन: प्रचारार्थ निर्देश किया या भी सबसे उसवात की यथोचित सहानुभृति प्राप्त ऊर्दे। कुमार जीने वहांसे लक्पुर (लाहोर) असतसर, देववन्ध, घालीगढ़, मतिहारी, घाढ़ि स्थानों में परिश्वमण कर लौटते समय, स्थान स्थान में धर्मार्थयुक्त वड्डतेरी वक्तृता करी औ इस अतीव गुरुतर कार्यकी आवश्यकता घोषगा करती चाइ। धर्मप्रचारक, प्रभाती, नाशानल पेपार, एड्केशन गेजेट, भारतवन्यु, मित्रविलास, भारतिमत, चादि प्रसिद्ध समाचर पतादि में यह ग्रुभ संवाद प्रचार ऋचा। भारतीय भावी मङ्गल के भावतरक भागोरशीके श्रनिवार्थ तरक्कि समान खनै: खनै: धर्माप्रचारक सम्पादकके सृद्य में प्रवल क्पसे उच्छसित इोने लागे। यननार इसके कार्यक्रेत विसार करनेके लिये खतन्त प्रया उन्नक करना स्थिर ज्ञा।

प्रथमाधिवेश्न।

माघ सुदी १२इ शकाब्दा १८०१ वरिवार, दोपइरके उपरान्त वेखा तीन वर्जे, एक विशेष टइती सभाका अधिवेशन, सुकूर आर्म्बंधक्रीप्रचा-

ছইরাছিল। ভূতপূর্ব সভাধ্যক পরম ধর্মাত্মা ৮ রায় অন্নদা প্রদাদ রায় বাহাতুর মহাশয় সভাধিনা-য়কের আসন পরিগ্রহ করিয়াছিলেন এবং ধর্ম-প্রচারক পত্র সম্পাদক শ্রীযুক্ত কুমার শ্রীকৃষ্ণ প্রসন্ন **সেন মহাশ**য় আর্য্য সাধারণ (হিন্দি) ভাষায় ''ভারতীয় ধর্মারক্ষা' বিষয়িণী একটী বক্তৃতা করেন। বক্তৃতা মধ্যে সনাতন আর্য্যধর্ম্মের প্রতিভা ক্ষীণ ইইবার বিবিধ কারণ এবং তাহা পুনরুদ্দীপিত করিবার উপায় স্বরূপ ধর্মাচার্য্যাদি নিয়োগ দারা ভারতের সর্বতোভাগে সনাতন আর্যাধর্মপ্রচার, মূল গ্রন্থাদির সাতুবাদ বহুল প্রকাশ, ভাষাদির পুনরুৎকর্ষ সাধন প্রভৃতির উল্লেখ এবং তত্তাবং কার্য্য স্থশৃখলে চালাইবার জন্ম এক লক্ষ টাকা মূলধন সংগ্রহের প্রস্তাব করেন। ইহারই উপস্ত্র হইতে ধর্মপ্রচার কার্য্যাদি যথারীতি নির্বাহিত হইতে থাকিবে। এই গুরুতর হিতকর প্রস্তাব দর্ব্ব সজ্জন কর্তৃক আনন্দপূর্ব্বক অনুমোদিত হইল, এবং পরম ধর্মোৎসাহী সভাপতি মহাশয় এতং গুরুতর কার্য্যের সাহায্য জন্ম ৪০০০ চারি সহস্র টাকা দানাঙ্গীকারপত্তে স্বাক্ষর করিলেন। অতঃপর সভাপতিকে ধন্যবাদ দান পূর্বক সভা বিদৰ্ভিত হইল।

এই সময় হইতেই এই অভিনব ব্যাপারের সূত্রপাত ও যথাসম্ভব কার্য্যারম্ভ হইল। "ধর্ম-প্রচারক" সম্পাদকের ষত্নে দেশ বিদেশ হইতে ধন সংগৃহীত হইতে লাগিল এবং তিনি নিজ ব্যয়ে দেশ দেশান্তরে, কোথাও স্বয়ং প্রস্তুত কোথাও বা আছত হইয়া ধর্মপ্রচার কার্য্য আরম্ভ করিলেন। এই সময়েই এই কার্য্যক্ষেত্রের "ভারতবর্ষীয় আর্য্য-ধর্মপ্রচারিণী সভা" নাম রক্ষিত, সভার উদ্দেশ্য* নিয়মাবলী * এবং ধর্ম্মাচার্য্য সম্বন্ধীয় নিয়মাবলি * লিপিবদ্ধ ও অবধারিত এবং ভারতের দিগদগন্ত হইতে নির্বাচিত অধ্যক্ষ মণ্ডলীর দ্বারা কার্য্যপ্রবাহ চলিতে থাকিবে নিরূপিত হইল।

रियो साभामगढ्य में ऋचा था। उस सभाके सभाध्यच परम धनाका राव पानदाप्रसाह राव वडादूर महाययने सभाधिनायकके आसनपर सु-शोभित उरुपये भी त्रीमान कुमार त्रीकृषा-प्रसन्त सेन "धर्माप्रचारक" पत्रके सम्पादक जीने ''भारतीय धर्मारचा" इस चाग्रय पर चार्च साधारण (हिन्दो) भाषा में एक वक्कृता की थी। सनातन आर्थ्यधर्म की प्रतिभा चौषा इशेनेका क्या क्या कारण है, भी धन्मी पर्यादि नियत करके भारतके सर्वतो भाग में सनातन सार्व्यधर्मका फिर प्रचार करावन्त्र, उच्छा सन्दित सूल संस्कृत ग्रन्थ समूहको कपवाकर प्रकाश करना, संस्कृत भाषा का प्रनक्तकर्ष साधन करना चाहि जो इस धर्मा की पुनकदीपनाका उपाय है, सो वक्तृता में भली भान्ति प्रसिद्ध कियागया था, श्री यह प्रसाव छेंडा गया कि इतना कार्य उत्तम रीति निवाइनेके अर्थ एक लच्च कपये संग्रह दोना चादिये। दूसी की उपस्तव करके धर्मप्रचार कार्यादि यथा रीति निर्वाइ होता रहेगा। इस सकतर दितकर निर्देश की सर्वसञ्जन शानन्द पूर्वक शतुमोदन किये श्री परम धर्मोत्साहि सभाधिनायक जी दूस गुरुतर कार्यं की सहायताके अर्थ ४०००) चार सइस्र क्पये दानाङ्गोकारपत में खासर किये। तत्पचात् सभाधिनायकको धन्यवाद देकर सभा विसर्जन इहै।

र्सी समयसे श्राभनत व्यापारका स्त्रापात को यथासम्भव कार्यारका इत्या। "धर्माप्रभारक" सम्पादक जीके यतासे देश देशान्तरसे धन इकहे दोने जो भी वे निजव्यय स्वीकार करके, कहीं स्वयं प्रदन्त इर कहीं बुद्धाये इतर, देश देशान्तर में जा आकर धर्मप्रभार कार्यका प्रारक्श किये!

इसी समय में इस कार्यभूमिका नाम "भारत-वर्षीय प्रार्थभूषप्रचारिणी सभा" रखा गया। सभा का उद्देश्य * नियमावली * भी भर्माचार्य सम्बन्धी नियमावली * जिखगये भी निषय इटए, भी भारतके दिग्दिगन्तसे निर्माचन किये इटए प्रथ्यों से सभाके कार्य-निर्माप्त होता रहेगा यह स्थिर इट्या।

আগানী বাবে প্রকাশিত হইবে।

[💥] आगामी पंच्या में विका जांगे।

দ্বিতীয় অধিবেশন।

মুক্ষের তাং ২০ শ্রাবণ, শকাব্দা ১৮০৩। ইং ৬-৮-৮১ শনিবার। উপস্থিত ব্যবস্থাপকগণের নাম।

শ্রীযুক্ত বাবু কালী প্রসাদ চৌধুরী——উপাধিনায়ক ঐ কুমার শ্রীকৃষ্ণ প্রদন্ধ সেন (ধঃ,প্রঃ সং) কার্য্য সম্পাদক

- ঐ বাবু দেবী প্রসাদ (ডিপুটী কলেক্টর) সভাসদ
- ঐ ঐ কমলেশরী প্রদাদ (ভূ-সামী) ঐ
- ঐ ঐ ভগবর্তাচরণ ঘোষ ঐ
- ঐ ঐ মহেন্দ্রনাথ ঘোষ ঐ

শ্রী যুক্ত বাবু কালী প্রসাদ চৌধুরী, উপাধিনায়ক মহাশয় যথারীত্যসুসারে সভাধিনায়কের আসন গ্রহণ করিলেন।

১। সম্পাদক মহাশয় ভারতবর্গীয় আঃ, ধঃ,
প্রঃ নভার প্রথমোচছাদ, প্রথমাধিবেশনের কার্য্য
বিবরণ পাঠ এবং তৎপরে সভার উদ্দেশ্য ও
নিয়মাবলী, ধর্মাচার্য্য সম্বন্ধীয় নিয়মামবলী পাঠ ও
বিরত করিলেন।

শীমান বাবু কমলেশ্বরী প্রসাদ মহাশরের প্রস্তাব ও অন্তাত্ত সভ্যগণের অনুমোদনানুসারে সভার ষষ্ঠ নিয়মে যে ছাদশ জন মাত্র ব্যবস্থাপক সভার সভ্য থাকিবেন নিরূপিত ছিল, তৎপরিবর্ত্তে বিংশতি জন গৃহীত হইতে পারিবেন অবধারিত হইল।

২। সম্পাদক মহাশ্য সভার ৭ ম নিয়মামুসারে নির্বাচিত ব্যবস্থাপক মহাত্মাগণের নিকট
হইতে উৎসাহ ও সহাত্মুছতিকর এবং স্ব স্থ পদ
গ্রহণ সূচক যে সমস্ত পত্র পাইয়াছিলেন, তন্মধ্যে
সভাধিনায়ক পাকুড়বাসী শ্রীরুক্ত রাজা তারেশ চক্র
পাণ্ডে বাহাত্রর, কানপুরস্থ শ্রীযুক্ত বাবু মহেক্রনাথ
ঘোষাল, আলিগড়স্থ "ভারতবন্ধু" পত্র সম্পাদক
ও পশ্চিমোত্তর প্রদেশীয় হাইকোর্টের উকীল
শ্রীযুক্ত বাবু তোতারাম বর্মা, মতিহারীস্থ শ্রীযুক্ত
বাবু দরবারীলাল, দৈয়দপুরস্থ শ্রীযুক্ত বাবু দীননাথ
গঙ্গোপাধ্যায় মহাশয়ের পত্র গুলির মর্ম্ম ক্রমান্বয়ে
সভামধ্যে বিরত করিলেন। সভা ভাঁহাদের এতাবৎ
ভার গ্রহণ জন্য সবিশেষ আনন্দ প্রকাশ করিলেন,
এবং সভার সর্ববিশ্বতিক্রমে সম্পাদকোক্ত অন্যান্থ
নিয়মাদি সমস্তই অপরিবর্তিত ও অবিচলিত রহিল।

दुसरा ऋधिवेशन।

सुक्त र आवण सुदी ११ श: १८०३ | र्द्र ६-८-८१ शनिवार | सभा में विद्यमान सभामदोंके नाम |

श्रीसुता वावु कालीप्रसाद चौधुरी, उपाधिनायक

कुमार श्रीकृषाप्रसन्त सेन,

(ध: पु: सं) कार्यसम्पादक

- ,, वातु देवीपसाद, (डि: कलक्टर) सभासद
- ,, वावुकमलेश्वरी प्रसाद, (भूखामी) ,,
- ,, वावु महिन्द्रनाथ घोष, ,,
- ,, वाव भगवती चरणा घोष, ,,
 यथारोतिसे सभाके उपाधिनायक श्री वाव कालीप्रसाद शौधुरी जी सभाधिनायकके आसन पर
 सुगोभित इहए।

१ | भारतवर्षीय आर्थधर्म्भप्रचारिको सभाका
प्रथमोच्छास वा पहिली सूचना, पिक्की सभा
(प्रथमाधिवेशन) को स्रति, सभाके उद्देश श्री
नियमावली धर्माचार्थ-सम्मन्धी नियमावली,
सम्पादक जीने पढ़कर सभासदीको सुनाया।

वाव कमलेखरी प्रसाद जीके निर्देश और धन्यान्य सभ्य सज्जनोंके अनुमोदनसे सभाका षष्ठ नियम जिस में यह लिखा था कि व्यवस्थापकं सभा की सभ्यसंख्या द्वादय मात रहेगी, वदल कर उसके स्थान पर विंशति तक रह सकेगी, यह निद्यय स्त्रशा।

र। सभाका अस नियमानुसार देश देशानारसे निर्वाचित कियेक्षण व्यवस्थापक सङासाधोंसे जो लोग घलना उत्थाह घो सहानुभूति
देखाये घौ निज निजोचित पदको स्वीकार कर
पत्न व्यवहार कियेथ, उन मेंसे समाधिनायक
पकौड़निवासी श्रीमान् राजा तारेशचन्द्र पाएड
बहादूर, कानपुरके श्री वावु महेन्द्रनाथ घोषाल,
घलीगढ़के श्री वावु तोतारास वर्मा, (हाइकोडके
वकील श्री भारतवन्धु पत्रसम्पादक) सैदपुरके श्री
वावु दीननाथ गङ्गोपाध्याय जीके लिखेक्कण पत्नोंके
घिभग्रय सम्पादक जीने सभा में प्रगट किया।
उन्हें जो निज निज पदको घड़ीकार किये, इससे
सभा घतीव सानन्द प्रकाश करी। तदनन्तर
सभास्य सव किसीको सन्मतिसे सम्पादकोक्त घन्यान्य
नियमों विन वदले स्थिर रहें।

৩। শ্রীযুক্ত বাবু কমলেশ্বরী প্রসাদের প্রস্তাব ও অধিকাংশ সভাগণের অমুমোদনামুসারে স্থির হইল যে মুঙ্গেরের প্রদিদ্ধ মহাজন শ্রীয়ুক্ত বাবু গঙ্গাপ্রসাদকে সভাসদ শ্রেণীভুক্ত করা হয় এবং তজ্জ্যা সম্পাদক তাহাকে পত্র লিখিবেন এবং উক্ত বাবু সপদাধীকার পত্র পাচাইলে তাঁহাকে সভা শ্রেণীভুক্ত করিবেন বলিয়া ভার গ্রহণ করিলেন।

৪। মুঙ্গের মাঃ, ধঃ, প্রঃ সভার ভূতপুর্বব সভাধ্যক মৃত মহাত্মা রায় অন্নদাপ্রসাদ রায় বাহাতুর বে ৪০০০ সহস্মুদ্রা দান স্বীকার ও স্বাক্ষর করিরাছিলেন, তাঁহার স্বর্গারোহণান্তে তাঁহার সমস্ত ঐশ্বর্য সম্পত্তি কোর্ট অব্ ওয়ার্ডসের তত্তাবধানাধীন হইলে পর সম্পাদক তদঙ্গীকৃত অর্থ প্রার্থনা পূর্বক मुद्रमत्रस् कटलळेत माट्यटक आट्यम कटत्रम, दमह আবেদনপত্ত যথাক্রমে বোর্ড কর্তৃক গ্রাহ্য ইইয়া আইনে। তদকুদারে শ্রীযুক্ত কুমার আশুতোষনাথ तारमत देवरामक कार्यप्रायाक महानम मूत्रनिमानारमत करलकेंद्रतक (रा २৮ ७ (म, यृः ১৮৮১, २১৮ সংখ্যক পত্র লেখেন, উক্ত কলেক্টর তাহার প্রতি-লিপি অত্ত সভার জ্ঞাপনার্থ মুম্বের কলেক্টরকে প্রেরণ করেন। মুঙ্গেরের কলেক্টর উক্ত পত্রের ভূতীয় সূচনার (Para) প্রতিলিপি তাঁহার ৬ ই জুন, খুঃ ১৮৮১ তারিখের ৯৪ সংখ্যক পত্র দারা অত্র সভায় পাঠাইয়া দিয়াছেন। এতদু পতের মর্ম এই যে 'বথন কতকগুলি মাত্র সাধারণ লোকের হস্তে এত অধিক মুত্রা ধর্মকার্য্যোদ্ধেশে দান করা হইতেছে, তখন আমার বোধ হয়, কলেক্টর, সভার সম্পাদক ও সভাসদ্বর্গের নিকট হইতে এরূপ অনুবন্ধ পত্র স্বাক্ষর করিয়া লইবেন ट्रा উक्क छै।का जित्र मिन गवर्गरमण्डेत इरेड थाकिरव এবং তাহার স্থদমাত্র লইয়া সভার কার্য্য নিয়োগ করিবেন এবং ইহাই যে মৃত দাতার অভিপ্রায় ছিল, তাহা বোধ করি, সম্পাদক বা সভাসকাণ অস্বীকার করিবেন না।" এতৎসহ মুঙ্গেরের কলেক্টর লেখেন যে ''সম্পাদক উক্তমত অনুবন্ধ পত্ৰ লিখিয়া দেন অথবা তাঁহার যদি কোন আপত্তি থাকে তবে তাহা পরিষ্কার করিয়া জ্ঞাপন করেন।

সম্পাদক এই পত্রথানি পাঠ করিলে সভাসদ-গণ শ্রীকুমার আ, না, রায়ের বিষয়াধ্যক্ষের পত্র মর্মাবগতে অত্যন্ত আশ্চর্য্য হইলেন, এবং এই ३। श्री वाबु कसलेखरी प्रसाद श्रीके निर्देश यो अधिकांश संश्वीके अनुमोदनसे यह निद्यय इस्था कि सुद्ध रके प्रसिद्ध महाअन श्री वाबु गङ्गा-प्रसाद श्रीको सभासद बना लिया आय श्रो तिक-मित्त सम्पादक श्रीने यह भार उटा लिया कि उनने उक्त बावुश्रीको इस श्राग्राय पर पत्र भेत्रेंगे श्री यदि वाबु गङ्गाप्रसाद श्री इस बातको श्रङ्की-कार करें तो उनके नाम सभासदों के मध्य में लिख लिया जायगा।

४। सुङ्करेश्वा, घ. प्र, सभाके भूतपूर्व सभा-ध्यन सत महाला राय अनदापसाह राय वशाहर ने जो ४०००) रुपये दान स्तीकार की स्वाचार कर गये, उनके प्रकीक सिधारने पर जब उनके समस ऐखर्य कोर्ट अव वार्ड स्के तत्वावधानके अधीन उद्यातव सभाके सम्पादक जीने मुद्धेरिक कलेक-टर साइनको इस भागयपर एक भावेदनपत्र भेजा कि स्त महासाके चङ्गीकार कियेड्र धन शीव मिले। उस यावेदनपत यथा क्रमसे वोर्डसे ग्राह्म इो बाया। तदनुसार वीमान कुमार बाग्नुतोष नाय रायके वैषयिक कार्ष्याध्यक्त जीने जो पत्न नं २१८, तां २८से, सन इसाई १८८१, कलेक्टर मुरगिदावादको भेजा घ, इस सभाके विदितार्थ उन्न कलेक्टर उस पत्न की प्रतिकिपि कलेक्टर मुङ्करको भजे हैं। यहांके कलेक्टर साइव फिर उस पत्न की तीसरी सूचना (पैरा) की प्रतिलिपि (मेमा) नं ६४, तां ६इ जून, सन इसाई १८८१, इस सभा में भेज हैं। इस पतका श्रायय यह है-"अव कैक साधारण (प्राई्वेट) पुरुषोंके शांत पर इतने से स्पेय धम्मेकार्यार्थ दिये जाते हैं, तो मेर विचार यह कि मुङ्गेरके कलेक्टर साइव, सभाके सम्पादक की सभासदींसे ऐसा एक चतुवन्वपत जिखवा में कि उक्त रपये वरावर गवर्षी मेग्ट सिकु-रिटि में रहे चौ उसका सूद सभाके कार्य में नियत किया जायगा, श्री वोध श्रीता है कि सम्पा॰ दत भी सभ्य सज्जन यह भ्रस्तीकार नहीं करे क्र जो ऐसा ही सत दाताका श्रीभप्राय था"। इसके साथ सुङ्गरेक कलेक्टर साइव चौर यह भी सूचित किये कि "सन्पादक जी छन्न रीति चतु-वन्य पत लिख दें प्रथवा यदि कुछ पापित्रया उज़र रहे सो प्रगट करें।"

सम्पादक जीने इस पतको पटकर सभाससोंको सुनाये। जा, ना, रायके वैपयिक कार्याध्यक्ते पत्नके सभिमाय सुनकर वे सोग बड़े सायर्थ माने

মর্মে মুঙ্গেরস্থ কলেক্টর সাহেবকে পত্র লিখিবার জন্ম সম্পাদককে ভারাপণ করিলেন যে "যে সভা বিশ্বস্ততার সহিত দেশ বিদেশে বিশেষ মান্য ও পরিচিত ও যাহার ধর্মপ্রচার কার্য্য (বাচনিক বভূতা ও "ধর্মপ্রচারক' পত্র দ্বারা) ভারতের দিসিগন্তকে আর্যাভাবে উদ্দীপিত করিতেছে, এবং যে সভা লক্ষ মুদ্রা মূলধনের অধিকারী হইয়া ভারতে ধশ্মপ্রচারার্থ প্রবৃত্ত তাহা কথনই ক্ষুদ্র বা সংকীণ্ মনা লোকমণ্ডলার সভা নহে। ভারতবর্ষ যথন এতৎ সভার কার্যার্থ লক্ষ বা ততোধিক মুদ্রা দান করিবে, তথন ৪০০০ মুদ্রার দায়ীত্ব কি তদপেকা অধিক ? সভা যে মূলধনের উপসত্ব হইতে কার্য্য করিবেন, তঙ্গরু অনুবদ্ধ পত্র লিথিয়া দিতে পারেন, কিন্তু গবর্ণমেণ্ট দিকিউরিটীতে টাকা রাখিতে দম্মত নহেন, কেননা অভোপায়ে মূল-ধনের উপদত্ব অনেক অধিক পরিমাণে হইতে পারে। গবর্ণমেন্টের দাতব্য স্থদ অতি অল্প,তাহাতে সভার কার্য্য সোকার্য্য সিদ্ধ হইবে না। মূত দাতা-রও যে উপদত্ব হইতে কার্য্য নির্ন্তাহ করিবার ইচ্ছ। ছিল তাহা গবর্ণমেণ্ট সিকিউরিটীতে নহে, আমা-দিগের সভার ২য় নিয়মানুযায়ী উপসহ হইতে বুঝিতে হইবে। মুঙ্গেরের কলেক্টরের পত্রোত্তরে এতাবং উল্লেখ করিয়া তাঁহার পাঠার্থ ২য় নিয়মের অনুবাদ প্রেরণ করাও আবশ্যক।"

৫। সম্পাদকের নিকট যে ধিবিধ স্থান হইতে প্রাপ্ত আপাততঃ ২১২।১/১০ সঞ্চিত আছে, তাহা তিনি তৎপুষ্টিবৰ্দ্ধনাৰ্থ যেরূপ কাৰ্যো নিযুক্ত রাথিয়াছেন, সর্বাসম্মতিক্রমে আপাততঃ নেইরূপ থাকাই স্থির রহিল।

৬। **শ্রীযুক্ত বাবু ভগবতীচরণ ঘোষ মহাশ**য় প্রস্তাব করেন যে এই সভার কার্য্য কল্পে মুম্পের হইতে ধনসংগ্ৰহাৰ্থ এীযুক্ত বাবু কালী প্ৰসাদ ट्राध्ती ও এ। युक्त वांतू दमवी श्रमाम (जिश्वी কলেক্টর) ভারগ্রহণ করেন। সম্পাদক এতদ্ প্রস্থাবনায় অনুমোদন করিলে উক্ত বাবু দ্বয় কার্য্য-ভার গ্রহণে অমুগ্রহ পূর্বক স্বীকার করিলেন।

৭। সম্পাদকের প্রস্তাবাসুসারে সকলেই चक्रमापन कतिरलन त्य रमम विरमनीय व्यवसायक মহোদয় মাত্রেই এই গুরুতর কার্য্যের জন্ম অমুগ্রহ পূর্বকি অর্থ সংগ্রাহের ভার গ্রহণ করেন।

भी सम्पादक भीको एक पत्र कलेक्टर साइव मुक्करको इस पाधयपर लिखनेको भार दिया गया कि जिस सभाने विश्वसताके साथ देश देशा-न्तर में विशेषक्षप मान्य भी परिचित है, जिस सभाका धर्मे प्रचार कार्य (वाचनिक व्याख्यान चौ धर्माप्रचारक पत्नचे) भारतवर्षके दिग्दिगन्तको षार्थं भावसे उस्काता भी चेताता जाता है, भीर जिस सभाने लाख रूपये मूलधनके चिधिकारी वने भारतवर्षीय कल्यागा कार्यार्थ प्रष्टत्त हो रहा है, वह सभा कभी चुट्र वा संजीर्णाचन्त सामान्य सभा नहीं है। वह सभा जब भारतवर्षसे एक खन्न वा उससे अधिक क्पये दुकडे कर कार्य करना चाइती है, उसके सामने ४०००) रूपयेका दायील क्या प्रधिक है ? मूलधन की उपख्तिसे जो कार्य्य निवाहा जागा तदर्ध सभा चतुत्रन्य पत लिख दे सक्ती है, किनु गवर्णमेसट सिकुरिटी में रूपये रखना स्वीकार नहीं करती है, क्यों कि गवर्णमेख्टसे स्दर च्रत्यन्त चल्प मिलता है, उस्से सभाके कार्य्य में इानि पद्धंचे गी भी खर्गारोही दाता की जो उप खत्वसे काम चलानेकी दुच्छा थी सो गवर्धमेल्ट सिक्रिटी करके नहीं, इमारी सभाके श्यानिय मानुसार उपखलसे बुक्तना चान्द्रिये। कतीक्टर साइवके पत्रोत्तर सिकत उनके पाठार्थ श्य नियमका उच्या भी चक्करेजी में भेजना चाडिये।

प्। २१२ | हा को कि विविध स्थानसे मिला ज्ज्ञा चव सन्पादक जीके पास है, उसकी दृष्टिके चिये वे जिस काम में चत्र लगा रहे हैं, सर्वे सम्ब**्** तिसे वह अब बैसाही रहे, यह निश्चय उत्था।

६। श्री वाबू भगवती चरशा घोष जीने यस निर्देश किया जो सभाने काव्यने लिये श्री वाव् कालीप्रसाद चौधुरी चौ वावू देवीप्रसाद (डि: कलेक्टर) ने मुङ्गेर में से धन संग्रहार्थ भार चढा वें, सन्पादक जीके चतुमोदनसे उता दो महाता भनुग्रह कर इस भारको उठाना सङ्गीकार किये।

७। सम्पादक जीके निर्देश भी सर किसी भीके चन्नमोदनसे यह निषय क्रमा कि रस सब-तर कार्यके पर्य देश देशानारके व्यवस्थापक महाला भी लगा कर धना गमके भार उठावें।

৮। প্রীযুক্ত বাবু ভগবতীচরণ ঘোষ মহাশয়ের প্রস্তাব ও অন্যান্ত সভাগণের উৎসাহপূর্ণ অনুমোদন ও উত্তেজনায় ইহা ছির হইল যে এতৎ সভার সংস্থাপক ও সম্পাদক প্রীযুক্ত কুমার প্রীকৃষ্ণপ্রসম সেন মহাশয় ভারতের দিন্দিগন্তে পর্যাইন পূর্বক বক্তৃতাদি ছারা সর্বনাধারণকে ধর্মপ্রচারের কার্য্যাকারীতা বুঝাইয়া উত্তেজনা ও চেন্টা না করিলে সভার আশানুরপ অর্থ সংগৃহীত ও উদ্দেশ্য সংস্দির হওয়া অতীব কঠিন। অত এব মাদিক ৪০ বা ৫০ টাকা উপসন্থোপযোগী মূলধন সংগৃহীত হইললেই অথবা তিনি স্থবিধা বোধ করিলেই প্রথমতঃ ভাঃ, আঃ, ধঃ, প্র, সভার কার্য্যার্থ বিতী হইরা যাত্রা করিবেন, তৎপরে ক্রমশং ধর্মাচার্য্য নিয়োগাদি অন্যান্য কার্য্যে মনোযোগী হওয়া যাইবে।

धर्म अठातक।

এতদনন্তর সভাধিনায়ককে ধ্ন্যবাদ পূর্ব্বক সভাভঙ্গ হইল।

> জী শীর্ষ্ণপ্রসন্ন সেন। কার্য্যসম্পাদক।

ধন্য ভারত ভূমি!!

অধ্যপেক মোক্ষমূলার সাহেব বহরমপুর নিবাদী 🖹 মৰাবুৱাম দাদ দেন মহাশয়কে এক থানি পত্তে লিখিয়াছেন "ঘদিও আমি কথন ভারত-বর্ষে গমন করি নাই সত্য, কিন্তু আমার জীবনের অধিকাংশ সময় ভারতবর্ষীয় শাস্ত্র ও আর্য্যবর্গের বিরচিত গ্রন্থাদি পাঠেই অতিবাহিত করিয়াছি। আমি যদি ভারতবর্ষে জন্ম গ্রহণ করিতাম তাহা হইলে বড় স্থবের হইত। এক্ষণে আমি পুর্ববিচালের ম্বায় ভারতবাদীদিগের জাতীয় ভাব ও উৎসাহ এবং তাহাদিগকে প্রাচীন শাস্ত্রপাঠে তৎপর দেখিতে নিতান্ত ইচ্ছা করি। আপনাদিগের ভবিষ্যৎ মাহাতে অতীত অপেক। উত্তম ও উজ্জ্বলতর হয় তিষিবরে আপনাদিগের বিশেষ যত্ন করা কর্ত্তব্য। ইউরোপের যাহা উৎকৃষ্ট তাহা গ্রহণ করুন किन्छ देखेदाशीय इहेवात (हन्छे। कतिर्वन ना। আপনারা আর্য্যনামেই পরিচিত থাকুন অর্থাৎ যে মতুর সন্তান আছেন সেই মতুর সন্তানই থাকুন। পুণ্যময়ী ভারতভূমির জ্লন্তান হইয়া, সত্যাকু-সন্ধানে যত্ৰবান থাকিয়া এবং সেই অৰিচ্ছেয় প্ৰমানৰ

द। त्री वावू भगवती परण घोष श्रीके निर्देश भी भन्यान्य सन्ध्र सक्तानी चे ल्लाप पूर्वक भन्नाहे वह स्थिर इस्था श्री इस सभावे संस्थापक भी सन्यादक त्री कुमार त्रीक खाप्रसन्ध होने जोको भारतभूमिके दिन्दिगन्त में पर्व्य पूर्वक वक्तादिके हारा उत्तेजना भी चेष्टा किये विना सभाकी भागानुक्रम धनागम स्रोना भतीव कितन है, त्रतएव ऐसे कुछ इपये जमने पर, जिससे मासिक ४०) वा ५०) इपये उपसन्ध हो, भ्रथवा जितना श्री हा से स्वयं सुविधा समके, पहले हो भारतवर्षीय था:, ध:, प्र: सभाके कार्यो हु तत लिये इस याता करेंगे। तत्यत्रात् क्रम क्रमसे अम्बी चार्यान्योगादि भ्रत्याच्य कार्य में दस्रवित्त होना चाहिये।

तदनन्तर सभाधिनायकको धन्यबाद देकर सभाविसर्कान ऋदे।

> त्री त्रीक्षण्यमत्र सेन। कार्थ्यसम्पादक।

भारतभूमि ! तू घन्य है !!

बहरमारके रहीस श्रीमद्वाव रामदास सैन जीको प्रध्यापक मोचमूत्तर साइवने एक पत्र में लिखा है, "यदिच यह सत्य है, कि मैं भारत-वर्ष में कभो नहीं गया, किन्तु भारतवर्षीय शास्त भी भार्यं वर्गके वनाये इतए ग्रन्यादिके पठन ही से मैं ने मेरे जोवनका अधिकांश समय व्यतीत किया है। मैं यदि भारतवर्षीय होता तो परम सुख मानता। यन मैं पूर्णान्तः करवासे यही चाहता हं, कि वर्त्तमान भारतिनवासीगरा पूर्व कालके समान जातीय भाव औ जत्मा इ देखावें की प्राचीन शास्त्रीके पठन में तत्पर रहें। श्राप सक्के। श्रव ऐसा विश्रेष यह करना चाडिये, कि जैसे चाप-लोगोंको अविष्यत् चतीतसे भी उत्तम चा चिक उल्लब्स कोय। यूरोपके को कुछ उत्तम है सी ग्रहण करना। परन्तु साइव वननेकी विष्टान की जिये। म्राप लोग "चार्च" नाम चीसे प्रसिद्ध रहिये, पर्यात् को सनुके सन्तान है, सो सरुके सन्तान को वने रिक्ये। पुरुषसयी भारतभूमिके सुसन्तान वनकर, सत्यानुसन्धान में यहावान रक-कर भी उस पर्माकाका उपासक वनकर विराजते স্থার উপাদক হইয়া অবস্থিতি করনে। যাঁহাকে না জানিতে পারিয়া মানবমাত্রেই কোন না কোন রূপে পূজা করিয়া থাকে, অথচ যাঁহাকে প্রত্যেকেই স্থায় ও প্রকৃতার্থযুক্ত শ্রেষক্ষর কার্য্যাসূষ্ঠান দারা পরিদেবন পূর্বকি দত্য ও জ্ঞান লাভের পরিচয় দিয়া থাকে।" হা! এই ভারতমিত্র মহাত্মার মধুর বাক্য গুলি পাঠ করিলে কোন্ ভারতদন্তানের হৃদয় তন্ত্রী আনন্দে নৃত্য না করিয়া উঠে। ভারত! উক্ত সাধুহৃদয় মহোদয়ের সৎপরামর্শে অবধান কর।

> শ্রেনাম্পদ শ্রীযুক্ত ধর্মপ্রচারক সম্পাদক মহাশয় মান্যবরেয়ু।

তত্ত্ব ক্লিজ্ঞানা।

আপনার ৪৫ সংখ্যক ধর্ম প্রচারকের ''নিরুদ্দেশ' শীৰ্ষক বিজ্ঞাপন পাঠে অবগত হইলাম যে খ্ৰীখ্ৰী ওঁ ব্রহ্মলোক হইতে তাঁহার বনিতার উদ্দেশে অবনীতে সংবাদ ঘোষণা করিয়াছেন। আমি তছ্লিখিত পুরস্বারে প্রলুক্ত হইয়া প্রছন্নভাবে অনুসদানে প্রবৃত হওতঃ কোন স্থানের একটা জনরবে দন্দিহান হইয়া প্রকাশ করিতেছি যে এক ম্থানে কতকণ্ডলি লোক সমাবেশ হইয়া এই কলরব করিতেছেন ''আমাদিগের মধ্যে যথন ভক্তির উদয় ইহয়াছে, আইন আমরা এই নৃতন বিধান অবলম্বন করিয়া ত্রন্ধানন্দ উপভোগ করি, এই নৃতন ভাবের ভক্তি স্রোতে সর্বজাতীয় ধর্ম-ভাব প্রবেশ করায় জগং প্লাবিত হইবে।" 'ভক্তি' এবং 'অক্ষানন্দ' এই শব্দ ঘ্য় আমার কর্ণকুহরে প্রবেশ করিবামাত্র ভাবিলাম, ইহা তো ত্রহ্ম-লোকের কথা, অতএব এই থানেই ভক্তির আগমন হইয়া থাকিবে। এইরূপ মনে করিয়া আমি কিঞ্ছিৎ অন্তরালে দণ্ডায়মান থাকিয়া নিরীক্ষণ করিতে लात्रिलाम । पृक्त इहेल अक्षी अक्षाव्यक्षेनवजी युवजी তথায় চপলার স্থায় প্রকাশিত হইয়াই তৎক্ষণাৎ चार्खिङ रहेरल्न। छै। हात ममानममारखहे यन কাহার কাহার মুথে আশ্চর্য্য ভাবাবেশের ছায়া পড়িল আবার কণমধ্যেই তাহা বিলুপ্ত হইল। ঐদ্ৰজালিকের ভাষ তাহার হাৰ ভাব লক্ষণাদি ভালরপে বুঝিতে পারিলাম না। यদি কেহ रिष्ठिये जिनको विन जान सकें। मानवसात ची किसी न किसी क्षिये पूजा किया करता है, घडण न्याय भी प्रत्नता छे पूजा किया करता है, घडण न्याय भी प्रत्नता छे व्यव्कर कार्य्य के घनुष्ठान करके जिन की खेवापूर्ण के मत्य भी जान लाभका परिचय दिया करता है।" हा! इस भारतिमत्र महात्माके मधुर वचन पढ़कर कीन भारतमन्तान की इद्यतन्त्री घानन्दसे न दलकर छठती है। भारत! छक्त साधु इदय महोदयका सत्परामर्थ पर ध्यान दी जिये।

श्रद्धास्यद् श्रीमान् धर्माप्रचारतसम्याद मान्यवरेषु

तत्त्वजिज्ञासा।

भाषके ४५ संख्यक धर्माप्रचारक में ''पटा नहीं मिलता" इस चामय की सूचना पढकर माल्म ज्ञ बा जो त्री त्री श्रीकार कृप पुरुषोत्तम जीने श्रापनी भार्याका पता लगानेके श्रवे संसार में सब्बाद घोषणा किया। उसमें लिखा ऋषा पुरस्तारने जाज रसे मैं प्रक्त सभावसे प्रक्षेपण में प्रवत्त इत्या। किसी एक स्थानके योर गुलसे मेरा सन्देश उपना, सो मैं प्रगट करता हूं। किसी स्थान में कितनेसे मनुष्य इकट्टे हो कर यह गुल-मचाते हैं "हम सबके मध्य में अब मिता उदय ज्ञचा" घर घाषी इसलीग इस "नृतन विधान"के षायय लेकर ब्रह्मानन्दका उपभोग करते रहें, इस नवीन रीति को भिक्तप्रवाष्ट्र में सूर्व जातीब धर्मभाव आजानेपर जगत् जावित श्रोनेवाली है।" "भिता" भी "ब्रह्मानन्द" वे दोशब्द मेरे वर्णकुरूर में पैठने इसे मैंने सोचा किये तो ब्रह्मा लोक की वार्त्ता है, सालूम होता है कि यहां ही अक्तिका ग्रुभागमन उद्या। इतना विचारकर मैं किञ्चित् धन्तरान में खड़े खड़े देखने नगा। वहांसे यह देख पड़ा कि एक चल्लीवगुग्राउनवती सुवती चपलाके समान चमककर भट अन्तर्थान शोगयी। उनके समागम की से ऐसा सूक्त पड़ा कि किसी किसीके मुंइपर एक आवर्थ भावावेग की काया पड़ी, फिर च्याभर को में सव सिट गयी। इन्द्र-जाली के समाम उनके भाव लक्षण चादि मैं कुछ मती भानित समभा न सका। यदि कोई जनको 282

छाशांक हिनिएक भारतन आमि (मशाहेश मित। এক্ষণে প্রার্থনা এই আপনার বিজ্ঞাপকের প্রিয়-তমার প্রকৃত লক্ষণ কি প্রকাশ করিলে অনুগৃহীত হইব এবং তাঁহার মতুসরণে প্রস্তুত থাকিব। কন্সচিং তত্তাসুসন্ধায়ী

बक्रात्नांकवितानिनी ভक्तित रय श्रात्न ममाश्रम হইবে দেই পরম পবিত্র ধাম পূর্ণানন্দের দোগন্ধে আমোদিত হইবে। ভাঁহার সমাগ্যমাত্রেই লোক-মণুলী অন্যকৰ্ম। হইয়া একতান চিত্তে রাজা প্রীক্ষিতের স্থায় তাঁহার পতির গুণামুবাদ প্রবণে অভিনিবিউ হইবে; মুনিপুঙ্গৰ শুকদেবের ভায় তদ্গত চিতে হরিগুণকীর্তনে নিমগ্ন হইয়া যাইবে, দৈত্যকুলপাবক প্রহলাদের স্থায় নিষ্ঠার সহিত তন্ত্রাম স্মরণ পরায়ণ থাকিবে, উর্দ্ধবের ন্যায় তৎপদ পরিদেবনে আপনাকে নিরস্তর কুতার্থ মনে করিবে; অম্বরীষের ন্যায় নির্মালভাবে তাঁহার অর্চনায় প্ররত হইবে; স্থনীতিস্ত প্রবের ন্যায় তৎপদারবিন্দ বন্দ্রে আনন্দিত ও নিশ্চলচিত্ত থাকিবে: হথু-মানের ন্যায় নারায়ণের দাসত্বে ব্রতী হইয়া ত্রি-জগতের পরম পদ তুচ্ছ করিবে; অর্জ্বনের ন্যায় তংসহ স্থ্যতা ও একহানয়তা স্থাপন করিবে এবং দানবদলতিলক বলির ন্যায় তাঁহাকে আত্ম নিবেদন क्रिया मिर्ट । रिग्थारन अहे मकन नक्ष्ण मृक्षे इहेरव সেই থানেই জানিবেন বিঞ্বিলাসিনী প্রকৃত ভক্তির উদয় হইয়াছে। আরও দেখিবেন নৃত্য ও নিশ্চলতা হাস্ত ও রোদন একত্রে অবিদ্যানিতভাবে তাঁহার নিকট রহিয়াছে এবং আত্মবোধ ও বৈরাগ্য নামে তাঁহার পুষ্ট কলেবর প্রিয়পুত্র দ্বর তাঁহার মঙ্গলময় হস্তময় ধারণ করিয়া বিচরণ করিতেছে এবং মুক্তি নালী দাসী তাঁহার সেবায় সদাই তৎপর রহি-য়াছে। সংক্ষেপে ভক্তির পরিচায়ক আর্য্যবাণীর প্রতিধানি করিলান। যদি ঈদৃশী ভক্তি প্রাপ্ত হয়েন তবে অবশ্যই আপনি বিজ্ঞাপনাতুসারে পুরস্কার পাইবেন। কিন্তু!সাবধান, ভক্তির ভাণকারিণী ভ্রম-ময়ী ভামিনীর কুহকমত্রে বিমোহিত হইবেন না।

पहचान सके तो मैं देखा दूषा। पाव पापसे मेरो यह प्रार्थना है, कि चापके विज्ञापक की प्रिय-तमाका सञ्चल चादि विखकर मुभे चतुरुचीत की जिये, मैं ढूड़ता रहका।

कस्यचित् तत्त्वा सुसन्धायी।

ब्रह्मनोकविनोदिनी भित्तका समागम जहांकी चोगा, वच परस पत्रित धास पूर्णानन्द की सुग-न्धनासे भागोदित को जायगा। उनके समागम ष्टोने ही से लोक मग्डली अनन्यक स्वा दोकर एक-तान चित्तासे राजा परी खितके नाई उनके पतिको गुणानुबाद अवण में श्राभिनिविष्ट शोंगे; सुनि-पुज्जव ग्रुकदेव जीके समान तद्गतिचल कोकर कर-गुणको त्तर में निमन्न हो जाक ; दैत्यकुल पावक प्रश्वादजीके नाई निष्ठाके महित उनके नाम सार्या में तत्पर रहे कें; उद्भवजीके समान उनके पादार-विन्दको सेवा में अपनेको निरन्तर लतार्थ मानेको, श्रवारी विकास समान निर्मल रीतिसे उनकी श्रवीना में प्रवत्त होंगे। सुनीति सहारानीके पुत्र भुवजीके समान तत्पदार्विन्द-वन्द्रनासे श्रानिन्दत श्री नि-वलचित्त रहेक्के; इनुमानकीके समान नारायणको दासल करते ज्ञर तिजगत्को परमपदको तुच्छ समभो को ; पार्ज्यान के समान सरव्यता औ एक इस यता उनसे स्थापन करेक भी दानव-दलतिसक वली राजाके नाई उनके निकट शास्त्र निवेदन कर देखें। ये सब लक्षण जड़ां की देख पड़ेक्कें; जान लेना कि वहां ही विश्वा विलासिनी प्रक्रत भिताना उदय स्त्रमा है। और यह भी देख लेना जो उत्य श्री निय-लता, इाख चा रोइन विन परखर विरोध किये, एकट्टे उनके समोप रहे हैं चौर चासवीध वो वैराग्य नाम उनके दो प्रष्टक लेकर प्रियपुत उनके मङ्गलमय इसदय धार्या पूर्वक विचरते हैं श्री मुक्तिनाम दासी जनकी सेवा में सदा भी तत्पर रही है। ने ने भिक्तको यह चाननेके कर्य ऋषि-योंकी कड़ी इहर वाणियों की प्रतिध्वनि संबोपसे कर दिया। यदि इस आन्तिका आग पाइये ती चवम्य ही विज्ञापनातुसार पुरस्कार चापके हाथ लगेगा, परन्तु इतना सावधान रहना कि अक्तिका भाग्ड करने वाली भामयो मामिनीके मायामस में विमोक्ति न कोइ वे। ਬ;, ਸ਼:, ਚੰ।

প্রাপ্ত পুস্তকের সমালোচনা।

\$। উর্মিল্।-কাব্য। প্রীমদারু দেবেন্দ্র
নাথ দেন প্রণীত। (মূল্য। চারি আনা মাত্র)।
পতি বিরহ-বিধুরা উর্মিলার উক্তিমালা অমিত্রাক্ষরে,
ফুলবালাদিগের বচন-মাধুরীতে মিপ্রিত হইয়া
কাব্যথানি রচিত হইয়াছে। কাব্যের স্থানে স্থানে
কবিকে ভাবসাগরের গভীর গর্ভে মগ্ন হইতে
দেখিয়া আমরা অতীব আনন্দামুভব করিলাম।
ফুলবালাদিগের সরল হাস্থাবিকাশে ও অকপট ভাব
মাধুর্য্যে কবিতাবলী যথোচিত মনোহর রূপ ধারণ
করিয়াছে। কবির ভাবুকতা প্রশংস্ক্রীয়।

ই। যমলোক যাত্রা। রন্দাবনম্ব

শীমমান্যবর রাধাচরণ গোস্বামী কর্ত্ব প্রণীত ও
প্রকাশিত। মূল্য ১০ ছুই আনা মাত্র। পুরিকাশানর প্রথমাংশ রহস্তজনক ও উপসংহারাংশ
বীভংসরসপূর্ণ নরকক্তের দৃশ্যমালায় রচিত হইন্
য়াছে। গোস্বামী মহাশয় যদি এতন্মধ্যে স্বর্গরাজ্যের
বিবিধ স্তর ও তত্তং স্থান নিবাদীগণের অপূর্বর
স্থসোভাগ্যের চিত্র দেখাইতেন তবে আমরা
আরপ্র আনন্দিত হইতাম, কেন না তাঁহার নায়ককে
কেবল নরক দর্শন করিতে দেখিয়া, অতীব ছংখিত
হইলাম। তথাচ ইহা অবশ্যই স্বীকার করি, যে
পাপাচারের বিষম পরিণাম দর্শনে অনেক্ পাচকের
চৈতন্যাদয় হইবে।

ত। শিক্ষাসার। রন্দাবনস্থ শ্রীমন্ত্রাধাচরণ গোস্থামী মহাশয়ের দ্বারা সংগৃহীত। মূল্য /০
এক আনা মাত্র। ইহাতে সমীচীন ও পরম
হিতজনক ১৫০ নীতি উপদেশ আর্য্যাধারণ
(হিন্দী) ভাষায় প্রকাশিত হইয়াছে। আবাল.
রদ্ধ, ও স্ত্রীপুরুষাদি সকলেরই পাঠোপযোগী
বলিতে হইবে, বিশেষতঃ বিদ্যাধ্যয়নশীল বালক
মাত্রেরই সাবহিত্চিত্তে ইহা পাঠ করা কর্ত্ব্য।
ভাষা প্রশংসনীয় হইয়াছে।

8। জীমতী সুমতি উপাখ্যান।
জীমনান্যবর বাবু কালীপ্রদাদ চৌধুরী প্রণীত ও
তৎকর্তৃক মুঙ্গের হইতে প্রকাশিত। মূল্য ৮০
ছই আনা মাত্র। ইহাতে নারীগণৈর চরিতের পবিত্রতা রক্ষার্থ সংগ্রত করা হইয়াছে।

प्राप्त पुरतकों की समालोचना।

१। जिसिला-काळ। श्रीमहावृदेवेन्द्र
नाथ सेनजीका बनाया इचा। मील्य। श्री पाना मात। "फुलवालों की वचन माधुरीसे
मिलोइ दे पति विरइ-विधुरा जिसिला की कातरोक्ति समूइ करके श्रीमता हार में इस काळ को
रचना है। काळके किमी किसी स्थान में कवि की
भाव सागरके गभीर गर्भ में मग्न होते देखकर
इस श्रीव प्रसन्त इटए। फुलवाले सबके सरस
इास्य विकाश श्री छल कपटाईसे रिइत मधुर
भावसे कवितावली यथोचित मनोइर क्ष्म धरी है।
कवि की भावकता श्राक्त प्रशंसनीय है।

२ | यमलोक को याता | हन्दावनके
श्रीमनान्यवर राधाचरण गोखामी जीसे बनायी
श्री प्रकाश की गयी है | मौल्य केवल हो । इस
पुस्तक के प्रथमांश रहस्य जनक श्री चन्तामाग वीभक्ष
रससे पूर्ण नरक कुछ के हस्य समू इसे रचे गये
हैं । गोखामी जी यहि इस में स्वर्गराञ्यके भान्ति
भान्तिके शोभायक धाम भी तत्तत् स्थान निवासीगणाके अपूर्व सुखसीभाग्यका चित्र देखाते तो इस
श्रीरभी प्रसन्त होते क्यों कि उनके नायक को केवल
नरक देखते ही देखकर इस श्रायन्त दुःख माने ।
तथाच इस यह श्रवस्य ही खड़ी कार करते हैं
जो पाप कर्मका परिकास पत्ता स्थान देखकर वद्धतेरे
पाठक सञ्जन सचेत होंगे।

३। शिचासार । हन्दानके त्रीम द्राधाचरण गोखामीजीका संग्रह किया छना। मौल्य /) मात । इस में समीचीन भी परम हित जनक १५० नीतिपूर्ण उपदेश, भाषा में प्रकाशित छन्ना हैं। श्रावाल हन्न श्री स्त्रीपुरुषादि सबसे पठनोपयोगी छन्ना, विश्वेषतो विद्यास्थासी हरेक वालको सावहितचित्रतासे पढ़नाही चाहिये। रचना प्रशंसनीय छई है।

8। स्त्रीमित सुमितिका स्पास्त्रान।
स्त्रीमन्तान्यवर वाव कालीप्रसाद चौधूरी जीने
वनाकर सुद्वेरचे प्रकाश किया है। मौत्र 🔊
मात। नारियोंके चरित की प्रवित्रता रचार्थ
सन्देत इस में वियागया है। स्त्रीमात ची

Oyo

শিক্ষিতা ও অশিক্ষিত। স্ত্রীমাত্রেই এক এক বার ইহা অভিনিবেশ পূর্বেক পাঠ বা শ্রবণ করিলে, অবশ্যই উপকার বোধ করিবেন। আজ কাল নাটক ও নবনাদে বঙ্গদেশ আছেন্ন হইয়া গেল, কিন্তু সরলভাবে চরিত্র সংগঠনের উপদেশসূচক পুস্তক অতি অল্লই দেখিতে পাওয়া যায়। ভারতনারীর একমাত্র অমৃল্য নিধি "দতীত্ব" রক্ষার সত্পদেশ দানের প্রবৃত্তি জন্য মাননীয় কালীপ্রসাদ বাবুকে আমরা ভূবি ভূরি ধন্যবাদ দিলাম।

৫। উপদৈশামৃত। রন্দাবনন্থ শ্রীমন্মান্যবর
মধনুদন গোস্বামী মহাশর কর্তৃক দেবনাগরাক্ষরে
ফল ও ভাষা প্রকাশিত হইয়াছে। ১১টা মাত্র
সরল সংস্কৃত শ্লোকে কৃষ্ণভক্তির উদ্দীপনা, লক্ষণ
ও ভাবাদি পাঠ করিয়া বিশেষ আনন্দলাভ করিলাগ। মানব হৃদয়ের কোমল ভাব ভক্তির শিক্ষা
দানে গোস্বামী মহাশয় প্রযন্ত্রবান দেখিয়া, চিত্ত
প্রকৃল্ল হইল। ভাষা উত্তম হইয়াছে।

ক্তভ্যতাসহকারে ৪র্থ বর্ষের মূল্যপ্রাপ্তি স্বীকার। टीं मनाव भावती कामजी लागान. বরহারোকা কেদারনাপ মিত্র, র্মপুরহাট o ./. कानै क्षित्राम हिर्भूती, स्टाम ४. ৩ बर्धकांथ वाष. ð दुलाकीनान महाङम, Ò পার্বভাচরণ ননী, জামালপুর, कानकीनाथ ভট्টाहारी देवमामाथ वताउ ঠ কেদারনাথ রার (শঃ ১৮০৩) কলিকাতা 21%. শ্রীমৎ পণ্ডিত ক্লফ চক্র রার, আই হাই 21%. विभवाव् यथ्यमन (ठीथुबी, হাৰড়া 31%. শন্তচন্দ্ৰ বিশাস মুদ্রের পূৰ্ণচন্দ্ৰ মুখোপাধাৰে, (শঃ১৮০২) কলিকান্তা 51 ध्यामाण (याव, (णः ३४०२---७) 240 मन्छक् (धाव, (भ: ১৮०२—०) Ð 210/0 चित्राभ हता (प. (ð d ₹4. छात्निस नाथ खलु, ٩ काश्विष्ठ मृत्यां लाधात्र, è 21000 वश्यी नाम, ভগনপুর ,, sin/o রঘুনাথ সহায়, Ð. ,, 3100 হরিপ্রসাদ মিশ্র, ঐ 21% কিশোর লাল মিশ্র, Ġ ,, 21%. (र्मिट्स नत्नााभाषात्र. नक्षो ,, 21%. ঐ, (শঃ১৮•২) মুরদিদাবাদ ১।১/• ভাষণাল সাহ, বাজমহল 21000 ক্ষেত্ৰনাপ ঘোষ, ٠/١/ 51 चा नगरमा न मात्रमाध्यमान मृत्यामामाग्र, ময়াহ্মকা ,, 2:4. ৰিপিন চক্ত রার, কানীগঞ্জ 31%.

पा है शिक्षिता वा श्रशिक्षिता हो, एक एक वार भी वे यदि दक्ति कि इए पढ़े वा सुने तो श्रवश्च ही कुक उपकार मिलेगा। श्रांत्र कल नाटक नवन्यासों से वक्त देश काय गया, किन्तु, सरक रीतिके साधु परित्र निर्माणके श्रयं उपदेशपूर्ध पुस्तक श्रति शल्प ही देखने में श्राती है। भारत-नारीके एकमात श्रनमौल्य निधि ''स्तील'' की रक्षा हितु सदुपदेश दानार्थ प्रवृक्ति जन्य माननीय कालीप्रसाद वावुको हम भूरि भूरि धन्यवाद दिये।

पू । उपदेशास्त । हन्दावनके त्रीस नान्यवर सधुद्धदन गोखामी जीने देवा जार में मूल त्री भाषा प्रकाश किया है। के वल ११ सरल संस्तृावह जोक में कृष्ण-भित्त की उद्दोपना, लच्चण त्री भावादिक प्रतन्ते इस वह प्रसन्न इए। मानव-इद्येक को सल भावभित्त की शिचादान में गोखामी जीको प्रयत्न करते इए देखकर चित्त-प्रमृत्न भाना। भाषा उत्तम इद्दे है।

क्रतज्ञतापूर्वेक धर्घ वर्षेकी सृत्यप्राप्ति स्वीकार। श्रीमद्वाव व्याखीरी कान्द्रजीमसाद, बोदारनाथ मिल, रामपुरकाट 1= का जीपमाद वौध्री, सङ्घेर •) महेन्द्रनाय रायः *) बुलाकीलाल, महाजन *) 3) पार्वतीचरण नन्दी. जाना व प्र らら जानकीनाथ भट्टाचार्थं. बैद्यमाथ वराट. केदारमाय राय, क ब क रा ١= शक्त्यन्द्र विश्वास, चक्र र **>**) श्रीमत्पिश्हित क्ष्याचन्द्र राव, 2 = श्रीमहातु मधस्त्रदन चौध्री 1= पूर्ण चन्द्र संखोपाध्याय, (भः।८०२) वासकता 11= वेगीलाख याम् (यः १८०२-१) 2 111 गरञ्जन्द्र घोष (शः १८०६) 11= श्विवाशचन्द्र है, (, १) 2111 भानेन्द्रनाम गुप्त, 1:00 कांनचन्द्र सुखोपाध्याय वंशीसात्र. भागबपुर 11= 1 = रचुनाथ सङ्घय, इरिप्रचाद मित्र. 1 | # ٠, सियोरबास निय. 11= ,, हेमचन्द्र बन्द्योगध्याव. (मः १८०३) शरमिदावाद 1 = म्यामबाब साइ. 11= राजशक्त केंद्रनाथ घोष. 11= बारदामधाद स्थापाध्याय, 11= विधिन चन्द्र राव 11=

					# 20 7		
শ্ৰীমদাবু	म्पूतानाथ (चाव.	গাইবাস্ধা	210/0	श्रीमहाबु	सधुरानाथ घोष,	गार्वन्दा	11=
,,	রক্লগোবিশ চৌধুরী,	ক্রিমগঞ্জ	21%.	,,	रत्नगोबिन्द चौधुरी,	वरिवगञ्ज	ş 1===
, ,,	শ্রীমন্ত রায় কবিরাজ,		21%.	"	श्रीसन राय कविराज	भवाचीमञ्ज	† ==
,,	मीननाथ मात्र. (मे ः ১৮		5 %	,,	दीननाथ दास, (भः १८		11==
**	ক:লীদান মুগোপাধাায়	,(শঃ ১৮০২-৩) কলিক	ভা ২ দ •	••	कानीदास मुखोपाध्याव ।	ग ,८०१-५) कलकत्त	17 1
91	রাসবিহারী বদাক (*	(: >b·>) a	212/0	,,	रामविज्ञारी वसास, (भः	, Erz) .,	! =
,	मिल्लाल (सन,	মূর শি দা ৰাদ	21%0	,,	मतिलास सेन,	सर थीदाबाद	1 =
"	মহিমাচরণ আচাধা,	Ð	21%	,,	महिमाचरण च्यावार्यं,	,,	11=
,,	জগতকু বায়,	ক্র	\$'å	**	सगइन्द्र राय,	٠,	? ;=
.,	देकनामध्यः त्रायः,	a	21%	,,	कैनायचन्द्र राय,	,,	1 =
••	क्रथां 5 ख्र ४ ख्रु,	ক্র	21%	,,	क गाचन्द्र यसु,	,,	11=
,,	তারাদাস চট্টোপাধনার.	তুন গ্রাম	210%	,,	तारादास चट्टोपाध्याय.	दुल याम	ş ==
"	भीवस्थाङम प्र <mark>त्य</mark> ालामाः	র, বাঁকা	21%	,,	नी बमोइन सुखोपाध्याय,		11=
,,	क्रुरक्षस्ताथ मृतकाव, क	भोभार, भुनना	> ~.	,,	कच्चेन्द्रनाथ सरकार, जर्भ	,	! =
,,	ভারাপ্রসাদ রার চৌধু	ৰী, ত্ৰবাজপুৰ	210/0	,,	तारामसाद रायसी धरी,		1 1=
,,	त्शालान त्शानिक दशेव	बी, জমিनाর ইन्तानगत	21%.	,,	गोपालगोविन्द चौधुरा,		8 =
,,	দীন নাথ প্রামাণক,	७८ इथ ४	5'n/o	,,	दीननाथ प्रामाणिक,	•	9 l=
,,	ष्यद्यातानम् इरहेशिक्षम	য,(শ:১৮∘২) বনন∢গা¦য	7.5'0'0	٠,,	खवे(रानन्द् चट्टीपाध्याय,	(गः १८•६)	
"	রামমোহন আদিতা চৌ	াধুণী, করি∞গঞ্জ	٥ ٧ ٠			वननदयाम	! =
٠,	बागादेशांविल प्रख,	3	210%	••	राममोइन खादिला भी भुरी	के करिमगञ्ज	<i>t</i> =
,,	গৌরীচরণ আদিত্য,	ক্র	21%	9,	राधागोविन्द् दत्त,	,, .	11=
,,	রাধানোহন দাস,	মালদহ	31%.	,,	गौरीवरण चादित्य,	••	11=
,,	ক্বয় কিশোর দত্ত,	কেশবপুর (শ্রীহট্র)	51n/o	••	राधामोइन दास,	मात्रद्	§ / ==
,,	আন্ততোৰ মুখোপাধ্যায়	, স্থাৰ	> ~.	,,	कच्यकिशोर दत्त, की		11=
	ওত রাজচন্দ্র চক্রবর্তী,	হবিগঞ	2 %	,,	व्याश्वतीव सस्तीवाध्याव,	सार्य	i l=
শ্ৰীমন্বাৰু	भारत नान,	পাঁচমারী (মধা প্রদেশ)	> %	1	खत राजचन्द्र चक्रवत्ती,		\$ I==
,,	প্ৰমণ নাথ ঘোষ,	অ গ্রাদন গ্র	21%.	व्यविद्वातु	षारेंबाब, पाञ्चमारी,	•	3 (≈
,,	বগলা প্রসাদ রায়,	मात्रकिलिः	21%-	,,	प्रमण्याय घोष, खड्चार		t =
,,	প্যারীমোহন গোস্বামী,		214.	••	वगवापसाद राय,	दार्राजीखं	11=
**	ভূবনমোহন বন্যোপাধ		3140	,,	यारीमोइन गोखामी,	भोगाषाची	t =
,,	देकना ने हक्त निः वात्री,	বারিলা	214.	,•	भुवनमी इन बन्द्यीपाध्याय	-	{ =
"	त्राधिकाश्रमाम निःह,	ङ यू পू ४	>1%.	••	कें बागचन्द्र नियोगी,	वारिचा	t '=
,,	मध्यनम ভद्राहार्या,	পাকুড়	۶)	,,	राधिकाप्रसाद सिंक,	जवपुर	1 =
,,	ৰলংমি পাল,	. <u> </u>	21%0	,,	मधुसुद्व भट्टाचार्य,	पाकी ड़	1)
"	বিষ্ণুনারারণ দাস,	वीत्र ् म	\$ å	,,	व जराम पाच.	29	t ;=
,,	त्रमणीटभाष्ट्रम काम,	নয়াদ্রক	310/0	,,	विच्यानारायण दास,	घीरभूम	11=
•	ণ্ডিত জগন্নাথ,	জ্সিরারপুর	3100	,,	रमणीमोइन दाम,	मयासर्क	1100
শ্ৰীমৰাৰু '	भूर्वहळ वटनगानाधाव,	রামপুরহাট	21.	-	बिड्स जगनाथ,	कों भी यारपुर	31=
"	धर्यानाम मृत्याभाधात्र,	A	>1-	श्रीमद्वानु	पूर्व बन्द्र बन्द्योपाध्याय.	रामपुरसाढ	11
59	ह् नीनान म्रवानाशाय,		21•	"	धर्मादाम सखोपाध्याय,	• •	11
,,	বিশ্বেশ্বর ঘোষ,	A	21.	••	चुन्नीजास,	,,	11
,,	मात्रमाथमाम तात्र,	<u>a</u>	21•	••	विश्वेष्ठर घोष,	**	71
"	श्वाधन (मन,	3	210	,,	बारदापबाद राव,	,,	13
> F	कशदकु नाम,	Þ	21•	,,	इाराधन सेन ,	,,	15
11	ত্ৰজনাথ বহু,	· 🙀 🕠	21•	,,	अगदन्धु दाव,	39	१ 1
50	(बार्शमहस्य व्राप्त,	Ð	۶.	,,	जनाय वस्,	,,	15
,,	मुख्निन हर्ष्ट्रीभाषात्र,	S	21•	,,	मतिबाच चट्टीपाध्याय,))	21

		The second secon		
শ্ৰীমশাব্	श्रीतमान मूर्याभाषात्र,	রামপুবহাট	. 31•	व्यो क
13	धनकृष्ण विष्यान,	ক্র	>1•	,
,,	मीननाथ পাত্র,	ঠ	21•	,,
Ð	मरहस्माथ (चाव,	म् टक ब	>>	,,
13	ন্বীনচক্ত সরকার,	ð	ک ر	,
"	त्रामहत्क हरहाभाषात्र,	জামালপুর	٠ کې	,,
• • • • • • • • • • • • • • • • • • • •	त्रामनान हट्डांभागात्र,	ð	3/	,,
1)	(मशानहक् (भनः	\$	>1	,,
,	বিপিনবিহারী মজুমদার.	3	٥,	,
				1

বিদেশীয় এজেণ্টগণের নাম।

শ্ৰী যুক্ত	বাৰু	পূর্বচক্ত মুবোপাধ্যার	বাঁক পুর।
٠,	,,	याम विष्ठक वटनाशिशाय,	মভিহারী।
,,	,,	ভগৰস্কু সেন,	मार्गत ।
,,		পূৰ্ণচক্ৰ বল্গোপাধ্যায়,	রামপুরহাট্।
,,	,,	हेस्रमातात्रण চक्रवर्खी ७म्, ७, दिवन,	গরা।
,,	٠,	বিহারিকাল রার,	জোমালপুর।
,,	11	व्यमहङ्क (मन,	ক্র •
,	,•	উপেক্সনাথ মৃধোপাধ্যার,	(3)
		बाधिकानाथ (शायामी,	কলিগ্রাম।
উপরে	ক	এ इ.स. १ मार्थ अल्डा का अल्डा	াহক মহাশয়
গণ মূ	ना।	र দান করিলে, আমি প্রাপ্ত হইব।	
	-		

ধর্মপ্রচারকদংক্রান্ত নিয়মাবলী।

- ১। যদি কোন ধর্মাত্মা আর্যাধন্মের প্রতিষ্ঠা রক্ষা ও প্রচার নিমিন্ত বাঙ্গালা অথবা হিন্দী-ভাষার বা উভর ভাষাতেই কোন বিষয় লিখিয়া প্রেরণ করেন, তবে লিখিত বিষয়টা সারবান বিবেচনা হইলে, আনেন্দ ও উৎসাহসহকারে ধর্ম প্রচারকে প্রকাশ করিব।
- ২। ধর্মপ্রচাণকের মূলা ও এতৎ সংক্ষাস্ত পত্রাদি সুক্ষের "কার্যাধর্মপ্রচারিণী সভাগ," আমার নামে পাঠাইতে হইবে। পত্র বিয়ারিং হইলে, গৃহীত হইবে না।
- ু । মূল্য সাধারণতঃ পোষ্টাল মণিঅর্ডারে, পাঠাইবেন।
 ডাক টিকিটে মূল্য পাঠাইতে হইলে, অর্দ্ধ আনা মূল্যের টিকিট প্রেরণ করিবেন।
- ৪। ধর্মপ্রচারক ১ম ভাগ, ১৩ সংখ্যা হইতে ডাকবায়-সহ অগ্রিম বার্ষিক মুলোর নিয়ম তিন প্রকার হইয়াডে। তান•, প্রতিষণ্ড।ন• ৰাৰ্ষিক উত্য কাগজে, 2100 ষধাম 6 10 সাধ:রণ 3 31% ত্রী শ্রীকৃষ্ণপ্রদন্ন দেন। মুঙ্গের, আর্য্যধর্ম-প্রচারিণী সভা मण्लामक।

এই পত্রিকা প্রতি পূর্ণিমাতে মুদের আর্গ্যধর্ম প্রচারিনী সভার উৎসাহে প্রকাশিত হইয়া থাকে।

श्रीमद्वाभ्	प्रिटास क्योगध्यात,	रामपुरकाढ	१ ।
• • • • • • • • • • • • • • • • • • • •	धनकषा विश्वास,	,,	19
,,	दीवनाच पात,	99	8 1
,,	सङ्ग्रमाय घोष,	सङ्ग ेर	Ŋ
,,	नवीनचन्द्र सरकार,).))	•)
,,	रामचन्द्र भट्टाचार्य,	कामानुर	1)
,,	रामसास पट्टीपाध्याव,	"	()
,,	नेपास्त्र स्न,	"	Ó
"	विविधविकारि मनुषदार,	,,	وني

विदेशके एकेस्ट सक्ता नाम ।
श्रीयुक्त वाब पूर्णचन्द्र सखोपाध्याय, बांकोपुर ।
,, तादवचन्द्र बन्द्योपाध्याय, कतिहारी ।
,, जगहन्धु सेन, काहोर ।
,, पूर्णचन्द्र बन्द्योपाध्याय, रामपुरहाट ।
,, सन्द्रनारायण चक्रवसी, एस् ए, विरच नया ।
,, विहारीकान राय, कामाखपुर ।
,, समयचन्द्र सेन, कामाखपुर ।
,, समयचन्द्र सेन, कामाखपुर ।
,, समयचन्द्र सेन, कामाखपुर ।
,, राधिकानाथ नोस्वामी, कामाखपुर ।

उपरोक्षित एजेव्ड महोदयोंके पाव तक्तत् स्थानके याहक महायवगण मुख्याटि दें तो मैं पाजक्वा।

धमा प्रचारकस्वन्धी नियमावली।

- १ । यदि कोर धन्मां तम आर्थ्य धर्मा की मितिष्ठा रचा और प्रचार करने के निमित्त बक्क ला खबना देवनागरी में वा दन् दोनों भाषाचौं में कोर प्रवन्ध किखके भेजें तो किखित विवय धारवान चात दोनेसे खानन्द खी उत्साद सहित धर्मा प्रचारक में प्रकाश कियाजायगा।
- २ । धर्म्मप्रचारक पत्नके मोन श्रीर इस प्रत्नशक्त स्थापिक प्रति स्थापिक प्रति स्थापिक प्रति स्थापिक स्
- १। भीत सम्मवतः पोष्टाल भनि चार्डार कर्के भेजना । यदि जान टिकिट में भेजें तो चाथ चानिया टिकिट चरके भेज टेवें।
- है। असीपचारक स्म भाग. १० संद्राचे डावकर वित विद्यम अधिक सीत तीन प्रकार खाता।

 अत्तम कार्गक्रपर, वार्षिक १ // प्रतिसंद्र्या ।/
 सध्यम ,, १ // ,, १० नाभारण ,

 सभ्यम ,, १ // ,, १० नाभारण ,

 सभ्यम ,, १ // , १ // नाभारण ,

 सभ्यम ,, १ // , १ // नाभारण ,

 सभ्यम , सम्पाद्रका ।

क्रिक्षण यह पत्र इर पूर्विमा में सक्षेर सार्व्यधर्मामपारियी समाने उत्पाहरी प्रकाशित होता है।

"একএব স্থহদ্ধশ্মে। নিধনে২প্যসুযাতি যঃ
শরীরেণ সমনাশং সর্বসন্যতু গচ্ছতি ॥''

"एक एव सुद्धन्ता निधनेऽप्यनुयाति यः। प्रारीरेण समनायं सर्वमन्यन्तु गच्छति॥"

১র্থ ভাগ। ৪৮ সংখ্যা।

শকান্দাঃ ১৮০৩। আশ্বিন—পূর্ণিমা। 8र्घभाग। 8⊏ संख्या। श्रकाब्द्∢ ९८०३। स्राध्विन—पूर्विमाः।

পরমার্থ সার।

(পূর্ব্ব প্রকাশিতের প্র।)

গুণকরণগণশরীর প্রানৈস্ক মাত্রজাত স্বথছঃথৈঃ। অপরামুক্টাব্যাপী চিজ্রপোহং দদা বিমলঃ॥ ৬২॥

সত্থাদি তিন গুণ, চক্ষু, কর্ণ, নাসাদি দশ ইন্দ্রিয়, স্থুল সূক্ষাদি তিন শরীর এবং প্রাণাপানাদি পঞ্চ বায়ু আদি জাত স্থু হুঃখ আমাকে স্পর্শ করিতে পারে না। আমি সর্বব্যাপী সদা নির্মান চৈত্ত্য স্থরূপ।

অনেকের এইরপ সিদ্ধান্ত যে "আমি একা"
ইত্যাকার চিন্তা করা অতীব হাণিত ও অহংকারমূলক। ঈদৃশ সিদ্ধান্ত অতীব অপরিণত বৃদ্ধি
বিজ্ঞিত বলিতে হইবে। সাধারণ অহংমমেতির
হুর্গন্ধ দূষিত বায়ু যত দূর গমন করে আত্মজানোপদেশের "অহং" শব্দ সে রাজ্যের সীমার বহিভূতি।
আত্মজানবিমৃত্ জীব। "আমি" বলিবামাত্রই ভূমি
যত দূর ভাবরাজ্যে প্রনিষ্ট হইলে, আ্বাত্মন্ত পুরুষের
"আমি" তথা হইতে জলকা তানের সেভাগার

परमार्थ सार।

((पूर्व्य प्रकाशितको चाने)

गुवाकरवागवा धरीरपाचैसन्मात्रजातसुखदु:खै:। धपरासटा व्यापी चिद्दूक्षोदं सदा विमलः ॥६२॥

सत चादि करके तीन ग्रंग, चतु, कर्ण, नासा, चादि दम इन्द्रियों, स्थूल, स्ट्रस्ण चादि तीन गरीर चौ प्राणापानादि पद्य वासु चादिसे जको इस सुख वी दुःख सुभे सार्घ नहीं कर सक्ते हैं। मैं सर्कव्यापी वो सदा निर्माण चैतन्यक्प इं।

वक्तरेका यह सिद्धान्त है, को ''मैं बद्धा कं" इस भान्ति चिन्ता करना चतीव हिणत चै। चहक्कारक्षचक है। यह सिद्धान्त चत्यन्त चपरि-यत वृद्धिका ऐसा स्त्रचित होता है। साधारण घहं ममेति क्प दुर्गन्य दूचित वायु जहांतक जाया करता है चात्मज्ञानोपदेशका ''चहंं" शब्द उस राज्य की सीमाका वाहर है। हे चात्म-ज्ञान-विमृद् जीव! ''मैं'' इस शब्दको सुनते हो तुम जहांतक भावराज्य में प्रविष्ट क्रमा, चात्मज्ञ पुरुष मा ''मैं'' वहांचे हृष्टिक वाहर स्थानके रक्षभाग्हार 846

হইতে নিৰ্গত হইতেছে জানিবে তোমার "আমি" ও আত্মজ্ঞের ''আমি'' চুইটা অতীব স্বতন্ত্র পদার্থ। দ্রকী শ্রোতা স্রাতা স্পর্শয়িতা রদয়িতা গৃহীতা চ। দেহী দেহেন্দ্রীয়ধী বিবর্জ্জিতঃ স্থান্নকর্তাদো ॥ ৬৩॥

যে জীবকে দ্রুফা, শ্রোতা, স্রাণকর্ত্তা, স্পর্শ-য়িতা, রদাস্বাদনকর্তা বা গ্রহণকর্তা বলিয়া বোধ হইয়া থাকে, তাহা বাস্তবিক দেহ বা ইন্দ্রিয় ধর্ম বিবর্জ্জিত, স্থতরাং তিনি কিছুই করেন না।

সুক্ষা জ্ঞানের অভাব প্রযুক্ত দেহেন্দ্রিয়াদির ক্রিয়া জীবাত্মাতে আরোপিত হইয়া থাকে। আত্ম বিচারণা ভিন্ন এ ভ্রম বিদূরিত হইবার উপায় নাই। একোনৈকত্রাবন্ধিতোহমৈশর্য্যো গতো ব্যাপ্তঃ। व्याभागकाभवनथिकः न किन्द्रिवाखि मत्न्वः ॥५८॥

আত্মা এক হইয়া অহং রূপ ঐশ্বর্য গুণে দর্বত্রই অবস্থিত এবং আকাশের ন্যায় দর্বত্রই ব্যাপ্ত, ইহাতে আর কিঞ্চিন্মাত্রও সন্দেহ নাই। আহৈয়বেদং সর্ববং নিক্ষলসকলং যদৈব ভাবয়তি। মোহ গহনাদ্বিযুক্ত স্তাদৈব প্রমেশ্বরো ভবতি ॥ ৬৫ ॥

নিকল বা কলাযুক্ত যাহা কিছু বিদ্যমান আছে সমতই আত্ম সহাময়, এই রূপ চিন্তা দারা যখন বস্তু বুদ্ধির উদয় হইবে, তথন জীব মোহমলা মুক্ত হইয়া স্বয়ং ঈশ্বর পদ লাভ করিবে।

দিদ্ধান্তাগমতর্কাদিবু ভ্রমন্তি যে যদ্রাগান্ধাঃ। অমুমোদানস্তেষাং সর্বাত্মবাদিধিয়া॥ ৩৬॥

विषयां जूतारण अक श्रेया यादाता निकाल. আগম, তর্কাদি শান্ত্রের জ্ঞানাভিমানে উন্মত্ত, আমরা আত্মবাদ-ৰুদ্ধি দারা তাহাদিগেরও প্রতি প্রসন্ন থাকি।

আত্মতত্ত্বজ্ঞ পুরুষের যখন আত্মদৃষ্টি বল-वर्जी इय, दकान कीटन वा दकान अनादर्थ वा কুত্রাপি ভাঁহার ভেদ বুদ্ধি বা অসন্তোমের উদয় হইবার সম্ভাবনা নাই। আমিই সর্বাত্তে ও সমস্তই আমাতে ঈদৃশ ওতঃপ্রোতভাবে আত্ম দর্শন হইলে জীবের শত্রু, মিত্র, উচ্চ, নীচ, লঘু, গুরু, শুভ, অশুভ, উৎকৃষ্ট, নিকৃষ্ট, ত্যজ্ঞা, গ্রাছ, আত্মীয়, অপর আদি বিকৃত ভাব বিদ্রিত হইয়া যায়। আত্মজ্ঞগণ আপনাতে যাদৃশ অভিরমণ করিতে से निगल रहा है जानना। तेरा "मै" भी भासन प्रविका "मै" येदो चतीव खतन्त्र पदार्थ हैं। द्रष्टा त्रोता माता साधीयता रसयिता गरहीता च। देशी देहेन्द्रियधी विवर्ष्णित: खान कत्तीसी ॥६३॥

जिन जीवको द्रष्टा, श्रोता, त्राणकत्ता, स्पर्थ-यिता, रसास्वादनकर्ता वा ग्रहणकर्ता करके स्त्र चित दोता है, वे वास्तव में देख वो प्रन्ट्रिय-धर्मासे रिश्वत है, सुतरां वे कोइ कार्य्य नश्चीं करते हैं।

भूक्स ज्ञानके सभाव करके ग्ररीर वो इन्द्रियों की किया सब जीवास्मा पर खाली जातो हैं। विन चास विचार किये यह म्त्रम कभी क्रुटनेवाला। नहीं।

एको नैकत्रावस्थितो इमैखर्यो गतो व्याप्त:। व्याप्याकाशवद्खिलं न कविद्वासि सन्देत्रः ॥६४॥

चाला एकमात इर भी चहंरूप ऐखर्य करके सर्जत ही स्थित हैं थे। याकाशके समान सर्जत ही व्याप्त हैं, इस में कुछ भी सन्देन्ह नहीं। षात्रीवेदं सर्वं निष्मत्तस्म लं यदेव भावयति। मोइगइनाहिमुक्त सादैव परमेखरो भवति ॥ ६५ ॥

कलासे रहित वा कलासे युक्त जी कुछ विद्य-मान है, समस ही चात्मसत्वासे पूर्ण है, दूस भान्ति चिन्ता करके अव वस्तु वृद्धिका उदय होगा उस समय जीव मोइक्ष मजीनतारी मुक्त दोकर खबे र्खरपद प्राप्त होगा।

सिद्वान्तागमतकीदिषु भ्वमन्ति ये यट्रागान्धाः। अनुमोदामत्मेषां सर्वात्मवादि धिया ॥ ६६ ॥

विषयके चनुरागरे चन्च चोकर जितने लोग सिद्वान्त, आगम, तर्के श्रादि शास्त्रोंके श्लानाभि-मानसे जनात्त हैं, इस बाजवाद वृद्धि करके जन-पर भी प्रसन्त रहते हैं।

भामतलके जाननेहारे पुरुष की भामहिट जब तेज होजाती है, उस समय किसी जीव में वा कोइ पदार्थ में वा किसी स्थान में उनकी भेदवृष्टि वा असन्तोषका उदय होना सन्भव नहीं। मैं ही सर्वेत्रं चौ सव की सुभा में पूस आन्ति चातप्रोत भावसे भासादर्भन कोनेपर जीवका शत, मित्र, उच, नीच, लघु, राह, ग्राम, ब्राग्न, उत्हट, निलट त्यञ्च, ग्रास्म, अपना वेगान चादि विसत भाव कुठ जाता है। पालकानी पुरुवनमा जपने में जिस भागि पशिरमण सरते रहते हैं

থাকেন অন্যত্ত্রও তাদৃশ অভিরতি প্রযুক্ত কাহারও প্রতি অপ্রদন্ন হয়েন না।

ক্রেমাঃ।

আর্য্যশাস্ত্র বিজ্ঞান।

(পূর্ব্ব প্রকাশিতের পর।)

দর্শনজাতীয় গ্রন্থ ভিন্ন সংস্কৃত ভাষার নিথিল প্রন্থই ছন্দ বন্ধনে প্রথিত; কিন্তু আধুনিক কাব্যাদি প্রয়েছ কৃত্রিম ছন্দঃই অধিক দেখিতে পাওয়া যায়, কেবল মাত্র বেদেরই সর্বাঙ্গে—গার্ত্ন্যাদি অকৃত্রিম ছন্দঃ পরিদৃষ্ট হয়। এজন্ম অনুমিত হয় যে, বেদ সঙ্কলনের পর কেবল বৈদিক ছন্দঃ সকল বোধের নিমিত্রই প্রাচীন ছন্দঃশাস্ত্রের অবতারণা হইয়াছে। অতএব ছন্দঃশাস্ত্র বেদের অঙ্গ বলিয়া পরিগণিত। বাস্তবিক তদ্ধারা অন্থান্য ছন্দোযুক্ত প্রস্থেরও উপকারিতা হয়।

এক্সণে আনাদের আলোচ্য এই যে, ছন্দের প্রয়োজন কি, এবং উহা স্বভাবদিদ্ধ একটি বৈজ্ঞানিক বিষয় কি না। ছন্দের বৈজ্ঞানিকতা এবং স্বাভাবিকত্বের প্রমাণ হইলে বেদাঙ্গতাও স্থ্যমাণীকৃত হইতে পারে।

ছন্দের প্রথম প্রয়োজন ভাবোদ্তাসন! ছন্দোদ্বারা বক্তার অন্তঃকরণগত ভাবের উদ্থাসন হয়,
এবং শ্রোতার মনে সেই ভাব সঞ্চারিত হইয়া
প্রকৃতার্থ বোধের উদ্থাসন করে। বক্তা—বিশেষতঃ
দ্বায় কর্ত্বক প্রথিত বাক্প্রবন্ধের বক্তা—নিজ চিত্তে
বে ভাবের উদ্ভব হইলে বাক্যাবলীর উচ্চারণ
দরেন, ছন্দাং সেই ভাবকে পরিণত করিয়া শ্রোতৃ
চিত্তে সঞ্চারিত করে।

বক্তা ছন্দোরহিতবাক্য প্রয়োগ করিলে তন্দারা তাহার অন্তঃকরণগত ভাবের উদ্রেক না হওয়ায় শ্রোত্চিত্তে সেই ভাবের উদয় হইতে পারে না। বক্তা যে ভাব বা ক্রিয়াবিশিষ্ট হইয়া বাক্যে প্রবৃত্ত হয়, সেই ক্রিয়া বা ভাব বাক্ক্রিয়ার সহিত মিল্ড হইলেই ছন্দের উদ্ভব হয়। স্থতরাং প্রোতার মনে সেই ভাবের আবির্ভাব হয়।

ৰাক্য যে সঞ্চারশীল ক্রিয়া তাহা সকলেই বিদিত আছেন। উহা "ক্রিয়া" পদার্থ না হইলে भ्रत्यत भी ताहम भ्रभिर्तिके कारण किसीपर भ्रम्मक नदीं रहते हैं। श्रेष भागे।

श्रार्थ्य शास्त-विज्ञान ।

(पूर्व्य प्रकाशितको चाने)

"दर्शन" श्रेणीक ग्रम्य को इकर संख्त भाषाके समस ग्रम को कल्ट्वन्य करके लिखित हैं। किन्तु चधुनिक काव्य चादि ग्रमों में घधिकांग की कितिम कल्टः देख पड़ते हैं, केवल वेदकीके सर्वाष्ट्र में गायती चादि चक्रतिम कल्टः दृष्ट होता है। इससे सूचित होता है जो वेद सङ्कलनके चनन्तर केवल वैदिक कल्टः के बोधार्थ प्राचीन कल्टः यास्त्र की चवतारणा छह। चतएव कल्टः यास्त्रको वेदका चज्र करके मानना। वास्त्रव में उससे चल्यान्य कल्टः युक्त ग्रमोंका भी उपकार कोता है।

श्रव इसको यह श्रालोचना कारना चाहिये जो, क्रन्टका प्रयोजन क्या है ? श्रो यह स्वभावसिद्ध कोद वैद्यानिक विषय है या नहीं। क्रन्ट जो विद्यानमूलक श्रो स्वभावसिद्ध है, द्राना प्रमाण होनेसे दसकी वेदाङ्गता भी प्रमाण हो सकेगी।

भावोद्वासन या भावका पूर्ण रीति प्रकाश करना छन्दका प्रथम प्रयोजन है। छन्द करके वक्ताके अन्तः करणास्य भावका उद्वासन वा पूर्ण-प्रकाश होता है भी जोताके मन में वही भाव सञ्चारित होकर प्रक्षतार्थ वोधका उद्वासन करता है। वक्ता—विशेषतः जो वक्ता दुसरा किसीका बनायो उर्दर कथाप्रवस्थ को बञ्चते है, निज मन में जिस भावका उद्भव होने पर कथाका उञ्चारण किये करते है, छन्द उसी भावको परिणात करके श्रोताके चित्त में सञ्चार करता है।

वक्ता छन्द हीन वाक्योंको प्रयोग करने से उनके सन्तः करणके आवका प्रकाश नहीं होता, मृतरां श्रोताके ित्त में वह भाव कभी नहीं उठ सक्ता है। वक्ताने जिस भाव वा क्रियायुक्त होकर कहने में प्रवत्त होता है वही भावका क्रिया, वाक्-क्रियासे सिलने ही पर छन्दका उद्भव होता है। सुतरां श्रोताके सन में उस भावका आविभीव होता है। वाक्य को सञ्चारणाशील क्रिया है, सो सबकोद विद्त हैं। वह यदि "कार्य" पदार्थ न होता तो क्रिसीका वाक्य किसीके कान में न

কাহারও বাক্য কাহারও কর্ণগোচর হইত না।
অবিক কি 'বাক্ প্রদারণ" (Phonogram) বিষয়ে
যাহার বোধ আছে তিনি এবিষয় অনায়াসেই
বিশ্বাস করিবেন। বাক্ ক্রিয়া প্রসারিত হইয়া
কর্ণকৃহর দ্বারা স্নায়পথে আরোহণ পূর্বক মস্তিক্ষে
আঘাতানন্তর অন্তঃকরণকে আঘাত করিলে অন্তঃকরণ বাক্যাকারে পরিণত হয়। তথন বাক্যের
অনুভব হইয়া থাকে। এইক্ষণ চিন্তা করিয়া দেখুন
বাক্য ক্রিয়া যদি বক্তার ভাব সহিত মিলিত হয়
তবে সেই ভাব শ্রোতার অন্তঃস্থ কেন না হইবে।

ছন্দঃ প্রথমতঃ বিবিধ। এক স্বভাবতন্ত্র, দ্বিতীয় উভয়তন্ত্র। যে ছন্দঃ বক্তার ইচ্ছাকে অপেক্ষা না করিয়া তত্ত্তাব প্রকাশ করিতে হইলে স্বভাবতঃই প্রাহুভূতি হয় তাহাকে"স্বভাবতন্ত্র,"আর যাহা 'ছেন্দোযোগ করিয়া বলিব'' ইত্যাকার বক্তার. ইচ্ছা এবং স্বভাব এতহুভয় দারা সমুদ্রুত হয় তাহাকে "উভয় তন্ত্র" ছন্দঃ বলা যায়। এতহুভয় বিধ ছন্দোমধ্যে উভয়তন্ত্র ছন্দঃ এক প্রকার থাকিয়াও বহুপ্রকার ভাবের উদ্ভাসক হইতে পারে। ছন্দোবিশ্যে প্রকারভেদেও ভিন্নবিধ ভাবের সমুদ্রাদন হয়। স্বভাবতন্ত্র ছন্দঃ ঈদৃশ নহে, ইহার প্রকার ভেদেই ভিন্ন প্রকার ভাবের উদ্ভেদ হয়। এক প্রকার স্বভাবতন্ত্র ছন্দোদারা দ্বিবিধ ভাবের উদ্ভাদন হয় না। স্বভাবতন্ত্র ছন্দের আরও বিশেষ এই যে তত্তদাক্যে তত্তচ্ছন্দ ব্যতিরেকে বক্তৃ মনোগত ভাব কিয়দংশঁও কোন প্রকারে অভিব্যক্ত হয় না। উভয়তন্ত্র ছন্দের রীতি তজপ নহে। এতদ্ব্যতিরিক্তও বক্তৃভাব কথঞ্চিৎ পরিব্যক্ত হইতে পারে। এবং স্বভাবতন্ত্র কেবল বক্তৃ মনোগত ভাবের সহিত মিলিত বাক্যক্রিয়ার বিভক্তি মাত্র, উভয়তন্ত্রের কিঞিং বিশেষ আছে। বাক্য সমূহ নিষ্পাদন করিতে যে উদাত্ত (উদারা) অমুদাত্ত (মুদারা) স্বরিত (তারা) এই ত্রিবিধ গ্রামের একতর গ্রামে বড়্জ (ষা) ধাষভ (খা) গান্ধার (গা) মধ্যম (মা) পঞ্চম (পা) ধৈবত (ধা) নিযাদ (নি) এই সপ্তবিধ স্বর উত্থিত হয়, তাহার প্রত্যেকের পরস্পার যোগ, অথবা মধ্যবর্ত্তি একতমের বা দ্বিতীয়ের বর্জ্জনপূর্ব্বক অবশিষ্টের যথা নিয়ত যোগ, কিন্ধা ব্যত্যয় যোগ বিশিষ্ট বক্তৃভাবের সহিত মিলিত-বাক্য ক্রিয়ার বিভক্তিকে উভয় তন্ত্র ছন্দঃ বলা যায়।

णैठता। अधिक क्या कहा जाय, "वाक्प्रशारण" (Phonogram) जो विदित हैं, वे इसको अनायास विश्वास करे के । वाक् क्रिया प्रसारित हो कर कर्ण विवरसे खायु प्रथ में आरोहण पूर्वक मिस के में आघातान कर अन्तः करण के आघात करने से अन्तः करण वाक्याकार प्राप्त होता है, उसी समय वाक्यका अनुभव इत्या करता है। अव विचार कर देख लेना जो वाक क्रिया यदि वक्ता के भावसे मिले तो वह भाव श्रीता के अन्तः करण में क्यों न पैठेगा।

छन्द: दो प्रकारके हैं। १म, स्वभाव तन्त्र, २य, उभतन्त्र∕ जो छन्द: वक्ता की दुच्छा की चिपेचान करके तत्तद्भावके प्रकाश काल में स्वयमेव प्रादुर्भृत होता है, उसको खभावतन्त्र घी जो "छन्द मिलाकर कड़का" इस भान्ति वक्ता की इच्छा श्री खभाव इन दोनोसे ससुदूभूत दोता है उसीके "उभतन्त्र" छन्द कड़ा जाता है। ये दो प्रकार छन्दने मध्य में "उभतन्त छन्द" एक प्रकारका रह कर भी नाना भान्ति भावका उद्गासक को सक्ता है। किसी किसी छन्द में विधिभेद करके भिना भिन भावका समुद्रासन होता है। स्वभाव तन्त्र क्रन्ट इस रीतिका नहीं, इसके प्रकारभेट ही से भिन्तविध भावका उद्गेद होता है। एक प्रकारको स्वभाव-तन्त्र छन्द:के द्वारा दिविध भावका खड्डा-सन नहीं होता है। खभाव-तनत छन्दका यह भी एक विशेषता है जो तत्तहाका तत्त च्छन्द को इके वताने मनका भाव कुछ भी किसी तर्इसे प्रकाश नहीं होता है। उभ-तन्त्र छन्द की रीति उस भान्तिकी नहीं। इसको छोड़के भी बक्ताका भाव घोड़ा वक्तत व्यक्त को सका है। स्वभाव तन्त्र केवल वताके सनके भावसे सिली इहरू वाक्यक्रिया की विभक्तिमात्र है। उभतन्त्र की कुछ विश्वषता है। वाक्यसमूदके | निष्पादन करने में जो चढ़ात (उदारा), श्रवुदात्त (मुदारा) खरित् (तारा) रून तिनिध ग्रामके किसी ग्राम में पड्ज (घा) ऋषभ (ऋ) गान्धार (गा) मध्यम (सा) पश्चम (पा) धैवत (धा) निघाद (नि) ये सात तर्हने खर उठते हैं, चस में इरेक का परस्पर मेस अथवा वीचने एक या दुसरेको छोड्कर भविश्वष्टका यथा नियत योग वा व्यत्यय योगविधिष्ट वक्ताके भावके सिंदत मिनो छर् वाका किया की विभक्तिको उभतन्त्र छन्द कडाजाता है।

(প্রাপ্ত)

অভিনৰ ত্ৰাক্ষধৰ্মই কি ভাৰতের ভবিষ্যদ্ধৰ্ম হইবে !!!

ব্রাহ্মদিগের বক্তৃতা, প্রার্থনা ও সঙ্গীতাদি পাঠ করিলে, দেখিতে পাওয়া যায় যে ত্রান্মেরা আশা করেন তাঁহাদের কথিত ব্রাহ্ম ধর্মা এক সময়ে ভারতের সমস্ত নরনারীর হৃদয় অধিকার করিয়া. ভারতে এক অতি বিচিত্র স্বর্গরাজ্য আনয়ন করিবে। ভারতবর্ষে বহুকাল হইতে ঈদুশ ব্রাহ্মধর্মের স্থায় শত শত ধর্ম উদয় হইয়া, মহা আক্ষালনে ও বীর-দর্পে গগণমণ্ডল ভেদ করতঃ, ব্রাহ্মসমাজের ন্যায় কতই আশা ও কতই ভরদার ইন্দ্রজাল বিস্তার পূর্বক ভারতবাদির দরল মনকে গুঁগ্ধ করিয়াছিল, কিন্তু হায়! কালের বিচিত্র লীলা কে বুঝিবে ? দেখিতে দেখিতে সকলেই এক একটা সংকীৰ্ণ সম্প্রদায়ে বিভক্ত হইয়া নিজ নিজ ধর্মা প্রবর্তকের মত পোষণ করত, জীবনাতিপাত করিতে লাগিল। এইরপ ধর্ম বিপ্লবরাশি যে ভারতের কোমলাঙ্গ কতই ক্ষত বিক্ষত করিয়াছিল তাহার ইয়তা করা স্তক্টিন: কিন্তু কি আশ্চর্য্য, ঋষিদিগের আচরিত ও প্রবর্ত্তি সনাতন আর্য্যধর্মকে কেহই স্থান ভ্রম্ট করিতে পারিল না। যগন ইশা আসিয়া থণ্ডের পশ্চিম বিভাগে প্রথম ধর্মগ্রচার করিতে আরম্ভ করেন, তুখন কে মনে করিয়াছিল যে তাঁহার প্রচা-বিত 'একমেবাৰিতীয়ং' মত কালেতে ত্ৰিম্বাদে পরিণত হইয়া সংকীর্ণ ঞীষ্ট্রণর্ম নামে আখ্যাত ইইবে। মহন্মদীর ধর্মের অবস্থাও সেইরূপ হই-য়াছে। মহম্মদ যথন একেশ্রবাদ প্রচার করেন তথন কে মনে করিয়াছিল যে তাহার নিৰ্দিউ কটিন নিয়ম সমূহ ভেদ করিয়া নানাপ্রকার সম্প্র-দায়ের উদ্ভব হইবে ও তন্মধ্যে পৌত্রলিকতা প্রবেশ করিবে। যথন কোন মহাত্মা জন্ম গ্রহণ করেন, তাঁহার মান্দিক প্রকৃতি সাধারণ লোকের মান্দিক প্রকৃতি অপেকা স্বতন্ত্র রূপ ধারণ করিয়া থাকে; তাঁহার গগণস্পাশী উচ্চ চিন্তা সমূহ লোকের ধারণার অতীত। সমুদ্র কুলম্বিত কুল নির্দেশ সূচক আলোক স্বরূপ হইয়া তিনি মনুষ্য क्रभ वर्गवयान ममुश्रक भान्ति धाम (मथारेया (मन। এরূপ মহাত্মাদিগের প্রচারিত ধর্ম বিকৃত ভাব-ধারণ করিবে, ইহা অতি আশ্চর্য্যের বিষয়। কিন্তু

(माप्त)

नवीन आश्वाधकी की क्या भारतवर्षका मिष्यद्वकी बनेगा !!!

ब्रह्मानोगों की वक्तृता, प्रार्थना भी सङ्गी-तादिके पडनसे सूचित कोता है कि उन्हें यक चाचा रखती है जो बाह्यधर्म एक समय में भारतवर्षके समस्त नर नारीके इदय ऋधिकारकर भारतभाम पर एक चाति विचित्र खर्गधाम वना-वेगा। कितनेसे धर्मा भारतवर्ष में वज्जत दिनसे रूस ब्राच्यधर्मको न्यारू उदय द्वीकर वडा भारि तड्पन श्री वीर्दर्पचे गगणमग्डल भेट करके ब्राह्म समाजके समान कितनी काणा औ कितनी भरोसाके इन्द्रजाल पसारके भारत निवासियोंका सरल इटयको सुरुध कियेथे, किन्तु दाय! काल को विचित्र सीलाको समभी आखिक पलक गिराते ही सबकोद एक एक सङ्खीर्ण सम्प्रदाय वन-कर निज निज धर्माप्रवर्त्तकके मत पोषणा करते छए दिन निताने लगे। दूस भान्ति धर्मानिक्षव रागि जो भारतके कीमलाङ्गको कितना डी चत विद्युत कियेथे. उसकी सोमा करना की सुकठिन है : किन्तु क्या का वर्ष ! ऋषियों के चार्रत ची प्रविक्ति सनातन चार्ळधर्मको स्थानम्बष्ट करना किमोसे नहीं वन सका। खब देगामशीने श्राश्या खरुडके पश्चिमां य में पक्ते पक्ते धर्मका प्रचार प्रारका कियाचा, उस समय को अनुमान कियाचा जो जनका प्रचारित "एकमेबाहितीयं" यह सत काल पाकर तिलवाद (पिता, पुत भी पवित्राका) में परिवातकों के सङ्घीर्य "ई्याइ वर्ष" इस नामसे प्रसिद्ध द्वीगा। सहमादी धर्मा भी उस द्याकी प्राप्त को चुकी। सक्ष्माद जब एके खरवाद प्रचार कियेथे उस समयको अञ्चलान कियाचा जो उनके निर्ध भी नियमों नो तो इकर नाना भानिये सम्प्र-दाय वनेगा औं एन में मित्ते पृजा की रोती था जायगी। जब किसी संदाताने जना लेता है, उनकी सानसिक प्रकृति साधारण सोगोंकी प्रकृ-तिसे कुछ चौर की इप धारण करलेती है; उनकी गगगासार्थी उंची चिन्ता समृह साधारण लोगों की धारणा शक्तिका बाइर है। कुलविद्या-पक दीपक जैसा जानाजोंके कल्यासार्थ ससुद्र की किनारे पर रहता है, उस भाति वे महस्यक्ष रासुद्रपोतोंको प्रान्तिधाम देखका देते हैं। यह वड़ा चाचर्यका विषय है, जो ऐसे ऐसे समाजायों का फैसाया इस्ता धर्मा दुईशाको प्राप्त कोनेवासा 945

প্রকৃতির বিচিত্র লীলা কে বুঝিবে। সামাত্ত কুদ্র প্রকৃতি মনুষ্য কি কখন সমুচ্চ শৈল শিথরের বানোপযোগী হইতে পারে। তথাকার প্রবল বাযুর আঘাতে জর্জ্জরিত হইয়া তাহাকে নিশ্চয়ই নিম্ন-ভূমির আশ্রয় গ্রহণ করিতে হইবে। সাধু মহাত্মাদিগের ধর্মভাব কি সাধারণ মানুষ্য ধারণ করিতে পারে, না তাঁহাদিগের প্রদর্শিত পম্থা অবলম্বন করিয়া একেবারে তাঁহাদের উন্নত প্রকৃতির নঙ্গে মিলিত হইতে পারে? যে সাধন সমাধির অবস্থায় তাঁহারা ভগবানের প্রফুল্ল আনন দর্শন করিতে থাকেন, এবং তাঁহার বিমল বাণি শ্রবণ করিয়া জগতে তাহার ঘন ঘোর গম্ভীর অস্তি ত্বের স্থানাচার ঘোষণা করিতে থাকেন, বল দেখি, সে অবস্থ। কি তোমার আমার ভাগ্যে ঘটিয়া থাকে? সাধু মহাত্মাগণ ঈশ্বরের প্রেরিত। ঈশ-রের সঙ্গে তাঁহাদের স্থ্যভাব, তুমি কি সাহসে হে ক্ষুদ্র মনুষ্য ! অবলম্বন ও সাধন ভিন্ন তাঁহার স্থান অধিকার করিতে চাও? ভারতবর্ষে ব্রাহ্মসমাজ এখন বামন হইয়া চন্দ্রধারণে উদ্যত, অন্ধিকার চর্চ্চা করিয়া ভারতে মহা অকল্যাণ আনয়ন করিতে **८**ছन। তাঁহাদের প্রচারের ফল যে কি হইবে তাহা বোধ হয় বুদ্ধিমান মাত্রেই বুঝিতে পারিতে-ছেন।

ব্রাক্ষ সমাজের প্রতিষ্ঠাতা রাজা রামমোহন রায় বঙ্গদেশের রত্ন স্বরূপ হইয়া জন্মগ্রহণ করিয়া-ছিলেন। তিনি বহু ভাষাবিদ্ ছিলেন। বলিতে কি ছুই তিন শতাব্দীর মধ্যে বঙ্গদেশে রামমোহন রায়ের তুল্য বুদ্ধিমান ও বিচক্ষণ ব্যক্তি কেহই জন্মগ্রহণ করেন নাই। তিনি একজন বিদ্যা-বিশারদ ছিলেন, কিন্তু আমরা তাঁহাকে একজন পরম ব্রহ্ম পরায়ণ ধার্মিকের মধ্যে গণ্য করিতে পারি না । তাঁহাকে আমরা রামাকুজ স্বামী, শঙ্ক-রাচার্য্য, নানক প্রভৃতি ধর্মসংস্কারকের প্রেণীতে স্থান দিতে পারি না। তিনি তাৎকালিক আর্য্য-ধর্মাবলম্বীদিগের আভ্যস্তরিক তুর্ববলতা ও তুরবম্বা দর্শনে ব্যথিত হইয়াছিলেন, সন্দেহ নাই, কিন্তু একেশ্বরাদ প্রচারের জন্ম ব্রাহ্মসমাজ প্রতিষ্ঠা তাঁহার প্রকৃত ধর্ম সংস্কারের পরিচায়ক হয় নাই। তিনি যে প্রচলিত আর্য্যধর্মের বিরুদ্ধে দণ্ডায়মান হইয়া স্বতন্ত্রতা অবলম্বন করিয়াছিলেন ইহাতে

है; किन्तु प्रकृति की विचित्र की का की सबस्ते। मामान्य चुद्र प्रकृतिका सनुष्य क्या कभी समुच्च ग्रैल-शिखर पर वसनेका योग्ब वन सत्ता है, वक्तंके प्रवल वायुक्ते चाचातसे अर्ज्जरित होकर, उनकी नियय की निका भूमिका काश्रय लेना पड़ेगा। उन्तत साधु संशासाना धर्माभाव क्या साधारण मनुष्य कभी धारण कर सक्ता है, अध्या उनका देखाया ऋशा मार्गको अवलज्जन कर एकवार भी उन्होंको उसत प्रक्रतिसे सिल सक्ता है? जिस साधन-समाधिको प्रवस्था में वे भगवानका प्रफल्ल मुखारिशन्दको दर्भन करते रहते हैं घी उनकी विमल वाणी श्रवण कर जगत में उनके घनघोर गन्भोर चसितका सुसमाचार प्रचार किये करते हैं, कड़ोतो भंना, वड़ अवस्था क्या तुन्हारे या मेरे भाग्य में प्रकाश पाती है ? साधु महास्नागण ई खरके प्रेरित प्रकृष हैं। ई खरसे उन्होंकी मितता है, तुम किस साइमधे, हे जुट्ट मानव! विना श्रवलम्बन श्री विना साधन किये उनका स्थान अधिकार करने चाहो! वामनकी चेष्ठा चन्द्रमा धारण करने की न्याइ अव भारतवर्ष में ब्राह्म-समाजका उद्यम है, ब्राह्मगणा अनिधिकार चर्ची करके भारतवर्ष में महान् धनर्थ लाने चाहते है। उन सबके धर्माप्रचारका किस भान्ति फल मिलेगा, सो वोध द्वीता है किसी बुद्धिमानका सम-भनेकी वांकी न रही।

बाश्च समाजके प्रतिष्ठाता राजा राममोद्रम रायने वङ्गदेशका एक सङ्गरत्न खरूप था। वे यक्डत भाषाभिक्त थे; फलतः हो तीनसी वर्षके वीच में राजा राममोचन रायके समान कोइ बुडिमान भी विचल्ला पुरुष वक्ट्रीय में अन्त नशीं लिया। वे एक विद्याविशारह पुरुष थें, ता में सन्देह गई। ; किन्तु हम उनको एक परम ब्रह्म परायण धन्माताके मध्य में नहीं गीन सक्ते हैं। उनको इम रामातुज खामी, शक्कराचार्य, नानक चादि धर्मासंस्वारकों की खेणी में नहीं ले सक्त हैं। वे अस समयके भार्यभन्नोवक वियो की साध्य-न्तरिक दुर्वकता भी दुईशा देखकर नि:सन्देश शी व्यथित इएव, किन्तु एकेखरवाद प्रचारार्थ जाश्च-समाजका निकाण करना उनके लिये प्रकृत चर्चा-संस्वारकका परिचायक न ऋषा। इससे इतना की दुर्जित कोता है जो वे खतन्त्रता अवस्थान তাহাই প্রতিপন্ন হইতেছে। সমাজের মন:পীড়া। দিয়া ধর্মসংস্কার করা আজ তিন চারি শতাব্দী হইতে ধর্মসংস্কারকদিগের একটা রোগ হইয়া দাঁড়াইয়াছে। ইহার পরিণাম এই হয় যে প্রকাণ্ড সমাজ হইতে কতকগুলি উদ্ধত ও চঞ্চল প্রাকৃতির লোক স্বতন্ত্র হইয়া একটি সঙ্কীর্ণ সম্প্রদায়ের স্বষ্টি করে। এইরূপ ভারতে যে কতই সম্প্রদায়ের স্ষ্টি হইয়াছে তাহার গণনা করা যার না। রূপে হিন্দু সমাজকে সংস্কার করিবার অভিপ্রায়ে রাজা রামমোহন রায় কলিকাতা মহানগরীতে একটি ব্রাহ্ম সমাজ স্থাপন করিলেন। আজ অর্দ্ধ শতাব্দা হইল আক্ষদমাজের বেদি হইতে আক্ষ ধর্মপ্রচার হইতেছে সত্য, কিন্তু রাজা রামমোহন রায়ের উদ্দেশ্য কতদূর দিদ্ধ হইল? ব্যক্তি তাঁহার প্রদর্শিত পন্থা অবলম্বন করিল ? আমরা এখন তাহার প্রকৃত গণনা করিয়া বলিতে পারি না, তবে এই পর্যান্ত বলিতে পারি যে প্রত্যেক ব্যক্তি পাঁচ মুহুর্ত্তকাল নিজ নিজ অঙ্গুলি দারা গণনা করিলেই বোধ হয় শেষ করিতে পারি-বেন। প্রকাণ্ড হিন্দুশমাজের নিকট আহ্মদমাজ একটি জলবুদ্বুদ বলিলেও বোধ হয় অহ্যক্তি হয় ना। जागता महाजा औमबातू (मरवस्त्रनाथ ठाकू-রকে রাজা রামমোহন রায়ের একজন প্রধান শিষ্য বলিলেও বলিতে পারি ৷ তিনি একজন প্রকৃত ধর্ম্ম পরায়ণ বলিয়া অনেকের নিকট পরিচিত এবং আমরাও তাহা স্বীকার করি, কিন্তু রাজা রামমোহন রায়ের উদেশ্য দিদ্ধি পক্ষে তিনি কিছুই করিয়া উঠিতে পারিতেছেন না। "পৌত্তলিকতার মূলে কুঠারাঘাত করিয়া একেশ্বরবাদ প্রচার করা রাজা রামমোহন রায়ের একটি প্রধান উদ্দেশ্য ছিল; বাবু দেবেজনাথ ঠাকুর তাঁহার প্রধান শিষ্য, তিনি দে লক্ষ্য দিদ্ধির পক্ষে এখন হতাশ হইয়া দেশে দেশে নগরে নগরে পর্বতে ও কাননে পরিভ্রমণ করত অন্থির হইয়া বেড়াইতেছেন। বাবু দেবেন্দ্র নাথ ঠাকুরের প্রধান শিষ্য বাবু কেশবচন্দ্র সেন বর্ত্তমান সভ্য জগতে বড়ই সদ্বক্তা ও ধর্মপরায়ণ বলিয়া পরিচিত। তিনি যে একজন হৃচতুর, সদ্বি-দ্বান্ এবং সদ্বক্তা আমরাও ইহা মুক্তকণ্ঠে স্বীকার कित्री; खाका धर्मारक जिमि वज्हे जान वारमेन धवः তাহার প্রচারের জন্ম তিনি যথোচিত ত্যাগ স্বীকার

पूर्वन प्रचलित चार्यधर्माना विरोधी वनेथे; लोक-समाजके मन दु:खाकर धर्मासंस्कार करना श्राज कोर तीन चार सी वर्षसे संस्तारको की एक तरकती पोड़ा कोगवी है, चन्तफल इसका बकी दोता है जो एक एइत समाजसे थोड़े वद्धत उन्नत भी पंचल प्रकृतिके मनुष्य निकसकर एक सङ्कीर्ण सम्प्रदाय बना डालते हैं। इस रीतिसे भारत-वर्ष में जो कितना ही सम्प्रदाय वन चुका उसकी सोमा न की जा सिक है। इस रीतिये डिन्ट् समाजने संस्कारार्ध राजा राममोचन राय सचा नगरी कलकता में एक ब्राह्मसमाज निम्मीस किये। कोर् ५० वर्ष इत्र ब्राह्मसमाजके वेदीपर्से ब्राह्मधर्म प्रचार हो रहा है सही, किन्तु राजा राममोइन रायका अभिप्राय कडांतक सिंह ऊचा? कितना पुरुष उनके प्रदर्शित राइपर चलने लगें? इंस अब इो उस को प्रक्रत संख्यानहीं दे सके, किन्त इं यहांतक कइ एक है जो इरेक व्यक्ति पांच मुक्क से निज निज जंगली से यदि गिने तो उसका अन्त पा सक्ता है। टइत इन्ट्र समा-जके सामने बाश्वसमाज एक जलवृह्दके समान, इतना कइनेसे भी कुछ अत्युक्ति सूचित नहीं दोती है। इस महाला त्रीमद्वाव देवेन्द्रनाथ ठाकुरको राजा राममोचन रायके एक प्रधान शिष्य कहें तो कच सत्ते हैं। वे एक परम धर्मात्मा करके सबके निकट परिचित हैं भी इस भी इस वातको अङ्गी-कार करते हैं, किन्तु राजा राममोइन रायके उद्देश साधनार्थ वे कुछ भी न कर सकें। मूर्त्ति-पूजाको निर्माल कर एके खरवा दका प्रचार करना राजा राममोद्रन रायका एक प्रधान उद्देश या; वाबु देवेन्द्रनाथठाकुर उनका भिष्य है, वे उस उद्देख सिंखिकी भागा छोड़ छाड़ कर अस्थिर चिसतासे देग देगान्तर में नगर नगर में पर्वत कानन में घुमते फिरते रहते हैं। बाबु के शवचन्द्र सेन, जो कि महाला देवेन्द्र नाथ ठाकुरका एक प्रधान शिष्य हैं, भाज कलके सध्य जगत में एक प्रधान सद्क्षा भी भन्नेपरायया करके प्रसिद्ध हैं। वे जो एक वड़े सुचतुर, विद्याबान चा सहता है, यह इस भी मुक्तवरात्रसे खीकार करते हैं; ब्राह्मधर्माको वे बक्त की चाकते है भीर उस धर्मा के प्रचा-रार्ध वे बद्योचित त्याग भी सङ्खिये, श्राधिक न्या

করিয়াছেন, বলিতে কি তাহারই জন্ম তাঁহার ক্থিত ত্রাকা ধর্ম এখনও ভারতবর্ষে জীবিত রহি-য়াছে। তাঁহার কয়েক জন শিষ্য দেশ দেশান্তরে याहेबा श्राह्म कित्रा थारकन। তাঁহারাও অতি সৰক্তা উৎসাহী এবং নিভীক। বাবু কেশবচন্দ্ৰ ব্রাক্ষ ধর্মকে সর্বদাই নূতন বেশে সাধারণের সম্মুখে উপস্থিত করিয়া লোকের হৃদয় মন আক-র্ষণ করিতে ইচ্ছা করেন। পরিবর্ত্তনই তাঁহার এক মাত্র ধর্মোন্নতির পরিচায়ক। তিনি ইহাও আশা করেন যে ভারতবর্ব হইতে একেবারে "পৌত্ত-লিকতা'' বিদূরিত হউক এবং জাতিভেদ উঠিয়া গিয়া সমস্ত পৃথিবীর লোক এক জাতিতে পরি-গণিত হউক। এ আশা কিছু নূতন আশা নয়, আমরাও কুদ্র প্রাণি হইয়া মধ্যে মধ্যে তাঁহার আশা মরীচিকাকে সত্য মনে করিয়া থাকি, কিন্তু পরক্ষণে বাতুলের প্রলাপবৎ প্রতীত হয়। কিছু-দিন হইতে বাবু কেশবচন্দ্র দেন একটি নূতন মতের আবিকার করিয়াছেন সে মতটীর নাম " बारमण।" यमि अ म उठी आभारमत निक्छे নুতন নহে, কিন্তু তাঁহার পক্ষে সম্পূর্ণ নুতন, কেন ন। তিনি এ মতটীকে তাঁহার "নববিধান" রূপ নব-র্টিত ইন্দ্রজালের মূল করিয়া সাধারণের নিকট প্রচার করিতেছেন। কেশব বাবু বলেন, যে তিনি সধ্যে মধ্যে ঈশ্বরের নিকট হ'ইতে আদেশ পাইয়া थारकन, এবং मেই मकन जारमगरे जिनि छेन्राम ও বক্তৃতাদির ঘারা সাধারণের নিকট প্রকাশ করিয়া থাকেন। আমরা আর্য্য ধর্মাবলম্বী স্থতরাং व्यामजा अवारमं वान (रेनववानि) मानिया थाकि, কিন্তু আমরা এই উনবিংশ শতাব্দীর ঘোর নাস্তি-কতা ও কণ্টতার মধ্যে বাবু কেশবচন্দ্র সেনকে বিষয় বিলাসে আগক্ত দেখিয়াও তিনি যে ঈশ্বামু-প্রাণিত হইয়া থাকেন একথা আমরা কথনই বিশ্বাস করিতে পারি না। ঈশ্বরাদিই হওয়া বড় কঠিন কথা। তাহার সাধন স্বতন্ত্র। ভ্রাক্ষ সমাজের আদিন্ট সাধন প্রণালী অবলম্বন করিলে ইম্রাদেশ কখনই धारण করা যায় না। যদি কেহ যথার্থ রূপে ঈশ্বাদেশ প্রবণ ক্রিতে চাহেন তাঁহাকে আৰ্য্য শাজোক্ত সাধন পদ্ধতি অবল্মন করা উচিত। বাবু কেশবচক্র সেন কি জনক রাজার ভায় গৃহধি হইতে চাহেন ? জনক রাজা

ধর্মপ্রচারক।

चन्हीं के यहारी मानो चनके कथित बाच्च धना चन-तका भी भारतवर्ष में जीवित रहा है। उनके कैंक शिष्य देश देशान्तर जा जाकर धन्मका प्रचार किये करते हैं। वे भी सहता, छत्या ही खी निर्भीक चित्त हैं। बाबु केशवचन्द्र चाइते हैं कि ब्राह्म-धर्मा का सदा इो नवीन नवीन वेश बना वना कर सबके सामने देखातें श्री लोगीके श्रदय मनको परिवर्त्तन की उनकी धर्मी जितिका परिचायक है। वे यह भी धाशा रखते है कि मृक्तिप्जा भारतर्पवसे एकवार गी दूर होजाय भी वर्षाभेद विचार उठ जाकर पृथ्यांक समस सोग मिलके एकजाति वनें। यह घाशा कुछ नवीन षाग्रा नहीं, हिम सव सुद्र जीव होकर भी वीष भीच में उनकी चाशाक्ष्य सगढणाको सत्य स**म**-भाते हैं, किन्तु चायभर में उनात्त की प्रलापोतिक भान्ति प्रतीति शोती है। योड़े दिनों से बाब केयव चन्द्र सेनने एक नवीन मत प्रजाश किया है, जिसका नाम है "चादेय"। यदिच यह मत हमारे सामने नवीन नहीं, किन्तु उनके लिये सम्पूर्ण नवीन हैं, क्यों कि इस सतको वे अपने नव रिचत नवविधानक्ष इन्द्रजालके जड़ करके साधार गाके सामने प्रगठ करते हैं। के भव वाबु कहते हैं, जो नीच वीच में उनकी द्रेश्वरसे बाइग्र मिलता है, भी वही आदेश वे उपद्यादिका व्याखान करके सर्व्वसाधार गाके निकट प्रचार करते हैं। इस सन प्रार्थिधमानिक्यी, सुतरां इस भी पादेश वाद (दैववाणी) को मानते हैं, किन्तु इस इस जनीस घताब्दी की धोर नास्तिकता भी कपटताके मध्य में वातु के ग्रवचन्द्र सेनको विषय विधास में पासत दंखकर भो, उनसे को द्रेखरवासी सुनी जाती है, यह कभी विद्धास नहीं कर सक्ता है। र्घ्यरादिष्ट फोना वड़ी कठिन वात है, उसके किये साधना कुळ धौर को है, ब्राह्मसमाजके बादेवानु-सार साधनकी रोतिपर चलनेसे र्छारवाणी कभो नहीं सुनीजा सिंत है। यदि कोइ यथांचे रीति र्फाखरवाणी सुनने चाचे तो उनको पार्कशास्त्रोक्त साधनविधिको अवलब्बन करना चाचित्र। बाबु के शव चन्द्र सेन क्या जनक राजाके न्याइ स्टइपि वनने चांचते हैं ? जनक राजा ग्रह्मों में एक नहात प्रदम में सची, किन्तु वह भी सारण रखना

একজন ব্রহ্মনিষ্ঠ গৃহস্ব ছিলেন সত্য, কিন্তু সে ত্রেভাষুগের কথা, তখনও পৃথিবীতে ত্রিপাদ ধর্মের আবির্ভাব ছিল, "কলিযুগের জনক রাজার" আবির্ভাবে বিবিধ রহস্তজনক ব্যাপার অভিনীত হইতেছে। এই নব বিধানান্তৰ্গত আদেশ বাদই বাবু কেশবচন্দ্র সেনকে সাধারণের নিকট হাস্থা-স্পদ করিতেছে এবং তাঁহার উদ্দেশ্য দিদ্ধির পক্ষে বিশেষ ব্যাঘাত জন্মাইতেছে। এই দকল রহস্থ-জনক ব্যাপার দেখিয়া আমাদের এখন আশা হই-তেছে যে, ভারতে অভিনব ব্রাক্ষধর্ম লব্ধপ্রতিষ্ঠ হইতে পারিবে না। ব্রাক্ষেরা "পৌত্রলিকতাকে" গুরুতর পাপ বলিয়া বিশ্বাস করিয়া থাকেন, এবং हिन्दू निगरक (शोखनिक मत्न कतिया, जाहारमत মুক্তির জন্ম অশ্রুপাতের সহিত ঈশ্বরের নিকট প্রার্থনাদি করিয়া থাকেন। আমরা সমস্ত আর্য্য-জাতির প্রতিনিধি স্বরূপ হইয়া তাঁহাদিগের এ প্রকার মঙ্গল কামনার জন্য বিশেষ কৃতজ্ঞ হই-তেছি, কিন্তু একটা কথা না বলিয়া, ক্ষান্ত থাকিতে পারিতেছি না; আমরা জানি ত্রাক্ষেরা বিশাস করিয়া থাকেন যে, ঈশ্বর সর্বব্যাপী, তিনি ওত প্রোতভাবে সমস্ত জগতে বিরাজ করিতেছেন, তিনি এই প্রস্তর নির্মিত মূর্ত্তিতেও বিরাজ করিয়া থাকেন; এক অবিশ্বাসী ত্রাক্ষের নিকট দেটী প্রস্তর নির্মিত মূর্ত্তি ব্যতাত আর কিছুই উপলব্ধি হইল না, কিন্তু একজন যথার্থ ভগবদ্রক্ত আর্য্য ভক্তির গুণে (ঈশবের গুণে নহে) সেই প্রস্তর নির্মিত মূর্ত্তির মধ্যে ঈশ্বরকে জাজ্জ্বলা রূপে প্রকটিত করিয়া, তাঁহার প্রফুল্ল আনন দর্শনে পরিতৃপ্ত হইয়া थारकन । नित्रवलय উপাদনা বড়ই कठिन माधन। তৰ্জ্ঞানের স্ফুর্ত্তির সঙ্গে দঙ্গে তাহার স্পৃহা র্জি পাইতে থাকে। ত্রাক্ষেরা স্বাবলম্বী উপাসনার প্রতি বৃদ্ধি পোষণ করিয়া, আপনাদের ধর্মোমতি পক্ষে বিশেষ ব্যাঘাত জন্মাইতেছেন। তাঁহারা কি মনে করিয়াছেন যে, তাঁহারা তাঁহাদিগের অভিনব ত্রাহ্ম ধর্ম প্রচার দারা ভারতবর্ষ হইতে তাঁহাদের কথিত ''পৌত্তলিকতাকে" বিদুরিত করিতে পারিবেন। धक्रश यनि कथन ष्यांभा कतिशा शांकन, जाहा स्टेटन छाँराज्ञा निम्हत्र कानित्वन त्य छाँरात्मत जाना कनवर्णी रहेवात नरह। असूबा श्राद्धकार येख मिन তাৰত্যা শবহা থাকিবে, তত দিন ধর্ম সাধন

चाडिये को वे लेता सग में चाविभूत उदय की उस समय धम्म भी विपादयुक्त विद्यमान या। अव "कतीयुगके जनकराजा" नाना भान्तिको व्यापारे जो कि रहस्ये पूर्ण है, अभिनीत होते जाते हैं। इस "नविधान" की "आदेशवाद" ही केशव वावुकी सबके सामने दाखाखद बना रही है चा उनकी सङ्कल्पसिंखि में भी दानी पद्धपाती है। वे सव रष्ट्यजनक व्यापार देखकर इस सवकी भव चाया होती है जो नवीन ब्राह्मधर्म भारतवर्ष में खव्यप्रतिष्ठ नही सकेगा। बाह्यसोग मृत्तिप्रवाकी वड़ा भारि पाप समभाते है, चार्कं धन्त्रीयों को मूर्त्ति-पूजने दारे मानकर उन्हों की सुक्ति के दार्थ पांसु गिराते छए देखरके निकट प्रार्थनादि भी किये करते हैं। इस समस चार्व जातिके प्रतिनिधि वनकर छन्होंकी इस भान्ति कल्याच कामनाके निमित्त विशेषक्ष कतज्ञता मानते हैं. किन्तु एक वात क्रमसे विन कहे नहीं रहे वनते हैं; इस जानते हैं जी बाह्मतोग इतना मानते हैं, कि र्रखर सर्वव्यापी है, वे श्रोतप्रोत करके समस जगत में विराजकर रहे हैं, वे इस पत्थरसे बना ज्ज्ञ्या मूर्त्त में भी प्रगट हैं; एक चिक्छासी बाह्यके भामने वह पत्ररसे बनायाज्ञचा मूर्त्त कोड़के दुसरा कुक भी भाषित न होगा, किन्तु एक प्रकृत भगवड्गत चार्ळने भिक्तके गुणसे (ई खरके गुण से नहीं) उस पश्रर की मूर्त्सि में देखरको उज्ज्वलक्षये प्रगटकर उनके प्रमुद्ध सुखार्विन्ह दर्शनपुर्वेक परित्रप्त होते रकते हैं। निरवलका च्यासना अत्यन्त कठिन साधना है। तत्वज्ञान की क् िंके सङ्ग की सङ्ग उसकी खुका दृष्टि होती रहती है। ब्राह्मकोग स्वावकको छपासना की रीतिपर आकृत रहकर अपनी अपनी धर्मी विति का विश्रेष विञ्ल पद्धाराते हैं। वे क्या सोचते हैं कि चाभिनव जासामचेके प्रचारसे उन्होंके कथित "भूक्तिपूजा" की रीति भारतवर्षेषे छढ जायगी? इस भान्ति चाया यदि कभी किये दोतो वे स्थिर रखें जो चन्होंकी सामा कभी फलवती दोनेवाली नदी। जवतक संसार में मतुष्यों की उद्य नीय भवस्या वनी रहेगी तवतक वन्नी साधन की रीति जुदी जुदी भवश्व की रक जायगी। सेवड़ी धना संस्कारक बढि ईखर की चादेशकिए (परवाना)

প্রণালীর বিভিন্ন অবস্থার অন্তিত্ব থাকিবে, শত শত ধর্মসংস্কারক ঈশ্বরের আদেশলিপি প্রদর্শন করিয়া, একেশর বাদ প্রচার করিলেও মমুষ্য প্রকৃতির সামঞ্জস্ম স্থাপন করিতে পারিবেন না।

আর্যাধর্ম সমাজের চুরবন্থা দেখিয়া চারিদিক হ'ইতে নানা প্রকৃতির ধর্ম সংস্কা-রকদের আবিভাব হইতেছে। ইহারা সকলেই ভারতের ছঃখ দেখিয়া অশ্রুবর্ষণ করিতেছেন, এবং ইহার পরিত্রাণের জন্ম ব্যতিব্যস্ত হইয়া পড়িয়া-ছেন। কিন্তু ভারতবাদী আর্য্য সন্তানেরা তাঁহা-দিগকে চিনিতে পারিয়া, তাঁহাদের অভিসন্ধি বুঝিতে পারিয়াছেন। তাঁহারা এখন নিদ্রিত নাই, জাগ্রত হইয়াছেন এবং তাঁহাদের প্রাচীন প্রিত্র আর্য্য ধর্মের পুনরুদ্ধার করিতে প্রব্র হইয়াছেন। যে আর্ব্য ধর্ম প্রাচীন আর্ব্যকুলকে পৃথিবীর শীর্ষ স্থানীয় করিয়াছিল, আজ তাহার প্রতিভা মলিন করে কাহার সাধ্য, ভগবানু আর্য্য ধর্মের মঙ্গল সাধন করুন এই আমাদের প্রার্থনা। ম্যুৎ ভারতের ধর্ম পিপানা অফুগ্ন ও বলবতী থাকে, যদি আধ্যাত্মিক বিজ্ঞান মনুষ্যের ভৃতীয় চফুর স্বরূপ বলিয়া ভারত তাহার উন্মীলনে যত্ন করে, যদি প্রকৃত ব্রহ্ম জিজাদা ভারতের মনকে উত্তে-জিত করিয়া দেয় তবে নিশ্চয়ই আমরা বলিতে পারি বে আর্য্য ধর্মই পুনরুজ্জল ও সূর্য্যবং উদ্ভা দিত হইয়া উঠিবে। দিবাগমে নক্ষত্ৰ, খদ্যোত, দীপাদির জ্যোতির স্থায় আজ কালের অস্থান্থ ক্ষুদ্র ধর্ম মলিন ও নির্ব্বাপিত হইয়া যাইবে।

ভারতবর্ষীয় আর্য্যধর্ম প্রচারিণী সভার উদ্দেশ্য।

১। ভগবদ্বাণী বেদাদি বোধিত সনাতন আর্য্য ধর্ম্মের পুনরুদ্দীপন এবং আশ্রমোচিত ধর্ম্মোপ-দেশাদি দ্বারা সর্ব্বসাধারণকে মুক্তিমার্গে প্রবর্ত্তিত করিতে হইবে।

২। ধর্মভাব সূত্রে ভারতীয় আর্য্য ধর্মাবলন্ধিদিগের মধ্যে বাদস্থান, ভাষা, পরিচ্ছদ ও বর্ণ নির্কিব
শোষে মিত্রতা ও একতা দৃঢ় করিতে এবং অন্যান্য
ধর্মাবলন্দিগের সহিত ষাহাতে কোনরূপ বিরোধ
উপস্থিত না হয়, বরং একদেশে বাদ জন্ম সহাত্রভূতি প্রদর্শন করিতে হইবে।

देखाकर एकेखरवाद प्रचार करते रहे, तौ भी मतुष्य प्रकृतिका सामञ्जस्य कभी नहीं वना सके है।

घाजनन प्रार्थिधमा समाज की दुईया देखकर चारों घोरसे नाना आन्तिक धर्मासंस्कारकोंका त्राविभीव हो रहा है। ये लोग सबकोड़ आरतके दु:ख देखकर घांसु गिरा रहे हैं घी इसका परि-वाणार्थ व्यतिव्यस हो उठे हैं। किस्तु भारत-निवासी आर्थवंशीगण उन्हें पष्टचान श्री उन्होंकी चिभसन्ति सम्भ लिये हैं। भूव वे लोग सोएइए नहीं, जाग चुके हैं भी छन्होंके प्राचीन पवित्र चार्यं धर्माका पुनकद्वार करने में प्रवत्त इटए हैं। जो चार्ळ धर्मने पुराने चार्ळ लोगोंको प्रधिवीके शीर्पस्थानीय किया था, अब किसका सामर्थ है जो उसकी प्रतिभाको मलिन करे। यार्थ्य धर्माका सङ्गल साधन करें यही इसारी प्रार्थना है। यदि भविष्यत भारत की वर्मा तथा। घटुट थी प्रवल रहे, यदि घाध्यास्मिक विज्ञानको तिसरे नेत मानकर भारत उसको खुलनेका यत करे, यदि प्रकृत ब्रह्मा जिल्लासा भारतको उत्ते जित कर दे, तो इस निश्चय कह सक्ते हैं जो धार्यं धर्मा ही पुनरुज्ञ्चल खी सूर्यके न्याद् उद्गासित हो उडेगा। दिवागम से नचत, भगयोगिनी, दीप चादिके ज्योतिके समान चाज कलके चौर चौर जुद्र धर्मा सव मलिन औ निर्कापित हो जांगे।

भारतवर्षीय श्रार्छधर्मभ्यारिणी सभाका डहेग्य।

१। भगवद्वाणी वेदादि बोधित सनातन आर्थ-धमा की प्रनिक्दीपना चा आत्रमोचित धन्त्रीप-देशादि करके सव अनोंको सुक्रिमार्ग में प्रशस्ति देना।

र। वासभूमि, भाषा, परिष्कृद भी वर्णभेद् पर ध्यान दिये विना भर्माभावसे भारतवर्षीय प्रार्थ भर्मावलस्वियोंके सध्य में परस्पर सिलता भी एकताको हट करना भी सन्यान्य भन्म वासोंसे किसी रीति विरोध न भी, वर एकदेश में निवास-निवन्त्वन परस्पर स्थानुभृति प्रकाश की आय तद्ये

- ৩। ভারতবর্ষে আর্য্য বা সংস্কৃত ভাষার প্রতি সাধারণের অমুরাগাকর্ষণ এবং তদনুশীলনের উন্নতি সাধন করিতে হইবে।
- ৪। ভাব ও কবিজের অবগুণ্ঠনে ইতিহাস, পুরাণ, তন্ত্রাদিতে যে বৈদিক উজ্জ্বল জ্ঞানোপদেশ, দার্শনিক ও বৈজ্ঞানিক নিগৃঢ় তত্ত্ব সমূহ লুকারিত রহিয়াছে, তত্তাবৎ উন্মোচন করিয়া, সরল ভাবে সাধারণকে সদ্ধর্ম পথ প্রদর্শন করিতে হইবে।

সভার নিয়নাবলী।

- ্য। 'ভারতবর্ষীয় আর্য্যধর্ম প্রচারিণি সভা' সন্মিলিত ভারতীয় সভা বলিয়া জানিতে হইবে, ইহা কোন স্থানীয় বা সাম্প্রদায়িক সভা নহে।
- ২। ভারতে আর্য্য ধর্মের পুনঃ প্রচারাদি দারা এতং সভার গুরুতর উদ্দেশ্য সাধনাদি জন্য অনুন একলক মৃদ্রা সংগ্রহ করিতে হইবে। এই মৃল ধনের উপস্বত্ব হইতে কতিপার প্রযোগ্য "ধর্মান্ত চার্য্য" ভারতে চিরদিন ধর্ম্মোপদেশ দানে নিযুক্ত থাকিবেন এবং আর্য্য শাস্ত্র সমূহ সংগৃহীত ও আর্য্য-শাস্ত্রের অনুবাদাদি (ভারতীয় বিবিধ ভাষায়) পুস্তক ও পত্রিকাকারে প্রচারিত হইবে। মূল ধন হইতে কোন রূপ ব্যয় নির্ব্যাহিত হইবে না।
- ৩। সভার মূল ধন সংগ্রহ কালে, এককালীন দানই গৃহীত হইবে, কেবল স্থানীয় সভাসমূহ সাসিক বৃত্তি দিতে অঙ্গীকার করিলে, তাহা প্রত্যা-ধ্যান করা হইবে না।
- ৪। এতৎ সভা "মুঙ্গের আর্য্য ধর্ম প্রচারিণী সভা" অথবা ভারতের অন্ত কোন স্থানীয় সভার অধীন থাকিবে না। ইহা স্বতন্ত্র ভাবে সমস্ত আর্য্যধর্ম সভার কল্যাণ কুশল রক্ষা করিবেন।
- ৫। যে সমস্ত মার্য্য ধর্ম সভা (যে কোন
 নামেই হউক) ভারতের প্রকৃত কল্যাণের জন্য
 প্রতিষ্ঠিত হইয়াছে, তন্মধ্যে যে যে সভা এতংসভার সহিত সন্মিলিত হইয়া এতং সভার প্রবমানুসারে কার্য্য করিতে থাকিবেন, তং সভাকে
 "সহযোগিনি সভা" বলিয়া আদর পূর্বক গ্রহণ করা
 যাইবে ও পরম্পর পরস্পরকে নিজ নিজোচিত
 মধারীতি সহায়তা করিতে থাকিবের।

- ३। आय्ये वा संस्कृत भाषाके घोर भारत-वासियोंके घतुराग बढ़ावना खो इस भाषा की जन्मति करना।
- 8। भाव श्री किवलक्ष्य परदे में ठके उड़ ए पुराण श्री तन्त्रादिके मध्य में जो वैदिक च्छावल जानोषदेय, दार्शनिक श्री वैज्ञानिक निगृष्ट तल-समूह किए रहे हैं, उन सवकी प्रगटकर सरल रीतिसे सर्वसाधारणको धर्मामार्ग देखाय देना।

सभाकी नियमावली।

- १। "भारतर्शीय द्यार्यधमा प्रचारिकी सभा" को सम्मिलित भारतीय सभा करके जानना, यह सभा किसी एक स्थान द्याया किसी एक सम्प्रदाय के लिये नहीं वनी है।
- र। भारतवर्ष में यार्यधर्मा का पुनः प्रचा राहिके हारा इस सभाके गुस्तर वहंख साधनार्थ यन्यन वन्न रूपये संग्रह होना चाहिये। इस मून धनके लाभने कित्पय सुयोग्य धर्मापिदेषा (इन्होंके नाम ''धर्माचार्य'' है) नियन छए भारत खग्ड में वरावर धर्मापिदेश करते रहेंगे, धार्य-शास्त्रसमूह संग्रह कियेजांगे, घो व्यार्थ्य शास्त्रोंकी व्वया (भारतीय विविध भाषा में) पुलक घो पित्रकाकी रीति सदित होती को निकलती रहें गो। किसी प्रवन्त्र में मूल धन व्ययन किया जायगा।
- ३। सभाका मूलधन एक हे करने में दाता-घों से एक वारभी दान लिया जायगा, केवल देश-देशान्तर की सभासमूह यदि मासिक टक्ति देने चारें तो ब्स्को प्रस्वीकार न किया जायगा।
- 8। यह सभा "सुंगेर चार्यधर्मा प्रचारिणि" चयवा भारतीय चन्य किसी स्थान की सभाके चथीन न रहेगी, यह स्वतन्त्र रीतिसे सारे चार्य धर्मा सभाका कल्याण कुण्यल रक्षा करती रहेगी।
- प्। जितनी आर्थमं सभा (जिस किसी नामसे प्रसिद्ध हो) भारतके प्रष्टत कल्याणके अर्थ वनी है, उन में से जो जो सभा इस सभासे मिलकर इस सभाके प्रवन्धानुसार कार्य करती रहेगी, उन सभाशों को "सहयोगिनी सभा" सानकर आहर पूर्वक ग्रहण की जागी भी परस्परको निज निजी- दिन यशारीति सहायना करती रहेगी।

- ७। मण्यामक मह माकत्मा विःभित्र अने छ्रायागा আর্যাধর্মোৎসাহি পুরুষ "ব্যবস্থাপক সভার" সভ্য থাকিয়া সভার কার্য্য কুশল রক্ষা করিবেন।
- ৭। এই "ব্যবস্থাপক সভা" এক স্থানীয় মহাত্মাগণের দারা রচিত হইবেন। ভারতের দিগ্-দিগন্ত হইতে সভ্য নিৰ্কাচিত হইবেন।
- ৮। ব্যবস্থাপক সভার সভ্যগণ সময়ে সময়ে পরিবর্ত্তিত হইতে পারিবেন। ভগবৎ প্রেরণাপর-তন্ত্রতা জন্ম ও ধর্মপ্রচার কার্যেরে উদ্ভাবিনী সভার সর্বাসম্মতি ক্রমে কেবল এতৎ সভার সংস্থাপক ও সম্পাদকের পদ তাঁহার ইচ্ছানুরূপ অবিচলিত থাকিবে, তিনি আবশ্যক বোধ করিলে উপযুক্ত পাত্রে নিজ ভার শ্বস্ত করিতেও পারিবেন।
- ৯। বিচারপূর্বক 'ধর্মাচার্য্য' নিয়োগ, সং-গৃহীত অর্থের রক্ষণাবেক্ষণ ও পুষ্টি সাধন এবং তত্তাবদ্যবহারের সদ্যবস্থা করাই "ব্যবস্থাপক" সভার বিশেষ কার্য্য I
- . ১•। ব্যবস্থাপকগণের মধ্যে ৪ জন মাত্র সম-বেত হ ইলেও সভার কার্য্য সম্পন্ন হইতে পারিবে।
- ১১। এতৎ সভার কার্য্যসম্বন্ধীয় পত্র ব্যব-হারাদি তাবৎ লিপিকার্য্য, ধনাগম ও ব্যয় সম্বন্ধীয় বিবরণ রক্ষা এবং স্বাক্ষর পূর্ববক ধনাদি গ্রহণ ও প্রদান ভার সম্পাদকের হস্তে ग্যস্ত থাকিবে। প্রতি বর্ষের বৈশাথ মাদে সম্পাদক ধনের সমাগম ও ব্যয় বিবরণ ব্যবস্থাপক সভার জন্ম প্রদান করিবেন।

थयां हार्या नश्की श निश्चमां वली।

- ১। সচ্চরিত্র, শান্তপ্রকৃতি, সতুৎদাহি, আর্য্য-শাক্ত নিপুণ, সংস্কৃত, বাঙ্গালা অথবা সংস্কৃত, হিন্দী আদি ভারতীয় ভাষাবিৎ, ত্যাগশীল, বাক পটু, বিজকুলোড়ভ মহাস্থাগণই "ধর্মাচার্য্য" পদে রুত হইবেন।
- ্থ। শাস্ত্র ব্যাখ্যান বা বক্তৃতাকালে শাক্ত, रिक्थवानि कान मन्ध्रनायुक्त कान चरित्र चाक्रमन করিতে পারিবেন না,বরং সমস্ত সাম্প্রদায়িক মতের ममस्य कतिया मिदवन ।
- ৩। দেশ বিদেশে গমন পূর্বক বাচনিক বক্তৃতা वा भाज वाश्वामानि घाता लाक्स छनी क धर्म-ভাবে মন্ত করিতে থাকিবেন, সর্বত্ত জার্যাধর্ম সভা

- है। सन्पादक वा लेखाध्यक्तको लेकर विश्वति जनमात सुयोग्य चार्चधर्जीत्माची मदात्ना "व्यव-खापकसभा' के सभासद वनकर सभाका कार्क-कुशल रचा करेकू।
- ७। यह "व्यवस्थापन सभा" किसी एक स्थान के महालाकों को लेकर न रची जागी। भारतके दिग्दिगमा मेंसे सभासक्षेको निर्माचन किया जायगा ।
- ट। समय समय में व्यवस्थापक सभाके सभा-सद सञ्जन लोग वदल भी जा सके के। भगवत की प्रेरणा परतन्त्रता भीर धर्मप्रचार कार्य की उड़ा-विनी सभा को सर्वसन्त्रतिसे केवलमात दूस सभाके संस्थापक भी सम्पादक की पदवी उनका जीवित काल विन वदले स्थिर रहेगी। यदि भावस्थक इोतो वे खर्य योग्यपात पर कार्यका भार भी दे सकेको।
- ८। "व्यवस्थापक सभा" विचारपूर्वेक "धर्मी-चार्यों को नियत, संग्रह किया उचा धनको रचा श्रीर उससे व्यापारों की व्यवस्था करती रहेगी।
- १०। व्यवस्थापकों मेंसे अधिक नहो, चार-समासद मात इकट्टे होने ही से सभाका काया निर्वाष को सकेगा।
- १९। एतद् सभासन्त्रो पत व्यवचार चाहि समस्त लिपिकार्य, धनागम भौ व्ययस्यन्धो विव-रगाकी रज्ञा भीर खाचार पूर्वक धनाहि संग्रह वा ग्रइशसम्पादक भी करते रहेकू। घनका चागम चौ निगंमका कुत्तविवर्ग सम्पादक चौ वार्षिक सभा में प्रगट करे क्रे।

धर्माचार्यसम्बन्धी नियमावली।

- १। द्विजनुषके चन संकाताओं की में से बन्धा-चार्य निर्वाचन किया वायगा जो कि सुचरित्र, यान्तप्रकृति, उत्सादी बार्व्य ग्रास्त्रनिपुण, संस्तृत, वङ्गाला अञ्चना संस्कृत भी भार्य साधार्य (चिन्दी) चादि भारतीय भाषाविद्, त्यामी, नाक्-पट हो।
- २ । शास्त्रका व्याख्यान वा कत्तृताके, समझ गात वैचान चादि समादायको चवैध रीतिसे चानमन न कर सके के, वर सन सम्प्रदायके मतका सामकास कर देका।
- ३। दिश देशानार में जाजा बर दम्ता वा यान्त्रवायवादिके हारा सर जनीको प्रयोगाचे अन्त

ও সংস্কৃত বিদ্যালয় স্থাপন করিতে বছবান হইবেন এবং স্বকাশক্রমে সংস্কৃত মূল গ্রন্থানুবাদ করিবেন।

৪। ভোজন সামগ্রী বা বস্ত্রাদি ভিন্ন কেহ মুদ্রাদি দান করিলে,তিনি তাহা স্বয়ং গ্রহণ করিতে পাইবেন না, উহা সভার মূলধনে মিলিত হইবে।

৫। কোন অবৈধ আচার বা ছুশ্চরিত্রাদি দোষ দফ্ট হইলে তাঁহাকে কার্য্য হইতে অবসর দান করা হইবে।

বৰ্ত্তমান ব্যবস্থাপক সভা।

An v	কু রাজা তারেশচন্ত্র পাণ্ডে	পাক্ত	, সভাগি	া নায়ব
31	वाब् कानी खनान टिर्ने ही	মুজের	া, উপাহি	ধ্নায়ৰ
,,	क्रमात शिक्षक अनत (मन (धः, आः,	দং) ঐ	कार्याम	न्नामय
	वाव् कमलचंत्री श्रमान (ज्ञामी)	3	. 3	ৰভা স্
,,	वाव (परी अनाम, जिन्दीक नहें के	Ø	?	ব্র
,,	वाव् सामनताम ठक्कवर्ती, विथ, वि	এশ, উ	•	Ø.
	बावू ज्ञनवजी हवन दमाय	چ	1	ঐ
"	वांत् बटहळ्याथ धार	ঠ	1	Ŋ
	বাবু ভোতারাম বন্ধা(''ডা,বকু'' স	পাদক)	আগীগড়	3
••	वाव मदश्खनाथ (चावान		ন্পুর	3
••	वाद् में नगाथ शत्भाशाम		রদপুর	Ď
11			ভহারী ভহারী	ক্র
,,	वाव् भवनाति नान		শীধাম	وق
1.	वावू इति महत्त्र			3
,,	প্ৰিত গোপীনাথ (মিত্ৰবিলাস-সং	ግ!ዛቱ)	बादश्य	ਧ

প্রাপ্ত পুস্তকের সমালোচনা।

১। ঐ শ্রীশ্রীমন্ত্রানাণ পুকাপদ্ধতিঃ। মুপ্তের আর্যাধর্ম প্রচারিণী সভার অন্যতর মুখ্য সভাসদ মান্তবর শ্রীমবার্
কালাপ্রসাদ চোধুরী মহোদয় কর্তৃক প্রকাশিত। বিনা মুল্যে
বিতরণীয়। ৺ শালগ্রাম পূজা ও ৺ বিষ্ণু পূজার বিবি বঃবয়া
স্থাশিক্ষার্থ এই পুস্তক ঝানি নিভান্ত অন্তর্গ। বিবিধ শাস্ত্রীয়
প্রমাণ সংগ্রহে ও এতাবতের ভাবাম্বাদে প্রকাশক অতীব য়য়
ক পরিশ্রম স্বীকার এবং বংগাভিত অর্থ ব্যম পূর্কক পুস্তকাকারে
প্রকাশ করিবা ভগবদর্গনাপ্রিয় আর্গাসস্তান মাত্রেরই পরমোপ্রকাশ করিবা ভগবদর্গনাপ্রিয় আর্গাসস্তান মাত্রেরই পরমোপ্রকাশ সাধ্যন করিবাছেন। স্বদেশের ও স্বধ্যের শ্রীকৃদ্ধি সম্পা
দনতংপরতা অন্ত উক্ত মহোজর আ্যাদিগের নিভান্ত
ধক্রবার্যাহ।

২। প্রেম সন্দাকিনী। মান্তবর পণ্ডিত শ্রীমান্
শারদাপ্রদাদ বিদ্যাবিনোদ বিরচিত। মূলা ॥ অটি আনা
মার। কলিকাতা সংস্কৃত কলেজ ডিপজিটরী, ক্যানিং লাইব্রারি আদিতে প্রোপ্য। ক্তনকনন্দিনী পাতাল প্রবেশ পূর্বক
লোলোক ধামে গমন করিলে স্থ্য কুলভিলক শ্রীরামচন্দ্রের
বনিতা-বিদ্নোগ বিধ্বতা, তাঁছার ধরাধাম ত্যাগ, বৈক্ঠে গমন,
কমলা সহ সন্ধিলন আন্দি অবলম্বন করিয়া প্রেন মুলাকিনী

करते रहे को। सब्बे न शास्त्री समा शो संस्कृत विद्यालय स्थापनार्थ यह किया करेको।

8। भोजनसामग्री वा वस्त्राहि छोड़ यहि कोई धर्माचार्य के द्वात मुद्राहि हान करें तो वद उनको नदीं मिलेगा। सभाके मूसधन में समाक्रक जिया जायगा।

प्। कोई सबैध भाषार वा दस्तिताहि दोष उन्हों में देख पड़नेसे जनको सभाका कार्य में से सबसर दिया जायगा।

वर्त्तमान व्यवस्थापक सभा।

समाधिनायक त्रीयुक्त राजा तारेथचन्द्र पायओं, पकौड़ वाव आखीवसाद की धुरी, सक्केर **छपाधिनाय**क नुमार श्रीक साप्रसन्न सन् गुङ्गेर कार्छ र स्पादक (धर्मापचारकसम्पादक) वाबु कमन्त्रेवरायसाद, (भूखामी) सङ्गेर HHIBE , देवीमचाद, (डिपटी कालेक्कर) सक्षेर ब्यामलदास चक्रावली विष. विषत सक्रद भगवती वरण घोष, सक्षेत्रमाथ घोत्र तोताराभवन्मां (भारतवस्य सम्य दक्ष) आसीगढ़ मच्चेन्द्रनाथ घोषाल दीननाच गङ्गीपाध्याय र्मातष्टारी दरवारी साल, इरियन्द्र. पिक्ति गोपीनायः (सिलिबिसाससमादक) बाक्रीर

प्राप्तपुस्तकाँकी समालोचना।

१ | श्रीश्रीसस्तारायण पृजापस्ति: (बक्रानर में ! ।
नान्य वर श्रीमान् वाबु काजीपसः द चौभुरी श्रार्थपमा प्रवा रिखी सभा सङ्करेके एक सरव्य सभास्टने प्रवाणकर विक मृत्य विवे दान कर रहा है । याच्यान जीकी पूजा भी विष्णु पृजाकी विधि व्यास्था णिकार्थ यह प्रसक्त परन अपकारी है । भांति भांतिके यास्त्रप्रमाण संयह धौ दन सवकी अस्था करने में प्रकाशक जीने स्वतीव यह खौ दन सवकी अस्था करने में प्रकाशक जीने स्वतीव यह खौ परिश्रम स्वीकार खौ देथो वित धनव्यय पूर्वक प्रकानकार में प्रकाश करके भगवटर्जना प्रिय इरोक खार्य सन्तानका परमोपकार किया । निज देश स्वौ निज धर्माकी श्रीहद्धि करने में तत्यर देखकर इम अस

र। प्रेसनन्दाकिनी (वक् भाषा में)। मान्यवर पित्राहत त्रीभान् भारदापसाद विद्याविनोद कीकी वनाई इडर है। मूल्या। कामा माला। कनकर्नित्वी सीता पाता क प्रवेशपूर्विक मोद्योक भामकी सिभरते पर भीरामक्ष्ट्रकी विन्ता विद्योग-विभुरता, उनका भूभाम परित्यान, वैतृत्वको सिभ रना, कमसा सहित मिल्लना खादि प्रसङ्ग क्षत्रक्ष्यन करके "प्रेममन्द्राकिनी" नाटक की रीतिसे रची गयी है। वेखक की किसी किभी स्वक्षी रचना की भावमाभुरीके सुक्षे पाठ নাটকাকারে রচিত হইরাছে। লেখকের কোন কোন হানের বচনা ও ভাব মাধুরীর গুণে পাঠকের অঞ্চরারা বেগবতী হইরা প্রেন সন্দাকিনীতে মিশ্রিত হয়। ঈদৃশ সন্তাবপূর্ণ নাটক গুলি নাটাশাগার অভিনীত হইলে দর্শক্ষ গুলী আয়াভাব ভাগুরের অনেক বিচিত্র পবিত্র চরিত্রের উপাদান সংগ্রহ করিতে পারেন। রচনা সর্বান্ধ স্ক্রের না হউক, প্রশংসনীর হইরাছে।

ত। দি এণ্টি কি শিচ্যান। (The Anti Christian) এণানি ইংরাজি ভাষায় বিণিত মাদিক পত্র-মান্তবর প্রীষ্ক্ত বাবু কলৌপ্রদল কাব্যবিশারদ সহোদয় কর্তৃক मन्मानिक । औष्टिवनत्र्यंत मक्तिरत्त्रांत, वाहेनत्वत्र लिलिरेनवमा, च्य अशाम, अनात्र आमि अठिशन कतिया वर्डमान क्रांश्क সচেত্র ও সাবধান করাই সম্পাদকের প্রধান উদ্দেশ্ত। অধুনাতন ধত্ম বিপ্লব কালে ঈদৃশ এক থানি সাময়িক পত্ৰের অভাব আমরা অনেক দিন হটতে অমুভব করিছেছিলাম। বিশারদ মহাশর এই মহং কার্যো ত্রতী হটয়া আমাদিগের भक्रवामाई इडेब्राह्म । मृल्यामरक्रव लिलिरेनशूना, बहन-बहना-চাত্রী, সংকল্প সাধনোচিত স্থানুষ্টি মতীব প্রশংসনীয়। ये। जावा आर्यामाञ्चम कर्ज शार्ट छे प्रका अवर्मन शृक्षक शामती-নিগের মোহ্মল্পে মোহিত হইরা বাইবেলকে সংরগ্রন্থ বলিয়া স্থানেন, তাঁহারা চকুরুলীলন পূর্মক একবার এণ্টি কিল্চিয়ান পাঠ করুন। আমরা আশা করি এণ্টি ক্লিচরান শিক্ষিত স্মাজের নিকট হইতে যথোচিত সহাম্মভূতি ও সাহাযা লাভ कतिब्रा धर्ष खराटबत बावर्काना तालि बार्काना कविटब शाकिर्वन । कुड भाव मीर्घ जीवन क्रका श्रार्थनी है।

বিশেষ বিজ্ঞাপন!

কর্ম্মগালি।

অনেক গুলি গণিত শাস্ত্রাধ্যাপকের (ক) পদ
শৃত্য রহিয়াছে। বেতন—" যাহা" চাহিবেন
"তাহাই" পাইবেন। যিনি বিশ্ব-বিদ্যালয়ের থে)
বিষম পরীক্ষায় গে) যথাবিধি ছে। উত্তীর্ণ হইয়াছেন,
তিনি ভিন্ন আর কাহারও আবেদন করিবার প্রয়েণ
জন নাই। যিনি এক (ঙ) ভিন্ন আর কোন গণনা
করিতে পারেন না, এবং একের মধ্যে যিনি সকল
রাশির সমাবেশ (চ) করিতে শিথিয়াছেন, তিনিই
আবেদন করিবার স্লযোগ্য অধিকারী। প্রতিষ্ঠা বা
প্রশংসা পত্র (ছ) সহ আবেদন করিলে তাহা
অগ্রাহ্য হইবে। ইতি

শ্রীশ্রীশক্ষিদানন্দ হরি ওঁ সম্পাদক।

মায়াপুর বিদ্যামন্দির।
(ভারত-কার্যালয়।)

(क) मगननी महाया। (व) मःनारतत्र।

- (গ) বিষয়ভোগ বাদনা। (ব) বেদার্ভিবোধিত নিয়মামুসারে।
- (%) এক পর্নায়া।
- (ह) महबाहद कशर अद्याखात मृश्विक, अरेक्स वर्णना
- (ছ) নিজ প্রতিষ্ঠা বা যশেলাভ ভ্রফা।
- (জ) মরে: বিংচিত সংসাধে জার্যাভূমি ভারতবর্ত কার্যুক্তর ংলিয়া সাথে প্রসিদ্ধ।

कते कांस्से कंत्रकी धारा तेज बहती छह प्रेजनम्हाजिनी में जा निकती है। इस भान्ति चलन भावपूर्व नाटकों यदि नाचा-यावा में कांभिनीत छत्वा करें तो चार्क भाव भाव भावकारके कते व विकत पविस्त परिस्ता च्यादान दर्शक स्वकृति प्रयम् कर यसे हैं। इसना चर्काकृत्वस्तर न हो किन्तु प्रयंचा-योग छह है।

३। दि एष्टि किचियान। (The Anti Christian) यह माबिक पत्र चंदेशी भाषा में विकात। नीय त्रीमान् वार् काखीप्रसम् काञ्च-विचारद जीका सल्यादित है। इसाई भवाता मतिरोध बादबलका सिधिवैधस्य, भाग प्रमाद, व्यक्षारत्व व्यादि प्रमाणा कर व्याज कलके सनुर्धीको स्वेत स्वी सावधान करना सन्पादक जीका प्रधान समित्राय है। वर्त्तमान धर्माविश्ववे समय इस भान्ति एक मान्यिक पत्नका खभाव छम खनेक दिनसे खनुभव करते खाते हैं। विधारद जी ने इस महत का स्थेभार उठाकर इस सबको घन्यवादाई इत्या है। सम्पादक की जिपि-नैपुत्रत, यथन-रथना चातुरी सङ्ख्य-साधनशोग्य स्त्रस्ताहि सतीव प्रशंसनीय है। जो स्रोग सार्थ्य यास्त्रभन्दर्भ पटनकी खपेबा करके पादरीयोंके मोइमक्ति मोक्ति होकर बैदलको सार यन्य जान मानते हैं, वे खांख र खक्ते एक बार एखिट कि बान पढ़ते । इन खाबा करते है कि ''एख्टि कि वियान'' गिलित समाजने समीप बहाचित चच्चातुर्भात वो सङ्ख्या पाकर ध्रमीजगतके मासिक्य राग्रि मिटाते रहेके । यह विरक्षीत रहे यही रेश्वरसे प्रार्थना है ।

विशेष सूचना ! पट्यान्य है।

व इति ते गिशात शास्ताध्यापकों में (क) पढ शून्य पड़े इए हैं। वेतन ''को कुक्र' प्रार्थना करों ने ''सो'' ही सिलेगा। को विश्वविद्यालय (ख की विषम परीजा (ग) में सवाविधि (व) उत्तीर्था इडए हैं, विना वे घौर कोड़ घावेदन न करें। घो'एक''(इट) छोड़ के दुसरा कुक्र भी गिन नहीं सक्ते हैं, घौ एक में को समस्त वाधिका समावेश (च) करने की रीति सिखे हैं, में ही घावेदन करनेका योख अधिकारों हैं। प्रतिष्ठा वा प्रशंसापन्न (क्र) सिंदत खावेदन करे तो प्रार्थना घ्रमां होगी।

भारत कार्यासन्दर) श्रीश्रीश्रीसचिहानन्द (अ) इरि भौ भारत कार्यास्त ।

- (क) वनद्धीं महाता। (ख) संवाद।
- (ग) विषयभोगवासना ।
- (प) वेदादिनोधित नियमीके चतुवार |
- (ङ) एक परमाला।
- (च) चराचर्याङ्ग् सन्तृ पर्नाका में स्थित हैं, रह भानि हटि।
 - (क) निज्यतिहा वा यम भिष्ठने की हत्या।
- । ज) मान्स में वकी पवित्र है जो मानाचे रिवत वंशाद में बार्क्यभूनि भारतवर्ष की कार्यकेल है।

मूठना।

শ্রীপক্ষী হইতে প্রতি মাদে "ভারতেন্দু" নামক একথানি মাদিক পত্র (হিন্দীভাষায়) প্রকাশিত হইবে। ইহাতে কাব্য, নাটক, রদায়ন, নীতিন শিল্পা, কৃষি, ধর্ম্মশাস্ত্র আদি পুস্তকাকারে লিথিত হইবে। বার্ষিক অগ্রিম মূল্য ৩, টাকা মাত্র। গ্রহণেচছুগণ নিম্ন লিখিত ব্যক্তিকে পত্র লিখিলে বিশেষ বিবরণ বিদিত হইতে পারিবেন।

> শ্রীপণ্ডিত জালাদত গোস্বামী, রইস্মধুদূদন লেন, লাহোর।

retfam বাস সাত্তৰ বাছাত্ৰ বিনাজপুৰ হাৰ্

কৃতজ্ঞতা সহকারে চতুর্থ বর্ষের মূন্য প্রাপ্তি স্বীকার।

<u> शियुक्त द्वांत द्वांशारणीतिन देखे ह</u>	गर्हत वाहाहत गिनाभग्रह	514.
শ্ৰীন্দাৰ দ্যাল নাথ ভট্টাচাৰ্য্য	ক লিকাত।	0 N.
,, রামদাস সেন	বছরমপুর	তা %
,, প্রামাচরণ ভট্টাচার্য্য	3	a.4.
,, (भोतहरू ताब	ভগৰপুর	তান•
,, উমেশ্চন্দ্র রায়	3	ou.
,, कानीमाथ हर्षेषिशांत्र	नास्त्री	o å
,, কুমারনাথ ভট্টাচার্যা	গৰু।	D.40
,, গোলোক চক্ৰ ধর	ो ३ हे	ゆる
,, त्राधारगाविक भाग	A	• ارب زف
,, রাজকিশোর লাল (ডি: ম	াঃ) গ্রা	2140
" খামল দাস চক্রবর্তী বিএ	বিএল মুসের	P
,, कानीव्यमत पूर्याभाषात्र	বাঁকীপুর	ه رنا و
,, हब्रगमान न	রসিংপুর (মধাপ্রদেশ)	٠/٠. ذ
শ্ৰীপণ্ডিত হামনাথ বিদ্যাভূষণ	কানসাট্	\$100
শ্ৰীমনাৰ কৈলাশ চক্ৰ সিংহ	মনিরামপুর	> 4.
,, दीनवकु गटकाभाषाव	বাকীপুর	21%0
,, ब्रमानाथ वर्ष्मााभाषात	(a)	31%.
,, কালীকিকর সিং	&	2.4.
,, কাশীনাথ শৰ্মা	ছ্লুচেরা (কাছাড়)	21%
,, সিদ্ধেশ্বর চট্টোপাধ্যার	শ্রামনগ্র ·	21%.
,, ८ शाविन हेळ मूर्यां भाषा	-	>)
,, রাখাল দাস সেন	<u> </u>	37
,, শরচচক্ররার	3	ذر
,, পার্ক গীচরণ গুপ্ত	3	31
,, বঙ্বিহারী চট্টোপাধাায়	4	21
,, জানকীনাথ বন্যোপাধ্যা		31
,, भीननाथ (ठोधूबी	3	>>
,, ছ্র্গানারারণ মজুম্দার	A	31
,, नाधूनान बाब	a	37
,, উমেশ্চন্দ্র সাক্রাল	ঠ	37 .
,, बाथान नाम हरहे। शाधान	্জামালপুর জামালপুর	>>
,, হরিচরণ কল	*	>>
,, बाभवदान स्मी	• • • • • • • • • • • • • • • • • • • •	37
स बाधिका श्राम वस	3	١, د

विद्यापन ।

भारतेन्दु।

जिस में काळ, णाटक, रसायन, जीति, शिला, लगी, धर्माशास्त्र इत्यादि निषय पुस्तकाकार में प्रकाशित इत्या करेंगे, प्रकाशारका वसन्तपञ्च-मीसे। वार्षिक पश्चिम मूल्य २) कोगी। जिसकी पूर्वोक्त प्रका ग्राहक कोना कोती निम्न लिखिन व्यक्तिकी लिखें।

> पं॰ व्यालाद्य गोखामी। रईस, मधुस्रदन लेन, लाशीर।

क्ततज्ञतापूर्वक ४ घ वर्षका मूख्यप्राप्तिस्तीकार।

चीयुक्त रा	व राधानोदिन्द राय बाइव	वहादुर	दिगाजपुर	1=
चीमद्रामु	द्याद्यनाच भट्टाचार्च,	कास	किसा	1 :=
,,	रामदास सेन,	वङ्	रम्पुर	*1=
,,	ख्यामावरच भट्टाचार्ख,		٠,	₹ =
. ,,	मीरचन्द्र राय,	भाग	जपुर	11=
,,	उमेश्रक्ट्र राव,		•	1=
,,	काशीनाच चहुीयाध्याय,	उ प	मी	•1=
,,	क्षमःरनाव भट्टाचार्यः,	1	ाज ा	₹!=
,,	मोबोकपन्द्र धर,	•	ीइड्ड	₹1=
,,	राधामोविन्द् पास		,,	# '==
,,	राजिक्योर खास, (हिः व		नवा	₹1=
**	म्यामसदाम चन्नवसी, विय	ा, विएस.	सकेर	•)
**	साबीपसम् स्वोपाध्याय,	_	ीष्ट	1
••		(मध्यमहे	4)	11=
श्रीपविष्	रामनाच विद्याभूषच,	काव	मा ढ	1 ,=
श्रीमहाबु	क्रेबागवस्त्र विष्	मविरा		i im.
,,	दीनशस्त्र नक्षीपाध्याव,	वां	कीपुर	11-
2.9	रमानाच बन्द्योपाध्यायः		,	1 =
,,	कावीकिहर विं,		••	11=
79	_	इनुवेरा (नकाड़)	1/=
,,	निवेत्रर वहीपाध्याव.	म्द्राभ		5/=
,,	गोविन्द्चन्द्र सखोपाध्याय,	1	इक्रोर	1)
,,	राखाबराच सेन,		99 i	3)
٠,	गरज्ञस् राय,		••	1)
99	पार्वतीषरण ग्रुप्त,		**	1)
**	वं क्विकारि चट्टीपाध्याय,		,,	り
"	कानकीमाथ बन्द्योपाध्यार	7,	,,	りりり
59	दीननाच चौभुरी		77	1)
29	हुर्गानारायच मनुमदार,		79	1)
,,	चापुताच राव,		* 1	り
"	एमेगचम्द्र सामाव,		,,	1)
,,	राखाखदाम् चट्टोपाध्यात्र,	वामा	च गुर	1)
,	श्रीत्वरण नस्	नाम	ा ड पुर	1)
,, ,	रामदबास नन्दी,	,	,	りりりりりりり
,;	राधिकामसार् यस,	,	,	1)

196	। अगम्	94	<u>ح</u>	a district		
क्षेत्रचाव देवनान हक शतनात् ।	का हा तथ्द	>\	श्रीमद्दानु	क्रिनाशकम् इत्तरार,	जामा ब पुर	1)
,, निवादन हक्क त्याय	٨	3/	,,	निवारणचन्द्र योव,	••	ń
., গোপীনাথ রার	3	رد	,, .	. गोवोनाथ राय,	,,	ij
., নীলাম্বর চট্টোপাধার	@ &	3/	,,	नी बाब्बर चही याध्याय	••	i)
় দিগন্বর চট্টোপাধারে ় বিষ্ণুচক্ত ভট্টাচার্যা	. .	3/	••	दिगम्बर पट्टीपाध्याय.) •	ij
., त्रमण्डल सङ्घ	<u>a</u>	3/	••	विचावस् अष्टावार्खः	,,	()
., कानीशन मञ्जूमनात	. 3	3/	٠,	रमचयम् दस	••	•
,, আংশরচজ্ঞাবস্থ	ক্র	3	,,	काछीपद मजुमदार,	••	ij
wastwate statelerin	\$	٠,	· .	काधर चन्द्र वसु.	••	ij
ু কৈলাশ চন্দ্ৰ চক্ৰবৰ্তী	8	÷,	,,	अतदामनाद बहीपाध्यास	, ,,	i).
भावमाध्यताम तिःह	<u>.</u>	>> -/	9.	कैलागचन्द्र चन्नवसी.	,,	1)
	5		,,	मारदावसाद सिंह,	,,	1)
, রাজক্ষা ভাগ		3 2	,,	राजकणा गुप्त.	,,	1)
্. নবীন চক্ত পত্ত		>>	٠,	नदीनचन्द्र दत्त,	0	•)
তৃতীয় বর্ষের বক্রী স্	মূল্য প্ৰাপ্তি স্বীৰ	গ্র ।	2	य वर्षका वक्तेया मूल्यः	प्राप्तिस्वीकाः	र ∤
শ্ৰীমন্বাৰু কেদার নাথ দেন	কামালপু র	` >>	श्रीमहाबु	केदारभाष सेन,	कामान् युर्	!)
., পঞ্চানন বরাট	ক্র	3,	,,	पश्चानन बराड,	,,,	り
., विश्वतीनांन वस्मानांशांद	3	, رد	,,	विद्यारिकास बन्द्योपाध्याः	य,	り
, निवादन हत्य छंडे। हार्गा	3	١,	••	निधारणाचन्द्र भट्टाचार्थः	. ,	1)
,, চুলভি চকুমজুমদার	ঠ	2,		दुर्कभवन्द्र मञ्जमदार,	,,	1)
, রাসবিহারি ভট্টাচার্যা	भू (अन्त	•>	,,	रामविकारि महाचार्ख,	सङ्गर	り
., ভগবভীচরণ ঘোষ	ঠ	3,		भगवती बरख चीच,	**	9
प्राचक्क निर्माणी	3	> ,	٠.	दयानकषा नियोगी,	••	り
., ८ छालानाथ (स. १३४०)	ग्रवर्ष । 🔄	9	••	भोखानाय है, (३ ट	व वी श्य वर्ष)	り
				विदेशके एजएट स	. 	
বিদেশীয় এত্ত	किंगत्नत्र नाम।		-2		1411 41141	
दीवृक्त बाव भूनिहक्त मृत्थाभागाव		वाके भूत।	चायुक्त व	ाबृ पूर्णचन्द्र संखोपाध्याय,		वांकोपुर।
., ,, यामवस्य वर्गांशां	भाष,	মতিহারী।	**	,, रादश्यम् यन्धोपाध्य	ाय,	मतिकारी ।
,, ,, জগৰস্কু সেন,		गारहात् ।	**	,, जगहन्धु सेन		साहोर।
,, ,, शूर्वहन्त्र वरनगानाम	ия,	রামপুরহাট।	••	पृणंशस्त्र बन्द्योगाध्याय	•	ामपुर का ट ।
, ,, ইচ্ছনারায়ণ চক্রব			,.	रन्द्रनारायय चन्नवर्ती		
., ., বিহারিলাল রায়,		ভাষালপুর।	••	,, विद्यारिकाल राय,		त्रामाचपुर।
,, ,, রমেশচন্দ্রমেন,		<u>₹</u>	,,	,, रमेधचन्द्र सेन,		जामानपुर ।
,, ,, উপেক্সনাথ মুখোপ	181 18	9	٠,	,, ७पेन्द्रनाच संस्थीपाध्य		नामासपुर ।
,, ,, अशिकामाथ दशका ,, ,, अशिकामाथ दशका		_	,,	,, राधिकानाच गोसासी		विद्याम् ।
•) ।। अस्तिकाचि (सिवी		কলিগ্ৰাম।	खप	रोखिसित एकेस्ड महोद	याका पास त	तत् स्वानवी

এই পত্রিকা প্রতি পূর্ণিমাতে মুক্তের আর্যাধর্ম প্রচারিণী সভার উৎসাহে প্রকাশিত হইয়া থাকে।

শ্রীশীকৃষ্ণপ্রদন্ন দেন।

উপরে ক এছেট মংহাদয়গণকে ওত্তংস্থানীর প্রাহক মহাশর

भग भूगाति मान कहित्त, आभि श्रीश हरेव।

गुरुव, वाधाधना-)

প্রচারিণী সভা

ह्वा यह पत्र हर पृथिमा से छक्तर कार्यधर्माप्रवारियों समावि उत्पाहरी प्रकाशित होता है।

यीयील पापसम सेन

· सम्पादक ।

याइन महाययगण मृत्यादि दें ती में पाजका।

सकेर बार्यधर्भ-

प्रचारिकी सभा।

এক এব "হৃতদ্ধশ্মে। নিধনেহপ্যসুযাতি যঃ শরীরেণ সমন্নাশং সর্ক্যস্ততু গচ্ছতি॥" "एक एव सुक्का निधनेऽप्यत्रयाति य:। शरीरेण समनार्थं सर्वमन्यसु गक्कति॥"

৪র্থ ভাগ।) শকাব্দাঃ ১৮০৩। ৪৯ **হইতে** ৫৪সংখ্যা । দুর্গুরিক ক্রিক ক্রিক বিদ্যা

8र्थ भाग। } यकाब्द (९८०३। 8र्थ पृष्ठ संख्या। ेकार्त्तिक से चैत्र-पूर्णिमा।

পরমার্থ সার।

(পূর্ব্ব প্রকাশিতের পর।)

সর্ব্বাকারো ভগবামুপাস্ততে যেন যেন ভাবেন। তং তং ভাবং ভূম্বা চিস্তামণিবৎ সমভ্যেতি॥ ৬৭॥

ভগবান সর্বরূপময়, মানব তাঁহাকে যে ভাবে চিন্তা ও উপাদনা করেন, তিনি চিন্তামণি প্রস্তরের স্থায় দেইরূপ ধারণ করিয়াই উপাদকের মনোবাঞ্চা পূর্ণ করিয়া থাকেন।

ছল্ল ভিন্তামণি প্রস্তরের এইরূপ স্বাভাবিক গুণ আছে, যে দর্শক তাহাকে একদৃষ্টিতে লক্ষ্য করিয়া যাদৃশ আকার মনোমধ্যে চিন্তা করিবে, সংকল্পন্ত চক্ষুর্জ্যোতি সহযোগে চিন্তামণিতে সংযুক্ত হইবামাত্র মণি দ্রন্তার সংকল্লিতাকার ধারণ করিয়া থাকে। জগতে যত কিছু পদার্থ দৃষ্ট হয়, সমস্তই ভগবৎ সন্থাময়, তাঁহার অন্তিত্ব শৃত্য হইলে কোন বস্তুরই বিদ্যমানতা থাকিতে পারে না, স্তুরাং তিনিই বিবিধরূপে বিদ্যমান থাকিরা বিষের বিচিত্রতা সম্পাদন করিতেছেন। জাক্ষ্মীর

परमार्थ सार।

(पूर्व प्रकाशितके चाने) सर्व्याकारी भगवासुपास्यते येन येन भावेन।

तं तं भावं भूत्वा चिन्तामणिवत् समस्येति ॥६ ७॥ भगवान सर्वेह्रपमय हैं। मनुष्य उनको जिम

किसी भावसे चिन्ता भी उपासना क्यों न करें, वे चिन्तामिक पत्थरके समान उसी कर धारक कर उपासक की सनस्कासना पूर्ण किये करते हैं।

दुर्त्तभ चिन्तामणि पत्थरका ऐसा एक खाभा-विक गुण है, जो देखनेहाराने उसको इत्तिक्त होकर देखते समय जिस भान्तिक बाकार मन भें चिन्ता करेगी, सङ्कल्प स्त्रल खालके ज्योति करके चिन्तामणि में मिलते ही मणिने संकल्पातुक्तप हुए घर लेता है। जगत में जो कुछ देख पड़ता है, समस ही भगवत् की सलासे पूर्ण है। उनके रहे विना किसी क्यु की विद्यमानता उहर नहीं सजी है। सुतरां वेही विविध्वपने भासित होकर विख्वी विचित्रता सम्मादन कर रहे है। जाञ्चवी

জল যেমন মনুষ্য কর্তৃক কুল্কে প্রবিষ্ট ছইয়া কুম্ভাকার ধারণ পূর্বক পানকর্তার শীতনতা ও পবিত্রতা বিধান করে, ভগবান্ও সাধকগণের ভাবরূপ কুস্তের সাদৃষ্ঠ প্রাপ্ত হইয়া উপাসককে পরিভৃপ্ত, পবিত্র ও চরিতার্থ করিয়া থাকেন। প্রেম ও নির্মাল ভাবপূর্ণ নিগৃঢ় চিস্তাই ভ্গবৎ পদলাভের হেতু।

নারায়ণমাত্মানং জাত্ম দর্গস্থিতি প্রলয় হেতুম | শৰ্বজ্ঞঃ সৰ্ব্বভূতঃ শৰ্বঃ সৰ্ব্বেশ্বরো ভবতি ॥৬৮॥

জীব সৃষ্টি, স্থিতি ও প্রলয়কর্তা নারায়ণকে আত্ম স্বরূপ বিদিত হইয়া তম্ময় হইয়া গেলে ঠাঁহার দর্বজ্ঞতা ও দর্বভূত স্বরূপ বুদ্ধির উদয় হয় এবং তিনি সর্কেশ্বর হইয়া বিরাজ করিতে থাকেন।

छेन्म जगाय ভाব প্রাপ্ত इहेरल জीবের জীবত্ব শংজ্ঞা বিদূরিত হইয়া ভ্রমর কীট সদৃশ **ঈ**শ্বরত্ব প্রাপ্তি হইয়া থাকে।

আত্মজ্ঞস্তরতি শুচং যশ্মাদ্বিদান্নবিভেতি কৃতশ্চিৎ। য়ত্যোরপি মরণভয়ং ভবত্যতাৎ কুতস্তস্ত ॥ ৬৯॥

গাঁহাকে দেখিলে জাবের কোন ভয়ের সঞ্চার হয় না, সেই আত্মজ্ঞ বিদ্বান মহাপুরুষ কখনও শোচনীয়াবস্থাগ্রস্ত হয়েন না, এমন কি তিনি মহা বীভৎসমূর্ত্তি মৃত্যুকেও ভয় করেন না।

আত্ম। অভয়ম্বরূপ, যিনি নির্স্তর তাঁহার ধ্যান নিরত, তিনিও অভয় ভাব লাভ করেন, স্কুতরাং তাঁহার পবিত্র প্রকৃতিতে ভয় ভাব অবস্থান করিতে পারে না, এই জন্মই ঈদৃশ মহা সাধুকে দেখিয়া কাহারও ভরের সঞার হয় না। যাঁহাকে দেখি-লেই ভদতার স্বরণ হয়, তিনিই ভদ্র, যাঁহাকে দেখিলেই অদৎকার্য্যের ভানোদয় হয় তিনিই অসাধু, যাঁহাকে দেখিলেই ভগবানের প্রতি ভক্তি হয় ও তৎপদ স্মৃতিপথে আরুঢ় হয় তিনিই ভক্ত ও সাধু। এইরূপ যাহাকে দেখিলেই জীবের ভয়োক্রেক रत ििन निक्तते मगरत जत्र शाख र्रायन। ক্ষর্দ্ধি বর্ষাতক বন্ধনমোকৈবিবিভিন্নতং নিত্যং। পরমার্গ তর্মেকংছলোহন্যভদনৃতং সর্বাম্ ॥ ৭০ ॥

যে প্রমার্থ তত্ত্ব করে ও উদয় রহিত, বদ্ধ ও ঘাতক শ্যা এবং বন্ধন ও মৃক্তি বিবর্জিত অর্থাৎ নিত্য এক রস বর্তমান তাহাই এক্মাত্র সত্য অপর ममखरे निथा।

के जल यदि कोइ कुछाने धर रखेती वह जल उस कुनाने चानार धारण कर पीनेवालाको शीतल भी पवित्र कर देता है, अगवान भी साधकीके भावकः प कुकाके साहस्य पाकर उपासकको परितास, पवित भी चरितार्थ किये करते हैं। निर्मात भावसे पूर्ण निगृह चिन्तन ही भगवानके परयालाभका हेतु है।

नारायग्रमातानं जाता सर्गस्थिति प्रजयकेत्स् सब्देशः सब्देभूतः सब्देः सब्देखरो अवति ॥ ६८॥

जन जीन अपनेको स्टि, स्थिति, संहार करने इरारे जो नारायसा, तन्त्रय कर जानले ते तव उस में सर्वेत्रता शक्ति, ची मैं सर्वभूतके स्वरूप इं, इस भान्ति बुद्धि उदय होती है सी वे सळेखर वन-कर विराज करते रहते है।

इस भान्ति तनाय भाव सिलनेपर जीवको "जीव" दूस संज्ञाके बदले स्त्रमर की हाके सष्टश र्षात्व भिन जाता है।

चात्म तस्ति ग्रुचं यसाहिहान विभेति कुतिवित्। चत्योरिप मर्गाभयं भवत्यन्यत् कुतसस्य ॥ ६८ ॥

जिनको देखने पर जीवका भय नहीं होता, वह चामत महापुर्व कमी घोक दुर्दशाकी नहीं प्राप्त कोते हैं, अधिक न्या, वे सहावीभत्स सूर्त्ति चलुको भी नहीं डरते हैं।

चाला अभयख्रूप हैं, जो निरन्तर उनके ध्यान में लगे रहते हैं, वे भी अभयपद बाभ करते, सुतरां उनकी पवित प्रकृति में भवका भाव उद्दर नहीं सक्ता है, दसी लिये ऐसे महा साधुकी देख कर किसीका भय नहीं होता है। जिनको देखते ही भद्रताका सारण भोता है, वही भद्र हैं, जिनको देखते ही दुष्कमाना भाव चाजाय, वही ससाघु, जिनको देखते की भगवत् पर मिता वढ़े और उनके चरण सारण कोते रहे वही अक्त भी साधु है, उसी रीति जिनकी देखते ही जीवका भय हो उनने निच्य की किसी समय में महा भयको प्राप्त

चयरित्रवद्यातक वन्धनमोत्ते विविधितं नित्यस् । परमार्थतत्वमेकं ह्यातोऽन्यत्तद्वतं सर्वेम् ॥ ७० ॥

जिसके चय भी उदय नहीं, वन्धन भी मोच नहीं, वह भी घातक नहीं भर्थात् नित्य एक एस वर्त्तमान परमार्थ तत्त्व ही परम सत्य है, इतर समसा की शिष्या है।

এবস্প্রকৃতি পুরুষবিজ্ঞায় নিরস্ত কল্পনা জালঃ। আত্মারামঃ প্রশমঃ সমান্থিতঃ কেবলো ভবতি ।৭১॥ এই প্রকারে মায়া ও ঈশরকে বিদিত হইলে কল্পনাজাল বিদূরিত হইয়া যায় এবং জীব আত্মা-বাম স্বরূপ হইয়া শান্তি লাভ পূর্বক কৈবল্যাবস্থা প্রাপ্ত হয়।

ধর্মপ্রচারকের অনু গ্রাহক গ্রাহক गर्शानसम्बनीत निक्षे मम्भानत्कत्र नित्वनन ।

সনাতন ধর্মারক্ষক ভগবানের কুপায় ধর্মপ্রচারক আপনাদিগের সাধু সহায়তার শীতল ছায়ায় পরি-বৰ্দ্ধিত হইয়া ও স্তস্থ শরীরে জীবিত থাকিয়া চারি বংসর কাল ভারতের দিসিগত্তে বিচরণপূর্ব্বক নিজ কর্ত্তব্য সাধনে যথাসাধ্য যত্ন করিয়াছেন। আপনারা শিশুবেশধারী স্থবির 'ধর্মপ্রচারক'' কে যে যথোচিত সমাদর ও স্নেহ দৃষ্টি করিয়া ভাঁহার সহাস্ভৃতিও কল্যাণ কামনা করিয়া আসিয়াছেন, এজন্য আমরা আপনাদিগের নিকট নিতান্ত কৃতজ্ঞ আছি। আপনাদিগের সকলের সহিত আমাদিগের চাকুষ দাক্ষাৎ না থাকিলেও, আপনাদিগের সাধ্ ভাব, সহাদয়তা, ধর্মামুরাগ আদির অমুরোধে আপনারা আমাদিগের কার্যক্ষেত্রে অভীব স্থপরি-চিত। আমরা এক্ষণে আপনাদিগকে প্রমান্ত্রীয় মনে করিয়া থাকি। ভগবান আমাদিগকে আপনা-দিগের অনুকম্পা সূত্রে ভারতের দেবার চির দিন षावक तांथ्न।

विविध ८१ष्ट्र निवसन वर् पिन इरेट धर्म-প্রচারকের নিয়মিত প্রকাশে কিছু অতিরিক্ত বিলম্ব হইয়া আসিতে ছ। বাস্তবিকও আশ্বিন মাদের পত্র काञ्चन गार्म अकानिड इटेल अका क, शाहक, ও গ্রাহক আদি সকলেরই ননে ধর্মপ্রচারককে নিতান্ত অলম ও অবসম বলিয়া বোধ হয়। এই কোভোপশনের জন্ম আমরা অনকোপার হইয়া পঞ্চম বর্ণের প্রারম্ভ কার্ত্তিক হইতে ফ জ্ঞান পর্যান্তের পত্র বিভিন্নকারে প্রকাশ করিলাম না। সংখ্যা পুরণার্থ এই চৈত্র মাদের পত্রই এতশাসষ্টকের পত विनया পরিকলিত হইল। এবং এবার ইইতে एक्स्रकृतिपुर्विष्यशाय निर्श कल्पनाजाल:। षातारामः प्रथमः समास्थितः केवसो भवति ॥७१॥ इस रोतिसे माया ई खरकी विदित दोजाने पर बल्पनावाल छुट जाते हैं श्री जीव शाला-रामक्प वनकर शान्तिकाभ पूर्वक कैवल्य गतिको माप्त कोता है। येष चारी।

वर्भप्रचारकके चनुग्राष्ट्रकग्राष्ट्रक महोदयोंके निकट सम्पादकका निवेदन।

सनातन धर्मारञ्चक श्रीभगवानकी क्यासे धर्मा प्रचारक आपलोगों की साधु सहायता की सुग्री-तल काया में परिविद्धित क्षोकर भी श्रानन्दयुक्त शरीर में जीवित रहकर चार वर्ष भारतवर्ष की दिग्दिगना में विचरते फिरते इहए निज कर्नाव्य साधन में साध्यानुसार यत किये। श्रापलीग वाल-कके भेग लियेडए एड धर्मा प्रचारकको जो यथो-चित समादर भी खेडहिंड कर उनकी संदानुभृति श्री कल्याण कामना कर चाये, एतदर्थ इस चाप सनके निकट निताना सतज्ञ रहे हैं। यदिच चाप लोगोंके सबसे इसारा चाच्य साजात् महीं, तथापि चाप सनके साधुमान, स्मृहयता, धन्नांतुरान चादिके चनुरोधने चाप सव इसारे कार्यक्रिय में चतीव सुपरिचित है। परमास्त्रीय कर मानते हैं। भगवान भारतके सेशर्थ पाप लोगोंको सपास्त्र में इसे चिर्हिन या ग्रह रखें।

विविध हेतु करके अनेक दिनमे धर्मप्रचारकके नियम पूर्वक प्रकाश दोने में थोड़ा बक्कत विसम्ब काता श्राया। वासाव में यदि श्राधिन सासका पत फाल्युन मास में प्रकाश इहए तो प्रकाशक. पाठक भीर ग्राप्टक भादि सन किसी के सनमें यही भाषित होता है जो धन्नाप्रचारक निषट प्रजास खौर अवसन को रका है। इस खोभ की शान्तिके लिये चनन्योपाय दोकर पद्मभ वर्षके प्रारक्षकाल का तिकसे लेकर फास्स्न पर्यन्तका पत भिन्न भिन्न करके प्रकास नहीं किया गया। संख्या पुरी कर-नेके अर्थ इस चैव मासके पत्रहीको इन कः मास के पत्र करके कल्पना करी गई चौर इस वेरसे নিয়মিত সময়ে যথাজনে পত্র প্রকাশিত হইতে থাকিবে। গ্রাহক ইচ্ছা করিলে পঞ্চম বর্ষের মূল্য প্রেরণ কালে পাঁচ সংখ্যার মূল্য ন্যুন পাঠাইতে পারিবেন (অর্থাৎ বিদেশীয় ১ম প্রেণার গ্রাহকগণ ১৮৫)১০, ২য় প্রেণার ১৮০, ২য় প্রেণার ১৮০, ২য় প্রেণার ১৮০, ২য় প্রেণার ১৮০ গ্রহ প্রেণার ৯৮০ গ্রহ প্রেণার ৯৮০ গ্রহ প্রেণার ৯৮০ গ্রহ প্রেরণ করিবেন, প্রাহাম্য বিবেচ্নায় পুর্ব মূল্য প্রেরণ করিবেন, প্রামরা অত্যীব কৃত্ত্বতা সহ তত্তাবং গ্রহণ করিয়া তাঁহাদিগকে ধ্যুবাদ প্রদান করিব ও চির-দিন স্মরণ রাখিব।

অমুগ্রাহক গ্রাহকগণ ধর্মপ্রচারকের পঞ্চম বর্ষীয় অগ্রিম মূল্যাদি শীঘ্র প্রেরণ পূর্বক ধর্ম-প্রচার কার্য্যের সহায়তা করিয়া আমাদিগকে কৃত-জ্বতা বন্ধ করুন।

আর্য্যশাস্ত্র বিজ্ঞান।

(পূর্ব্ধ প্রকাশিতের পর।)

এত হুভুরবিধ ছন্দের উদাহরণ যথ।—— মানবাদি যে স্থাভাবিক বাক্য প্রয়োগ করে

ভাহাই স্থভাবতন্ত্র ছন্দের উদাহরণ স্থল। কর, কোন ব্যক্তি "রাম" এই শব্দ করিল। ব্যক্তির পুতের নাম রাম, শ্বয়ংও রামভক্ত, काहात्र श्वात छेन्य रहेरल ८य "ताम,-नातायण" প্রভৃতি শক্ষের উচ্চারণ করিয়া থাকে, সকলে জ্ঞাত আছেন। এইকণ শ্রোতা উল্লিখিত ''রামু" শব্দের ছন্দোব্যতিরেকে কোন্ তাৎপর্য্য গ্রহণ ক্রিবে ? বক্তা কি আহ্বান করিল, কিম্বা ভ্ক্তি প্রকাশ করিল, না স্বাভাবিক রাম শব্দই করিল ? বক্তা তাহার পুত্রকে যথন সম্বোধন করে তথন্ত রামশব্দের যেরূপ আকৃতি, ভগবদ্-ভাবে যথন ভগবান্কে ডাকে তথনও তজ্ঞপ, আবার দ্বণাকালীনও সেই শব্দ, শোক প্রকাশ কানীন্ও তদ্ধপ, স্বাভাবিক উচ্চারণেও তাহাই। **बहुकुन** टकरल माज ছम्म्यत है जत विरमसह ল্লোতার ভাব গ্রহ হইয়া থাকে, নতুবা আর উপায় নাই। বকুারও ভত্তাব প্রকাশ করিতে ইচ্ছা হ্টুলে তত্তজ্ঞান আপন হইতেই আবিভাব पत नियमित समय पर वद्याक्रम प्रकाधित चीता रहेगा पद्यम वर्षका मूल्य भेजनेके समय ग्राइक महोदय चाहे तो पांच संख्याकी मूल्य न्यूनकर भेज सकते है (प्रकांत् विदेशी श्म खेणीके ग्राइक-गण्शाह)॥, त्य खेणीके शही और त्य खेणीके ॥) और खानीय प्रथम त्रेणीके १॥) त्य त्रेणीके १८) घीर त्य लेणीके ॥)॥ भेजो की को सर्व सहत्य महात्मा धर्मा प्रचारकके साहाय्य की रीति पर पूर्ण मील भेजेंगे, इस खतीव हातज्ञता सहित जतना द्रव्य लेकर उन्होंको धन्यवाद देंगे घी चिरदिनं सारण राखेंगे।

श्रुत्राइक ग्राइकगण प्रम वर्षका श्राम मूल्य धर्मा प्रचारकके शीव भेजकर धर्माप्रचार कार्यकी सङ्ख्या कर इसकी क्षतज्ञतावज्ञ करें।

श्रार्थ्य शास्त-विज्ञान।

(पूर्व प्रकाशितके काते)

दन दो प्रकार छन्दके उदाहरका जैसा,

मसुष्यगण जो खाभाविक कथन किये करते हैं, सो ही स्वभावतन्त्र छन्दका उदाइर ग्रास्थन हैं। मानिये कोइ पुरुषने "राम" ऐसा ग्रव्ह किया। इसके पुत्रका नाम है "राम", यह खयं भी राम भत है, किसी वस्तुपर किसीकी प्रशाका उदय होनेसे भी "राम" "नारायण" चादि प्रव्ह का उच्चारण किया करता है यह भी भ्रमगट नहीं। अव छन्द व्यतिरिक्ष श्रोता ने उस राम ग्रब्दका कौन सातात्पर्यं ग्रहण करेगा? वक्ता पुत्रको पुकारा वा भिक्त देखाया च चवा स्वाभाविक "राम" ग्रब्दका उच्चारसा किया ? विका अब चर्छने पुत्रको पुकरता है, तव "राम" प्रब्दका जिस भान्तिक्प है, भित करके जब भगवानको सुखोधन करता है, तव भी वैसा की है; छगा वा शोक प्रकाश काल में भी वैसा की शब्द, स्वाभाविक उच्चारण काल में भी वैसा भी। इस समय केवल छन्द:के इतर विशेष की करके त्रीताने भावसक करता है, अन्यया उपाय नहीं। वक्ताकी भी तत्ताव प्रगट करने की इच्छा डोनेपर तत्तच्छन्दः आप की काप काविभूत कोते हैं। समस्त अवकी

পড়ে। এই প্রকার সমস্ত শব্দেই জানি-্ব। সর্বাদা ব্যবহৃত বাক্সমূহে যে এই সভাব-তন্ত্র ছন্দঃ অভিহিত হইল, ইহার যদিচ কাল বিপ-র্যায়বশতঃ ছন্দো বলিয়াই সহজে প্রতীতি হয় না এবং ছন্দ: শাস্ত্র দ্বারাও প্রতিপাদন নাই, তথাপি **এই इन्मरे जा**नि ७ निथिल इत्मत वीज अत्तर्भ, ইহা হইতেই সমস্ত প্রকার ছন্দের উৎপত্তি হই-য়াছে, এবং ইহা ছন্দের লক্ষণকে অতিক্রম করে বক্তমনোগত ভাবের সহিত মিলিত বাক্যের বিভক্তি বা বিভাগ বা ভগী ক্রমই ছন্দের প্রকৃত লক্ষণ, স্থতরাং কোন বাক্যই তাহার বির-ছিত ছইতে পারে না। যানবাদি শরীর যেরূপ ভঙ্গীক্রম উল্পেন করিয়া সভাবান্ হইতে পারে না, স্বীয় অবয়ব সংস্থানের ভঙ্গীক্রম বিশিষ্টই হইয়া থাকে, বাক্যও তাদৃশ। বাক্যও স্বীয় অবয়বের ভঙ্গীক্রম বিশিকট হইয়া থাকে। ইহাতে আর সন্দেহ নাই। অতএব স্বভাবতন্ত্র ছন্দঃ আদে ব্যাখ্যাত হইল।

উক্তবিধ বাক্য ভঙ্গীক্রম নানাবিধ, স্থতরাং ছম্মণ্ড নানাবিধ। বক্তৃমনোগত ভাবের আবার নানারূপত্ব নিবন্ধন ভঙ্গীক্রমের নানা ভাব। তাহাতে সাধারণতঃ স্বভাবতন্ত্র ছম্মণ দ্বিবিধ। অপ্লুত সংজ্ঞী,২য় প্লুত সংজ্ঞী। সাধারণ বাক্যে যে ছম্মণ উৎপন্ন হয় তাহাকে অপ্লুত সংজ্ঞী, আর ক্রম্নাদিতে যে ছম্মণ উদ্ভুত হয় তাহাকে প্লুত সংজ্ঞী বলা যায়।

ক্ৰমশ:

সনাতন আর্য্যধর্মের পুনৰুত্তেজনা।

বিশ্ববিখ্যাত আর্য্য মহাজাদিগের পরম পবিত্র তার্থ গয়াক্ষেত্রে সনাতন আর্য্যধর্মের পুনঃ প্রচারার্থ ও গয়া নিবাদী আর্য্য সন্তানগণের হৃদয়ে আর্য্য ভাবের পুনক্তভেজনা করিবার নিমিত্ত ভারতবর্ষীয় আর্য্যধর্মপ্রচারিণী সভার সম্পাদক ও আর্য্য ধর্ম প্রচারক শ্রীমান কুমার শ্রীকৃষ্ণ প্রসন্ধ সেন মহা-শয় সম্প্রতি গরাধামে শুভাগমন করিয়াছিলেন। উক্ত মহাত্মার শুভাগমন সংবাদ ইতিপ্রেই প্রচারিত ইইয়াছিল। ১৮ই পৌষ রবিবার, দিবা ১০ ঘটিকার সময় জিনি জাক্র ব্রেলগুরে টেশনে में यही रीति जानना। सर्वता व्यवद्वत कथन समुद्र में जो खभावतन्त्र कन्द धारीप कियागया, यह यदिष काल विपर्यय करके सड़ज में छन्द दोकरके नहीं प्रतीति दोती है, श्री छन्द शासन करके भी प्रमाणीमूत नहीं, तथापि यही कन्द चादि औ निखिल छन्दना मृल है। इसीसे सव भान्ति छन्दको उत्पत्ति है भौ छन्दका जो सज्ज्ञ्या है, उसको भी यह भतिकंस न किया। वक्ताके मनोगत भावके सन्ति सिली इर्द वचनकी विश्रक्ति वाविभागवा भङ्गीकम ही कन्दका प्रकृत बच्चण है। सुतरां कोई वाका की उससे रिवत नही सका है। मानव चादि ग्रदीर जैसा अङ्गीक्रमको सङ्ग करके नहीं उद्दर सक्ता है, नित्र अवयव संस्थानके भक्कीक्रमयुक्त की कोता है, वाका भी उस रीतिकी है। वाका भी निज अवयवके असी-ममने चतुसार की होती है। इस में कुछ सन्देक नहीं। अतएव खभावतन्त्र छन्टको इस रोति

इस मान्ति वाक्यकी अक्षी नानाविध है सुतरां कन्द भी नाना भान्ति के वक्ता के सनीगत भाव भी नानाक प है, तदब भक्षी कम भी नाना भावयुक्त हैं। उससे साधारणतन्त्र कन्द द्विधि है। १म, प्रज्ञत संज्ञी। १य, जुतसंज्ञी। साधारण वाक्य करके जो कन्द उत्पन्न होता, उसको प्रज्ञत संज्ञी घी रोदन चादि में जो कन्द उत्पन्न होता है उसको ज्ञात संज्ञी कहता है।

येष चागे।

सनातन चार्य्यधर्म की पुनक्तेजना।

जगत् प्रसिद्ध मार्थ्य महालाघों के परस पितत तीर्य गयाचात में भारतवर्षीय आर्थ्य घर्मा सभाके कार्यसम्पादक घी घार्यधर्मा प्रचारक श्रीसान् कुमार श्रीक्षणाप्रस्य सेन जीने थोड़े दिन व्यतीत इत्ये, गयाधास में सनातन घार्यधर्मा के पुनर्वार प्रचाराध घी गयावासी धार्व्य सन्तानों के इत्य में घार्य भावतो फिर उस्ताने के सिये श्राभागसन किया था। उत्त सहालाके श्रुभागसनके समाचार पित्र होसे यहां प्रसिद्ध इत्यी। पौषस्ती १९की एक्शिय विद्यार वेद्या १० वर्षके समय गयाके देखने

উপন্থিত হয়েন। টেশন হইতে তাঁহাকে অভ্য-র্ধনা পূর্ব্বক আনয়নার্থ অত্তম্ব উদারচেতা সহুৎসাহী সদর আলা প্রীমমারু মাতাদীন, সহদামশীল ও কার্য্যকুশল ভেপুটা মাজিষ্টেট শ্রীমদাবু রামান্ত্র-গ্রহ নারায়ণ, সাধুহৃদয় ও সত্যাত্মসন্ধিৎস্থ গবর্ণ-মেণ্ট উকীল শ্রীমন্বারু ভূপদেন দিং, শান্তপ্রকৃতি ও আর্য্যধর্মানুরাগী এমিদাবু ইন্দ্রনারায়ণ চক্রবর্ত্তী **এম্, এ,** विधन, श्रामिट्टि विशे महाम श्राम **এমিছাবু দাছলাল কুটা, প**বিত্রচিত্ত এমিছাবু অঘোরনাথ পাল মহাশয় এবং অন্যান্য অনেক গুলি ম্বানীয় সন্ত্ৰান্ত মহাত্মা একত্ৰিত হইয়া অগ্ৰেই তথায় প্রস্তুত ছিলেন। তিনি শক্ট হইতে অব-তরণ করিলে এতমহাতামগুলী দারা সম্মান সহ গৃহীত ও সমাদর পূর্বাক বাদা বাটীতে আনীত रहेरान । स्रोनीय ভদ্রগণের সহিত সদালাপ, ধর্মদম্বন্ধীয় আলোচনা আদি করিতে করিতে দে দিন অতিবাহিত হ'ইয়া গেল।

সোমবার।

অপরাহ্ন বেলা ৩ টার সময় অত্তন্থ রাজকীয় বিদ্যালয়ে বাগ্মী মহোদয় 'প্রকৃত উন্নতি সাধন" विषशिणी अकी ऋषीर्घ वाठनिक वकुछा करतन। সভাষ্লে অন্যন ৩০০ স্শিক্তি ভব্ত লোক উপস্থিত ছিলেন। আর্ঘ্যদিগের অদাধারণ সর্ব্বাঙ্গীন স্থন্দর উন্নতি এবং আমাদিগের বর্ত্তমান যৎপরো-নাস্তি অবনতি ও চুর্গতি বিশদরূপে বিবৃত হইল। কিরূপে শারীরিক, মানদিক ও আধ্যাত্মিক উন্নতি পরস্পর অবিরোধে স্কুসম্পন্ন হইতে পারে, এবং ज्जाव बाजा कि श्रकाद्य देशलोकिक छ भात-লোকিক কলাণে সংসাধিত হয় আর্য্যশাস্ত্রীয় প্রমাণ সহ অভিনৰ বৈজ্ঞানিক ও দার্শনিক পদ্ধতিতে স্থপট ব্যক্ত হইল। প্রাতঃস্নান, পুষ্পাচয়ন, অন্তর্জন, আদি ব্যবস্থা গুলিরও অত্যাবশ্যকতা অকাট্য প্রমাণ দ্বারা প্রতিপন্ন হইল। ব্যবিগণ সমত্ত কাৰ্যা, সমন্ত নিয়ম, এমন কি স্ব স্ব জীবনও ধর্মনয় করিয়াছিলেন, স্থতরাং তাঁহাদের এম সকল, উপদেশ সকল ধর্মাগিতেলোময়ী প্রতিভান্ন পরিপূর্ণ। তাঁহারা যাহা বলিতেন, যাহা कतिएकन, धर्मा रे मकल विषयात अक्सांक लंका ছিল। ভাহারা ধর্মপরায়ণ অগত্যা ধর্মাসুরঞ্জিত

ष्ठीयन पर जतरे। देशन परवे जनको सन्ता पूर्वक सामेके सिये बड़ांके उदारिक रहार युक्त सदरचाचा जीमान् वाव् मातादीन, सार्धु-इत्य और सत्यके खोजनेचार गवर्षीनेच्छ वकीख त्रीमान् वाव भूपसेन सिंप, परम उद्योगशासी भी कार्यकुषक डिपुटी मिनिट्रेट श्रीमान् वावु रामा-तुग्रह नारायण, शान्तप्रकृति चार्क धन्मीतुरागी श्रीमान् वाव् इन्द्रनारायण चक्रवक्ती एम, ए, विएल, खदेशहितैयी सहृदय गयावाल श्रीमान् वाव दाटूलाल कुटी, पवित्रचित्त त्रीमान् वाव् अघोरनाष्ट्र पास की ची सत्यात्य बक्ट तेरे सात्य महासालाग एकट्टे डोकर पहिली डीसे वडां प्रस्तत थे। वे गाड़ी परसे उतरते ही इन महाता लोगोंने उनको सम्मान सिंहत ग्रहण्यिय भी समादर पूर्वक उनके चर्ष निक्पित डेरे में खाये, स्थानीय भद्र जनीं वे सदालाप भी धन्म सबन्धी चर्ची मादि करते करते वह दिन व्यतीत ऋथा।

सोसवार।

होपहरके उपरान्त यशको राजकीय विद्या-लय में वाम्पी महोदयने "प्रकृत उन्नति साधन" इस चात्रयपर एक सुदोर्घ वाचनिक वक्तृता करी। सभा में चन्यून २०० सुधिचित भट्ट सङ्गळा उप-खित थे। भार्क जोगों की भसाधारण सर्वा क-सुन्दर उकति और इस सक्की यत्परोगांस भवनति भीर दुर्देशा विकार क्ष्मचे विष्टत कर्दे, यारीरिक, सानसिक औ बाध्यासिक उचिति विन परखर विरोध किये, किस रीतिसे सुसम्पन को सकती है भीर उन सबसे किस भाति इस बोक चौ परलोकका कल्याचा सिख कोता है सो सब चार्क शासके परमान सहित नवीन वैचानिक भी दार्घनिकरीतिसे साटकप समभा दिया गया। प्रात: काल में स्तान करना, पृत्राके लिये पूल ती हुना मरण काल में चन्तर्जनी बरना चाहि व्यवस्थायें को भी श्रात्मल शावश्यकता पर्म प्रवस प्रकार करके प्रतिपादन करी गई। चार्क स्विगय समसा कार्क, समस नियम, प्रिक्त क्या निव निव जीवन भी सर्वासय किये है, सुतरां एकोंके ग्रम-सम्ब, उपदेश समुच धर्माक्प पनिने तेवसूत्र मित्रभासे परिपूर्ण के। दे को कुछ बोजते थे, को कुछ करते चे, सन निषयका एकमात सच्च वर्ष को आ। वै कोन धर्मा परायव से, सुतरा विना

ना इटेल किছूरे छ। शास्त्र छान नाशिष्ठ ना। প্রকৃতিই আর্যাধর্মের আধার ভূমি, স্থতরাং প্রাকৃ-তিক বিজ্ঞানের বিনামুমোদনে তাঁহারা কোন ব্যবস্থাই বিধিবদ্ধ করিতেন না। তাঁহারা সত্য স্বরূপের আশ্রিত, সত্যই তাঁহাদের জীবনাবলম্বন ছিল, তাঁহারা সত্যত্তত থাকিয়া সর্বদা পর্ম সত্য প্রমান্মদ্বারই উপলব্ধি করিতেন; তাহাতেই তাঁহারা "প্রকৃত উন্নতির" শিখরদেশে আরোহণ করিতে পারিয়াছিলেন, তাহাতেই তাঁহাদের নাম ও প্রতিভা চিরম্মরণীয় ও বিশ্ব বিখ্যাত হইয়া বহিয়াছে। সত্য হইতে কথন তাঁহারা বিচ্যুত হইতেন না,অখণ্ড জগতকে এক সত্যময় দেখিতেন, আমরা যদি ভান্তিক্রমেও তাঁহাদের উপদেশ ও विधि मगृहरक व्यमठा ও ভ্रমमःकूल মনে कति, তাহা আমাদের ঘোরতর ও ভয়ানক পাপ বলিয়া গণ্য হইবে। পূজ্যপাদ আর্য্যদিগের উপদেশামুসারে ना চলিলে, সনাতন আর্য্যধর্মের আশ্রয় না লইলে, আর্য্যভাবে হুদয় স্থসংগঠিত না করিলে ভারতের 'প্রকৃত উন্নতি" হইবে না, অধোগতি ঘুচিবে না। শ্রীকৃষ্ণপ্রদন্ন স্বীয় বক্তৃতায় এতাবৎ অতি বিস্তৃত রূপে অতি বিশুদ্ধরূপে প্রকাশ করিয়াছিলেন। বক্ত্তা শেষ হইল, শ্রোতৃগণ বক্তাকে আনন্দ-পূর্ণ হৃদয়ে অশেষ সাধ্বাদ দান ও শ্রুত বিষয় পরমাদরে হ্রদয়কলকে অঙ্কিত করিয়া স্ব স্ব গ্রহে গমন করিলেন, দিবা অবসান হইল।

मञ्जलगाता।

্ সন্ধ্যার পর গয়াধামের হুপ্রসিদ্ধ "বিষ্ণুপাদ" শীঠের প্রস্তর বিনির্শ্বিত নাট মন্দিরে "৭ হইতে ১॥ পর্যান্ত" "ভারতের প্রেতত্ব মোচন" বিষয়িণী বক্তৃতা হয়। নাটমন্দিরটী আলোকমালাদি দারা অতীব স্থসন্জিত হইয়াছিল। গয়ার অধিকাংশ উচ্চপদস্থ ও মান্য মহাত্মা ও সাধারণ লোকের সমাগমে নাটমন্দির ও গৃছ প্রাঙ্গণ পর্যান্ত জনাকীৰ্ণ হইয়াছিল। অন্যন ৭০০।৮০০ লোক সোৎস্কৃচিত্তে সমবেত। বক্তার বক্তব্য বিষয়টীও স্থানোচিত হইয়াছিল। বক্তা প্রথমতঃ ভক্তিপূর্ণ-यगरत विकुषात लगाम ७ ज्यान कतित धर्मा -नाही गरान धीयूक वार् विहातिनान वातिक ७ कीयुक्त बाबू माञ्चलाम कृति आहि माध्यममध्य

धर्माचे रङ्गा ऋषा, कुछभी जनका सुखदायी नही वृक्त पड़ता था, प्रकृति की चार्क धर्मा की चाधार भूमिरै सुतरां पाकृतिक विज्ञानकी समाति विना वेलोग किस की व्यवस्थाको विधिवन्त नकी करते ये। वे सोग सत्यख्कपके चात्रित ये. सत्य ही उन सनका जीवनावलस्यन था, वे सत्य जत रहकर मर्वदा परम सत्य परमात्मा की सत्ता श्रहभव किये करते थे: उसीसे वे लोग प्रकृति उनतिके प्रिखर-देशमें चाक्ट हो सके थे, असीसे उन सकते नास शौर प्रतिभा चिरसारणीय श्रीर सारे संसार में प्रगट को रहे हैं। सलमार्ग से वे लोग कभी सुप्रत नहीं चोते थे, अखर्ख जगतके एक सत्यमय देखा करते हो, यदि भूलसे भी इस उन्होंके उपदेश चौ विधिसमूहको ऐसा समभ्ते कि वे असत्य भौ भनम-पूर्ण हैं तो इमारा घोरतर चौर भयद्वर पाप करके गिना जायगा। पूज्यभाजन ग्रार्थ सोगोंके उप-देश चतुसार चले विना, सनातन चार्या धर्मका चात्रय सिये विना, चार्य भावने इद्यको सुन्दर वनाये विना, भारतको "प्रक्तत" उवति न होगी। नीक्षणप्रसस जीने वक्त-षधोगति न मिटेगी। ताके द्वारा श्रति विसारपूर्वक श्रति विश्व रीतिसे प्रगट कियेथे। वक्तृताका शेष उड़का, चोतागव मानन्दपूर्य इत्यमे वक्ताकी सम्रोध साधुवाद दान थीर सुनी ऋई वार्तीको इदय में परमादरसे चिक्कत कर निज निज रह में चले, सूर्य भी चस गये।

मकुलवार।

गया धामके सुप्रसिद्ध विष्णुपादके सामने पत्य-रसे बनाया छत्या। नाटमन्दिर में सन्ध्राके जपरान्त ७ यजेंचे था वजे तक ''भारतका प्रेतल मोचन' इस भाषय पर एक वकृता ऋई। भानित भान्तिके दीपकों माटमन्दिर सन्दरक्ष सजावे गयेथे गयाने चिकांच प्रधान प्रधान उच्च पहरीके चौर मान्यमहामा और साधार्यकोगीके समागमसे संन्दिर और एडके अक्रन स्थान परिपूर्ण को नवे ये। कमसे कम सात पाउसी लोग एत्सुके चित्रतासे एकत्र छएथे। वक्तताका पाश्य भी उसस्थानके योज्य स्त्रपाधा। बन्ना पश्चि भन्नि पूर्ण प्रद्वे विष्णुपादको प्रयाम भी स्वर्ध करनेपर साधु पर्य श्रीमान् वावू विचारीलाल वारिक वो श्रीमान् वावू राष्ट्रवाच कुटी चादि धर्मी साची गवागाचीने

কুমার শ্রীকৃষ্ণের গলদেশে হরভি কৃষ্মরাজি রচিত আপাদবিলন্বিত বনমালা পরাইয়া দিলেন। বক্তা छेरमार्थ्य समरत मधात्रमान रहेता छगवर खाळ পাঠ পূৰ্বক ৰক্তব্য বিষয়ের চনৎকার সূচনা ও ব্যাগ্যা করিলেন। বক্ত,তাটী প্রত্যেক শ্রোতার कपश्याशी रहेशाहिल। প্রথমতঃ আ্যাদিগের নির্মাল জাতীয় প্রকৃতি, ধর্ম ভাব ও সামাজিক উত্তমোত্তম রীতি নীতি পরিবর্ণিত এবং ইহাও বিশদরূপে প্রদর্শিত হইল যে আর্য্যাদিগের রাজ্য হানির সঙ্গে সঙ্গে যাবনিক ও শ্লেচ্ছ ভাবরূপ প্রেত ভারতকে আশ্রয় করিয়াছে। যদি কোন পুং প্রেত কোন স্ত্রীকে আশ্রয় করে তবে সেই স্ত্রীর মুখ হইতে পুরুষোচিত ভাষা নির্গলিত হয়। প্রেতগ্রস্ত "ক্মলা"কে নাম জিজ্ঞাসা করিলে সে প্রেতের नामाञ्चनादत विनदत दय व्यामात नाम "तामहान।" তাহার রীতি প্রকৃতিও পুরুষের ভায় হইয়া যাইবে, অর্থাৎ সে পুরুষবৎ নিল্ল ভাবাদি যুক্ত হইয়া পড়িবে, কেন না একণে দে প্রেতপ্রকৃতিযুক্ত। আজ কাল আমাদিগের মধ্যে অনেক মহাত্মা যুবন ও মেচ্ছামুকরণে পরিচছদ পরিবর্ত্তন করিয়াছেন; ভোজন, ভাষা, বীতি নীতি আদি বহুতর বিষয় বিজাতীয়ভাবরূপে প্রেতের (अफ्ट्रां मि সারে পরিবর্ত্তিত হইয়াছে। এমন কি সন্তানের নাম রক্ষা কালে ''জয় সিং" না রাখিয়া "ফতেসিং" রাথিয়া থাকেন। ধর্মাকুশীলনও প্রেতভাবাপন্ন হইয়া গিয়াছে। আনাদিগের ধর্মশান্ত্রসিদ্ধ বিশাস এই যে এতি ছিফু পাদে আদ্ধাপূৰ্বক পিণ্ড প্ৰদান করিলে পিতৃগণের প্রেতত্ব বিমোচন হয়, এজন্য খ্দ্য আমরা বিষ্ণুপাদে সকলে সমবেত হইয়াছি। আনস্থ, উদাস্থ, উপেকা, শাস্তানভিজ্ঞতা, পরা-ধীনতা, ভীক্ষতা, ব্যভিচার, বিজাতীয় ব্যবহার. ছরাদেবন আদি প্রচণ্ড প্রেতমণ্ডলী আদিয়া ভারতকে আশ্রয় করিয়াছে, এতাবৎ প্রেতাপসারণ জন্ম আমাদিগকে বিষ্ণু পাদের শরণ গ্রহণ করিতে হইবে। ধর্মবল লাভ করিতে না পারিলে আমা-দিগের হৃদয়ের তেজ বৃদ্ধি হইবে না। একমাত্র রক্ষক, আর্ষ্য ধর্ম ভাবোত্তেজনা দ্বারা षामानिगरक महान् धनर्थकान हहेरछ तका कक्न। विक्रु পांनाध्यप्रे खीरवत ममछ वरनद मूहना कतिया বিৰে। জোত্বৰ্গ বক্তৃতার আয়োপাত নিজৰ দাকা বিশ্ব স্থান বিশ্ব আৰু বিশ্ব আৰু বিশ্ব

कुबार यी हायाने गते में सुगंधकुसुमराजि रचित चापाद विसम्बत वनमासा पहिराय दिये। वक्ताने खताकपूर्ण इदयसे दग्डायमान कोकर सगवत स्तोत्रके पडन पूर्वक वक्तव्य विषय की चमतकार सूचना घो व्याखा किये वक्षता इरएक श्रोताके मनी इर्गी इहरू थी। आर्थ सकानीकी निर्मेल जातीय प्रक्रति, धर्मभाव चौर उत्तम उत्तम सामाजिक रीति, नोति पश्चिते वर्णन की गई चौर यहभी विसारपूर्वक देखाया गया जो चार्य लोगोंके राज्यनाथके सङ्घ ही सङ्घ यावनिक चौर न क्यानक्योपेत भारतको चात्रय किये। यदि कोई पुरुष प्रेत किसी स्त्रीको चात्रवकरे तो स्त्रीकी भाषा प्रक्षोचित को जाती है। प्रेतग्रस "कसवा" को यदि नाम पूछा आय तो वह प्रेतको नामानु-सार कहेगी जो मेरा नाम "रामचांद" उसकी रीति प्रकृतिभी पुरुषकी नाई को जायगी सर्वात वह पुरुषके समान निर्म्भ आव चाहिसे युक्त डोगी क्योंकि वह अव प्रेतकी प्रकातिस्ता उर्दे। चान कल इमारे मध्य में से वज्जतेरे महाला यवन भी को इक्की रीतिये वस्त्राहि पिइरने सने हैं; भोजन, भाषा, रीति, नीति चादि वक्ततेरे िषय के च्छ चादि विजातीय भावक्ष प्रेत की रीतिसे बदल गए। ऐसा की प्रतके नाम रखनेके समय "अयिध" के वदले ''फते इसि' रख देते हैं, धर्मा चर्चा भी प्रेतभावापक को गई। इसारे धर्म यास्त करके यक सिन्त है जो इस विच्यापाद में त्रवापूर्वक पिग्ड प्रदान करने पर पितरोंका प्रेतत कूट जाता है इसलिये आज इससव विष्णुपाद में एक हे उर हैं। भावस्य, भीदास्य, चपेचा, शास-विमूद्ता, प्राचीनता, भी बता, व्यभिचार, विचा-तीय व्यवदार, सुरासेवन चाहि प्रचर्ड प्रेत-मग्डली चाकर भारतको चात्रय किये। इतके प्रतोंको छोड़ानेके अर्थकम सक्को विच्यापादके यरण लेना चाचिये। निज धर्मावल लास किये इस सबके इट्यका तेज न वह ना । किया की एकमात रचक हैं। चार्य धर्म भावती उसका कर ईम सबको महानद जालसे रचा करें। विष्यु-पास भाजय की करने पर जीवने समझ वस की स्त्रमा शामी । योतासण्डको बक्ताके सथी-

ভাবে শ্রবণ করিয়াছিলেন, কেবল বক্তার বর্ণন ছটার সঙ্গে সঙ্গে আনন্দ জনিত করতালি ধ্বনিতে মন্দির উচ্চৈঃ প্রতিধ্বনিত হইতেছিল। সভা ভঙ্গ হইলে প্রোক্ত বিহারী বাবু ও দাছলাল বাবু বক্তাকে সম্মানপূর্বক জয় মাল্য ও প্রচুর মিন্টাম প্রসাদ দান করিলেন।

বুধবার।

উত্তর মানদের নিকট হীনাবস্থাগ্রস্ত স্থানীয় ধর্ম সভামগুপে সন্ধার পর মুঙ্গের, আ, ধ, প্র, সভার প্রধান পণ্ডিত শ্রীমদন্বিকাদন্ত মিশ্র মহাশয় প্রথ-মতঃ শ্রীমদভগবদ্গীতা ব্যাখ্যা করেন। ব্যাখ্যা-তার পাণ্ডিত্য প্রশংসনীয়। এতদ্ব্যাখ্যাবসানে আমাদিগের বাগ্মীবর কুমার ঐীকৃষ্ণ প্রসন্ম বহুজনা-কীর্ণ সভার অনুরোধানুসারে "ভারতীয় ধর্মের ছুৰ্দশা শান্তি" বিষয়িণী একটী অনতিদাৰ্ঘ বক্তৃতা করেন। প্রথমে আর্য্য ধর্ম্ম বর্ত্তমান নিপ্পভাবস্থা-গ্রস্ত ইইবার বিবিধ কারণ প্রদর্শিত ইইল। তৎ-পরে সংস্কৃত ভাষার বহুল চর্চ্চা, ভারতবর্যীয় আ, ধ, প্র, সভার নিয়মাকুসারে ধ্রাচার্য্য মণ্ডলী নিয়োগ शृक्वक एमम एममाखरत मर्व्वमाधातरणत निक्रे मना-তন ধর্ম্মশাস্ত্রের তাৎপর্য্য ব্যাখ্যা ও উপদেশ দান আদির আবশ্যকতা প্রকৃষ্ট রূপে ব্যাখ্যাত হইল। তদনন্তর সভাভঙ্গ ইইলে, অশেষ ধন্যবাদ পূর্বক শ্রোভূগণ আনন্দোৎসাহপূর্ণ ছদয়ে নিজ নিজ গৃহে গমন করিলেন।

রুহস্পতিবার।

গয়ার প্রদিদ্ধ জমীদার মাত্যবর শ্রীযুক্ত রায়
শ্রামলাল মিত্র মহোদয়ের স্থবিন্তার্গ ভবনে বঙ্গভাষায় (অপর বক্তৃতাগুলি হিন্দী ভাষায়) "ধর্ম
সাধন" বিষয়িণী বক্তৃতা হইয়ছিল। জড়ের
সহিত চৈতন্তের সম্বন্ধ, প্রাকৃতিক জগত আমাদিগের শরীর, মন ইন্দ্রিয়াদির উপর কিরূপ আধিপত্য করে, দেশ কালাদিভেদে মনের উৎকর্ষ ও
দ্বিরতা সম্পাদনার্থ কি কি রূপ প্রাকৃতিক উপাদানের সহায়তা গ্রহণ করিতে হয়, বালক, য়ুবা,
রদ্ধ, স্ত্রী, পুরুষাদির অবস্থা, জাতি ও প্রকৃতি ভেদে
ধর্ম্মাধন প্রণালীর ভিন্ন ভিন্ন পত্মাবলম্বন করা যে
প্রাকৃতিক নিয়মাসুমোদিত, এতাবং বক্তা মহো-

वर्णनपातुरीके सक्ष की सक्ष कानन्द्रवानित कर-पुढध्वनीसे मन्दिर पत्यन्त प्रतिध्वनित कोती था। सभा विसर्क्रन कोने पर प्रोक्त विहारी वावु कीर दाटूकाल वावुने वक्ताको सम्मानपूर्वक अथमाल्य कौर प्रमुर मिष्टाच प्रसाद दिये।

वुधवार ।

सन्ध्याके उपरान्त उत्तर सानसके निकट स्थानीय धर्मा सभामग्डप में त्री मान्य चिन्ता-दत्त सिश्र सुङ्गर चा, ध, प्र, सभाके प्रधान परिहत जीने पिंचले श्रीमङ्गगवद्गीता की व्याख्या करी। व्याखाताका पाणिडल प्रशंसनीय है। इस व्याखा-नके चनन्तर इमारे वाग्मीवर कुमार श्रीकृष्ण प्रसन्त जीने वद्धल जनाकीर्ण सभाके प्रतुरोध चनुसार "भारतीय धर्माकी दुर्दशा शान्ति" दूस श्रायय पर एक अनितदीर्घ वक्तृता करी, पश्चिले विविध कारण देखायेगये की क्यों वक्तमान आर्थ-धर्मा प्रभासे रिइत धवस्थायस ज्ञा। तदनन्तर संजात भाषाकी वद्धन चर्ची, धन्मीचार्ळमग्डनीको नियुक्त करके, देश देशान्तर में सर्वसाधारणके निकट समातन धर्म्मशास्त्रका धिभगाय व्याखा भौर उपदेश दान भादि की भावस्वकता जैसा की भारतवर्षीय चा, घ, प्र, सभाके नियमानुसार है, भनी भान्ति व्याख्याकी गई। तदनन्तर सभा विसर्जन इर्द । श्रोतीगण श्रानन्दोत्साइपूर्ण इदयसे धन्यवाद देते ऋए निज निज ग्रहको चलें।

गुरुवार।

मान्यवर श्रीयुत्त राथ क्थामलाल मिल, गयाके प्रसिद्ध जमीदार महोदयके सुविस्तीर्म भवन में "धर्मा साधन" इस श्राध्य पर एक वक्कला वत्तृता इर्दे थी। अड़के साथ चैतन्यका स्म्बन्ध, प्राक्ष-तिक जगत हमारे धरीर, मन. इन्द्रियादिके उपर कैसा श्राधिपत्य करती है, देश, काल श्राद्धि भेद करके मन की उत्कर्ष श्री स्थिरताक लिये किस भान्ति प्राक्षतिक उपादान की सहायता लेना शाहीए, वालक, युवा, दृष्ठ, स्त्री, पुरुषादि की श्रवस्था, जाति श्रीर प्रकृतिभेद करके धर्मा स्थान रीतिकी भिन्न भिन्न पश्च श्रवल्यन करना श्रीय ग्राह्मतिक नियमानुसार है, वक्ताने इतना श्रतीव

দয় অতীব হুৰ্জেয় বৈজ্ঞানিক (আধিভৌতিক, আধিদৈবিক ও আধ্যাত্মিক, প্রমাণ ও যুক্তি জাল বিস্তার পূর্বেক প্রমান্থায় জীবান্থার স্মাধানই দকল কার্য্যের বা ধর্ম সাধনের শেষ লক্ষ্য বলিয়া প্রতিপাদন করিলেন। প্রদঙ্গক্রমে স্ত্রী স্বাধীনতা ও বর্ণভেদ বিচারেরও যথোচিত সমালোচনা হইয়া-ছিল। স্ত্রী প্রকৃতি যে স্বভাবদিদ্ধ পরাধীন ও স্ত্রীদিগকে স্বাধীনতা দিলে স্ত্রীভাব বিনষ্ট হইয়া কিরূপে ধীরে ধীরে পুরুষ ভাব তাঁহাদিগকে আশ্রয় করে, এবং যে পর্য্যন্ত জীব আত্ম সমাধি দ্বারা পূর্ণ সিদ্ধি লাভ না করে, তাবৎকাল বিভিন্ন বা তমো-রজোগুণাদি বিদূষিত হীন বর্ণের স্পৃষ্ট বা দত্ত <u>फ़र्त्यापि ८ डोक्स</u> कतित्व माध्य कात्व ट्य विविध বিশ্ন হইতে পারে, তত্তাবং সাধারণের জুম্পুরেশ্য বৈজ্ঞানিক যুক্তি দারা এতিপন্ন হইল। ইহাও এম্বলে অবশ্য বক্তব্য যে স্বয়ংসিদ্ধ কতিপয় র্থা জ্ঞানাভিযানী ব্যক্তি ভিন্ন, সংক্ষম মাত্রেই বক্তার দর্শন গুলিতে প্রণিধান করিয়া বক্তাকে যথোচিত সাধুবাদ দান না করিয়া থাকিতে পারেন নাই। এতং বক্তা কালে অধিকাংশ বাঙ্গালী ও সম্ভ্রান্ত বঙ্গুভাগাবিৎ বেহারবাদী উপস্থিত ছিলেন।

শুক্রব|র।

শ্রোত সংখ্যা দিন দিন অধিক পরিমাণে রৃদ্ধি হইতেছে দেখিয়া ও সর্ববসাধারণের শ্রেবণ স্থগমার্থ অত্তম্ব রাজকীয় বিদ্যালয়ের স্থপ্রশস্ত প্রাঙ্গকীয় বিদ্যালয়ের স্থাপস্ত প্রাঙ্গকীয় বিদ্যালয়ের কার সভা হইল। স্থবিশাল চন্দ্রতিপে ও প্রশস্ত আস্তরণ বিস্তারে প্রাঙ্গণ সমাচ্ছন্ন হইয়াছিল। অদ্যকার সভায় গরার সন্ত্রান্ত, মাত্র, উচ্চ পদস্ত, প্রসিদ্ধ ভদ্র কোন মহাক্সাই প্রায় অনুপস্থিত ছিলেন না। সাধারণ লোকের তো কথাই নাই, লোকারণ্য হইয়াছিল। কুমার व्यमा (नारक শ্রীকৃষ্ণ প্রসন্ন আর্ব্য ধর্মার্থী ও অত্যাত্ত সাধারণ লোকের সংশয়াপনোদনার্থ অদ্য পোত্তলিকতা বা ,,मूर्ज्जि शृङ्गा' विषयिगी अक्षी स्रुनीर्घ वळ् छ। करतन। তিনি মধুর ও উৎসাহপূর্ণ বক্তৃতা মধ্যে ইহা প্রশন্ত রূপে বুঝাইয়া দিলেন, যে মূর্ত্তি পুজক আর্য্যগণ ग्रुडिका वा धाकु मार्न्तानित शुक्रा करतम ना, छाँहाता সৃক্ষে, কুলে, বা অণু পরমাণুতে সর্ববাধিষ্ঠিত পরমাত্মারই পূজা করিয়া থাকেন। মূর্ত্তি দর্শনে

दुर्जेय वैज्ञानिक (चाधिभौतिक, चाधिदैविक, चाध्यात्मिक) प्रमाण चौर स्ति जाल फैलाकर परमाला में जीवालाका समाधान करना की जो समसाकार्य्यवाघमी साघनका ग्रोप लक्स है सो प्रतिपादन किया। प्रसङ्को अनुसार स्की स्वाघीनता चौर वर्णभेट विचार को भी यद्योचित समालोचना उद्घर्षी। स्त्रीयों की प्रकृति जो स्वभावसिद्ध पराधीन है और स्त्रीयोंको स्वाघीनता देनेपर किस रीतिसे स्त्रीभाव विनष्ट को कर धीरे भीरे पुरुषभाव उन्हों को चात्रय करता है चौर यावत परर्थन्त जीव चास्र समाधि करके पूर्णसिन्धि लाभ न करे तावत काल भिन्न वर्णका वातम रज गुण चादिचे टूषित मीच वर्णका छुत्रा उत्रत्रा वा दीया ज्ञा सामग्री भोजन करने पर साधन काल में जो विविध विद्वा को सक्ते हैं मो मब वैद्यानिक युक्ति करके जिस में माधारणा खंगों की बुद्धि न पैठती, प्रमागीसत ऋचा। यह भी यहां चवस्य कइना चाडिये जो स्वयं सिद्ध कितना तथा जाना भीमानी व्यक्ति कोड़के वक्तताकी स्टब्स दृष्टि में गौर कर किसी सहृदय पुरुषसे वक्ताको यद्योचित साधुवाट दिये विना नहीं रहा गया। दूस बक्ताता काल में अधिकांग वक्तदेगी और प्रचान प्रधान विचारवासी, जो लोग वज्जभवा समभा सकते हैं, उपस्थित ये।

ग्रुक्रवार।

श्रोताकी संख्ा दिन पर दिन अधिक वढ़ती छई देखकर भीर सर्वसाधारणके अवगके सुभिता के लिये यहांके राजकीय विद्यालयके सुविस्तृत यंगनेमें याजकी सभा लगी। वड़ी भारी समित्राना टंगाकर धीर प्रमस्त विद्यापन विद्याकर भंगनाको ग्रासोभित की गई, थी। चाजकी सभा में गयाके रईस, मान्य, उज्जपदवीके प्रसिद्ध भट्ट प्राय: कोई महासाही अतुपस्थित न थे। लोगों की संख्या कुछ पुछिये मत्, धाज वड़ा भारी भीर इड्या था, कुमार श्रीक्रशाप्रसन्त जीने भार्थः बर्म्बार्थी, चौर चन्यान्य साधारण लोगों का संगय को ड़ानेके अर्थ आज ''मूर्त्तिपूजा" दूस आशय पर एक वड़ी दीर्घ वक्तता करी। सधुर भी उत्सापने पर्गावक्तामें उनने विसार करके समक्ता दिया जी मूर्त्तिके पूजने दारे घार्यगण मिही वा धात वा दाकः चादिकी पूजा नहीं करते। वे परमात्मा की की, जो सूच्या में, चुट्र में वा श्रण्पर्माशा में सर्वद्या अधिष्ठित है, पूजा किये करते हैं। सूर्त्तिको दर्शन भी पूजन करने पर किस स्रांति भारा विचक

993

বা অর্চ্চনায় কিরূপে ধারাবাহিক রীতিতে মন ব্রহ্মাত্ম দোপানে অধিরোহণ করে, তাহা স্কুস্পান্ট রূপ প্রমাণীকৃত হইল। মূর্ত্তি গুলির আধ্যাত্মিক অননভূতপূৰ্ব শ্রোতামাত্রেই শ্রবণে আনন্দ লাভ করিয়াছিলেন। পরিশেষে অত্যন্ত উৎদাহপূর্ণ বাক্যে বক্তা প্রত্যেক হৃদয়ে আঘাত পূৰ্ব্বক দেখাইয়া দিলেন যে,যে পৰ্য্যন্ত জীব ভগবৎ সাধন দ্বারা আত্মাকে প্রাকৃতিক শক্তি দীমা উল্ল-জ্ঞান করাইতে না পারে, অর্থাৎ যে পর্য্যন্ত মন, বুদ্ধি চিত্তাদির দাহায্যে জীবকে ঈশ্বরোপাদনা করিতে হয়, সাধক প্রীকীন হউন, মুদলমান হউন, বৌদ্ধ হউন, জৈন হউন, ব্ৰাহ্ম হউন, দয়ানন্দী হউন অথবা যে কোন ধর্মাবলদী হউন তাবৎকাল তিনি মূর্ত্তি উপাসক বলিয়া গণ্য। কেহ রূপ, কেই গুণ, কেই শব্দ,কেই অবস্থা, কেই ভাব, ইত্যাদি কোন না কোন জড়ের আশ্রয় গ্রহণ পূর্বক নিজ নিজ অভীফ দেবতার উপাসনা থাকেন। কেবল সমাধিসিদ্ধ পুরুষই নিরাকার, নির্বিকার, নিওঁণ ত্রন্মের উপাসক। বক্তায় বক্তা অন্য দিন অপেকা ভোত্নর্গের অধিকতর হৃদয়াকর্ষণ করিয়াছিলেন। ধন্য তাঁহার বাঙ্নৈপুণ্য ও উত্তেজনা !!

শনিবার।

অন্য আমাদিগের বক্তৃবর বন্ধুরুন্দ সহ বুদ্ধ গয়া দর্শনার্থ গমন করিয়াছিলেন, তথা হইতে প্রত্যার্ত্ত হইয়া ধর্মাত্মাগণের সহিত বিবিধ ধর্মার্থ বার্ত্তালাপে সময় অতিবাহিত করিলেন, কোন প্রকাশ্য বক্তৃতা করিবার অবকাশ হয় নাই।

রবিবার। প্রাতঃকাল।

প্রাতবে লা ৮ ঘটিকার সময় টিকারীর অন্যতর ভূপতি শ্রীমদ্রাজারণ বাহাদূর সিং মহোদয়ের ভবনে একটা সভা আছুত হয়। সভাতে তথাকার প্রতি-ষ্ঠিত ব্যক্তি মাত্রেই উপস্থিত হইয়াছিলেন। রজত-মণ্ডিত দণ্ড শোভিত স্থচারু চিৰুণ চন্দ্রাতপের শীতল ছায়ায় বক্তার আসন স্থস্জ্জিত হইয়াছিল। বক্তা "ধর্ম তথায় সোৎসাহচিত্ত নিভীক ধ্রদয় সংস্থাপন" বিষয়িণী একটা অতীব সারগর্ভ উপদেশ পূর্ণ বক্তৃতা করেন। ব্যবহারিক ও আভ্যম্বরিক

रीतिये मन बच्चाल सोपान पर चारूढ़ दोता है सो सुसद क्पसे प्रमानीकृत ऋचा। सनका प्रधासिक भाव व्याख्या सुनकर दंशीता-मात्र ही चत्यन्त चानन्द प्राप्त किया, जैसा की पूर्व में कभी चतुभवन किया; चन्त में चलन्त **उत्पांक पूर्ण वाक्योंसे वक्ता इरएक इ**ह्य में माघातकर देखा दिये जो यावत काल जीव भगवत साधनसे चात्माको प्राकृतिक प्रतिकी सीमा न टपाय सके श्रयात जवतक मन, विज्ञ, चित्त. चाहि की सञ्चायतासे जीवको देखरोपासना करने पडता है, साधक चाहे इसाई हो, चाहे मुसलमान हो, चाहे वौद्ध हो, चाहे जैन हो, चाहे बाह्य हो, चाहे दयानन्दी हो, शयवा और कोई धर्धावाले को, तावत काल उनको सुर्त्ति प्रकत कहा जागा। किसीने कप, किसीने सुगा, किसीने ग्रब्द. किसीने अवस्था, किसीने भाव, आदि किसीन किसी जड़को चात्रयकर मिज निज देवता की पजा की करती है। केवल वकी पुरुष निराकार, निर्विकार निर्मुण ब्रह्मका स्पासक हैं जीने समा-धीसे सिन्तु उद्या। र्ष्याजकी वक्तृतासे वक्ताने योता श्रीके इट्टबेंका श्रन्यदीनसे श्रविक श्राकर्षण किये थे। धन्य है उनकी वाकपट्ता और उत्तेजना !!

ग्रानिवार।

चाज इमारे वक्ता महाताने मियगण सहित वीच गया दर्शनार्थ गये। वंडासे लौटकर धर्माका सज्जनींसे सहार्त्तालापकर समय व्यतीत किये। किसी प्रकाश्य स्थान में वकृता करनेका अवकाश न मिला।

रविवार। प्रातःकाल।

वेला ८ वाजे के समय टीकारीके अन्यतर भूपति श्रीमान् राजा रणावा इत् सं महोदयके भवन में एक सभा इटट्रा सभामें वंदाके प्रतिष्ठित व्यक्तिमात, की सुधोभित थे। रजत मण्डित द्राडसे शोभायमान मनोहर चिकण सामियानाकी शीतल काया में वक्ताका द्यासन सना स्त्रद्या था। वंदा उत्साइ पूर्ण चित्त श्री निर्मीत इत्य नक्ताने "धर्मासंख्यापन" इस आग्रय पर एक अतीव सार-गर्भ उपदेश पूर्ण वक्तृता करी । उनने धर्माको व्यवदारिक भी भाग्यान्तरिक इस रीति हिधा ভেদে তিনি ধর্মকে বিধা বিভক্ত করিয়া মনুষ্য মাত্র-কেই বাহ্য ব্যাপারে সদাচারী ও নির্মাল চরিত্র ও অন্তরে ভগবচ্চরণামুরক্ত হইতে উপদেশ করি-লেন। যাঁহারা মদ্যপায়ী ও বেশ্যাসক্ত হইয়া বাহিরে হিন্দু ও ভিতরে ফ্লেচ্ছ, তাঁহাদিগকে তিনি জন-সমাজের বিশেষ অনিষ্টকারী বলিয়া স্থির করি-লেন। যিনি বাহাভ্যন্তরে ধর্ম্ম সাধন করিতে পারেন, তিনিই ধর্মাত্মা, যিনি লোক সমাজকে সৎ প্রকৃতিস্থ ও আপনাকে ভগবন্নিষ্ট করিতে পারেন, তিনি ধর্মা সংস্থাপনে সমর্থ। এতাবদ্বিষয় বিস্তার পূর্ব্বক ব্যাখ্যা করিয়া, পরিশেষে পবিত্র গয়াধামে সংস্কৃত শাস্ত্রের বিধিমত আলোচনা ও ধর্মার্থ চর্চার জন্ম একটা ''আ্যার্থর্মপ্রচারিণী সভা," তৎসহ একটা বৈদিক বিদ্যালয় ও একটি সংস্কৃত পুস্তকাগার প্রতিষ্ঠার আবশ্যকতা প্রদর্শন পূর্ববক প্রত্যেক সাধুহৃদয়কে যথোচিত উত্তেজিত করিয়া বক্তৃতার[.] উপসংহার করিলেন। সেই সভামধ্যেই প্রধান প্রধান মহান্ত্রাগণ তৎক্ষণাৎ এতৎ সাধু প্রস্তাব কার্য্যে পরিণত করিবার নিমিত্ত প্রস্তুত ও অগ্রসর হইলেন। সভামগুপ নির্মাণার্থ ৭০০% টাকা অনুমিত হ'ইল। রাজা রণবাহাতুর মহোদয় তমুহুর্ত্তেই নগদ ১০০% টাকা দান করিলেন। অন্যান্য মহাত্মাগণ দানাঙ্গীকার পত্তে যথোচিত সাহায্যার্থ স্বাক্ষর করিলেন। আনন্দ ও উৎসাহপূর্ণ হৃদয়ে সকলে স্ব স্থানে প্রস্থান করিলেন।

এই সময়ে কোন কোন ব্যক্তির মুখে প্রসিদ্ধ বক্তা শুনিলেন যে ব্রাহ্মগণ জাঁহার শুক্রবারের বক্তৃতার বিপরীত বা বিকৃত ব্যাখ্যা করিয়া জন সাধারণের মনে বিবিধ সংশয় উদ্ভাবন করিয়া দিয়াছেন। তিনিও সমর নিপুণ সতত প্রস্তুত বীর-পুরুষের স্থায় বলিলেন, যে অদ্যই অপরাক্তে প্রকাশ্য বক্তৃতায় তত্তাবৎ সংশয় নিরসন করিবার যত্ন করিবেন।

রবিবার। অপরাহ্ন।

রাজকীয় বিদ্যালয়ের বিস্তৃত প্রাঙ্গণই বক্তৃতার্থ নিরূপিত হইল। বিজ্ঞাপন পত্র প্রচার
করিবার আর অবসর হইল না। কেবল লোক
মুখে এতৎ সমাচার বিঘোষিত হইয়া গেল। সভাস্থলে অন্যুন ৮০০।৯০০ লোকের সমাগ্য হইয়া-

भाग कर यह उपदेश किया कि वासाका में इर किशी को. सदाचारी भी निर्मास चरित्र भी चनः कर्या में भगवानके चर्या में चतुरागी डोना चान्तिये। छन सबको जन समाज के चनधनारी कर मानलिया। गया जो सव सद्यपायी भी वेद्यासक्तवने भीतर में न्हें न्ह भी वाइर इन्ट कड़काते हैं। वही धन्मिता है जोने भीतर घी वाहर में धर्मासाधनकर सक्ते हैं, वड़ी धर्मासंख्या-पन करने में समर्थ हैं। जोने अनसमाजको सत्प्रकृतिस्य यौ अपनेको भगविज्ञाहकर सकें, इतना चात्रय पर विस्तारपूर्वक व्याख्यान कर चन्त में यह प्रसाव उढाया कि पवित्र गयाधास है। संख्त प्रास्ती की विधि पूर्वक चालोचना ची धन्मीय चन्नीके लिये एक चार्क धन्में प्रचारिसी सभा को उसके साथ एक वैदिक विद्यालय, भी संस्कृत पुस्तकागार प्रतिष्ठा की जाय, दूसकी चावस्वकता देखाकर इरेक साधु इदयको यद्यायोग्य उत्तेजित करके वक्तृताका उपसंचार किया। उसची सभा में प्रधान प्रधान महास्नागण उसी जाण में इस साधु प्रस्तावको कार्क में परियत कर्यार्थ प्रस्तुत यो यागुवा छए। सभामग्हप निर्मागार्थ ७००, रूपे व्यय धनुमान किया गया। श्रीमान राजा रयावाचादूर सिं मदोदयने उसी मूद्धर्त में नगद १०००, रूपये देदिये। अन्यान्य महासागण यथायोग्य सङायताकी दच्छासे दानाङ्गीकार पत्र पर खाचर किये। धानन्द वे। उत्साहपूर्ण इदयसे सवकोर निज निज गटहको चलें।

इसी समय में किसी किसी व्यक्तिके सुखार-विन्दें प्रसिद्ध वकाको यह सुनने में घाया कि उनकी शुक्रवारकी वक्तृताका तात्पर्थ ब्राह्म्यलोग सर्व्यसाधारण जनों को विपरींत श्री विक्रत करके समकाकर सबके मन में नानाभांति के संग्रय उठा दिये हैं। बेभी, जैसा समर निपुण वीरपुरुष तैयार रहते हैं, इस रीति से वोसे कि धाजही घपराक्ष काल में प्रकाश्य स्थान में एक वक्तृताकर उन सब संग्रयों को मिठानेका यह करेंगे।

रविवार-दोप इरके उपरांत।

वक्तृका स्थान राजकीय विद्यालयकी फंगने में स्थिर उड़िया। विज्ञापन पत्न प्रकाश करनेका अव-काश कुछभी न सिसा। केवल भौखिक समाचार प्रचार इने गयी। समामें सम्बून ८००। ८०० त्रोता सुशोभित थे। "स्रवतार भौवास पूजा"

ছিল। "অবতার ও বাছপূজা" সম্বন্ধে বক্তৃতা হইল। সূক্ষতম শক্তি হইতে কিরূপে স্থল পদার্থ উৎপন্ন, হয়, পার্থিব জগতের উপকারার্থ কিরূপে ঐশী শক্তি উত্তেজিত ও স্থল জগতের উপযোগী হইয়া অবশ্যস্তাবী স্থুল ভাব ধারণ করে, পৃথিবী পাপভারাক্রান্ত হইয়া, কিরূপে বিধাতার নিকট রোদন করিলে বিষ্ণু অবতীর্ণ হইয়া, পৃথিবীর ভার মোচন করেন, এতাবৎ বৈজ্ঞানিক যুক্তি ও শাস্ত্রীয় প্রমাণ দারা প্রতিপন্ন করিয়া, বাহ্য ব্যাপার দারা মনের সুক্ষাতা সাধনের উপায়, রীতি ও বিষয় বৃদ্ধি-বিশিষ্ট ব্যক্তিবর্গের বাহ্ম পূজার অবশ্যাবশ্যকতা ভৌতিক ও আধ্যাত্মিক বিজ্ঞানানুমোদিত যুক্তি দারা বুঝাইয়া দিলেন। বক্ততা প্রবণে আর্য্য-ধর্মামুরাগী মহাত্মাগণের চিত্ত প্রেমানকে গদগদ হইয়া উঠিল। অপরাহ্ণ ৩টার পর বক্ত,তারম্ভ হইয়াছিল, লোকের সংশয় রাশি সঙ্গে লইয়া সূর্য্য-দেব অস্তাচল চুড়াবলম্বী হ'ইলেন, বক্তৃতাও শেষ रहेल।

রবিবার। সন্ধ্যার পর।

বর্ত্তমান শিক্ষা বিভাগের অব্যবস্থা বশতঃ বিদ্যা-লয়ের প্রমন্পরায়ণ আর্য্য বালকবর্গ আর্য্যদিগের নীতি ও ধর্মভাব কিছুই শিথিবার অবকাশ পায় না। আর্য্য বালকগণ এই সময় হইতে নিজ নিজ চরিত্র ও আর্য্য প্রকৃতি সংগঠনের উপদেশাদি না পাইলে ভবিষাৎ ভারতীয় সমাজ বর্তুমানাপেকা আরও উচ্ছ बाल इहेग्रा गाहेर्त, এहे आनकाग्र छुत्रमनी শ্রীকৃষ্ণ প্রদান কয়েক বৎসর হ'ইল, মুঙ্গেরে বালক-বর্গের নীতি শিক্ষার্থ "স্থনীতি সঞ্চারিণী সভা' সংস্থাপন করিয়াছেন। সেই উদ্দেশ্যে এথানেও তৎসভার নাম ও নিয়মানুসরে একটাদভা সংস্থাপন মানদে মান্যবর শ্রীযুক্ত রায় শ্রামলাল মিত্র মহো-দয়ের ভবনে একটী সভা আহুত হইল। অধিকাংশ বালক ও কিয়দংশ প্রবীণ উপস্থিত ছিলেন। নীতি শিকালাভে বালকদিগের কিরূপ হাদয়ের প্রশান্ততা, উচ্চ মনস্কৃতা, ও মসুষ্যুত্ত্বের विकास दश ७ जम्बार किंदुमी दानि दश, छेरछ्जना-পূর্ণবাক্যে সরলভাবে তদ্ভাবৎ প্রদর্শন করিয়া, বক্তা वानकवर्णन समय आकर्षण कतिरलन ; इरवाध ও উৎসাহিত চিত্ত বালকগণের •সভা প্রতিষ্ঠিত

द्र भागय पर वक्तृता इतद्। सूस्मातम शक्तिसे स्यू तपदार्थ किस रोति से उत्पन्न होता है, पार्धिव जगतमे उपकाराध देखरकी यकि किस रीतिसे उसे जित को स्थल जगतके उपयोगी वनकर स्थल भाव, जोकि अवश्वस्थाती है, धारण करती है, पाप भारसे लोख डोकर धरती किसरीति विधानाके निकट रोनेपर विच्या अवतार लेके प्रचीका भार भुक्त करदेते हैं, इन सबको बैज्ञानिक युक्ति घी शास्त्र के प्रसासा सङ्घत प्रतिपाइनिक ये भी बाह्य व्यापा रोंसे सनको खुक्सता साधनका उपाय औ रोति ची विषय बिन्दि विशय व्यक्ति वर्गने किये वासा पत्रा को चावध्यकता, युक्तियों के हारा, जो कि भौतिक चौ षाधासिक विद्यानका चतुमोदित है, समभा दिये। चार्व्यधमाविलम्बियोंके चित्त वक्तता सुनकर गङ्गद हो उठे। लोगोंके संगय राशिको साथ लेते इटए सुर्यदेव चसाचलको चात्रय किये, व्याख्यानका भी येष उड़ या।

रविवार सन्ध्याने उपरान्त।

वर्त्तमान शिक्षाविभाग की ऐसी व्री व्यवस्था है, कि इससे विद्यालयके वालकों की इस भान्ति सुविधा न सिलती कि चार्थ जनोंकी नीति वा धर्म भाग सिखें। दुरद्शी श्रीकृष्णप्रसन्न जी इस चागड़ा करके सङ्गेर में लडकोंको नीति शिकार्थ एक "सुनीति सञ्चारियो सभा" स्थापित किये हैं, कि यदि इसी समयसे चार्ळ वालकवर्ग निज निज चरित की चार्य प्रकृति मंगरनाई उपदेशादिन पावे तो भविष्यत् भारतीय समाज वर्त्तमानसे भी श्रिषक विगड़ जागी। उसी उद्देशसे यहांभी उसी नाम की उस समान नियमोंने चनुसार एक सभा खापनार्थ मान्यवर श्रीयुक्त राय खामजाल मित्र महोद्यके भवन में एक सभा वृकाइ गर्यो। यहां वक्तत लड़के भी थोड़ेसे सुवा भी रहा पुरुष उप स्थित थे। नीति धिचा लाभ करके वालकों क किस भान्ति इदय की प्रशस्ता, उच्च मनष्कता श्री ममुख्यतका विकास होता है, श्री विना इन सबसे कैसी द्वानि पंडियती है सो सब बक्ताने उत्ते जनाप्या वाका करके सरल भावसे देखाकर वालकी के सदय षाकर्षण किये। सुनोध श्री उत्साहितचित्त वालकों की सभा प्रतिष्ठित छद्र। बार्यधर्माके परम शतु-

হইল। আর্যাধর্মানুরাগী স্থযোগ্য মান্তবর এর্ক্ত বারু ইন্দ্রনারাণ চক্রবর্তী এম্,এ,বিএল, মহাশয়ের হস্তে সভাধ্যক ও উপদেন্টার ভার বিন্যস্ত হইল। এতদবদানে সর্ব্ব সাধারণের প্রতি লক্ষ্য করিয়া, ভগবস্তক্তিভাবোদ্দাপনা একটা স্থমধুর উপদেশ ব্যাখ্যান করিয়া বিশ্রাম লাভ করিলেন।

এতদ্বক্ মহোদয়ের বক্তা যেরূপ সার-বান ও প্রাঞ্জল, তদ্রপ হৃদ্য ও স্থললিত। তাঁহার বক্ত তার যথেষ্ট মাধুর্ঘ্য আছে। তিনি অনর্গল ৪।৫ ঘণ্ট। বক্তা করিয়াও বিশ্রাম আকাজক। করেন না,পিপাসার অধীন হন না। এক্তি প্রসন্মের বক্তা কেবল শান্তি রদোদীপক এমত নহে, তন্মধ্যে অনেকটা বার ভাবও আছে। তাঁহার বক্তৃতা অবণে লোকের চিত্ত যেরূপ ভক্তিরদে আর্দ্র হয়, বৈরাগ্যের পক্ষপাতী হয়,—তদ্রপ উৎ-দাহে পরিপূর্ণ ও উদ্যমে উন্মাদিত হইয়া উঠে। * * তাঁহার লোকচিত্ত আকর্ষণের ক্ষমতা আছে। धनो, नित्रम, पूर्व, छानी, नकत्वरे जाँशांक ভाव বাসিতে ইচ্ছুক। তিনি বালক রৃদ্ধ, যুবা, ত্রিবিধ লোকেরই প্রিয়পাত্র বা দলিকট বন্ধু। আর্য্যধর্ম-বিদ্বেন্ট্রর্গও ভাঁহার সহিত আলাপ করিয়া, ভাঁহার বক্তা শুনিয়া, ফলয়ের সহিত ধ্যাবাদ দিয়াছেন ও তাঁহার নিকট ঋণী থাকা স্বীকার করিয়াছেন। ধন্য এক্রিফ প্রসন্ন! আজ তুমি আর্য্যবংশীয়দিগের ছুদিশায় ছংগিত হইয়া,ধর্মোতেজনার জত্য,স্বদেশের পরম কল্যাণসাধনের জন্ম, ভারতের দেশে দেশে পর্য্যটন করিতে আরম্ভ করিলে। আজ ভুমি স্বধ-শ্বের নিমিত্ত, লোকহিতের নিমিত্ত, আফ্রোন্নতির নিমিত্র, এই ভোগ প্রধান ঊনবিংশ শতাব্দীতে কচোর চিরকৌমার ব্রত অবলম্বন করিলে। ্ভোমাকে সহজ্ৰ সহজ্ৰ ধন্যবাদ। ভগবান তোমাকে দীর্ঘসীবী ও কুশলে রক্ষা করিয়া আমাদিগের ফল্যাণ বৃদ্ধি করুন।

মনুষ্টের হুখের দিন চিরদিন থাকে না, গয়াবাদীরও অধিক দিন রহিল না। গয়ার আননদ
রাশি দঙ্গে লইয়া হৃদয়ে বেদনা দান করিয়া কুমার
শ্রীকৃষ্ণপ্রদন্ন গয়াধাম পরিত্যাগ করিলেন। ২৬৩
পৌষ মাদ দোমবার মুঙ্গের যাত্রা করিলেন।
সদর আলা,ভেপ্টা মাজিস্ট্রেট, উকীল আদি কয়েক
জন মহায়া রেলওয়ে ফৌশন পর্যান্ত ভাঁহার প্রভুঃ

रागी स्थोन्स मान्यवर श्रीयुक्त वाबू इन्द्रगारायण चक्रवर्त्ती एम्, ए, विएस महाग्रयमे शातपर सभा-ध्वस्य घो उपदेशका भारित्या गया। धन्त में सर्वसाधारणको सद्ध करके भगवत भावके उसका-नेवासी एक उपदेश व्याख्यान कर विश्वाम किये।

*** इस वक्ता महोदयकी बकृता जैसी सार-बान घो सरल, तद्रुप इदयग्राष्ट्री घी सुललित है। जनकी वक्तृता में यथेष्ठ साधुरी देखपड़ती है। उनने निरन्तर ४।५ घंटे तक वक्तृता करके भी विश्रासकी इच्छान करती वा पियासके अधीन न इति। श्रीकृषा प्रसन्त जीकी वत्नृता जो केवल प्रान्तिरसोदीपक है, सो नहीं उस में वज्जत सा वीर भावभी मिलता है। उनकी यत्नृता ऋवण करके लोगों के चित्त ज्यों ज्यों भिक्तरसमे चार्ट्र, वैरायका पचापातो होता है लों लों उत्साहसे परिपूर्ण श्री **उद्यममें उन्मादित हो उद**ता है। 🗱 लोक चिन्त आकर्षण करनेकी समना उन में विद्यमान है। धनी वा दरिष्ट्र मूर्ख वा चानी सवकोइ उनको चाइते उनने वालक, युवा वो दृष्ठ दून विविध जनों चीके पर्म प्रियपात्र वी सम्बक्ट मित हैं। चार्यधर्माके निरोधी वर्गभी उनके संगमिल को सद्दान्तीमाप करके, उनकी वक्तृता सुनको अनको इदयसे धन्यगाद दिये वे। जनके निकट ऋगी रइना चंगीकार किये। धन्यको चील जापसन्त्रकी! चाज चाप चार्यवंशीयोंकी दुईशा से दु:खित को, धर्मको उसकानेके शिये, निज देशके परम कल्याण साधनके चर्च भरत खराडके देश देशांकर में पर्य-टन करना चारका किये। चाज चापने खधर्माके निमित्त, लोक हिनके वर्ध वासावीतिके छेतु इस भोगप्रधान अनवीस इसाई सन में कठोर चिर-की भारत्रत धवलस्वन किया। धापको सङ्ख सइस्र वन्यवाद हैं। भगवान श्वापको चिर्जीव श्री कुशक में रच्याकर ऋम सबका कल्याया बड़ावें।

सुखका दिन मनुष्योंके नित्यकाल नहीं रहता है। गयानिवासियोंका भी श्रधिककाल न रहा। गयाके श्रानन्द राधि साथ लिये छए, हरिकसीके चित्त में वेदना देते छए कुमार श्रीकृष्ण प्रस्वकी गयाश्रमको छोडे, सोमगरके दिन मुंगरको चलें। जनको सम्मान पूर्वक पर्छं पानेके श्रथ रेखवे हेशन तक सदर्शाला साहब, हियुदी मालिङ्गेट श्राह- দামন করিলেন। তাঁহার অবস্থানকালে পবিত্র গয়াতীর্থ ধর্মোৎদবে আমোদিত ও শান্তির আশ্রয় স্থান হইয়াছিল। আজ তাঁহার বিরহে গয়া ব্যথিত হৃদয়। শ্রীকৃষ্ণপ্রদন্ন গয়াধান ছাড়িলেন দত্য, কিন্তু তিনি যে আর্য্যধর্মের বিজয় পতাকা এস্থানে প্রোথিত করিয়াগেলেন। ইহা শীঘ্র যাই-বার নহে। গয়াবাদীর মানদক্ষেত্রে বহুদিন বিরাক্ত করিবে। ইতি

ঐীবিহঙ্গনাথ দাস। গ্রা।

মুঙ্গের আর্য্যধর্মপ্রচারিণী সভার ৬ষ্ঠ বার্ষিকোৎসব !

(প্রাপ্ত

নিম্নলিখিত রীত্যসুসারে মৃক্ষের আ, ধ, প্র, সভার ৬ষ্ঠ বার্ষিকোৎসব নির্কিন্দে স্থসম্পন্ন হইয়া গিয়াছে।

১২ই মাঘ শঃ ১৭০৩। প্রাতঃকালে এী শ্রী-**জ্রীমন্নারায়ণ শ্রুতি, স্মৃতি, দর্শন, পূরাণাদি সহ** ৺ সরস্বতী দেবীমূর্তির বিধিবিহিত পূজা হইল, তৎপরে "স্নীতিসঞ্জিণী সভার" বঙ্গদেশী ও বেহারবাদী বালক সভ্যগণ সমস্বরে স্তোত্র পাঠ-পূর্ব্বক ৬ সরস্বতী মূর্ত্তির চরণ কমলে পুষ্পাঞ্জলি অর্পণ করিল। মধ্যাহ্নকালে আমন্ত্রিত ত্রাহ্মণ ভোজন হইল। অপরাহ্ন বেলা তিনটা হইতে ভগবস্তুক্ত ভদ্রগণ মুদঙ্গ, করতাল ও শুঙ্গরুবে গগণ-মণ্ডল নিনাদিত ও মধুর ভাবযুক্ত ভগবলাম কীর্তন করিতে করিতে নগরের প্রধান প্রধান পথ পরিভ্রমণ পূর্বক পুরবাদীপুঞ্জের কর্ণপুট পবিত্র করিয়া, সন্ধ্যা-काल अल्डाइड इहेलन। मश्कीर्खनकातीशानत পুরেভাগে স্থনীতিসঞ্চারিণী সভার সভ্য প্রসন্নবদন वालकबुन्द "विका," ''धर्म्म" "प्रशा" बापि विविधनीजि বাক্যে চিক্লিত পতাকাবলী বহনপূৰ্ব্বকৃ শ্ৰেণীবন্ধ ভাবে অগ্রসর হওয়ায় একটা অভিনব দৃশ্যের অভি-. নয় হইয়াছিল। বোধ হইতেছিল যেন "বিদ্যা" ''দয়া" "ক্ষমা'' ''কক্লাা'' ''ব্ৰত'' ''দংগ্ম'' আদি धरर्यंत (मनामन घड़ी, चली, मृत्र निनारम अधर्याताङा বিজয় করিয়া গমন করিতেছে। বাস্তবিক এই দৃশ্যটী সক্ষনগণের অতীব মনোহর ও উৎদাহজনক বোধ হইয়াছিল। যদিও অনেক বেহারবাসী বাঙ্গালা সংকীর্ত্তন বুঝিতে পারিতেছিলেন না, তথাচ স্বধর্মোৎসবে উৎসাহিত হইয়া, অনুগমন করিতে ক্রুটী করেন নাই। প্রত্যাবর্ত্তনান্তর সং-কার্ত্তনকারীগণ ভগবৎ প্রেমোমান্টিতে প্রতিমার मसूर्य यानककन नृज्य क्नम शृक्वक मःकोर्लन कतित्वन। यजः भन्न यात्रजी त्यव इहेत्व, मज्जान विषाय लहेरलन।

कैक सहाता गये थे। उनकी स्थिति काल में पिति गयातीर्थ धर्मीत्वावरे प्रमृक्षित भी शांतिका आश्रयभूमि छट्ट थी। आज उनक विरक्षे गयाका हृद्य व्यथित छत्रा। मत्य ह जो श्रीकृष्ण प्रसम्ब जो गयाधाम को हें किन्तु वे जो आर्थधर्मकी विजयपताका यहां गाढ़े गये वह शीघ उखड़ नेवाली नहीं! गयाप्रसियों के चित्त वें ब छिटन विरा जता रहेगा।

श्रीविशंगनाथ दास। गया

सुद्गेर चार्घ्यधर्मा प्रचारिखी सभाका ईष्ठ वार्षिकोत्सव।

(**पाप्र**)

नीचे लिखी उद्धर रीतिसे सुक्तरे आ, ध. प्र, सभाका ६ छ वार्षिकोत्सव निर्विष्ठसे सुसम्पद्ध हो गया।

माघसुदो ५ सङ्गलवार प्रात:कास श्रीश्री श्रीमचारायण श्रुति, स्मृति, दर्शन, पुराणादि, के सिंहत औं सरस्वती देवी की विधिपूर्वक पूजा चर्। तत्पवात सुनोति सञ्चारिसो सभावे उभय विभागी (वंगदेशी भौर विद्वारदेशीय) वालक सभ्यगण समस्दर से स्रोत पढ़ पढ़ श्री सरस्रित देशी के चरणारविन्द में पुष्पां अलि दान किये। मध्यक्क काल निमन्त्रित बाह्यागोंको भोजन कराया गया। चपराक्कवाल ३वजेसे भगवङ्गतभद्रगगा, खढंग. करताल वो शींघा ध्वनिसे गगगामग्रह स निमादित वो मधुरभावयुक्त भगवत नाम संबोक्तन करके करते छए नगर के प्रधान प्रधान मार्ग में भ्वसयाके पूरवासीयों के कर्णपुट पश्चिक कर सन्धाका स में जी ढ चाये। उस समय चागे चागे स्नीति सञ्चारियी सभाके सभ्य वालक एन्ट प्रसन्नबदनसे छोटे छोटे ध्वजा फड्राये जाते थे, जब पताकों में पवनका भकोरा लगता था, तो किसी में विद्या, किसी मे धर्मा, किसी में द्या द्वादि इब्द हिंड पड़ती थी, र्ससे बोध होता था कि, "विद्या" "द्या" "क्मा" "क्रूणा" "त्रत" ''संयम" ''तीर्थं ' 'भेर्थ्य' द्रत्यादि धर्माराज की सेना घड़ी, घर्टा, चादि वादांका ध्वनि करते, शींघा टेरते श्रधर्माराजका राजविजय किये जाते हैं। ये सुधोभित र पना सजनों के सिये चित की मनोहर चौर लत्याक कारक उद्वर ची, यद्यपि धनेक विदारवासी वञ्जभाषाका संकी र्त्तन नहीं ससभा सकते थे, तथापि स्वधन्योत्सव से जत्सा-हित हो चनुगमन किये थे। सन्धा काल सध्यगण संकोर्त्तन करते करते प्रतिमाने समुख पाय संकी तो न में उन्मत्त को दत्यक करने लगे, चन्त में भारती कर सभ्यगण विद्याय जिये।

১৩ই মাঘ, শঃ ১৮০৩। অপরাহ্নকালে স্নীতি-সঞ্চারিণী সভার উভয় । বঙ্গ ও বেহার) বিভাগীয় স্কৃত্য পতাকাপ্রধারী সভ্যগণ কর্তৃক মণ্ডলাকারে পরিবেন্টিত হইয়া, বাদ্যোদ্যমস্থ গ্রন্থকী দেবী-মূর্ত্তি নগরের প্রধান প্রধান পথ প্রন্তিন পূর্বক অব-শেষে জাহুবীজনে বিশ্বিত্যত হইলেন।

28ই মাম, রুহস্পতিবার। অপরাহ্নকালে অন্যুন ৫০০ দীন দরিজকে যথা সাধ্য দান করা হুইল।

১৫ই মাঘ, শুকুবার। সন্ধারে পর আওটা হইতে ৮॥০ প্র্যান্ত ''স্থনীতিসঞ্চারিণী वार्विकाबिरवर्गन रहेन। कार्यात्रस्कारल बर्म ७ নীতি সংগীত গানে সভা আনন্দপূর্ণ হইয়া উঠিল। তদন্তর মভার বঙ্গ বিভাগের কার্য্য সম্পাদক শ্রীমান জগরদ্ধ রায়, ও বেহার বিভাগের সম্পাদক শ্রীমান মনস্বীলাল নিজ নিজ বিভাগের বার্ষিক কাষ্যবিবরণ পাঠ করিলেন। সভাধ্যক্ষের শিক্ষা নৈপুণ্যে ও কাৰ্য্য কুশলতায় সভা নিন দিন আশা-তীত উন্নতিলাভ করিতেছে ও বালকগণ যথারীতি সংপ্রকৃতিস্থ ইইতেছে এতাবং কার্য্য বিবরণে বিশেষরূপে সূচিত হইল। তৎপরে সভার সভ্য ধীরপ্রকৃতি ঐামান্ পূর্ণানন্দ সেন, দুঢ়ত্তত সাধুক্ষয় শ্রীমানু হরিলাল সোম, নির্মালচিত্ত শ্রীমান শরধারী লাল ও শান্তসভাব 🗟 মান পর্মেশর দয়াল कर्तक अर्यायक्रायक " कृत्यत निर्वाम काथाय ?" '' বালকগণের স্থিত স্মাজের চরিত্র হইবার ফল কি ?'' এবং যথার্থ আপনার কেণু এতদিদয়ের লিখিত প্রবন্ধ পঠিত হইল। বিবিধোদাহরণ পূর্ণ ও অসিদ্ধান্তযুক্ত বালকবর্গের বচন রচনা ও লিপিচাতুর্য্য দর্শনে **সভাস্থ মাত্রেই অতাব প্রকুল হইলেন।** তদনন্তর মাত্যবর জীমদ্বাবু রাখালচন্দ্র দেন মহাশ্র কুপা-পূৰ্ব্বক বালকগণকে একটি নীতিগৰ্ভ বক্ত্যাচ্ছলে चार्तक मछ्परिका एति कतिर्वत छित्रमार्त সভাধ্যক্ষ মাতাবর শ্রীমান কুমার শ্রীকৃন্ধপ্রদঃ দেন মহাশয় ''বালকগণকে নাতিশিক্ষা দান'' সদক্ষে একটী হৃদয়গ্রাহী ও স্মধ্র বক্তৃতা করিলেন। এতাবং ভাবণে কভগুলি নৃত্ন বালক সভ্যভ্রেণা-ভুকু হেইতে উদ্যুত হইল। তদনতার সমস্ত সভ্য একস্বরে ভগবৎ স্থোত্র প্রাঠ করিলে, সভাস্থ বালক মাত্রকেই মিষ্টাম বিভরিত হইল, অবশেষে সং-কীর্ত্তনাদি হইয়া আনন্দপূর্কাক সভা ভঙ্গ হইল।

"ধর্ম্মপ্রচারক" } কার্য্যালয়। মৃঙ্গের। } ক্রমশঃ। শ্রীশ্রীকৃষ্ণপ্রসন্ন সেন। সম্পাদক। माध सुदी ६, युभवार, खपरात्मी प्रवीति सञ्चारिणी सभाक उभयविभागी सम्योद्या प्रवाति कार वने पताका फहराते, खन्तगत क्रिका को वाद्योद्यम सहित लिये जाते खति सुवीति कोतां थी। नगर के प्रधान प्रधान सार्ग के स्टू

भाष मुदी ० गुरू वार चपरा द्वार कार्यः ५०० कङ्गालोंको यथा गति सान दिया वार्यः

माध मुदी द शुक्रकार सन्धाके उपहास (वजेमें ८॥ वजेतक सनीतिमञ्जारिगी संसामी आधिव श्रिविशन इत्रा, कार्थारमा में बाह्य भागति सभा श्रानन्द एगा हो उठी। तदन्या अपनिका गके कार्यसम्पादक श्री मान्यपर असुवास दाय चौर विश्वारविभागके कार्य्यसम्पादक विश्वास्वर मनस्वी लालने निज निज विभागका वार्षिक आर्थ दिवरण पटे, इससे स्वित ज्ञा वि समास्त्रामी शिचानेपुरय रोकार्थ कुशनतामे सभादिक पर्कार उदितिकाभ कर रही यो वालकगणको प्रकृति सुध-रती जाती है। सभाके सभ्यं भीरप्रकृति बीसान पृष्कित सेन, इस्वत साधु इत्य श्रीमान् परिकास साम, निर्माल पित योगान् शर्धारी साहि, शास-क् भाव श्रीमान् परकेखर दयाल प्रवीयक्रम से 'दु:खका निवास कहां", वालकग**्ये समा** क्या सब्बन्ध है", "पवित्र चरित्रहोनेसे सामका", यथार्थ में "यपनाकी नहें"। दूनसव श्वाश्यक्ष लिखित प्रबन्ध पाठ किया।

श्रनेक उदाहरण श्रीर सिद्धाना हा रचन लिखने की चत्रा इंद सभास्थ विश्व की स्वार्थ का हर्षका प्राप्त छए। तदन तर श्री ना स्वार्थ का राखाल चन्द्र थेन महाग्रय वालकों के नीर्त हिपदेश श्र्य एक बत्तृता किये। तत्पश्चात विश्व का ह्र या प्रमुव के निर्देश की सिद्धारी ह्र या श्री श्री की स्वार्थ ह्र या ही वो मुक्त दे बत्त की की। द्रो अग्रय कर्ने हे श्री न्यान्य वा क्ष्य ग्राप्त उत्साहित हो समस्त्र से भगवत ग्रिया। तदन नार हर एक वा मक्षा श्री नन्दिसे विश्व जन छही।

"धर्मात्रवारक" कार्यावयः। मुद्गेरः। र्यायी र